

אולם המחנות (אולם טרבלינקה)

ספר הרחבה לתערוכת המחנות

חלק ד'

דגם טרבלינקה

עדויות מהתערוכה

החיים במחנה והמרד

דגם טרבלינקה, עדויות.

תוכן העניינים

3	דגם טרבלינקה בתערוכה
4	הרחבה על המוצגים בתערוכה
14	יעקב ויירניק, תרשים מחנה טרבליקה
28	דגם מחנה טרבלינקה והרחבה על המחנה
83	המרד בטרבלינקה
107	שולחן יעקב ויירניק
111	נקודות צפייה מהסרט שואה
128	עמדת אלבום קורט פראנץ
141	נספחים 1. הרחבה על צילום מחפשי הזהב בטרבלינקה
142	נספחים 2. ועדות חקירה על טרבלינקה
148	נספחים 3. "בשדות טרבלינקה" - רחל אויירבך
150	נספחים 4. מפות שונות של מחנה טרבלינקה
167	נספחים 6. מה נשאר מהמחנה אחרי הריסתו
169	נספחים 7. עדויות על מחנה טרבלינקה

קונספט אוצרותי - כרוניקה של ההשמדה

פינת התערוכה הקרובה לדגם מציגה את הכרוניקה של ההשמדה: מצילומים של בורות המוות בלאפאיייה, לצד צילומים של ניסויים שנעשו באסירים, שחרור אסירים ממאוטהאוזן ועד לתצלום ערמת העפר בטרבליניקה.

דגם מחנה טרבליניקה הוא לב התערוכה. העובדה שהוא ריק מבני אדם היא משמעותית. הדגם אמנם אילם, פה נכנס תפקידם של המדריכים המסבירים ומוסרים נתונים היסטוריים כמו תאריכים ומספרים, על מנת להביא את ההיבט הטכני של מחנה טרבליניקה כבית חרושת למוות. מול הדגם - תצלום של ערמת עפר מסיום המלחמה לצד שרטוט המחנה של שורד המחנה יעקב וויירניק - המאפשר שרטוט תווי המחנה ובניית הדגם לפרטיו, למרות השמדת הראיות על ידי הנאצים. שיא ההשמדה באושוויץ מוצג באמצעות שני אלבומי עדות, שניתנו מייד לאחר המלחמה, עדויות מטרבליניקה של סוכומל מתוך סרטו של לנצמן ואלבום קורט פרנץ, לצד עדויותיהם של ריכרד גלזר ואברהם בומבה [...]. מיקוד ההתבוננות, הוא בניסיון להבין את זוועות מעשה ידי אדם.

דברים מנאומו של קלוד לנצמן על שילוב קטעים מהסרט "שואה": באירוע פתיחת התערוכה המחודשת, 13.10.2010:

הקטעים הגדולים מלאי החיות של "שואה", שבהם רואים את הספר המרשים של טרבליניקה, אברהם בומבה, העדות של פרנץ סוכומל, הסיפור קורע הלב של השמדת יהודי צ'כיה שמספר פיליפ מולר - כל אלה הם תוספת משמעותית ביותר לכל חפץ במוזיאון אשר מוצג לקהל. בין מוזיאון, יהא אשר יהא ("יד ושם", וושינגטון, ה"ממוריאל" בצרפת), לבין יצירת אמנות כמו "שואה", שבמהותה היא אינקרנציה עם קרני שמש, שורר ניגוד, שלא צריך להסתירו. מוזיאונים משלימים עם התופעה של המוות ומנציחים בה בעת שכחה עם זיכרון. "שואה" לעומת זאת הוא אינקרנציה.*

* פירוש הביטוי אינקרנציה - "התגשמות", "התגלמות" או "התאנשות"

דבר אינו יכול לבוא במקום דמעותיו של בומבה, קולו המרטיט של פיליפ מולר, תיאורו המדויק והמדעי של אונטרשארפיהרר פרנץ סוכומל או נהג הקטר הנריק גבקובסקי.
'שואה' היא חומה, סכר אולטימטיבי מפני השכחה.
הזיכרון יישאר פעיל בכל פעם ש'שואה' יוקרן בעולם ובמוזיאון שלכם.
אני שמח שיכולתי לתרום לכם את העוצמה הזאת ואת נוכחותה לנצח".

הרחבה על המוצגים בתערוכה

צילום אפר ממחנה טרבלינקה

כתוב בתערוכה

למעלה:
הצלם: יעקב ביק, חבר משלחת
יהודית פולנית לאיסוף עדויות באתר
מחנה טרבלינקה, 7 בנובמבר 1945
שרידי אדם ממחנה המוות

מימין
צלם לא ידוע (חבר באחת המשלחות לאיסוף
עדויות, שפקדו את אתר מחנה טרבלינקה מיד עם
תום המלחמה,
החל בנובמבר 1945) תל עפר מעורב בשרידי
עצמות שרוסקו, במקום שבו עמד המחנה
[יד ושם]

צילומים ותיקוד ממה שנשאר במחנה טרבלינקה לאחר המלחמה:

1.

פרופסור קרוליין סטורדי קולס, נעלם אך לא נשכח: גישות ארכיאולוגיות לאתר מחנה ההשמדה טרבלינקה לשעבר בפולין, *Prof. Caroline Sturdy Colls: Gone but not Forgotten: Archaeological approaches to the site of the former Treblinka Extermination Camp in Poland* הצילום, מארכיון יד ושם מופיע במאמר בע' 268 בתחתית התצלום כתוב בעברית (לא ידוע מי כתב): "במחנה מוות טרבלינקה מייד אחרי המלחמה". מתחתיו הכיתוב: "עצמות וגלי אשפה מפוזרים באזור המחנה המשוחזר: טרבלינקה II ששוחזר על ידי הצבא הסובייטי ("יד ושם", YV 41EO9)"

קישור לאתר:

<https://www.zagladazydow.pl/index.php/zz/article/download/809/781>

באותו מאמר מופיע בעמ' 279 הצילום משמאל. במבט מרחוק כך נראה המחנה ב-1944, עם שחרור אזור המחנה על ידי הצבא הרוסי. הכיתוב תחת התצלום במאמר: "חפצי אמנות פזורים בנוף טרבלינקה II בשנת 1944, בעקבות נטישת המחנה על ידי הנאצים". החתימה על הצילום בצד ימין למטה היא Novosty Press 1944.

(נובוסטי פרס היא סוכנות ידיעות רוסית בבעלות המדינה)

המשלחת היהודית פולנית לבדיקת "מה קרה במחנה טרבלינקה"

ב-6 בנובמבר 1945 יצאה משלחת יהודית פולנית לבדיקה. מיוצגים בה גורמים רשמיים פולנים ויהודים.

חברי המשלחת (מעניין לשים לב להרכב הוועדה):
דז'יסלב לוקאשקביץ' שופט בית המשפט בוורשה
י. מאצ'ייבסקי פרקליט המדינה מטעם פרקליטות המדינה הפולנית
רחל אוירבך ויוסף קרמיש מהוועדה ההיסטורית היהודית המרכזית,
קרול אוגרוזובצ'יק - מהוועדה המרכזית לחקירת פשעי הנאצים
שמאל רייזמן, תנחום גרינברג, שמעון פרידמן ומ. מיטלברג אגודת אסירי
 טרבלינקה

י. סלבצ'אק - ראש העיר הסמוכה שדליצה
וולקה אוקראגליק נציג הכפר הסמוך
ק. טראוטסולט מודד הקרקעות
יעקב ביק (j. byck) הצלם

צילום נוסף מאתר מחנה טרבלינקה, במבט מרחוק, צילם יעקב ביק

הצילום מארכיון הצילומים של בית לוחמי הגטאות:

https://www.infocenters.co.il/gfh/notebook_ext.asp?book=5303&lang=eng&site=gfh

3.

מיד לאחר המלחמה בוצעה חקירה יסודית על טרבלינקה ע"י בית המשפט של העיר שדליצה* (Siedlce). החקירה החלה ב-24 בספטמבר והסתיימה ב-22 בנובמבר 1945. החקירה כללה סיוורים ובדיקות באתר המחנה, עדויות ניצולים יהודים מהמחנה וכן פולנים שעבדו באזור, בעיקר עובדי חברת הרכבת הפולנית - הייתה יסודית מאוד. קריאת הפרוטוקול מעניינת מאוד. מרתק לראות מה הם למדו והבינו כה סמוך לסיום המלחמה.

***הרחבה על הוועדה ופרוטוקול המסקנות בנספחים בעמ' 144**

כתוב בתערוכה

על גבי הלוח התלוי על הקיר כתוב:

סרני: מתי, לדעתך, התחלת לראותם כ'מטען'? לפי מה שאמרת קודם, ביום הגעתך לטרבלינקה, הזוועה שחשת כשראית את גופות המתים בכל מקום - באותו שלב הם לא היו 'מטען' בעיניך.

שטנגל: התחלתי לראותם כמטען ביום שבו ראיתי לראשונה את אזור ההשמדה בטרבלינקה. אני זוכר שווירט עמד שם, בקרבת הבורות שהיו מלאים גוויות כחולות שחורות. למראה זה לא היה כל קשר לאנושות, ולא יכול להיות. זו הייתה ערימה - ערימה ענקית של בשר נרקב. וירט אמר אז: מה נעשה עם כל הזבל הזה? אני סבור שהערה זו גרמה לי לחשוב עליהם כעל מטען. [...]
לפעמים ראיתי אותם ב"צינור", אבל [...] הם היו עירומים, דחוסים יחד, דוחשים מורצים בצליפות שוטים...

קצין האס.אס האוסטרי פרנץ שטנגל (1908-1971), מפקד מחנות סוביבור וטרבלינקה, בשיחה עם ההיסטוריונית גֵּטָה סֶרְנִי, דיסלדורף 1971

הרחבה והסבר

גֵּטָה סֶרְנִי הייתה ביוגרפית, היסטוריונית ועיתונאית. חוקרת אוסטריית-בריטית שהתפרסמה בזכות הראיונות שקיימה עם דמויות ידועות לשמצה והתחקירים שביצעה עליהן. ביניהן: מרי בל, שהורשעה בשנת 1968 בהריגת שני ילדים כשהיא עצמה הייתה ילדה, ופרנץ שטנגל, מפקד מחנה השמדה טרבלינקה.

גטה סרנינולדה בווינה ב-1921, ובשנות השלושים עברה ללמוד בפנימייה באנגליה. לאחר מלחמת העולם השנייה עבדה במנהל הסיוע והשיקום של האו"ם עם פליטים בגרמניה הכבושה בידי בעלות הברית. בין משימותיה היה איחוד ילדים, שנחטפו על ידי הנאצים כדי לגדל אותם כ"ארים", עם משפחותיהם הביולוגיות.

ב-1974 היא זכתה לשבחים על סיפורה Into That Darkness (אל תוך האפלה), ספר של ראיונות רבים וארוכים עם מפקד מחנה הריכוז פרנץ שטנגל, שהואשם במותם של 900,000 בני אדם. כ-90 שעות ישבה איתו. סירני ראינה את הפושע, כדי לנסות להבין ולהסביר את החשיבה מאחורי זוועות הנאצים. בספר מופיעות דילמות רבות והסופרת לא ברהה משאלות קשות לפושע הנאצי.

סרני נפטרה באנגליה ב-2011.

GHETTO FIGHTERS' HOUSE

פרנץ שטנגל נולד ב-1908. הוא היה פושע מלחמה נאצי וקצין בכיר באס.אס בדרגת האופטשטורמפיהרר (מילולית: "מנהיג סער ראשי", מקביל לדרגת אלוף משנה). החל ממרץ 1942 היה מפקד מחנה סוביבור בפולין, ומספטמבר 1942 ועד אוגוסט 1943 היה מפקד מחנה ההשמדה טרבלינקה.

(בצילום רואים אותו במרכז התמונה משוחח עם סגנו קורט פרנץ)

בספטמבר 1943, לאחר מרד האסירים בטרבלינקה, הועבר שטנגל לצפון איטליה, שם פיקד על יחידות שפעלו נגד פרטיזנים ויהודים. לקראת סוף המלחמה שב עם יחידתו לגרמניה.

לאחר המלחמה נעצר ונשפט, ברח לסוריה ולאחר מכן לברזיל. בברזיל התגלה ע"י צייד הנאצים שמעון ויזנטל. שטנגל נאסר והוסגר לגרמניה.

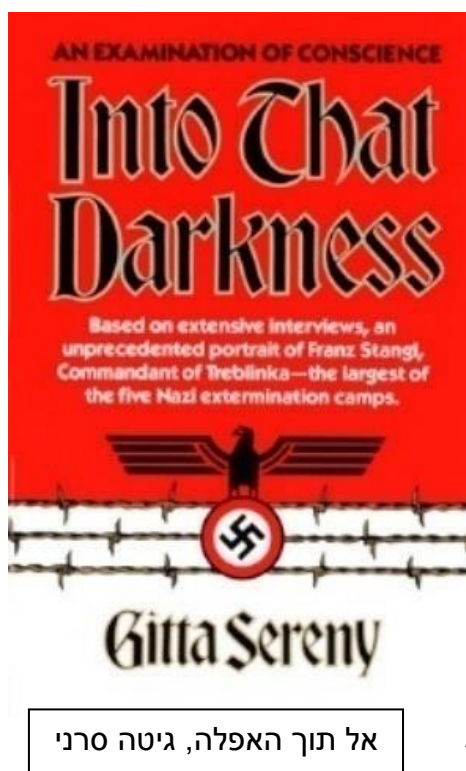
בדצמבר 1970 נידון למאסר עולם באשמת פשע מלחמה ושותפות באחריות לרצח 900,000 יהודים, בעת שהיה בטרבלינקה. כעבור חצי שנה, ב-28 ביוני 1971 מת בכלא מהתקף לב. חודשים ספורים לפני מותו הוא ראיין בבית הכלא על ידי ההיסטוריונית והעיתונאית הבריטית גיטה סרני.

בעקבות הראיון שהעניק לגיטה סרני, נחשף בברזיל גם סגנו במחנה טרבלינקה גוסטב וגנר.

גיטה סירני מראיינת את פרנץ שטנגל בבית הכלא

קטע נוסף מהריאיון לשאלה כיצד ראה את היהודים שרצח:

סירני: האם יהיה זה נכון לומר שהגעת למצב שבו לא תפסת אותם עוד כבני אדם?

שטנגל: שנים אחר כך בברזיל, רכבת שבה נסעתי עצרה בקרבת בית מטבחים. לשמע שאון הרכבת נדחקו הפרות אל גדר המכלאה ולטשו את עיניהן. הן היו סמוכות מאוד לחלוני, נדחקות זו אל זו, מתבוננות בי מבעד לגדר. אמרתי אז בלבי, 'הרי אלה המראות שאני נושא בזיכרוני מימי השירות במחנה בפולין; כך בדיוק התבוננו בי בני אדם - באותה מידה של אמון - רגע לפני ששולחו אל תאי הגזים... לאחר מכן שוב לא הייתי מסוגל לאכול בשר. העיניים הגדולות הללו... מתבוננות בי ולא יודעות כי הן כבר חשובות כמתות.

סירני: אז בעצם לא הרגשת שהם היו בני אדם? **שטנגל:** מטען, הם היו מטען.

קטע נוסף:

גיטה סרני: מדוע היה זה נחוץ לא רק לרצוח יהודים אלא אף להתעלל בהם ולהשפיל אותם בצורה כל כך נוראה. ומה הייתה מטרת ההשפלה, אם עמדו לרצוח אותם בין כה וכה? לשם מה כל האכזריות? שטנגל: כדי להכשיר את המבצעים.

סרני: כדי לאפשר להם לעשות מה שעשו?
נראה לי, כי בכך צדק שטנגל. כדי לאפשר השמדת מיליוני גברים, נשים
וילדים דרוש היה גם רצח רוחני - של אלה שנרצחו, של אלה שביצעו
את הרציחות, של מי שידע עליהן ובמידה מסוימת, וזאת לנצח, של
כולנו, שהיינו יצורים חיים ובעלי תבונה באותה עת.

(כרמון: "השוואה" חלק א' עמ' 288 - 304 קטעים רבים מהראיון)

כתוב בתערוכה

דברי רחל אוירבאך

רק יסודות אורווה מבטון נותרו מכל מבני המחנה, מגדרות התיל, מהצרופים,
ממגדלי השמירה, מתאי הגזים. חלק מהמבנים נשרף בהתקוממות ואת השאר
שדדו הכפריים... עוד בזמן הגרמנים חרשו את כל השטח וזרעו בו תורמוס.
התורמוס אכן עלה וכיסה את כל השטח במסכה ירוקה. דומה היה שכיסה את
עקבות הפשע. לפני כשנה החלו לבוא התנים והצבועים האנושיים לשדה
המוות, ואת התמונה הזאת ראינו כאשר באנו למקום: המוני בוזזים וחומסים
למיניהם ואתים בידיהם באים לכאן. והם חופרים, מחפשים, מחטטים, מסננים
את החול, מוציאים מן העפר איברי גופות כמעט רקובות, עצמות ואשפה
שהושלכה שמה, שמא ייתקלו אפילו במטבע קשה אחד או לכל הפחות בשן
זהב אחת. אף פגזים ופצצות נפל הם סוחבים הנה. הם מניחים כמה מהם יחד,
מפוצצים אותם וכורים בורות ענק באדמה המחוללת, הרוויה דם ואפר של
יהודים שרופים.

רחל אוירבאך (1905-1976), חברת הוועד ההיסטורי היהודי, שביקרה בטרבלינקה ב-7
בנובמבר 1945 במסגרת משלחת יהודית פולנית.
עדותה הופיעה בדפוס ב-1947.

הרחבה והסבר

המידע הראשון על מה שאירע
בטרבלינקה מיד לאחר המלחמה
נמסר על ידי מיכל קלמבסיאק
וקרול אוגורודצ'יק, שהגיעו למחנה
ב-13 בספטמבר 1945 וציינו בין
היתר את הדברים הבאים:

עם ההגעה לאתר היינו משוכנע שבמקום בו שכן המחנה, התברר כי
מדובר בשדה חפור שנחפר על ידי האוכלוסייה מסביב. השדה היה מחורר
עד כדי כך שבמקומות מסוימים היו חורים בעומק של עד 10 מ', שבהם

נראו שרידי אדם - עצמות שוק, לסתות וכו' [...] המצב הנוכחי של טרבלינקה הוא שדה גדול, עם סבך עצים פה ושם. כל הצריפים שהיו שם נשרפו או נבזזו כליל על ידי האוכלוסייה מסביב. מצאנו רק את השרידים. כמות ההרוגים הגדולה כאן מעידה על כך שהבורות שנחפרו, בעומק עשרה מטרים, מלאים בעצמות אדם. [...] מתחת לכל עץ היו חורים שנחפרו על ידי מחפשי זהב ויהלומים. ריח הגופות והגז פגע בראשו עד כדי כך שאני ועמיתי התחלנו להקיא וגירוד נוראי בגרון.

התקדמנו הלאה בשטח, מצאנו אנשים חופרים בורות, קורעים את האדמה. לשאלתנו: מה אתם עושים כאן? - הם לא ענו על כלום. במרחק מהנקודה הגבוהה ביותר (כ-300 מ'), היכן שהיה בעבר הקרמטוריום, הבחנו בקבוצת אנשים עם אתים חופרים באדמה. כשהם ראו אותנו, הם התחילו לברוח. [...] זה מפתיע ביותר שהמקום, המקודש על ידי מות הקדושים של מיליוני אנשים חפים מפשע, עדיין לא היה מוגן מפני השוד ותאוות הבצע של גבעות הסביבה.

אלפי אנשים נאלצו לעבוד על חפירת השטח הזה - כשני קילומטרים רבועים - כי נפח הבורות החפורות הוא עצום...

יש להזכיר שבשטח בו נמצאת טרבלינקה שוררים יחסים מפלצתיים. האוכלוסייה, המועשרת בזהב שנחפר מקברים, עוסקת בשוד והתקפות לילה על שכנים. חווינו פחד גדול כשבצריף אחד, כמה מאות מטרים מזה שהיינו בו הלילה, שרפו אישה באש, בניסיון לגרום לה לחשוף את המקום שבו החביאה זהב וחפצי ערך".

תעודת ביקור דומה בטרבלינקה בנובמבר 1945 הושארה על ידי רחל אוירבך, שנשלחה לשם על ידי הוועדה הראשית לחקירת פשעי גרמניה. היא כתבה ספר קטן בשם "בשדות טרבלינקה" ובו פרק על פעילותם של "החופרים" בפולנית: "הבהלה לזהב של טרבלינקה".

יוסף קרמיש, שביקר בטרבלינקה פעמיים, כתב גם הוא על הפולנים שמסביב, שחפרו את האדמה החולית בהמוניהם...

תצלום קבוצתי של הפולנים שחיפשו אוצרות בטרבלינקה מהספר של יאן גרוס קציר הזהב, עמ' 4-5 הרחבה על כך בנספח 1 עמ' 140

לפי עדי ראייה היו בחופרים לפעמים כמה מאות אנשים, ולכן פעילותם העניקה לשטח המחנה (בגודל של אצטדיון ספורט) מראה של תל נמלים.

האוכלוסייה המקומית המשיכה בחפירות במשך עשרות שנים. דומיניק קוצ'ארק, חופר מטרבלינקה - שהואשם בפשע מטבע בגלל שמכר יהלום שנמצא בטרבלינקה וקנה מטבעות זהב - ציין להגנתו כי כולם מהכפר שלו הלכו לחפור, ואני לא חפרתי. יודע שאסור היה לחפש זהב ותכשיטים בשטח מחנה טרבלינקה, אבל גם חיילים סובייטים באו וחיפשו. המקומות שבהם ציפו למצוא חפצי ערך אפילו פוצצו באמצעי נפץ.

מתוך האתר:

<https://wwii.space/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D1%80%D1%8B-%D0%B8%D0%B7-%D0%A2%D1%80%D0%B5%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%B8-%D0%B8%D0%BB%D0%B8-%D0%B7%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%BC%D0%B5%D1%80%D1%82>

רחל אורבך

רחל אורבך (1903-1978) הייתה עיתונאית, סופרת והיסטוריונית, דמות מרכזית בזירה התרבותית היהודית בפולין בין מלחמות העולם. בתקופת השואה הייתה אורבך מהאחראים על איסוף העדויות על השואה שנשמרו בארכיון "עונג שבת" בגטו ורשה.

לאחר המלחמה הייתה אורבך חלק מהוועדה ההיסטורית היהודית בפולין והייתה המנהלת הראשונה של המדור לגביית עדויות ביד ושם. במסגרת זו מילאה תפקיד מרכזי בהכנת העדויות למשפט אייכמן.

הצילום וההסבר מתוך אתר האינטרנט של יד ושם:

<https://www.yadvashem.org/he/remembrance/survivors/auerbach.html>

הוועדה ההיסטורית היהודית (בפולנית Centralna Żydowska Komisja Historyczna הייתה ועדה ראשונה מסוגה, שהוקמה בפולין עוד בעיצומה של השואה. הוועדה הוקמה בלובלין באוגוסט 1944 לשם המחקר ההיסטורי של קורות היהודים בפולין, לפני השואה ובמהלכה.

הוועדה הוקמה על ידי הוועד המרכזי של יהודי פולין בלובלין ששוחררה כחודש לפני כן על ידי הצבא האדום. פיליפ פרידמן היה ראש הוועדה. בין חברי הוועדה המדעית היו פרידמן, יוסף קרמיש ורחל אורבך, לימים ממייסדי ומבכירי ארכיון "יד ושם". ב-1944 וב-1947 הוחלפה הוועדה על ידי המכון ההיסטורי היהודי. הוועדה ביקשה לחקור את תולדות יהודי פולין בתקופת הכיבוש הגרמני של פולין לפרסם חומר, לכתוב מחקרים מדעיים על השואה ויהודי פולין, וכך ללמד

בקרב יהודים ופולנים את תולדות הכיבוש הגרמני ואת שואת יהודי פולין. הוועדה ביקשה לערוך מפגשי מחקר, הרצאות ודיונים של אנשי מקצוע וכן של הציבור הרחב. עוד ביקשה הוועדה לקיים תערוכות ולהתקשר עם מוסדות העוסקים בנושא.

אויף די פעלדער פון טרעבלינקע *

רחל אוירבך הוציאה בשנת 1947 בידיש ספר בשם "אויף די פעלדער פון טרעבלינקע", ב"שדות טרעבלינקע". הספר יצא לאור על ידי הוועדה ההיסטורית היהודית המרכזית שליד הוועדה המרכזית של יהודי פולין. הספר, בן 120 עמודים, כולל עמודי תצלומים, לא תורגם לעברית והוא נמצא בארכיון בית לוחמי הגטאות.

צילומים מהספר: "בשדות טרעבלינקע".

1. דער וועג קיין טרעבלינקע

7. אויפן שטח פון דעם געווי. טויטן-לאגער

צילום 7 - על שטח מחנה

צילום 1 עמ' 14 - הדרך לטרעבלינקע

4. טרעבלינקע. אָנגעמינער אָנבליק פֿון געוועזענעם לאַגער-געביט

6. לאַקאלע ווײַזע אויפן געביט פֿון זעה. טרעבלינקער לאַגער דעם 7 נאָוועמבער 1945. נעם נעטייען פֿון לינקס אויף רעכטס אײַן דער ערשטער רײ: ש. פֿרידמאַן, געטאוירענער געטאָמעטער ק. טרויסטאלד, רחל אויערבאָך, ריכטער לואַשאַשקוויטש, י. רייכמאַן, זד. יוסף קערמיש, ת. גרינבערג, מ. מיטעלבערג, פֿראַנקוואַר מאַטשעיעווסקי, ש. רייזמאַן

צילום 1 - טרעבלינקע: מבט כללי על אזור המחנה לשעבר

צילום 6 - חזון מקומי באזור מחנה טרעבלינקע ב- 7.11.1947 עומדים משמאל לימין שורה הראשונה: פ. פרידמן, טרויסטולד, רחל אורבך, השופט לושקוביץ, י. רייכמן, ג'וזף קרמיש, ש. גרינברג, מ. מיטלברג

*מספר ציטוטים מהספר "שדות טרבלינקה" של רחל אורבך משנת 1946 - ראה
בנספחים עמ' 149.

טקסטים אלו חשובים מאוד כדי ללמוד כיצד נראה בסיום המלחמה האתר בו היה
מחנה טרבלינקה.

יעקב וירניק

כתוב בתערוכה

יעקב וירניק

תרשים מחנה טרבלינקה, 1945, עיפרון על נייר

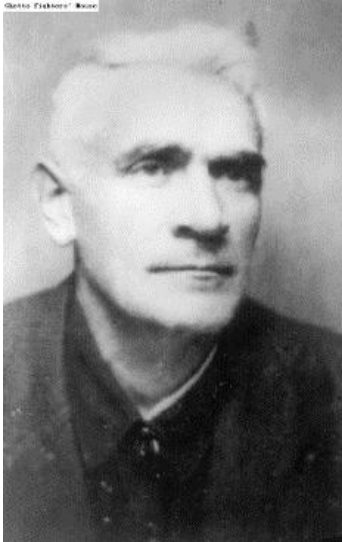
דגם מחנה טרבלינקה, 1949-59, עץ

יעקב וירניק (ביאלה פורלסקה, פולין, 1889 - ראשון לציון, ישראל, 1972)

החל במעשה העדות וההפלה מיד עם בריחתו ממחנה טרבלינקה במרד של אוגוסט
1943. את חיבורו "שנה בטרבלינקה" הכתיב לבת זוגו שרה ורבר שרצר גורדון. הוא
הצליח להוציאו לאור בדפוס בפולנית, בתנאים לא תנאים, כבר בוורשה ב-1944.
הטקסט הוברח מפולין ומהדורות נוספות, בידיש ובעברית, הופיעו בניו יורק
ובפלשתינה-א"י בסוף אותה שנה. בפתח הספר נדפס תרשים ראשון שעשה של
המחנה (המקור אבד). תרשים שני, המוצג כאן, הוכן בידי וירניק ב-1945, בניסיון שלא
צלח להשיג מימון לבניית דגם של המחנה בשוודיה. תרשים זה שימש עזר לבניית
הדגם שכאן.

וירניק החל במאמצים לבנותו מיד עם הגיעו לישראל ב-1949, בחצר ביתו. ב-1958
הוזמן על-ידי חבריו, ממקימי קיבוץ לוחמי הגטאות, לבנות את הדגם באתר הבנייה
של בית לוחמי הגטאות. הדגם נחשף לראשונה ב"יום השואה והגבורה" של 1959
באירוע חנוכת הבית. ב-1961 שימשו תצלומי הדגם את התביעה ואת עדותו של
וירניק עצמו במשפטו של אדולף אייכמן, מהאחרים הראשיים להוצאתו אל הפועל
של "הפתרון הסופי".

יעקב וירניק נולד בעיירה ביאלה פודלסקה פולין בשנת 1889 ונפטר בראשון לציון ב-1972.

יעקב וירניק. צולם בוורשה בשנת 1943, מיד לאחר המרד

יעקב וירניק היה נגר-אומן בוורשה של טרום המלחמה. כבעל תודעה מעמדית ופוליטית ערה היה פעיל משחר נעוריו ב"בונד"*, תנועת מעמד-הפועלים היהודית, מפלגה של יהודים-חילוניים, סוציאליסטיים, שוללי הרעיון הציוני - שפעלה בתחומי רוסיה, פולין וליטא. ב-23 באוגוסט 1942, נלכד על ידי הגרמנים בגטו ורשה ונשלח למחנה ההשמדה טרבלינקה. הוא היה בן 53 בעת ההגעה למחנה.

בזכות מקצועו, נגר בניין, צורף עם הגעתו לצוות הבנייה של מתחם חדש במחנה. וירניק שהה במחנה טרבלינקה כמעט שנה, תקופה ארוכה מאוד. נדירים היו האנשים ששרדו בטרבלינקה משך זמן כה רב. במהלך השנה בה שהה במחנה, ראה במו עיניו את ההשמדה היומיומית של יהדות פולין, ובעיקר של יהודי ורשה. במחנה עבד תחילה במחנה העליון, שם נמצאו תאי הגזים, ולאחר מכן הועבר למחנה התחתון, לעבודות בניין. בשל עיסוקו כנגר בניין יכל וירניק לעבור בין המחנה העליון לתחתון. הוא ניצל זאת ויצר קשר עם המחתרת שקמה במחנה התחתון ושימש כאיש קשר בינה לבין המחתרת שבמחנה העליון. שותף להקמת המחתרת שתכננה את המרד, וב-2 באוגוסט 1943, היה ממחוללי המרד המזוין שהביא לשריפתו החלקית של המחנה, להשבתתו הזמנית ובהמשך להריסתו. הוא היה מהמעטים שאף שרדו את הבריחה.

תעודת הזהות המזויפת של וירניק בוורשה ה"ארית"

*הבונד: האיגוד הכללי של הפועלים היהודיים בליטא, פולין ורוסיה. מפלגה יהודית סוציאליסטית לא-ציונית. בפולין הבונד כוח פוליטי חשוב, שקיבל בשיאו 100,000 קולות בבחירות הארציות ב-1928. מרבית אנשי הבונד נספו בשואה.

ויירניק ברח מטרבלינקה לעירו וורשה בשם פולני בדוי. הוא היה בקשר עם צביה לובטקין ויצחק צוקרמן, משרידי הלוחמים של המרד בגטו, שהסתתרו בחלק הפולני של העיר. ויירניק הצטרף ל"ארמיה לודובה"*, המחתרת הקומוניסטית הפולנית, והשתתף בהמשך במרד הפולני הטרגי באוגוסט 1944. בסתיו של 1943 פגש ויירניק בבית תמחוי ורשאי את שרה ורבר-שרצר-גורדון, יהודייה שגרה במסתור בוורשה וחייתה אף היא תחת זהות פולנית, שאולה. בעלה של שרה נרצח ובתה יעל הוסתרה בבית יתומים בוורשה. באמצעות מילת הקוד "עמך", שיהודים שחיו תחת זהויות שאולות בוורשה עשו בה שימוש לזיהוי דיסקרטי, הכירו השניים ובילו שעות ארוכות יחד. בעקבותיו הצטרפה למחתרת הפולנית. ויירניק מסר לשרה ורבר את עדותו ממחנה הרצח טרבלינקה. הייתה זו עדות ראשונה מסוגה על מחנה טרבלינקה. הוא סיפר לה את שראה וחווה משך השנה בה היה בטרבלינקה, והיא רשמה. בשנת 1944 עדותו הופיעה כספר-חוברת שנקראה "שנה בטרבלינקה". הספר נכתב בשפה הפולנית ונקרא בפולנית Rok w Treblince .

* ארמיה לודובה

בפולנית - "צבא העם", היה ארגון מחתרתי צבאי קומוניסטי שלקח חלק בתנועת ההתנגדות הפולנית במלחמת העולם השנייה

משמאל - סמל הארמיה לודובה

אנשי הארמיה לודובה קיימו קשרים טובים עם האוכלוסייה היהודית, וקיבלו ברצון יהודים לשורותיהם. ידועה יחידת הפרטיזנים של יחיאל גרינשפן, אשר הצטרפה אל אנשי ה-AL ומפקדה קיבל דרגת קפיטן. מאות חיילים יהודים לחמו בשורותיה.

אנשי הארמיה לודובה סייעו לארגון היהודי הלוחם במהלך מרד גטו ורשה באספקת נשק ובפעולות כנגד הגרמנים שנשלחו לדכא את המרד. בפעולות אלו שובשו קווי התחבורה של הגרמנים אל הגטו. במהלך המרד סייעו אנשי הארגון בהברחת יהודים מתוך הגטו אל מקומות מסתור בערים.

תנועת המחתרת הגדולה בפולין בתקופת המלחמה הייתה ה"ארמיה קריובה" (בפולנית - "צבא המולדת"), הייתה בעלת אופי לאומני וחלק משמעותי ממנה היה עם אופי אנטישמי. רבים בקרב מחתרת זו רדפו ורצחו יהודים, וזאת תוך כדי שאותם לוחמים נלחמים באומץ ובנחישות נגד הכובש הנאצי.

בעוד המחתרת הפולנית הגדולה "הארמיה קריובה" שראתה את תפקידה להכנת התקוממות גדולה כרקע לתפיסת השלטון בידי הממשלה הפולנית הגולה,

קראו אנשי הארמיה לודובה למלחמה בגרמנים בכל עת ובכל מקום. בין פעולותיהם היו שוד בנקים גרמנים, והתנקשות בקצינים גרמנים במרכזי הערים. הפרסום הראשון היה חוברת שהודפסה בחשאי באמצעות מאמצים של הוועד היהודי הלאומי, הבונד והמועצה הפולנית לעזרת היהודים ("ז'גוטה"). היא הודפסה באמצעות מכונת דפוס מחתרית שאורגנה והופעלה על ידי אנשי מחתרת פולנים שעבדו בבית הדפוס (שהיה כפוף לגרמנים) של העיתון הפולני "נובי קורייר ורשבסקי". ולדיסלב ברטושבסקי* העריך כי הודפסו כ-2,000 עותקים מן החוברת.

ב-24 במאי 1944 נשלחו עותקים דרך ערוצי מחתרת פולניים ללונדון ומשם הועברו למקומות נוספים. לכל מי ששואל עצמו האם ידעו בעלות הברית על מחנה טרבלינקה, על רצח היהודים ודרכי הרצח? התשובה ברורה. סיפורו תורגם לאנגלית בלונדון שנה לפני תום המלחמה.

תרגומים נוספים של הספרון "שנה בטרבלינקה": עברית, יידיש וספרדית. הספרים הודפסו בארצות הברית על ידי נציגות של ברית הפועלים היהודית הכללית של פולין. בארץ ישראל יצאה החוברת לאור על ידי ההסתדרות הכללית בסדרת "פנקס קטן", בדצמבר 1944 בתרגומו של יצחק צוקרמן. הספר מתאר את חוויותיו במחנה הריכוז טרבלינקה בין השנים 1942–1943

בתום המלחמה, חברה אליהם יעל, בתה בת ה-8 של שרה שהוסתרה במקומות מסתור מגוונים בפולין ואומצה על ידו לבת. יעל נולדה באפוצ'נו פולין בשנת 1937, ונפטרה בישראל ב-20 ביולי 2019.

יעקב ויירניק ושרה ורבר-שרצר-גורדון נישאו מייד בתום המלחמה ויעל אומצה על ידו לבת. המשפחה עלתה לישראל ב-1949.

מתוך הכרה של אפשרות היותו אולי ניצול יחיד מטרבלינקה ובידיעה אפשרית שלאחר המרד במחנה הגרמנים העלימו כל ראייה לקיום המחנה ולכל אלו שנרצחו בו, ראה עצמו ויירניק מחויב לדיווח לעולם ולמסירת עדות בזמן אמת. מיד לאחר המרד, ב-1943, עשה תרשים ראשוני של המחנה, כמסמך-עדות שליווה את ספרו (התרשים המקורי שמופיע בספר אבד. התרשים השני השמור בבית לוחמי הגיטאות הוא מ-1945). הגעתו לשבדיה ב-1947 הייתה ניסיון שלא צלח להשגת מימון לבניית דגם של המחנה. בישראל הוא מתחיל בבניית דגם מוקדם של המחנה מיד עם הגעתו בשעות הפנאי שלו מעבודתו ב"עמידר", בנגרייה מאולתרת בחצר ביתו. ב-1958 הוא מוזמן לבית לוחמי הגטאות, לבניית הדגם באתר התצוגה לקראת פתיחתו של המוזיאון. הוא מתגורר בקיבוץ עד להשלמת בנייתו. הדגם הוצג לראשונה ב"יום השואה והגבורה" של שנת 1959 באירוע חנוכת המוזיאון. ב-1961 שמשו תצלומי הדגם את התביעה ואת עדותו

שלו עצמו במשפטו של אדולף אייכמן, קצין האס.אס, מהאחראיים הראשיים להוצאתו לפועל של "הפתרון הסופי", שהתקיים בירושלים.

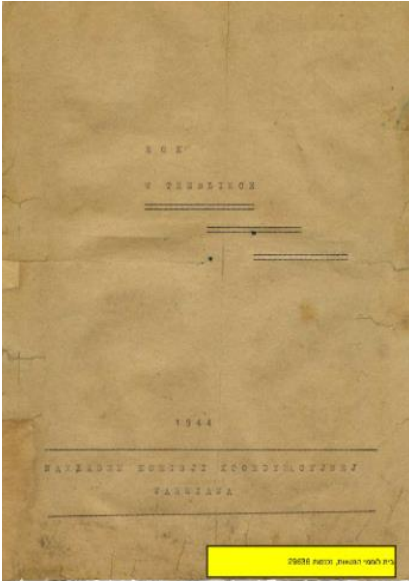
***ולדיסלב ברטושבסקי**, פולני יליד 1922, היה פעיל בוועד הזמני להצלת יהודים שהוקם בפולין ב-27.9.1942 וב"מועצה לעזרת היהודים" כנציג "החזית לתקומת פולין". היה אסיר במחנה אושוויץ, והשתייך למחתרת "ארמיה קריובה". חסיד אומות עולם. לאחר המלחמה פעל בוועדה לחקר פשעי הנאצים ובליגה הפולנית נגד גזענות. חיבר סדרת ספרים, בעיקר על תולדות ורשה במלחמה, על יהודים ופולנים ועל הצלת יהודים בידי פולנים. היה פעיל חברתי, פוליטיקאי, עיתונאי ושר החוץ של פולין.

בצילום משמאל – ברטושבסקי נואם בטקס פתיחת מוזיאון "יד לילד" בבית לוחמי הגטאות 11 במאי 1995.

יעל וירניק מדליקה משואה בשם יעקב וירניק בעצרת הנעילה ליום הזיכרון לשואה ולגבורה 2010:

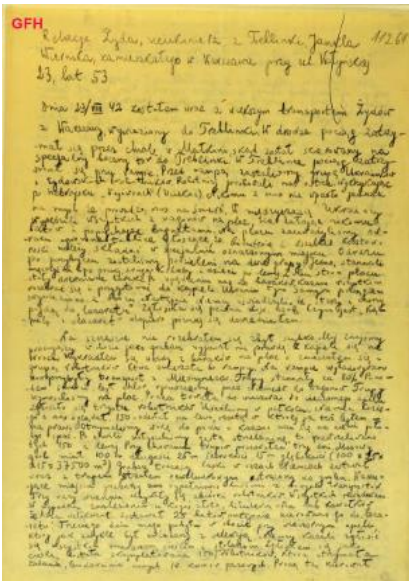

הקישור: <https://www.facebook.com/watch/?v=515203652541258>

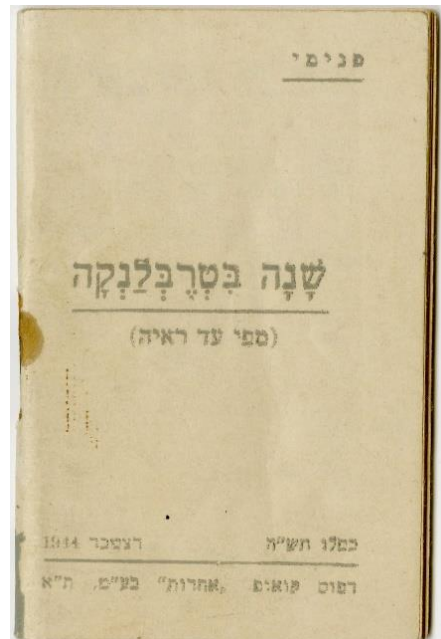
מהדורה ראשונה בפולנית של החיבור "שנה בטרבלינקה"
 (Rok w Treblince) מאת יעקב וירניק.
 החוברת הודפסה ב-בוורשה על ידי המחנתרת הפולנית.

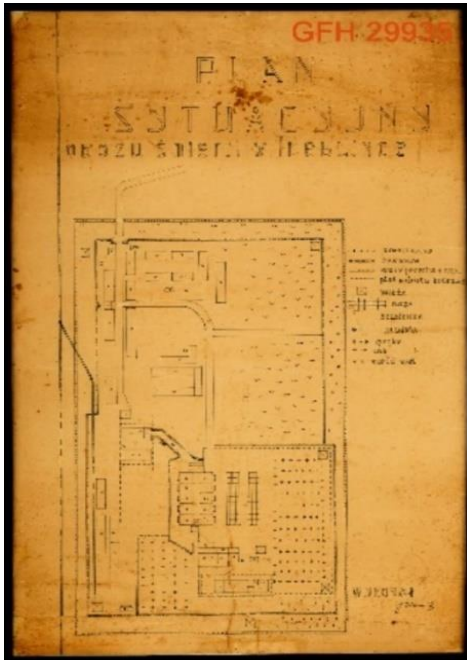
ארכיון בית לוחמי הגטאות - מספר מחשב: 29636
 מספר בספר הנכנסות: [29636 רמ](#)

עדות הראשונות בפולנית של וירניק כתב יד,
 3 עמודים.
 עדות זו הועלתה על הכתב בוורשה על ידי כמה פעילי
 מחנתרת.

המהדורה העברית הראשונה שיצאה בארץ ישראל ע"י
 ההסתדרות הכללית בסדרת "פנקס קטן" במהדורת כ"ס
 בדצמבר 1944 (כסלו תש"ה)

כתוב בתערוכה

יעקב וירניק
 תרשים מחנה טרבלינקה, 1945, עיפרון על נייר
 דגם מחנה טרבלינקה, 1949-59, עץ
 יעקב וירניק (ביאלה פורלסקה, פולין,
 1889 - ראשון לציון, ישראל, 1972)

הרחבה והסבר

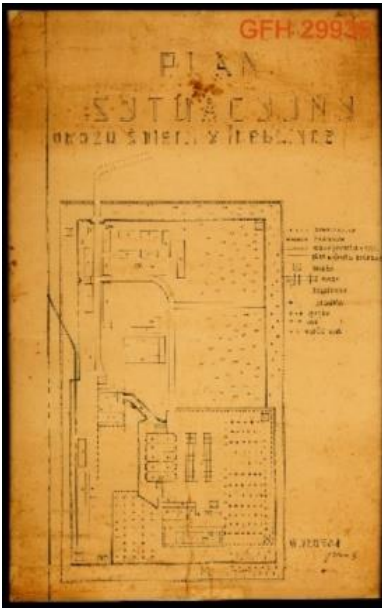
במשך השנים שורטטו מספר מפות של מחנה טרבלינקה. חלק מהמפות שורטטו ע"י אסירים מטרבלינקה וחלקם שורטטו בעקבות למידה ומחקר של המקום. כמה הערות על כך:

- א. המחנה הושמד לחלוטין ולא נותר ממנו שריד ולכן קשה לקבל מפה של המחנה.
- ב. חלק מהמפות שורטטו ע"י אסירים שהיו תקופה קצרה במחנה או שהו רק באזור אחד של המחנה, ששני חלקיו היו ממודרים למעבר לרוב האסירים, ולכן תמונת המחנה בעיניהם לא שלמה. כמו כן היו גדרות אטומות שלא ניתן היה לראות דרכן.
- ג. חלק מטרבלינקה היה ממוקם על גבעה קלה בתוך שרידי אזור יער (מסיבות הסוואה והונאה), דבר זה לא מאפשר לקבוע אם המחנה היה מרובע, מלבן או טרפז.
- ד. המפה מקפיאה תמונה של רגע משנת פעילות של המחנה. משך השנה המחנה גדל והשתנה ללא הרף. מסיבה זו קשה לשרטט מפה מדויקת.
- ה. יש חשיבות רבה לתקופה בה צוירה המפה. ככל שעבר זמן רב יותר מרגע הריסת המחנה ציור המפה על פי הזיכרון האנושי משתנה ונוספים דברים עליהם מצייר המפה קרא או שמע והמפה פחות מדויקת. כמו עדות זיכרון שמשתנה עם השנים.

המפה של יעקב וירניק נחשבת לאמינה, מכיוון שהוא היה במחנה שנה שלמה, ובשל מקצועו כנגר בניין וחצרן הוא הורשה להכנס ולעבור בין כל חלקי המחנה גם לאזורים שמודרו מרוב האסירים. וירניק הכיר היטב את כל חלקי המחנה.

המפה המקורית אותה שרטט בעת הוצאת סיפרו "שנה בטרבלינקה" ב-1944 אבדה, והמפה שבידינו, שוחזרה על ידו מייד בתום המלחמה ב-1945. זו המפה שעל פיה בנה את הדגם בבית לוחמי הגטאות ב-1958-59.

הרחבה על מספר מפות של מחנה טרבלינקה בנספחים בעמ' 150

**שרטוט של וירניק את מפת טרבלינקה.
התרשים צויר בוורשה ב 1945
גודל התרשים: 55 סמ X 85 סמ**

וירניק שרטט את התרשים בוורשה. במהלך עבודת השרטוט התייעץ עם שני ניצולים ממחנה ההשמדה טרבלינקה: שמואל רייזמן והנריק יחיאל רייכמן. על פי תרשים זה בנה וירניק את דגם מחנה טרבלינקה המוצג בבית לוחמי הגטאות.

יחיאל (הנריק) אנריקה מאיר רייכמן

יחיאל (הנריק) רייכמן נולד בפולין בשנת 1914.

לאחר פרוץ המלחמה גורשה המשפחה לגטו ורשה; משם נשלח יחיאל, יחד עם אחותו רבקה, למחנה ההשמדה טרבלינקה. רבקה נלקחה מיד לתאי הגזים אך יחיאל נבחר לעבודה כספר במחנה. תפקידו היה לגזור את שערות הנשים היהודיות טרם שליחתן אל תאי הגזים. השתתף במרד בטרבלינקה, באוגוסט 1943.

לאחר המרד הגיע לוורשה והשתתף במרד הפולני באוגוסט 1944.

לאחר המלחמה התחתן והיגר לאורוגוואי. שימש כאחד העדים, במשפטו של ג'ון איוון דמניוק בירושלים בשנת 1987.

שמואל רייזמאן, רואה חשבון מוורשה שגורש באוגוסט 1942 לטרבלינקה ועבד שם בכפייה. הוא בין העדים המועטים ששרדו מן המחנה. רייזמן העיד במשפטי נירנברג.

רייזמאן כתב את עדותו בפולנית. תרגום רוסי של העדות נתפרסם בעיתון "אונוניזל", מוסקבה 1945 בגיליונות 8-10. עדותו תורגמה מרוסית. רייזמאן היה ראש "אגודת לוחמי טרבלינקה", ששרדו בחיים לאחר המרד בטרבלינקה. רייזמאן היה חבר המשלחת היהודית פולנית לבדיקה, מה קרה במחנה טרבלינקה? שביקרה באתר המחנה ב-6 בנובמבר 1945 וכתבה חוות דעת.*

רייזמאן הופיע כעד ראייה במשפט פושעי טרבלינקה בנירנברג. בחודש פברואר 1946 יוצאת משלחת יהודית פולנית לבדיקה. מיוצגים בה גורמים רשמיים פולנים ויהודים.

קטעים מעדותו של שמואל רייזמאן בחוברת של המכון ללימודי השואה ע ש ח. אייבשיץ עמ' 67-74.

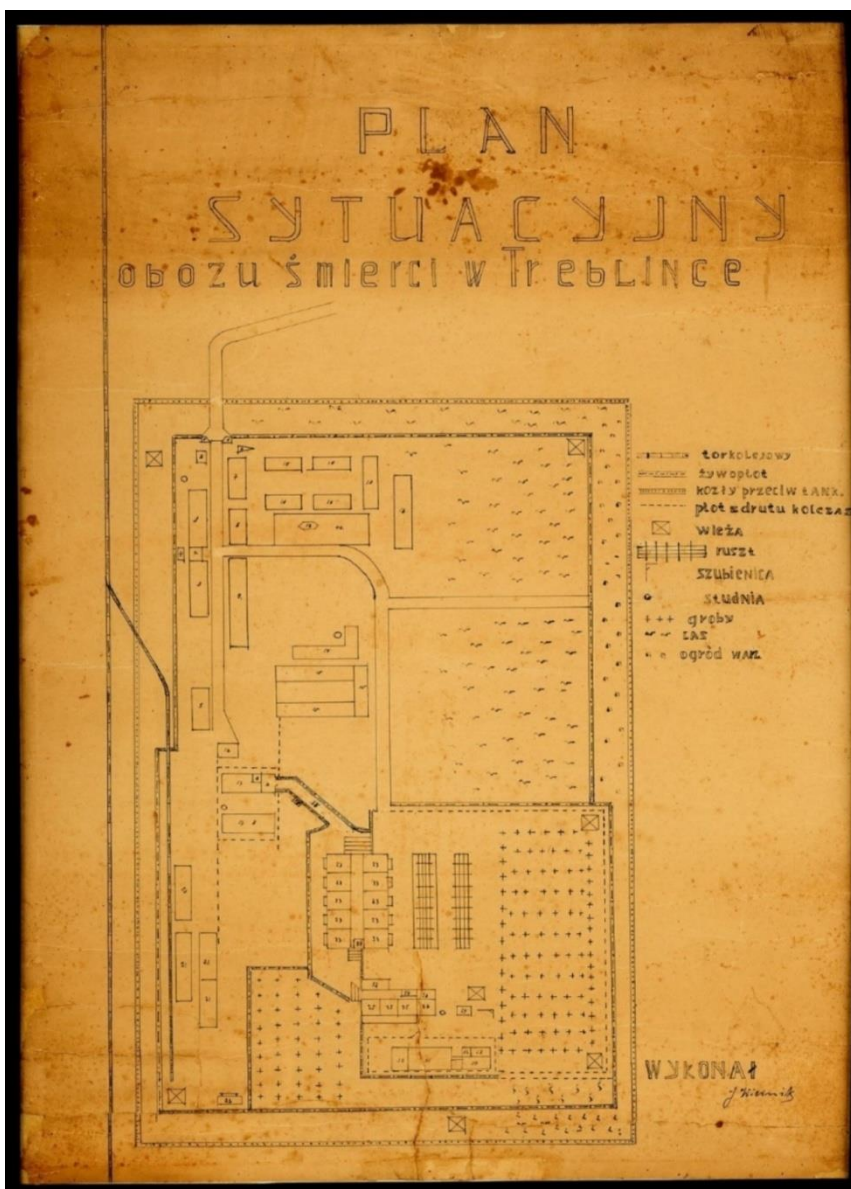
סרט על שמואל רייזמאן מעיד במשפט נירנברג:

<https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn1002383>

המפה באוסף הארכיון של בית לוחמי הגטאות - מס. מחשב - 29935.

קישור למפת טרבלינקה ששרטט יעקב וייירניק

*על ועדה זו ראה בעמ' 6

המפה שרטוט של יעקב וייירניק

מקרא המפה

מסילת רכבת	⊞	torkolejowy
גדר חיה	⊞	żywoplot
מחסומים [מעץ ותיל]	⊞	kozy przeciw t. ANK.
גדר תיל	⊞	plot z drutu kolezias
מגדל [שמירה]	⊞	wieża
גריל	⊞	ruszt
עמוד תלייה	⊞	szubienica
באר [מים]	⊞	studnia
קברים	⊞	groby
יער	⊞	las
גינת ירקות	⊞	ogród warz.

מקרא מפורט על פי המספרים הכתובים על המפה:

המסמך עם ביאור המספרים על המפה נמצא בארכיון בית לוחמי הגטאות מודפס ובכתב יד (כנראה לא כתב ידו של ווירניק) מס. מחשב 28954. במסמך עמ' 25-26

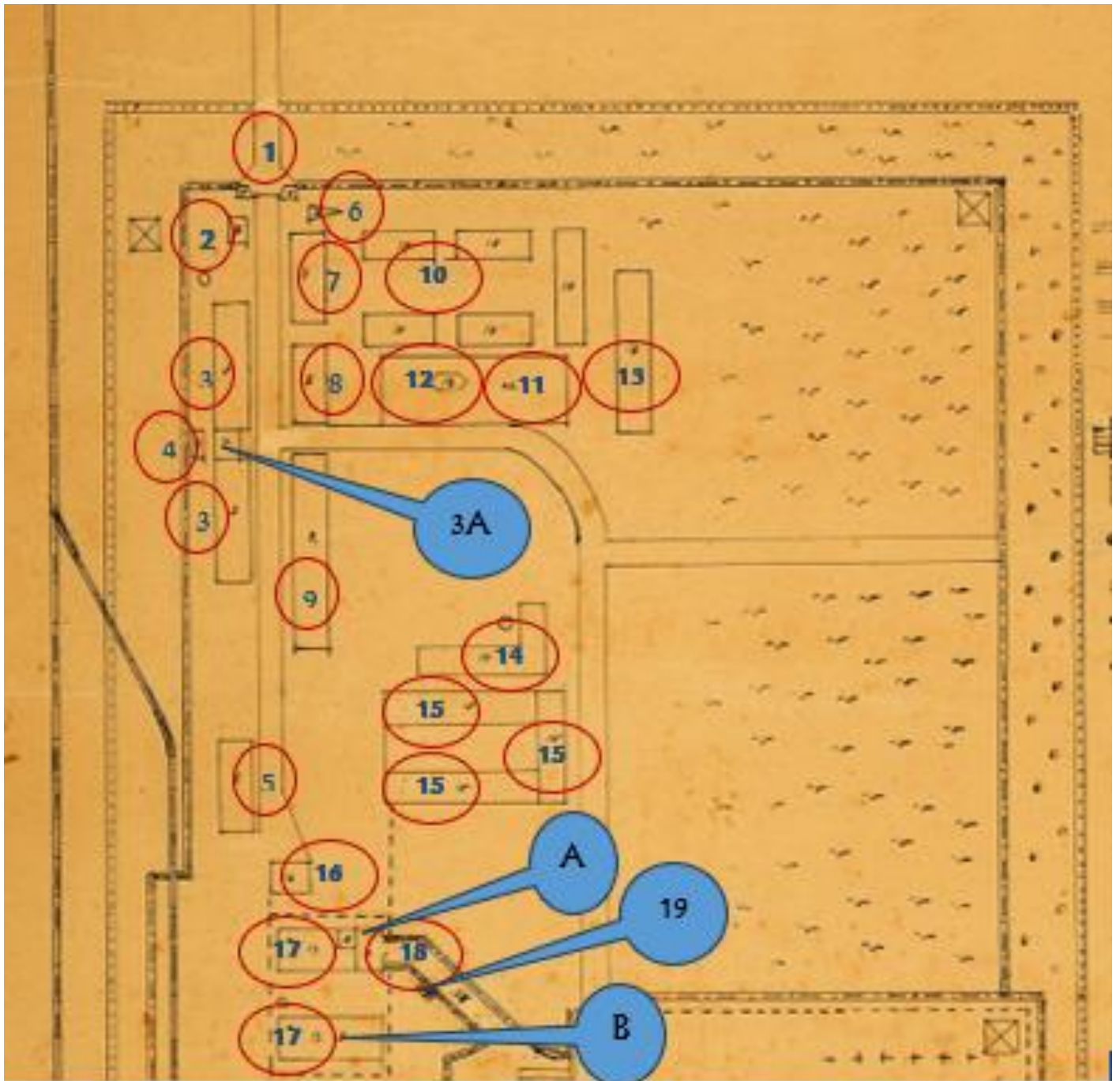
Handwritten notes in Polish, describing the layout and features of the camp, including barracks, kitchen, and other structures.

OPIS PLANU SYTUACYJNEGO
OBOCZU SNIERCI W TREBLINCZU
Obocz. No.1

1. Brama wjazdowa do obozu. Szeroka, nad nią na 2-oh filarach 6-cio katny dach kryty gontami. Z symetrycznej strony dachu, na środku bramy, duży reflektor oświetlający symetryczny teren obozu. Pod reflektorem tafla szklana z napisem 28. Z obu stron bramy dwa duże budynki dla wartowników. Cała brama w stylu sakopianskim.
2. Wartownia. Mały sakopianski budynek (o 2-oh oknach, a między nimi drzwi) z 6-katnym dachem krytym gontami. Z frontu ganek z wiszącym daszkiem. Cały domek na podmurówce. Z obu stron ganek po 3 stopnie.
3. Dwa duże baraki. Zamieszkałe osiedlowo przez Niemców. W jednym kuchnia i stołówka dla Niemców, w drugim dla Ukraińców. Między barakami kapielowy (naz. lit. a) dla Niemców.
4. Murowana wieża.
5. Magazyn.
6. Piwnica, w której ~~zmagazynowano~~ magazynowały się tytonie, smakołyki i napoje.
7. Barak - kancelaria i mieszkanie Hauptsturmführera i zastępcy.
8. Barak - magazyn gospodarczy.
9. Duży barak - skład szymbosziowy i piekarnia.
10. Piec baraków - kossary dla Ukraińców.
11. Ogród kurzy, lawki z oparciami i stoliki dla Niemców i Ukraińców.
12. Zwierzyniec we wnętrzu ogrodu, ogrodzony drucianą siatką. W środku zwierzyniec owalny budynek szalowany brzościami. Klepkami i ozdabiany różnymi figurami. Na dachu tego budynku gołębnie.
13. Duża piwnica na kartofle z dachem i wentylacją.
14. Barak - magazyn z kosztownościami.
15. Barak - warsztaty pracy. Kuchnia i pomieszczenie na noce dla więźniów.
16. Garaż.
17. Dwa baraki. a) fryzjerna, gdzie kobiety golono przed uduszeniem, kasa do oddawania kosztowności, garderoba, gdzie rozbięrały się idące do kamer śmierci b) tytoniowy magazyn zebranych szymboszy.
18. Droga, której przechodziły nagłe ofiary z podniesionymi rękoma do kamer śmierci.
19. Druga kasa do oddawania kosztowności na drodze do kamer gazowych, pomiędzy 1-ym a 2-gim obozem.
20. Rampa przy której schodzili z wagonów ekscyzycy.
21. Magazyn - sortownia ubrań po zamordowanych.
22. Szpital (Szpital ?) doży i lawki, na której siadały ofiary, twarzą zwrócone ku dożowi. Strzały w kark i ekscyzycy sami wpadali do doży.

GFH

שרטוט אתר מחנה המוות בטרבלינקה - מקרא המפה – המחנה התחתון (מחנה 1)

הביאור למספרים המופיעים במפה, מתוך מסמכים שמסרה משפחתו של ויירניק לארכיון בית לוחמי הגטאות.

מס' מחשב 28954. במסמך עמ' 24-25

התרגום מדויק על פי הכתוב. תרגמה: יעל רוסק

תיאורים למפת מחנה המוות טרבלינקה

מחנה מס' 1

1. **שער כניסה.** שער רחב, מעליו גג משושה, מכוסה ברעפים, נתמך בשני עמודים. בצד החיצוני של הגג, באמצע השער, פנס גדול שמאיר את השטח החיצוני של המחנה. מתחת לפנס נמצא משטח זכוכית עם סמל גדול של א.ס.א. **משני צדדים של השער שני מבנים גדולים לשומרים. שער מעוצב בסגנון זאקופנה***
2. **בית משמר.** מבנה קטן בנוי בסגנון זקופנה (שני חלונות ובניהם הדלת), מכוסה בגג משושה מרעפים. בחזית הבית מרפסת עם גגון תלוי. המבנה עמד על היסודות. בשני צדדים של המרפסת 3 מדרגות.
3. **שני צריפים גדולים.** בחלק מהחדרים גרים הגרמנים. בצריף אחד מטבח וחדר אוכל עבור הגרמנים ובשני עבור האוקראינים. בין הצריפים חדר אמבטיה עבור הגרמנים (המקום מסומן באות a)
4. **מגדל לבנים.**
5. **מחסן**
6. **מרתף לאיסון שומנים, פינוקים ושתייה.**
7. **צריף - הלשכה של ההאופטשטורמפיהרר**** והסגן
8. **צריף - מחסן אספקה**
9. **צריף גדול - מחסן מזון ואפייה**
10. **חמישה צריפים - אזור המגורים של האוקראינים**
11. **גינת פרחים, ספסלים עם משענות גב ושולחנות.** מיועדים לגרמנים ולאוקראינים
12. **גן חיות בתוך הגינה, מגודר ברשת תיל.** באמצע גן החיות מבנה עגול עם עמודים מעץ ליבנה, מעוטר בדמויות שונות. על גג המבנה נמצא שובך יונים.***
13. **מרתף גדול מקורה ומאוורר לאחסון תפוחי אדמה**
14. **צריף - לאיסוף דברי ערך**
15. **צריף - סדנאות עבודה.** מטבח וחדר לינה עבור האסירים
16. **מוסך**
17. **שני צריפים:**
 - (a) **מספרה - מקום בו גילחו לנשים את שערן לפני שנשלחו לחנק, קופה למסירת דברי ערך, חדר בגדים - המקום בו הנשים התפשטו לפני שהלכו לתאי המוות**
 - (b) **מחסן זמני למזון שנאסף (מהמגיעים למחנה)**
18. **הדרך בה הקורבנות הערומים הלכו לתאי המוות עם ידיים מורמות**
19. **הקופה השנייה לאיסוף חפצי ערך בדרך לתאי הגזים - בין מחנה I ומחנה II**
20. **הרמפה - מקום ירידה של נידונים למוות מקרונות**
21. **מחסן - מיון בגדים של הנרצחים**
22. **לזארט (בית חולים צבאי) - בור וספסל שהקורבנות ישבו עליו עם פנים לכיוון הבור. אחרי הירייה בצוואר הנידונים למוות היו נופלים לבור.**

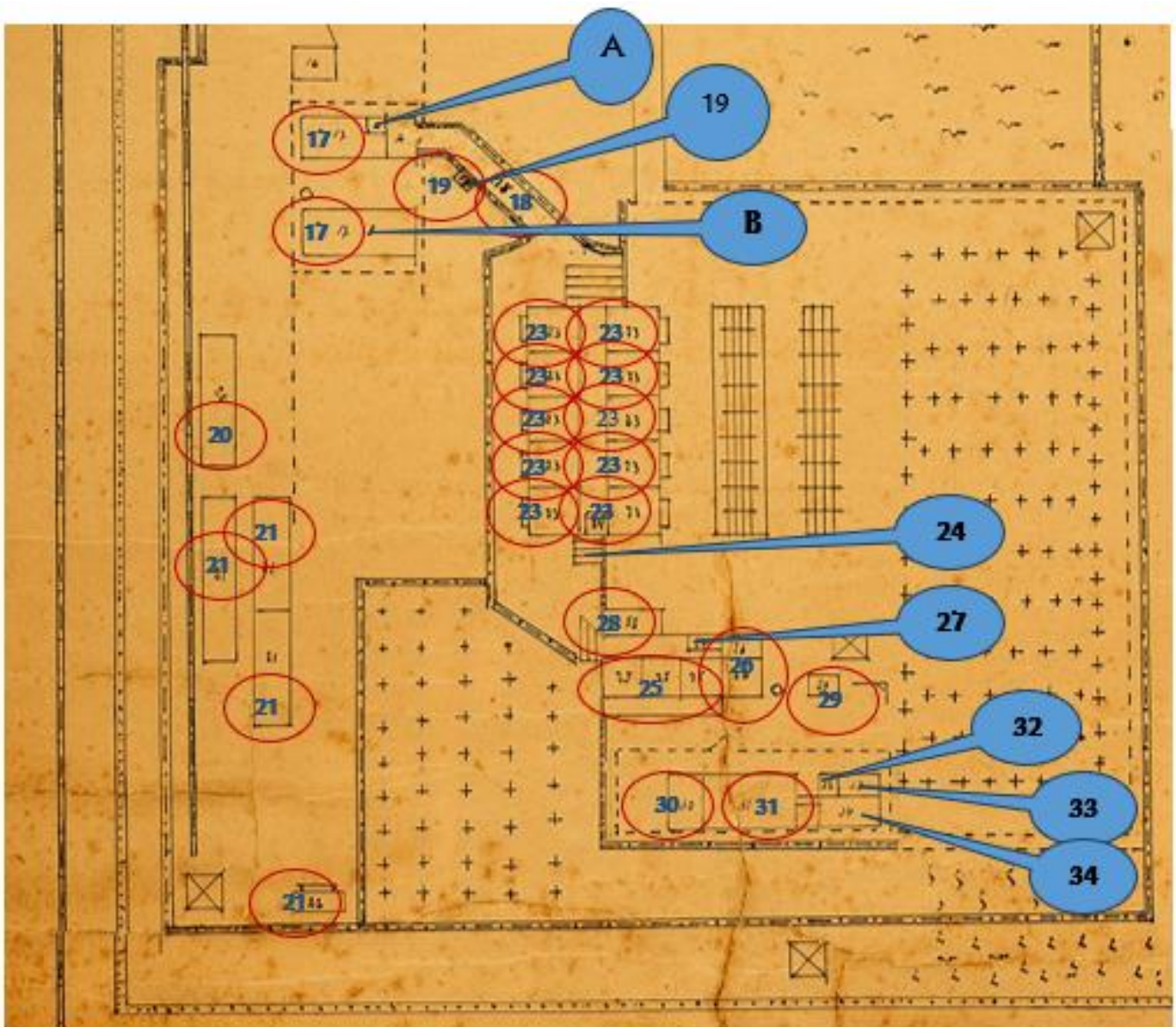
הערות מהעמוד הקודם:

*כך נראה שער הכניסה בדגם ב"סגנון זקופאנה"

**דרגה ב-א.ס.אס "מנהיג סער ראשי" מקביל לאלוף משנה

***שימו לב, מימין לספרה 12 צייר ויירניק מבנה משושה קטן המתאר את המבנה הזה ממבט על.

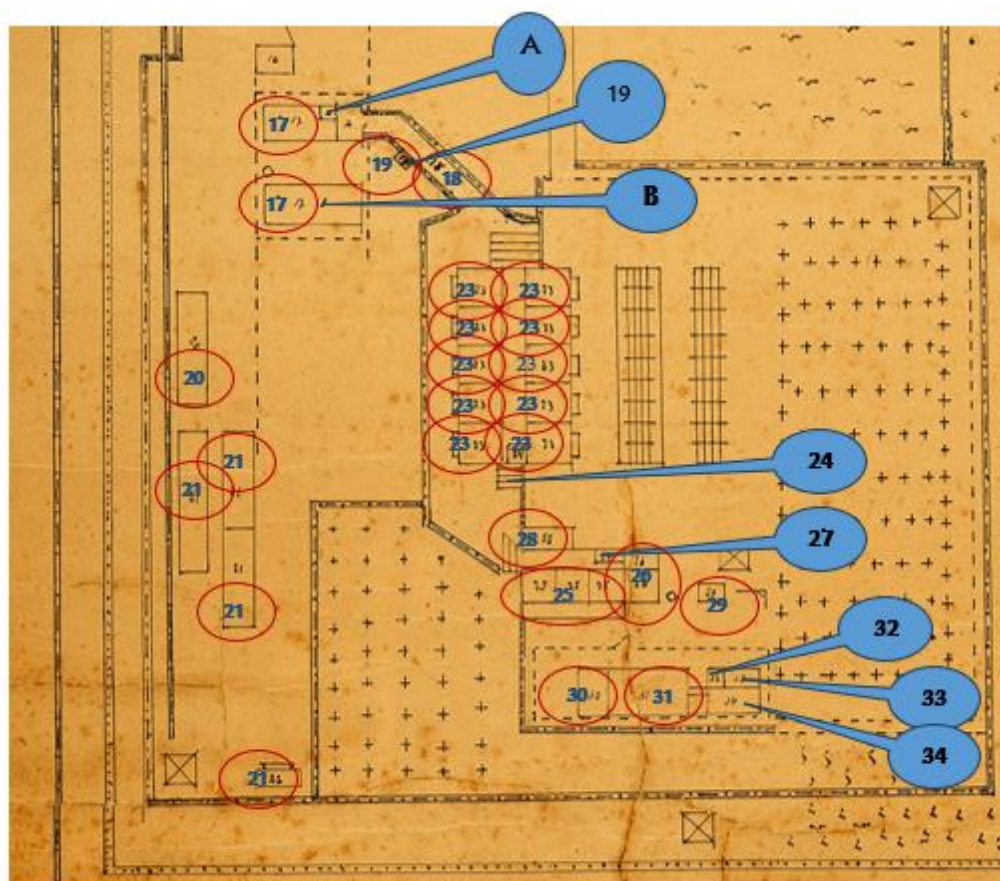
שרטוט אתר מחנה המוות בטרבלינקה - מקרא המפה - המחנה העליון (מחנה II)

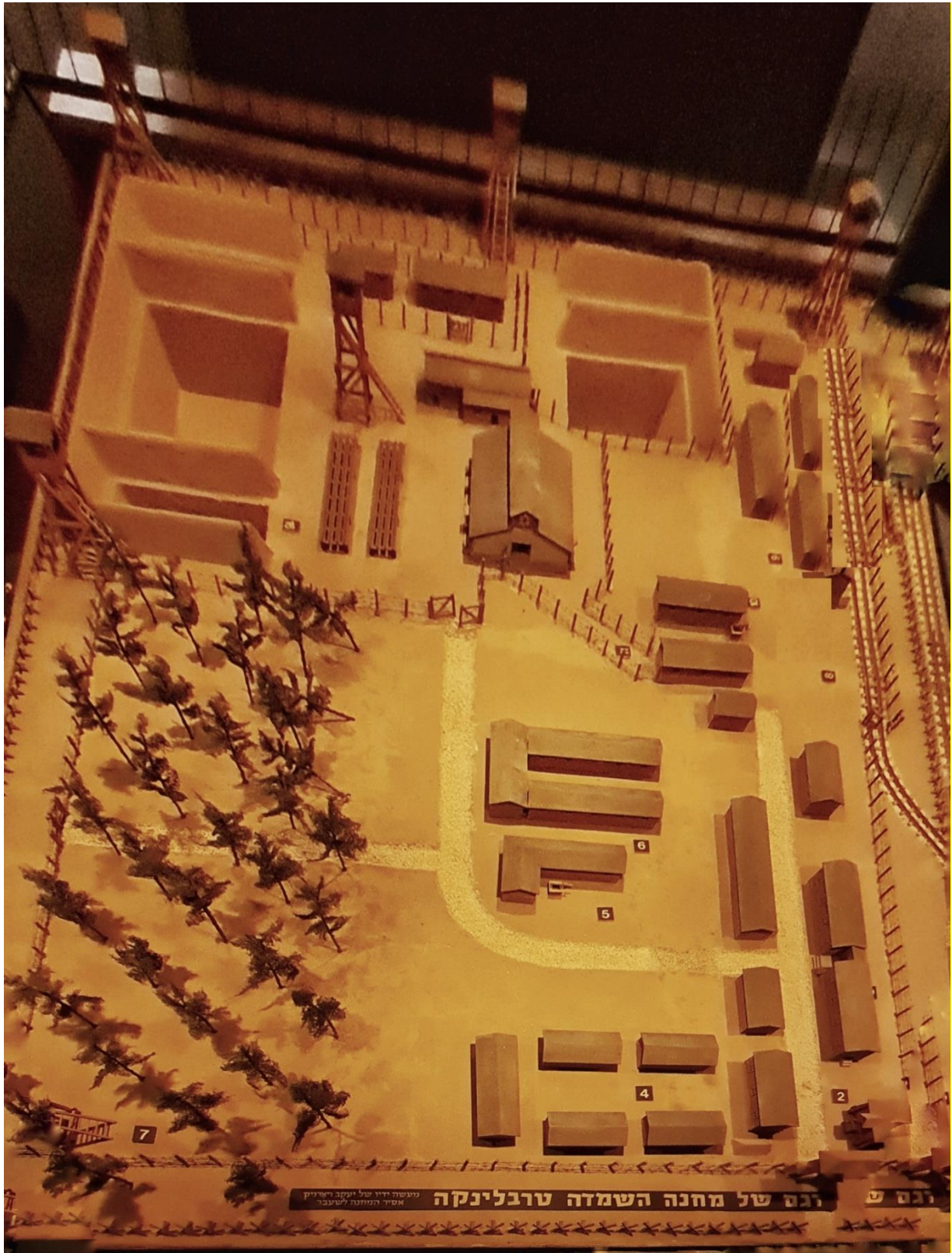
שרטוט אתר מחנה המוות בטרבלינקה - מקרא המפה - המחנה העליון (המשך)

מחנה מס' 2

23. **מבנה לבנים**. לאורך המבנה מסדרון רחב. בכל צד 5 תאי גזים. מחוץ לכל תא גזים הוצמדה רמפה
24. **חדר מנוע** - הכנסת גז לתאים
25. **מבנה לבנים** מחולק ל-3 תאי גזים. תוספת בנויה מעץ כמסדרון שממנו נכנסים לתאים. מחוץ למבנה - רמפה אחת ארוכה
26. **חדר מנוע** - הכנסת גז ל-3 התאים **ותחנת כוח** לאספקת חשמל למחנה מס' I ולמחנה מס' II
27. **חדר מיון לשיניים** בו רופאי שיניים מיינו את שיני הקורבנות שעקרו אחרי המוות
28. **מבנה עץ** - סדנאות עבודה: נגרייה, פחטייה וסנדלרייה
29. **בית משמר** בנוי מחומרים מפירוק בתים של יהודי קוסוב (Kosów)
30. **מטבח** לאסירים
31. **צריף** לינה עבור האסירים
32. **צריף** - מעבדה
33. **חדר נשים**
34. **מכבסה** ומקלחת לאסירים

דגם מחנה טרבלינקה בתערוכת המחנות

הרחבה והסבר על הדגם ראה עמ' 22-27

רציונאל התערוכה, בינה סלע צור (ראה עמ' 3)

הרכבת דגם מחנה ההשמדה טרבלינקה באולם המחנות השני בכניסה ל"בית לוחמי הגטאות".
משמאל - יעקב ויירניק, בונה הדגם. לידו (שנייה משמאל) נעמי יודקובסקי.
צולם ב-1958.

מידע על מחנה השמדה טְרַבְּלִינְקָה

(המקור העיקרי - יצחק ארד, טרבלינקה - אבדן ומרד)

מחנה ההשמדה טְרַבְּלִינְקָה הוא הגדול בשלושת המחנות שהופעלו על ידי האס.אס במסגרת מבצע ריינהרד* לרצח יהודי פולין. כ-870 אלף יהודים נרצחו במחנה זה. המחנה שכן כ-60 ק"מ מוורשה (בקו אווירי, כ-80 ק"מ ברכבת), באזור דליל אוכלוסין מכוסה יער ומוסתר.

מחנה ההשמדה הוקם באביב בשנת 1942 ליד מחנה העונשין והעבודה טרבלינקה ו***, שהיה קיים לפני כן, ומכאן בא שם המחנה החדש שהוקם: טרבלינקה ון.

הנאצים הקימו אותו בצפון-מזרח הגנרלגוברנמן, ארבעה ק"מ מן הכפר טרבלינקה, בקרבת העיירה מלקיניה, שבה הייתה תחנת רכבת מרכזית שנסעה בקו מסילת-הברזל הראשית ורשה-ביאליסטוק.

*מבצע ריינהרד היה שם צופן למבצע השמדת היהודים בשטחי הגנרלגוברנמן. שמו הנציח את זכרו של ריינהרד היידריך, שהיה מתכנן עיקרי של ה"פתרון הסופי" באירופה ונרצח בידי המחתרת הצ'כית. מטה המבצע היה אחראי על תכנון הגירושים, הקמת מחנות ההשמדה, הפעלתם וביצוע ההשמדה, החרמת החפצים ודברי הערך של הקורבנות והעברתם לרייך. היוזם והאחראי על מבצע ריינהרד היה אודילו גלובוצניק. במסגרת המבצע הוקמו שלושה מחנות השמדה: בלז'ץ, סוביבור וטרבלינקה. שלושתם הוקמו בקרבה למסילת ברזל; באזור מבודד; במזרח הגנרלגוברנמן, כדי לתמוך בטיעון שהיהודים מגורשים לעבודה 'למזרח', לשטחי ברית המועצות.

**מחנה טרבלינקה הוקם באביב 1941. במחנה טרבלינקה 1 הוחזקו כ-1200 אסירים פולנים ויהודים. הם הועסקו במחצבה ובמתקן לכריית חול לצורכי הביצורים בגבול המפריד בין ברית-המועצות לגרמניה. המחנה היה כפוף למפקד ה-אס.אס והמשטרה של כל אזור ורשה. בניית מחנה ההשמדה טרבלינקה הן החלה בסוף מאי-תחילת יוני 1942. בבנייה הועסקו אסירים מטרבלינקה וכן יהודים שהובאו מעיירות שבאזור. יהודים מגטו ורשה נשלחו לעבודות כפייה בטרבלינקה הן. אחת לכמה חודשים הוחלפו בעובדי כפייה אחרים מהגטו. כלומר, השם טרבלינקה היה מוכר ליהודי גטו ורשה שנה לפני שהוקם מחנה הרצח.

בתצלומים: שרידים ממחנה טרבלינקה 1. צולם ב-2007

**מבצע ריינהרד היה שם צופן למבצע השמדת היהודים בשטחי הגנרלגוברנמן. שמו הנציח את זכרו של ריינהרד היידריך, שהיה מתכנן עיקרי של ה"פתרון הסופי" באירופה ונרצח בידי המחתרת הצ'כית. מטה המבצע היה אחראי על תכנון הגירושים, הקמת מחנות ההשמדה, הפעלתם וביצוע ההשמדה, החרמת החפצים ודברי הערך של הקורבנות והעברתם לרייך. היוזם והאחראי על מבצע ריינהרד היה אודילו גלובוצניק. במסגרת המבצע הוקמו שלושה מחנות השמדה: בלז'ץ, סוביבור וטרבלינקה. שלושתם הוקמו בקרבה למסילת ברזל באזור מבודד במזרח הגנרלגוברנמן, כדי לתמוך בטיעון שהיהודים מגורשים לעבודה "למזרח", לשטחי ברית המועצות.

מחנה בלז'ץ החל לפעול במרץ 1942, מחנה סוביבור במאי 1942 ומחנה טרבלינקה ביולי 1942. הגז ששימש לרצח הקורבנות היה חד-תחמוצת הפחמן שסיפקו מנועי בנזין או דיזל שהוצבו מחוץ לתאי הגזים.

הקורבנות הוטמנו בבורות, ורק בסוף 1942 החלו בשריפת הגוויות במדורות, כדי לטשטש את הרצח. מבצע ריינהרד הסתיים בתחילת נובמבר 1943 ובמסגרתו נרצחו כ-1.7 מיליון יהודים.

על פי אתר האינטרנט של יד ושם.

לבניית מחנה ההשמדה (טרבלינקה 2) נוצל כוח עבודה של אסירי מחנה העונשין טרבלינקה 1. ייעודו של המחנה החדש הוסתר מהם. המחנה החדש השתרע על שטח של כ-200 דונם והוקף בגדר תיל דוקרני בגובה של יותר משלושה מטרים. בתכנון המחנה הושקע מאמץ רב על-מנת למנוע אפשרות של עדים להשמדה.

המחנה חולק בפנים לשני חלקים:

מחנה 1 הוקמו צריפי המגורים עבור הצוות הגרמני, השומרים האוקראינים והאסירים היהודים והוא כלל מחסנים ובתי-מלאכה.

בחלק השני, מחנה 2 המבודד משאר המחנה בגדר גבוהה, עמדו תאי הגזים (בתחילה שלושה ובהמשך התווספו אליהם עשרה נוספים). שטח כל תא היה 16 מ"ר. עוד היו צריפי המגורים של האסירים היהודיים אשר נמצאו כשירים להעסקתם בעבודות הנחוצות לניהול המחנה ומשום כך הושארו זמנית בחיים.

סגל המחנה - אנשי אס.אס גרמנים, אוקראינים ואסירים יהודים:

הגרמנים מנו כ-40 אנשי אס.אס הם באו משורות ה-אס.אס הכללי ומהוואפן אס.אס*, משורות המשטרה ומאנשי מבצע אותונזיה. אנשי האס.אס שפעלו במסגרת "מבצע ריינהרד" חתמו על הצהרה בדבר שמירת סודיות המבצע. במסמך של הצהרה זו התחייבו אנשי האס.אס, בין השאר:

1. *אסור לי בשום תנאי להביא לידיעתו של אדם כלשהו מחוץ לתחום האנשים הפועלים ב"מבצע ריינהרד" מידע בעל-פה או בכתב על התהליך. הסיום או ההתרחשויות בפינוי היהודים.*
2. *המהלכים בקשר לפינוי היהודים הם בבחינת עניין ממלכתי סודי..*
3. *אסור במפורש לצלם במחנות של "מבצע ריינהרד"...*

אנשי האס.אס הגרמנים הוצבו בתפקידי הפיקוד, הארגון והניהול של המחנה החל בשלב הקמתו ותוך כדי פעולות ההשמדה שהתבצעו בו. מפקד המחנה נשא דרגה של אס.אס אוברשטורמפירר (סגן ראשון) או האופטשטורמפירר (סרן). סגן מפקד המחנה היה אס.אס אונטרשטורמפירר (סגן-משנה) או האופטשרפירר (רב-סמל). גם כל שאר אנשי האס.אס נשאו דרגות של אונטרשרפירר (סמל) או האופטשרפירר. בקרב אנשי האס.אס שבמחנה לא היו טוראים. אנשי האס.אס היו מופקדים על המשימות והפעולות השונות שנעשו במחנה ועל השומרים האוקראינים. הם היו ממונים גם על קבוצות של אסירים יהודים שעסקו בעבודות הפיסיות השונות (ארד, טרבלינקה, עמ' 37).

*ואפן אס.אס (הגרמנית: Waffen-SS, = "אס.אס חמוש") הייתה הזרוע הצבאית של האס.אס, שלחמה לצד הוורמאכט במלחמת העולם השנייה והייתה כפופה למפקד ה-אס.אס היינריך הימלר

פלוגת השומרים האוקראינים מנתה 90-120 שומרים והיו כפופים ליחידת האוקראינים של מבצע ריינהרד (שמרכזו היה במחנה טרווניקי - ומשם שובצו האוקראינים במחנות השונים). האוקראינים היו עריקים מהצבא האדום. אחד השומרים האוקראינים שנודע לשמצה באכזריותו ומנהגיו הסאדיסטיים היה אוקראיני שכונה "איוואן האיום", שהיה אחראי על תפעול מנוע הגז, אך לא הסתפק בכך אלא נודע בהתעללותו הסדיסטית והמזוויעה בעיקר כלפי נשים בפתח תאי הגזים. (בשנת 1986 מדינת ישראל הביאה לדין את ג'ון דמיאניוק בחשד שהוא איוואן האיום, אך הוא זוכה מחמת הספק).

כמה מאות אסירים יהודים הועסקו במחנה:

*בעלי מקצוע ("יהודי החצר") 50-60 איש כולל כמה נשים. הם עסקו במתן שירותים וביניהם בעלי מלאכה: חייטים, סנדלרים, ספרים, נגרים וכו'. הם לבשו בגדים רגילים ולא מדי אסיר וכדי להבדילם מהאסירים שהגיעו במשלוחים, סימנו אותם בטלאי אדום או צהוב על ברך ימין. ככל שהזמן חלף וגדלו הצרכים של הגרמנים לעובדים, נוספו יהודים גם בעבודות מיון חפצים, ניקוי הקרונות, עבודות מחנה ועוד. בתקופת השיא, היו עד 600 אסירים - עובדים יהודים במחנה התחתון. עם תחילת הרצח, נלקחו למחנה העליון (2) עוד עובדים לעסוק בהוצאת הגופות מתאי הגזים ובקבורתם. בתקופת השיא במחנה העליון היו עד 400 אסירים. סה"כ היו בטרבלינקה רוב הזמן 600-1000 אסירים קבועים.

***הרחבה על קבוצות העבודה (בעמ'...).**

טכניקת ההשמדה בטרבלינקה דמתה לזו שבמחנות בלז'ץ וסוביבור. רכבת ובה כ-6000-7000 נפש הייתה מגיעה לתחנת הרכבת שבכפר הסמוך, חלק מהקרונות היו מוכנסים למחנה בפעולת הטעיה. בתהליך שארך כשעתיים, הובלו האסירים עירומים להשמדה בתאי הגזים, שהוסוו כמקלחות, גוויות המושמדים הוטלו לבורות. מאביב 1943 הוחל בשריפתן ובטשטוש מלאכת הרצח. בפעולות ההשמדה ההמונית במחנה טרבלינקה שנמשכו עד קיץ 1943, נרצחו כ-870 אלף יהודים וכ-2000 צוענים.

היו ניסיונות בריחה מהרכבות שהובילו לטרבלינקה, אך רק מעטים מקרב הבורחים ניצלו. ב-2 באוגוסט 1943 פרץ מרד של אסירים יהודיים שהועסקו בעבודה במחנה. הוצתו מבני המחנה ורבים מהמורדים ניסו להימלט, רובם נורו ונהרגו. רק כ-70 מהנמלטים שרדו בתום המלחמה. לאחר המרד פורק והועלם כל זכר לקיומו.

פעולות השמדת ההמונים החלו בטרבלינקה ב-23 ביולי 1942. המשלוחים הראשונים שהגיעו לטרבלינקה היו מגטו ורשה, שבו נערך אז גירוש המונים. בין 23 ביולי ל-21 בספטמבר (האקציה הגדולה) נרצחו בטרבלינקה כ-254,000 יהודים מוורשה.

ב-2 באוגוסט 1943 פרץ במחנה ההשמדה טרבלינקה* מרד מזוין של אסירים. מעטים מהאסירים ששרדו באותה תקופה, רובם מועסקים ב"פלוגות המיוחדות" ובעבודות אחרות במחנה, הצליחו לאחר עיכוב ממושך לחדור למאגר הנשק של המחנה, תוך ניצול "חופש התנועה" המוגבל שניתן להם לצורך מילוי תפקידם. המרד פרץ בשל הבנתם של האסירים שהנאצים עומדים לחסל את המחנה. תובנה זו עלתה משתי סיבות:

1. שמספר היהודים שהגיעו נרצחו בטרבלינקה החל לרדת. הסיבות לכך הן שבאזור רוב היהודים כבר נרצחו או נשלחו למחנות ריכוז ועבודה, וכן, הנאצים פיתחו שיטות רצח "משוכללות יותר" - רצח בגז ציקלון B.
2. הגרמנים הביאו ממחנה טרבלינקה 1 מחפרי ענק שהוציאו את גופות הנרצחים מהבורות והאסירים נצטוו לשרוף אותן על מתקנים מיוחדים שהורכבו מפסי רכבת מוגבהים שתחתן בערה אש חזקה מאד.

אירועים אלה הביאו את האסירים היהודים, עובדי המחנה לתובנה שהנאצים החליטו לחסל את המחנה, ומכיוון שכך, הם מטשטשים את ראיות הרצח ובסוף התהליך הם ירצחו את עובדי המחנה שלא יספרו לאיש מה הם ראו במחנה הרצח טרבלינקה.

בצילום – השריפה בטרבלינקה שפרצה במהלך

מטרת המתקוממים הייתה הריסת מתקני ההשמדה, נקמת דם, אולי לברוח מהמחנה, אם יצליחו, או לפחות לבחור את הדרך בה יסיימו את חייהם. במעט הנשק שהצליחו לאלתר ולגנוב ממחסני הנשק ומהגרמנים, הם התקיפו את הגרמנים והאוקראינים. המורדים הרגו כמה מאנשי הסגל, תפסו מהשומרים ההרוגים נשק נוסף, וניסו תוך כדי חילופי יריות לברוח מן המחנה.

מרד זה סימל את קיצו של מחנה טרבלינקה, שהגרמנים טרחו למחוק כל זכר ממנו מעל פני האדמה.

*הרחבה על המרד בטרבלינקה (בעמ'...)

רוב המורדים נהרגו ביריות השומרים. חלק מן הבורחים הצליחו להימלט מן הרודפים, ביניהם יעקב ויירניק אשר ברח לוורשה, שם מסר את עדותו שפורסמה לראשונה על ידי המחתרת בפולין ב-1944. עדותו פורסמה ב-1944 בחוברת ששמה "שנה בטרבלינקה". במבוא לחוברת הסביר ויירניק את שבער בעצמותיו:

יום אחד כל זה יבוא אל קיצו והרשע ימוגר. יום יבוא ועל חורבות ערים נשמות יבנו בתים חדשים, תינוקות שוב יוולדו וילדים ישחקו בשולי הדרכים. החיים יזרמו כי זו דרך העולם, השמש תזרח, הכל שוב ישגשג ואיש אולי לא יזכור.

אני רועד לעצם המחשבה שאיש לא ידע ועוד יותר אני פוחד שאיש לא יאמין.

אני חרד למחשבה שאנחנו, המעטים, פליטי הלהבות וניצולי האימה נחשב כלא שפויים אם נספר את קורותינו.

דור יעבור מן העולם; את עיני אחרוני העדים יכסו רגבי עפר ויחד איתם יגיע קץ הזיכרון.

כעת אני עייף. עייף ומרוט וחדל כוחות.

רק דבר אחד בוער בי ומאיץ בי - לספר! לספר במדויק ומיד. לספר עכשיו, היום, שמא מחר תשיג אותי היד הרשעה ולא אחיה עוד ולא אספיק. לספר עכשיו, כל עוד הזיכרון טרי, חי וקיים נאמנה ואיש לא יוכל לטעון שהזמן שיבש את האמת. לספר מייד, כדי שהעולם ידע, כדי שהעולם יקום ויעשה מעשה ללא דיחוי. כדי שהארץ תרעד...

מאה דורות אני נושא על כתפי. הנטל כבד, כבד מאד. והרי אני חייב לשאתו! חייב מרצון ומכורח; אני, שחזיתי בהשמדת שלשה דורות חייב לחיות למען העדות הזאת. העולם כולו חייב להתוודע אל מעשי הרשע. דורות העתיד יהיו חייבים לסלוד, לגנות ולזכור! אני מבקש למסור הכל בנאמנות, במדויק, שידע העולם. מעכשיו זהו יעוד חיי.

בתוך בדידותי אני עורך את מחשבותיי ותר אחר מילים וביטויים שישכילו לתאר נכונה את אשר מעולם קודם לכן לא התרחש עלי אדמות. ורק כאשר אמצא את המילים ואקיים את נדרי, יסורו אולי הרוחות מנגד עיני ואדע שעת חסד נדירה של רוגע".

יעקב ויירניק, שנה בטרבלינקה עמ' 11 - 14

לעדו צרף ויירניק תרשים של מחנה טרבלינקה, עליו החל לעבוד עוד בשהותו במחנה. בהתבסס על תרשים מוקדם זה, המהווה את העדות היחידה הנדירה, שאין ערוך לחשיבותה, אודות מבנהו של מחנה טרבלינקה ותהליך הרצח המתועש שבוצע בו. נבנה ב-1957 הדגם של טרבלינקה.

מקרא לדגם מחנה טרבלינקה

א. אזור מנהלה ומגורים

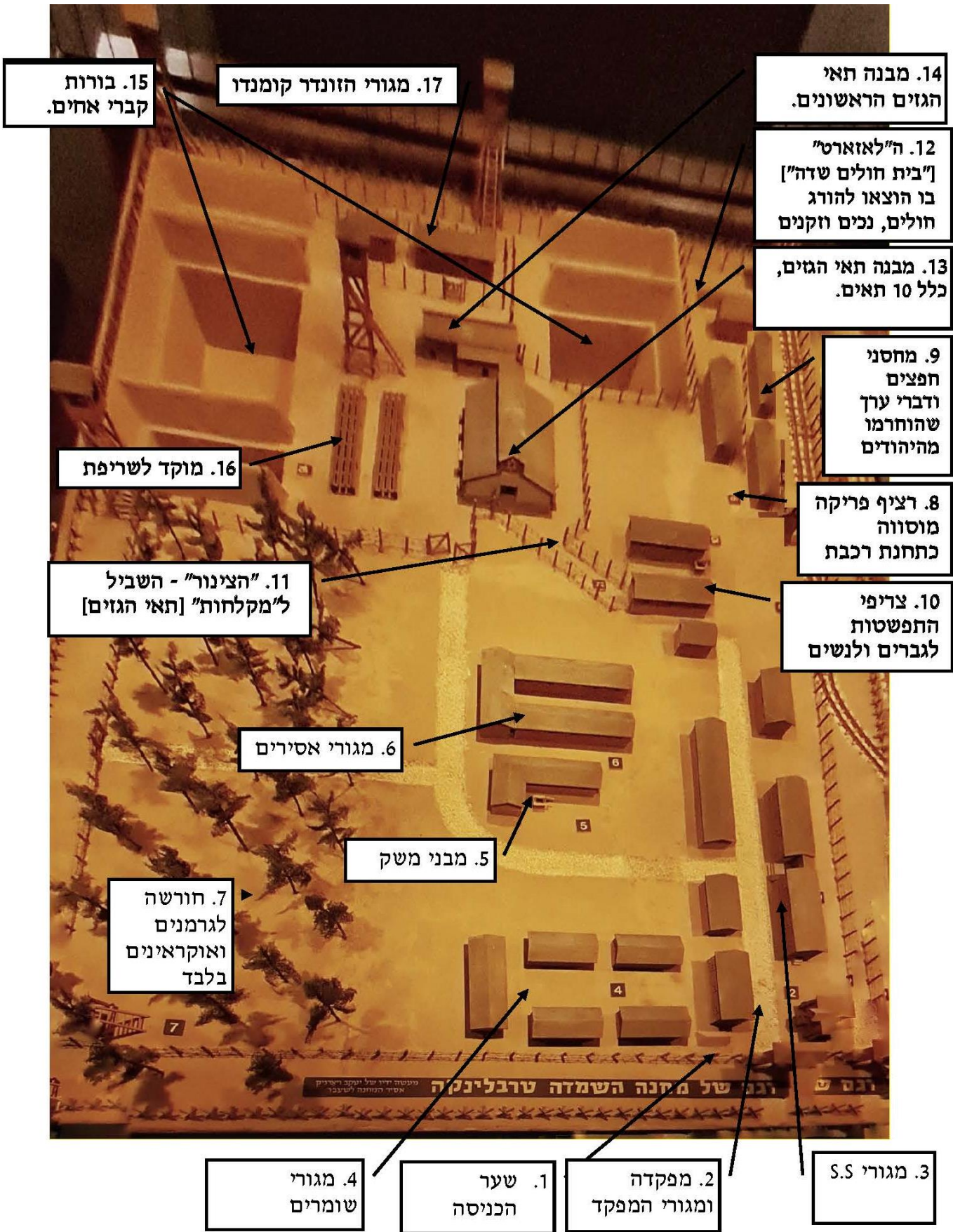
1. שער כניסה למחנה
2. מפקדת המחנה ומגורי המפקד
3. מגורי אנשי האס.אס
4. מגורי השומרים האוקראינים
5. מבני משק ומנהלה
6. מגורי אסירים
7. חורשה לגרמנים ולאוקראינים בלבד.

ב. אזור הקבלה

8. רציף פריקה מוסווה כתחנת רכבת
9. מחסני חפצים ודברי ערך שהוחרמו מהיהודים
10. צריפי התפשטות לגברים ולנשים
11. "הצינור" - השביל ל"מקלחות" (תאי הגזים)
12. ה"לזארט" ("בית חולים שדה") בו הוצאו להורג חולים, נכים וזקנים

ג. אזור ההשמדה

13. מבנה תאי הגזים, כלל 10 תאים.
14. מבנה תאי הגזים הראשונים.
15. בורות לגוויות.
16. מוקד לשרפת גוויות.
17. מגורי ה"זונדרקומנדו"

הסבר כללי

המחנה היה בנוי בצורה מלבנית (יש האומרים שבשל תנאי שטח היה בצורת טרפז)*. השטח אורכו 600 מטרים ורוחבו 400 מטרים. גדר תיל כפולה הקיפה את המחנה. הגדר הפנימית הייתה שזורה בענפי עצים שהסתירו מבחוץ את שטח המחנה ואת הנעשה בתוכו. מגדלי שמירה בגובה של כשמונה מטרים הוצבו בפינות המחנה ולאורך הגדרות. המחנה היה מחולק לשלושה אזורים:

אזור המגורים, אזור הקבלה ואזור ההשמדה

אזור המגורים כלל את המבנים שבהם התגוררו אנשי האס. אס והזקיפים האוקראינים, וכן המשרדים, המרפאה, המחסנים ובתי-המלאכה. אזור הקבלה כלל את חלקו של המחנה שלשם הובאו המשלוחים ובתוכו נעשו הפעולות השונות לפני שהקורבנות הובלו לתאי הגזים. נכללו בו רציף הרכבת ושלוחת מסילת-ברזל, וכן מגרש מגודר שנקרא "מגרש המשלוחים", שבו היו שני צריפים ובהם נצטוו הקורבנות להתפשט. מגרש אחר בקרבת רציף הרכבת, ובו שני צריפים גדולים, שהיו מחסנים לאחסון חפציהם של הקורבנות ולמיונם. אזור ההשמדה (המחנה העליון, כפי שכונה בפי הגרמנים) היה בחלק הדרומי-מזרחי של המחנה. שטחו של אזור ההשמדה היה 250X200 מטר בלבד, והוא היה מגודר ומופרד לחלוטין משאר חלקי המחנה, וכלל 2 מבנים עם תאי גזים, בורות להטמנת הנרצחים, מקום מגורי היהודים שעסקו בקבורה ומאוחר יותר מתקן שריפה.

*מחנה טרבלינקה היה ממוקם על גבעה קלה בתוך שרידי אזור יער (מסיבות הסוואה והונאה), דבר זה לא מאפשר לקבוע אם המחנה היה מרובע, מלבן או טרפז. כנראה היה בנוי במבנה הקרוב יותר לטרפז.

הרחבה על דגם טרבלינקה לפי המקרא הכתוב באולם המחנות

א. אזור המנהלה המגורים והמשק:

אזור זה נמצא בחלק הצפוני-מערבי של המחנה והוא כלל את צריפי המגורים של אנשי האס.אס הגרמנים ושל האוקראינים. בנוסף לכך היו מבנים שבהם היו המשרד, המרפאה, מחסנים ובתי מלאכה. בנוסף לכך היו שם אורות, דירי חזירים, מחסן מזון ומחסני נשק. בחצר עמדו מכוניות. בחלק אחר של אזור זה, בשטח מגודר בתיל שהיה נפרד מהאחרים, נמצאו מקומות מגורי אסירים יהודים, בתי מלאכה שבהם ועבדו מגרש המסדרים שלהם (appellplatz).

"מי שעמד באזור הזה", כותב ויירניק, "ראה מראה שלא הפחיד כלל, והרושם היה שהנך נמצא במחנה עבודה".

(ויירניק, "שנה בטרבלינקה", עמ' 32)

הבדלים בין המפה* לדגם

יש כמה הבדלים בין המפה של וירניק לבין הדגם שבנה בבית לוחמי הגטאות בסוף שנות ה-50:

- במפת טרבלינקה של וירניק המחנה מחולק לשני חלקים:
 - המחנה התחתון – מחנה 1
 - המחנה העליון – מחנה 2

במציאות

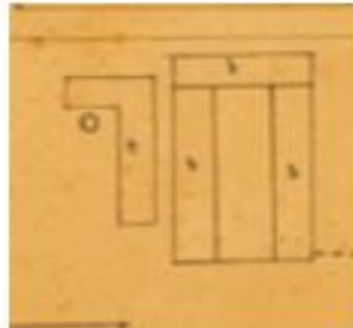
בדגם

במפה

בדגם

במפה

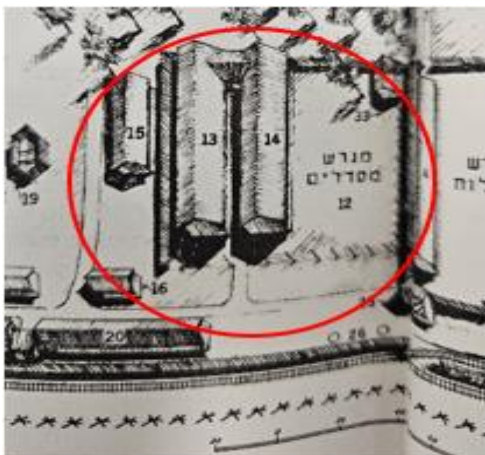
על פי מקרא הדגם המחנה מחולק ל-3 חלקים:

- א. אזור המנהלה והמגורים
- ב. אזור הקבלה
- ג. אזור ההשמדה

הרחבה והסבר

יש לשים לב להבדלים בין הדגם שבנה וירניק לעומת מפת טרבלינקה ששרטט ולפיה בנה את הדגם. למשל: S גן החיות מופיע במפה וחסר בדגם.

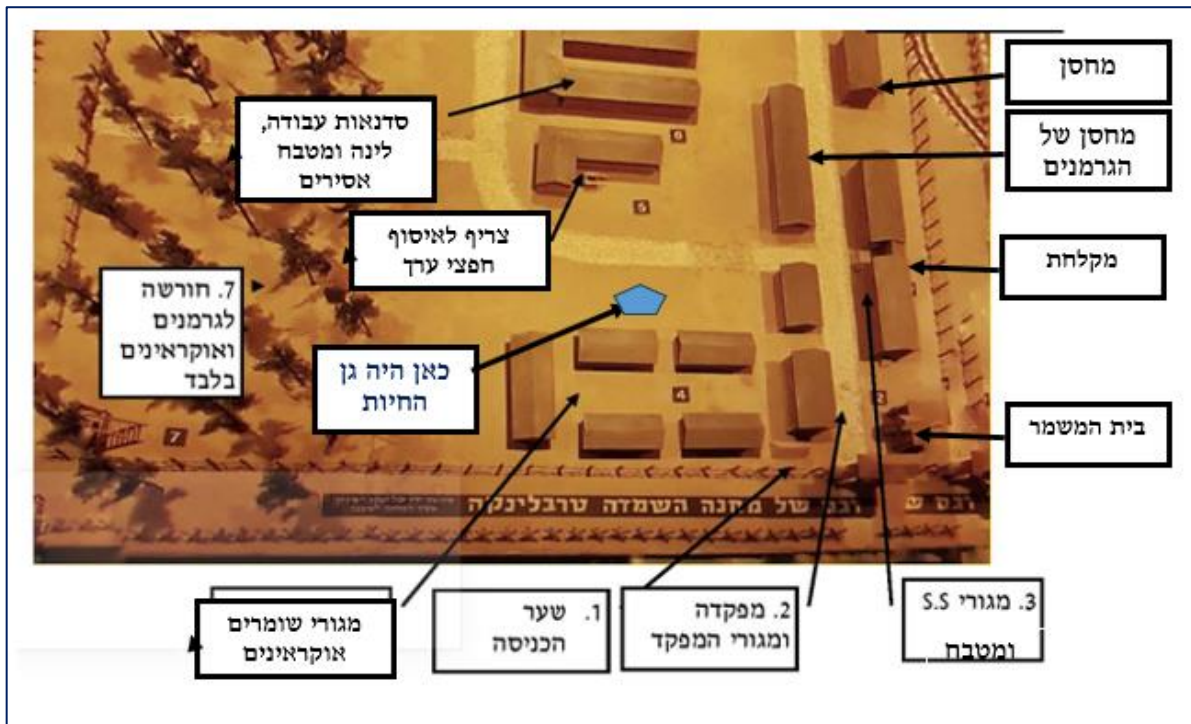
כך גם אזור המגורים: במפה ובדגם מופיעים בצורת האות ח', ולידה האות י', היוצרת את המילה "חי". בעת הדרכה מול הדגם, בכל השרטוטים והמפות שמצאנו, לעיתים תכופות עולות שאלות רבות.

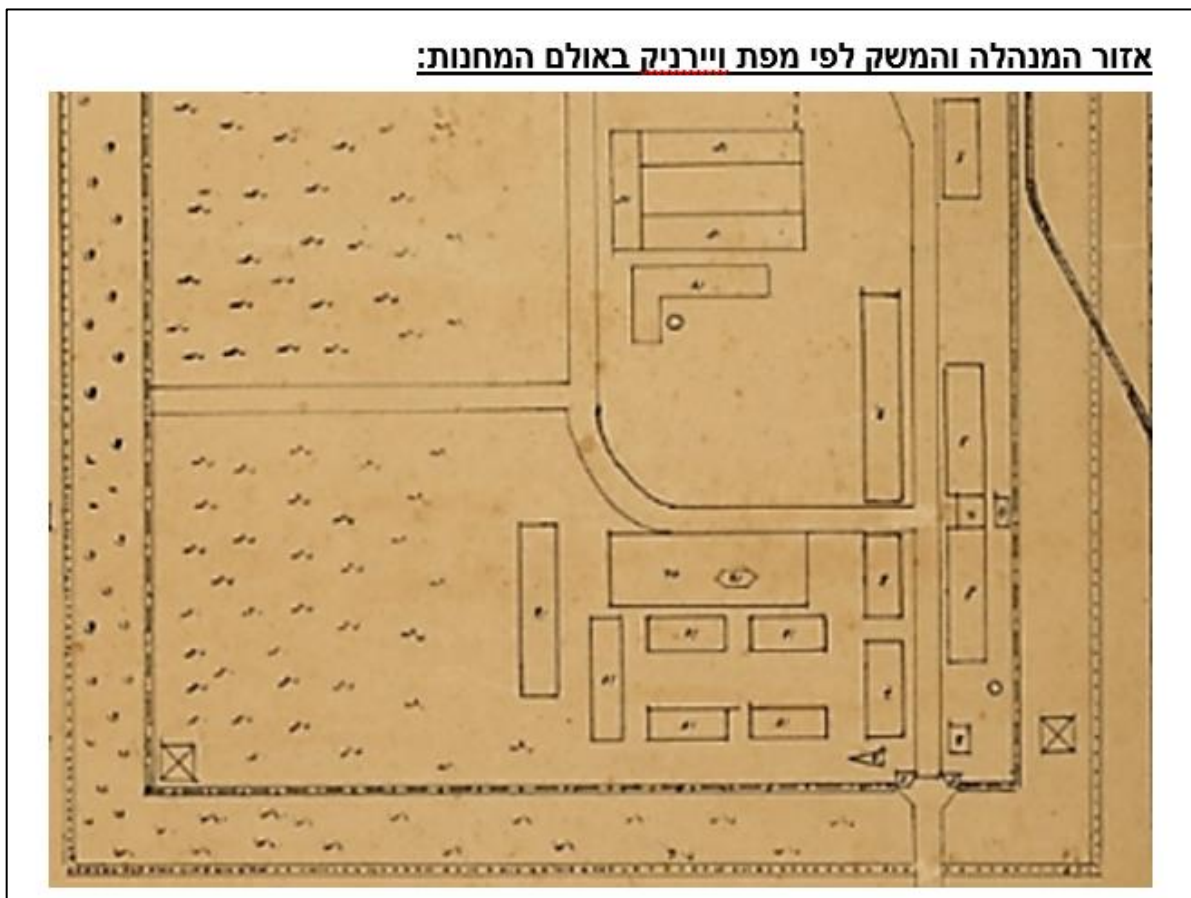
שמואל וילנברג בשרטוט בספרו "מרד בטרבלינקה" עמ' 41 מראה את הצריפים האלו מחוברים זה לזה אך צמודים וכלל לא מזכירים את האות ח'. (במקרא המפה - 13-14)

*הרחבה בנספח בנושא המפות של טרבלינקה בעמ' 151

א. אזור המנהלה והמשק לפי הדגם באולם המחנות:

אזור המנהלה והמשק לפי מפת ויירניק באולם המחנות:

הגעת האסירים ברכבות לפני ירידתם באזור הקבלה

הרצח הגדול הראשון בטרבלינקה היה של היהודים שגורשו מוורשה במסגרת האקציה הגדולה מה-23 ביולי עד 21 בספטמבר 1942. בתוך 8 שבועות נרצחו בטרבלינקה 254,000 יהודים מגטו ורשה. המשלוחים הגדולים מוורשה

לטרבלינקה נעשו ברכבת שגררה כ-60 קרונות להעברת בקר ובו בין 6,000-7,000 יהודים בכל יום.

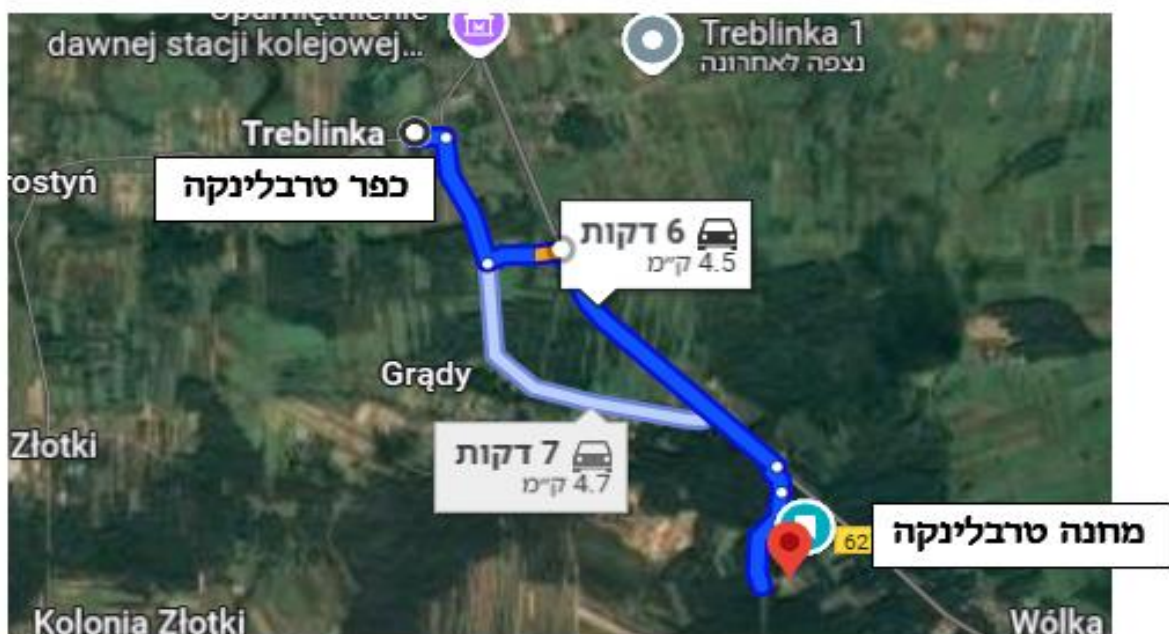
הרכבת עם המגורשים נעצרה בתחנת הכפר טרבלינקה, כארבעה קילומטרים ממחנה ההשמדה. הסיבה לעצירה בתחנת הכפר טרבלינקה נעשתה כי למחנה טרבלינקה הקטן, לא יכלו כל 60 הקרונות להיכנס.

המחנה תוכנן בכוונה תחילה, כדי שסגל המחנה יטפל בו זמנית ב-2,000-2,500 קורבנות "בלבד".

בתחנת הרכבת בטרבלינקה נותקו הקרונות לשלוש קבוצות בנות כ-20 קרונות בכל קבוצה. כל קבוצת קרונות הוסעה בנפרד לתוך המחנה. מטעמי סודיות, עובדי הרכבת הגרמנים והפולנים, שהסיעו את הרכבת מתחנות המוצא שבהן הועלו היהודים לתוכה, לא הורשו להמשיך בהובלתה לתוך מחנה ההשמדה. במסלול הקצר מתחנת הכפר טרבלינקה אל תוך המחנה הוביל את הרכבת צוות מיוחד ומהימן, שכלל שני עובדי רכבת גרמנים.

תחנת הרכבת בכפר טרבלינקה, ארכיון בית לוחמי הגטאות מס. מחשב 11342

את בואו של המשלוח הראשון מגטו ורשה לתחנת טרבלינקה מתאר אחד היהודים:

הרכבת נוסעת לאט דרך נוף זר ועצוב. מסביב אדמה חולית אפורה וריקנות. אין ירק, אין בתים, אין ציפורים, אין אנשים. הרכבת נגררת ונגררת. פתאום מופיעה חורשה קטנה, אי שם נראית לנו אדמת כבול ובכן, מוליכים אותנו לחפירת כבול, נעבוד, נעבוד קשה, אבל המלחמה לא תימשך זמן רב. נחזיק מעמד, אנשים נדחפים לאשנב. כל אחד רוצה לדעת מה צפוי לו... הרכבת נכנסה בין שתי שורות של עצי אורן צפופים וכעבור רגע נעצרה. הדלת נפתחה ברעש. בתוך שניות פחד משונה אחז בכולם. "לצאת, לצאת!" נשמעו צעקות מוכרות. האנשים החלו להידחק. יש לצאת, מהר ככל האפשר: הם מוכנים גם להכות את אמא. אלוהים! אמא, בואי מהר! תפסתי את אמא ביד, בצד האחר הלכו אבא, מארצ'ן ופולה. החזקנו זה את זה בידיים וירדנו לתוך החול. לפני רצו מכרים מבית החרושת. גוסטב לוין החזיק בידיהם של הוריו... כולם הלכו לכיוון הקיר הצפוף של עצי המחט. פתאום הכתה אותי מחשבה משונה. עצים אלה אינם צומחים - הם מתים. מהעצים שנכרתו עשו גדר, גדר צפופה, הנראית כמו יער. הסתכלתי בגדר וראיתי דבר נוסף: תיל דוקרני צפוף בין העצים. חשבתי: מחנה ריכוז. באותו רגע עברנו דרך שער רחב בגדר, לפנינו כיכר... אנשי אס.אס אחדים עם מגלבים בידיהם קפצו לעבר קבוצתנו. מהר! מהר! יצעקו והכו במגלבים. הנשים - לצריף, הגברים להסתדר בששיות... המהומה הייתה גדולה קשה לתארה. רצנו...

(מתוך יצחק ארד, טרבלינקה - אבדן ומרד עמ' 50)

ב. אזור קבלת האסירים

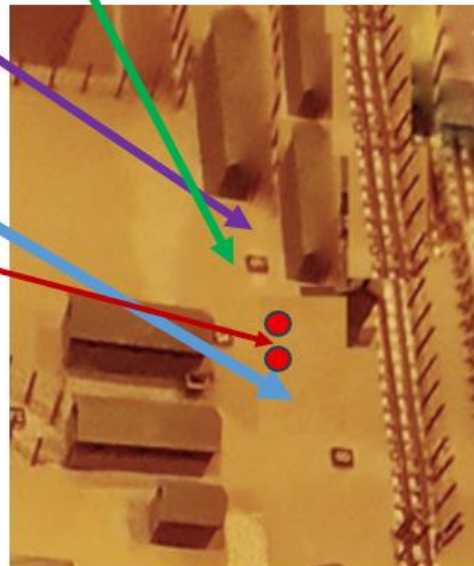
1. אזור הקבלה (רציף הפריקה והמיון)

על פי דרך הפעולה של מחנות מבצע ריינהרד, מספר קטן של נאצים הספיק לביצוע פעולת הרצח של אלפי היהודים שהובאו יום יום להשמדה. בתהליך ננקטו כל האמצעים כדי להטעות את הקורבנות ולהסתיר מהם את מטרת בואם. על רציף הרכבת סודר בית נתיבות כביכול, ונקבעו שם שלטי דמה המורים לרציפים אחרים, לאולם ההמתנה, למזנון, לקופת הכרטיסים וכדומה. כמו כן, היו שם כניסות ויציאות שונות שלא הובילו לשום מקום.

אזור הקבלה, שהיה בחלק הדרומי-מערבי של המחנה, כלל את חלקו של המחנה, שאליו הובאו היהודים במשלוחים ואשר בתוכו בוצעו הפעולות השונות בטרם יוליכו את האנשים לתאי הגזים. בקטע זה היו גם רציף הרכבת והשלוחה הצדדית של מסילת הברזל שארכה היה כ-300 מטרים.

בקרב רציף מצפון לצריף המחסן היה שטח פתוח שכונה **"כיכר הרכבת"** ומעברו מגרש מגודר שנקרא **"מגרש המשלוחים"** (transport "platz") או **"מגרש להפשטת הבגדים"** ("entkleidungsplatz"). **שהכניסה אליו הייתה דרך שער מיוחד.**

השער לא מוזכר במפה של ויארניק אך מופיע בעדויות רבות
הוא מסומן במפה של וילנברג במקום הזה
שער זה שימש כמקום הפרדה בין הגברים לבין הנשים והילדים שהגיעו במשלוחים.

בצדי "מגרש המשלוחים" היו שני צריפים גדולים. הצריף שבצד שמאל נועד לשמש מקום שבו התפשטו הנשים והילדים ובו מסרו את הכסף ודברי הערך שברשותם. הצריף שבצד ימין צריך היה לשמש את הגברים לשם אותה מטרה. דרומית למגרש המשלוחים היה "מגרש המיון" ("sortier platz"), שבו נערמו ומוינו בגדיהם וחפציהם של הנרצחים בהתאם לסוגם וטיבם, ואלה הוכנו

אחר כך להוצאה מהמחנה. בקצה "מגרש המיון", בקרבת הפינה הדרום-מערבית של המחנה, היו בורות גדולים, שנועדו לשמש מקום קבורה לכל אותם האנשים שנפטרו ברכבות בדרכם למחנה.

התהליך: (יצחק ארד, "טרבלינקה אבדן ומרד", חלק ראשון, ואתר האינטרנט של "יד ושם")

טכניקת ההשמדה בטרבלינקה הועתקה ממחנות בלז'ץ וסוביבור, שקדמו לטרבלינקה. רכבת בת 60 קרונות משא (בדרך-כלל) ובהן 6,000-7,000 נפש, הייתה מגיעה לתחנת הרכבת שבכפר טרבלינקה. 20 קרונות נותקו מהרכבת והקטר הכניסם לתוך המחנה. שאר הקרונות המתינו בתחנה, שבה היו משמרות מוגברים של אוקראינים. בהתקרב הרכבת למחנה ההשמדה השמיע הקטר, שדחף את הקרונות שלפניו, צפירה ארוכה כהתראה לכך שהקרונות עם המגורשים מתקרבים. בהישמע הצפירה תפסו האוקראינים עמדות אבטחה מסביב לאזור הקבלה ועל גגות המבנים הצופים על אזור זה, וקבוצה של אנשי אס.אס ואוקראינים נערכה על הרציף. עם כניסת הרכבת למסילה הפנימית שבמחנה נסגר השער מאחוריה. לאחר שהמגורשים הורדו ממנה והרכבת נוקתה, היא הוחזרה לתחנה וקבוצת קרונות נוספת עם אנשים נשלחה למחנה. כל מבנה המחנה על מתקניו השונים, וכל הפעולות השונות שהאנשים נדרשו לעשות עם רדתם לרציף הרכבת - באו לוודא שהקורבנות לא ידעו שהם הובאו להשמדה. המטרה הייתה ליצור בליבם רושם שהגיעו למחנה מעבר*, משם יישלחו למחנה עבודה. הפעולה הראשונה שנדרשו לעשותה הייתה "רק" להתרחץ ולמסור את חפציהם לחיטוי, כדי למנוע מחלות ומגיפות. פעולה זו נראתה הגיונית בעיני אנשי המשלוחים, בשים לב לתנאים הסניטריים הירודים שבהם הוחזקו במקומות הריכוז לקראת השילוח ובמיוחד ברכבות.

תהליך הטיפול במשלוח מרגע הגיעו למחנה כלל את השלבים הבאים:

א. האנשים הוצאו מהקרונות לרציף והופנו דרך שער לתוך מגרש מגודר שבתוך המחנה. בעת המעבר דרך השער בוצעה הפרדה בין הגברים, שכוונו ימינה, לבין הנשים והילדים, שהופנו שמאלה. במגרש ניצב שלט גדול ועליו הודעה בגרמנית ובפולנית:

"יהודי ורשה, לתשומת ליבכם!

אתם נמצאים במחנה מעבר [Durchgangslager] שממנו תישלחו למחנה עבודה [Arbeitslager]. כדי להישמר ממגיפות עליכם למסור מיד את בגדיכם וחפציכם לחיטוי. זהב, כסף, מטבע חוץ ותכשיטים עליכם למסור לקופה, תמורת קבלה. דברים אלה יוחזרו לכם מאוחר יותר תמורת הקבלה, למען נקיון הגוף על כל הבאים לעבור מרחץ לפני המשך הנסיעה".

*תוכנית הנאצים הייתה ליצור את הרושם שטרבלינקה הוא מחנה מעבר.

השלט ממחנה טרבלינקה לא שרד. השלט משמאל הוא השלט ממחנה הרצח בלז'ץ שנמצא במוזיאון מחנה בלז'ץ בפולין.

תרגום הכיתוב:

שימו לב! התפשטו לגמרי! את כל מה שהבאתם אתכם השאירו במקום המיועד לזה, חוץ מכסף, חפצי ערך, מסמכים ונעליים. את הכסף, חפצי הערך והמסמכים עליכם להחזיק עד שיאספו בחלון המיועד לזה; אל תוציאו אותם מידכם. את הנעליים יש לקשור ולהפקיד אותן במקום המיועד להן. אל הרחצה עליכם להגיע עירומים לגמרי.

ב. הנשים והילדים הוכנסו לצריף שבצדו השמאלי של המגרש, שם התפשטו לפני ההליכה ל"מקלחות". הבגדים נארזו בידיהם בחבילות והושארו במקום, דברי הערך נמסרו בידיהם לקופה שהייתה בקצה הצריף. סידור הבגדים ומסירת דברי הערך נעשו באופן שתיוצר אשליה כי בשובם מה"מקלחות" יקבלו בחזרה את דברי הערך שמסרו וכן בגדים חדשים. החל בסתיו 1942 החלו לגזוז את שיער הנשים, והדבר נעשה מאחורי מחיצה מיוחדת שהוצבה בצריף שבו הוסרו הבגדים.

ג. כל אותו זמן הוחזקו הגברים בחוץ, עד שהנשים והילדים נלקחו ל"מקלחות". מבין הגברים הוצאו עשרות אנשים, שנלקחו לעבודות של ניקוי הקרונות, טיפול בחבילות ובחפצים שנשארו בקרונות, ברציף ובמגרש ובתוך הצריפים שבהם התפשטו הנשים.

הרחבה על אזור הקבלה

"תחנת הרכבת"

אחד ממפקדי המחנה פנה ליורדים מהרכבת ולצורך הטעיית הקורבנות אמר להם שהם הגיעו למחנה מעבר וממנו ישלחו למחנות עבודה, ולשם-כך, לפני יציאתם להמשך הדרך, עליהם לעבור רחצה במקלחת ובגדיהם יעברו חיטוי. כסף ודברי ערך עליהם להפקיד, ואלה יוחזרו להם אחרי הרחצה.

בתום הודעתו הוכנסו היהודים למגרש המשלוחים. בשער הכניסה למגרש הופנו הגברים לצד ימין והנשים לצד שמאל. פעולה זו נעשתה במהירות אגב ריצה, ואגב מכות וצעקות השומרים.

ברציף המחנה שבו הורדו אנשי המשלוחים מהקרונות לא היה דבר שיזכיר מתקנים המאפיינים תחנת רכבת רגילה. מפקד המחנה, שטנגל, החליט, אפוא, שלצורך הגברת האשליה והונאתם של האנשים, ובעיקר של אלה שהגיעו במשלוחים מחוץ לפולין, יש להפוך את מראה הרציף לתחנת רכבת מושלמת. לשם כך שונתה לחלוטין חזית הצריף הצפוני שליד הרציף אשר שימש כמחסן לחפצי הנרצחים, הותקנו בו דלתות דִמָּה וחלונות דִמָּה ועליהם שלטים עם כתובת "קופה לכרטיסים", "אולם המתנה", "מודיעין". "משרד טלגרף", "מנהל התחנה", "שירותים" וכו'. לוח מודעות ובו זמני בואן וצאתן של הרכבות, שלטי הֶכוּוּן וחצים שהורו על הכיוון "לרכבת לביאליסטוק" או "לרכבת לוולקוביסק" הוצבו בתחנה. על הבניין הותקן שעון גדול, אף הוא דִמָּה, וליד הרציף נשתלו עצים וערוגות פרחים. יעודו של הצריף לא שונה והוא המשיך לשמש כמחסן חפצים.

השינויים בתחנה נעשו בסוף 1942 באופן שבמשלוחים שהגיעו מתחילת 43 ראו האנשים מולם בירידתם מהקרונות - תחנת רכבת לכל דבר שממנה ממשיכות לכאורה רכבות לכיוונים אחרים. האמונה שהם הגיעו למחנה מעבר כפי שנאמר להם קיבלה חיזוק נוסף.

יצחק ארד - טרבלינקה, עמ' 92

בננתה תחנת רכבת דמה, כדי להסתיר את מטרת ההשמדה. שלוש שורות של גדר תיל היו מכוסות בענפי עצים. לכן האנשים אשר הובאו כאן חשבו שהם נמצאים בנקודת המעבר לדרך מזרחה לעבודות.

בניית הסוללה בסוף 1942

לאחר סיום בניית תאי גז חדשים*, בין תחילת ספטמבר לתחילת אוקטובר 1942, הוקמה סוללת עפר בגובה כחמישה מטרים, שנוספה לגדר התיל המוסווה בענפים ומנעה כל תצפית לתוך אזור ההשמדה וממנו לאורך צידו המערבי של אזור ההשמדה, אשר גבל במגרש המיון הלאזרט הוקמה סוללת עפר נוספת בצידו המזרחי של אזור ההשמדה.

*על הקמת תאי הגזים החדשים ראה בהמשך עמ' 59

אזור הקבלה

הציטוטים בהרחבה על אזור הקבלה להלן, לקוחים מיצחק ארד, "טרבלינקה, אבדן ומרד", פרק שישי עמ' 49-56:

דוד נובודבורסקי, מראשי "השומר הצעיר" בוורשה, שנלקח לטרבלינקה וברח משם בשבוע הראשון של אוגוסט 1942, סיפר לאחר שחזר לגטו, שעם הגיעם למחנה לא עורר בהם המקום כל חשדות. גרמני נאם לפניהם על העבודה שבה יועסקו ולאחר מכן נצטוו האנשים ללכת לחדרי חיטוי ולמקלחות בלי לחשוד ובלי לדעת מה צפוי להם שם, ורק אחרי שהות של יומיים במקום התברר לו אפיו האמיתי של המקום. בתקופה זו, שנמשכה עד מחצית אוגוסט, הגיעו לטרבלינקה בין 5,000 ל-7,000 יהודים כל יום. המצב השתנה לקראת אמצע אוגוסט עם הגברת קצב המשלוחים, שבהם הגיעו לפעמים 10,000-12,000 מגורשים ביום וביניהם אלפים שמתו בדרך ואחרים שהגיעו באפיסת כוחות מוחלטת. מצב זה של המשלוחים, שבהם נמצאו אלפי מתים, שיבש את כוונת "קבלת" הפנים השקטה", שנועדה להטעות את המגורשים וליצור אצלם רושם שהגיעו למחנה מעבר וכי בטרם יישלחו למחנה עבודה עליהם לעבור חיטוי אישי. במצב הנתון היה צורך במכות וביריות כדי לזרז את האנשים שהיו עדיין בחיים לרדת מהקרונות ולגרשם.

אברהם גולדפארב, שהגיע לטרבלינקה ממזריץ' ב-25 באוגוסט, מספר:

כאשר הגענו לטרבלינקה והגרמנים פתחו את דלתות הקרונות התגלתה תמונה נוראה: הקרונות היו מלאים מתים. הגופות היו אכולות כלור. מהקרונות נישא ריח של צחנה שגרם לחניקה. הגרמנים ציוו לצאת

מהקרונות ואז יצאו מהם אנשים חצי מתיים, בצדדים עמדו אנשי א.ס.א.ס. ואוקראינים שהכו וירו בנו. הרציף והכיכר שבקרבתו נתמלאו גוויות מתים שהוצאו מהקרונות ושל אנשים שנורו במקום...

אוסקר ברגר, שהגיע מקילצה ב-22 באוגוסט, סיפר:

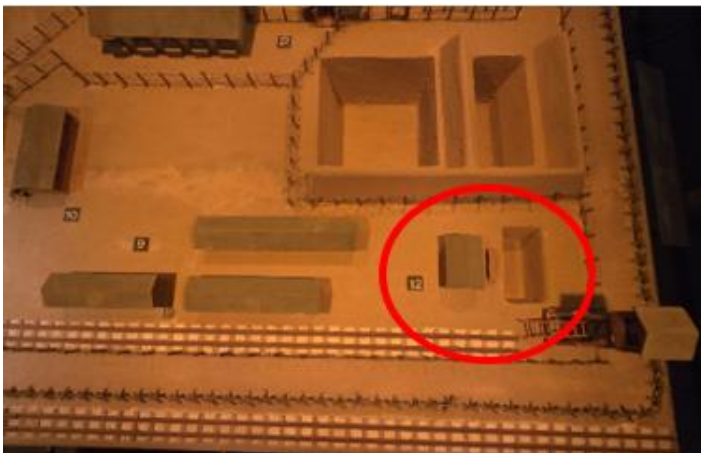
ברדתנו התגלה לפנינו מראה איום: מאות גוויות מוטלות מסביב. ערמות של חבילות, בגדים, מזוודות - הכל מעורבב. אנשי א.ס.א.ס., גרמנים ואוקראינים, עומדים על גגות הצריפים ויורים ללא אבחנה בהמון. גברים, נשים וילדים מתבוססים בדמם. האויר מלא זעקות ובכי. אלה שלא נפגעו מכדורים גורשו דרך שער פתוח לתוך מגרש מגודר תיל דוקרני, כשהם מדלגים מעל ההרוגים והפצועים.

תיאור מפורט על הנעשה במגרש המשלוחים מסר אברהם קשפיצקי*:
(פרטים על קשפיצקי - ראה עמ' 155)

דרך שער שנשמר בידי אוקראינים נכנסנו לכיכר מגודרת ובה שני צריפים. הגרמני ציווה: נשים וילדים - שמאלה, גברים - ימינה. אנו, הגברים, נצטוונו לשבת בחוץ ליד הצריף הימני. הנשים הוכנסו לצריף השמאלי. כפי שנודע לנו מאוחר יותר, הן נצטוו להתפשט לגמרי ובדלת אחורית גורשו לשביל צר ומגודר בתיל דוקרני, שחצה חורשה קטנה לתוך מבנה שבו היו תאי הגזים. כעבור דקות אחדות שמענו משם זעקות אימים. אך לא יכולנו לראות דבר... כשנרגעתי קצת נכנסתי לצריף שליידו ישבנו כדי לבדוק אפשרות לברוח. כאשר נעמדתי בפתח חשכו עיני: הצריף היה מלא גוויות של אנשים שנורו. דרך סדק בקיר ראיתי בצד האחר של הצריף שומר אוקראיני. חזרתי לחצר, כפי שנודע לי לאחר מכן, היהודים שנורו בצריף הגיעו באותו בוקר מקיילצה. הכיכר שבה ישבנו נשמרה מכל הכיוונים. ליד עמוד טלפון היו שני לוחות מודעות. קראתי את הכתוב בהן באותיות דפוס גדולות: "אנשי ורשה, לתשומת ליבכם..." היו אלו הוראות לאנשים שמגיעים למחנה עבודה, שעליהם למסור את הבגדים לחיטוי תוך הבטחה שהכסף והחפצים יוחזרו להם... הגיע איש א.ס.א.ס. ובחר מאתנו עשרה גברים צעירים: זקנים לא רצה לקחת. זמן מה לאחר מכן הגיע עוד איש א.ס.א.ס. ודרש ששים איש, ביניהם הייתי גם אני, העמידו אותנו בזוגות והוליכו אותנו דרך כיכר, שבה עברנו כאשר ירדנו מהקרונות, משם פנינו ימינה ומצאנו את עצמנו בכיכר גדולה. לנגד עינינו נתגלה מראה מזעזע: מספר עצום של גוויות מוטלות זו בצד זו. לפי הערכתי, היו שם כעשרת אלפים גוויות... היו אלו ברובן גוויות של אנשים שנחנקו בקרונות מחוסר אויר

פיותיהם נשארו פעורים, כאילו רצו לנשום עוד אויר... במרחק של מאות מטרים עבד דחפור, שהוציא כמויות גדולות של אדמה מתוך הבורות, מצאנו שם הרבה יהודים שהיו עסוקים בהעברת הגוויית לבורות ענקיים. היו שם גם יהודים שהעבירו את הגוויית בעגלות לתוך הבורות שבקצה הכיכר. היהודים ביצעו הכל בריצה... הגוויית הונחו בבורות שככות שכבות. קבוצת פועלים שפכה כלור על הגוויית... עלי לציין, שבכיכר זו לא נקברו האנשים שהומתו בתאי הגזים, אלא הגוויית שהוצאו מהמשלוחים ושל אלה שנורו בטרבלינקה... מפעם לפעם נשמעו יריות אקדח ושריקות כדורים. לא שמענו את צעקותיהם או אנחותיהם של אלה שנורו, הגרמנים ירו בעורף והקורבן לא הספיק אפילו להיאנח... לגרמני שהוליך אותנו לעבודה נראה היה, שצעיר אחד מהקבוצה שלנו עובד ברשלנות. הוא הוריד את הרובה מהכתף ולפני שהצעיר הספיק להבין מה קורה כבר לא היה בחיים. דקות אחדות לאחר מכן חזר הדבר ונשנה עם יהודי נוסף שנורה בידי אוקראיני. הוא נטל מן הירווי חבילת כסף... תוך זמן קצר נשארו מהקבוצה שלנו עשרה אנשים... בלילה הגיע למחנה משלוח חדש. רצנו לכיוון הקרונות. נהיה לי חושך בעיניים: בכל הקרונות היו רק מתים, אנשים שנחנקו מחוסר אויר. המתים היו מונחים זה על זה בשכבות, עד לתקרת הקרון. המראה היה נורא עד כי קשה לתארו. שאלתי מאין הגיע המשלוח; התברר שממזריץ' [Miedzyrzec] לא היה כבר מקום להניח את הגוויית. ליד פסי הרכבת היו ערמות גדולות של בגדים ומתחתיהם גוויית שעדיין לא נקברו. הנחנו את הגוויית בשכבות, ליד הפסים. לפעמים עלו מבין ערמות הבגדים אנחות של אנשים שהתעוררו מעלפון וביקשו בקול רפה קצת מים. לא היה לנו במה לעזור - בעצמנו מתנו מצמא... אלה שהיו עדיין בחיים הונחו בצד, קרוב יותר לבגדים. הייתה חשיכה והגרמנים לא שמו לב לכך. מבין אלה שהיו בחיים מצאתי תינוק בן שנה-שנה וחצי, שהתעורר מעלפון ובכה בקול רם. הנחתי אותו בצד. בבוקר כבר היה מת.

ה"לזארט": בית החולים

בכדי לייעל את תהליך ההשמדה הוקם באוקטובר 1942 "בית חולים שדה", "הלזארט" (LAZARETT), שהיה מתקן השמדה שמוקם באזור הדרומי של המחנה: בבוא משלוח של יהודים הוצאו ממנו כל אלו שלא היה בכוחם ללכת במסלול הרגיל לתאי הגזים. נאמר להם שהם נלקחים ל"לזארט", בית-חולים,

ואכן הם נלקחו למקום סגור שדגל ה'צלב האדום' התנוסס עליו. בתוך השטח הסגור היה בור והאנשים שהובאו פנימה נורו במקום בידי איש א.ס.אס או בידי אוקראינים. לקבוצות סלקטיביות, בעיקר כאלה שלא היו מסוגלים לצעוד לתאי הגזים בכוחות עצמם. בבור ה"לזארט" נקברו גם אלפי היהודים שמצאו את מותם ברכבות הגירוש מהגטאות למחנה.

הרחבה בספרו של ארד, מבצע ריינהרד, עמ' 157-158 ובאתר יד ושם
https://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%206542.pdf
https://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%201301.pdf

ריכרד גלזר - ניצול טרבלינקה: (מתוך הסרט "השואה" – קלוד לנצמן):

ה"מרפאה" הייתה מקום צר, קרוב מאוד לרמפה. הובילו לשם את הזקנים. אני עצמי הובאתי כדי לעשות זאת מקום ההוצאה להורג הזה - ה"מרפאה" - "הלזארט" היה תחת כיפת השמים, ללא גג, אך גם הוא היה מוסווה, כדי שאיש לא יוכל לראות מה נמצא בתוכו. הגישה לשם הייתה דרך מעבר צר, מאוד צר, שדמה לצינור, כמו מבוך קטן. כשנכנסו, מצד שמאל, ליד בקתה קטנה, היה לוח כמו קרש קפיצה... וזו הייתה הטכניקה... כי אסור לשכוח: זה היה צריך להתרחש מהר! ל"קומנדו הכחולים"* הייתה משימה: להוביל את הזקנים החולים ל"מרפאה", כי הם היו מעכבים את זרם האנשים לתאי הגזים. עם הזקנים זה היה לוקח זמן רב מדי. הגרמנים היו אלה שהחליטו לשלוח זה או אחר ל"מרפאה". היהודים מ"קומנדו הכחולים" הובילו את האנשים לעבר ה"מרפאה". נשים זקנות, ילדים חולים, ילדים שאינם הייתה חולה, או ילדים שנתלו על סבתא זקנה מדי, ונשלחו יחד עם הסבתא. כיוון שלא ידעו מה זה "לזארט", דגל לבן עם צלב אדום הונף עליו. הובילו לשם מעבר. כל זמן שהם הלכו, הם לא ראו כלום ואחר כך... הם גילו את המתים בתוך הבור. ואז הם הוכרחו להתפשט, להתיישב על תל החול והרגו אותם בכדור בצוואר. הם נפלו לתוך הבור. תמיד בערה אש בבור, אש שהוצתה מזבל, מנייר ומבנזין, כי בני אדם הם חומר בעירה מצוין. עכשיו נדמה לי שזה ממש... שזה היה בלתי אפשרי, ואף על פי כן זו אמת.

*"קומנדו הכחולים" מנתה כ-40-50 איש שענדו סרט כחול על זרועם ותפקידה היה להוציא מהקרונות את החולים וחסרי האונים וכמובן גם את המתים וכן חפצים שהאנשים נטלו כצידה לדרך. תפקידם היה להוציא מהקרונות את החולים ואת אלה שלא היו מסוגלים ללכת בכוחות עצמם ולהביאם אל מה שמכונה היה "לזארט" (מרפאה) ושם נורו בידי סדיסטים גרמנים או אוקראינים. קבוצה זו, שנקראה גם "עובדי הרציף" או "באנהוף קומנדו". קבוצת עובדים זו פעלה תחת עינם הפקוחה של השומרים האוקראינים, והיה אם התרשלו בעבודה ולא ביצעו את המוטל עליהם בזריזות ובמהירות הנדרשת, ואם חטאו, חלילה, באי מילוי הוראה, דינם נגזר

והם נשלחו עם האחרים אל מותם בתאי הגזים, שהרי לא הייתה כל בעיה להחליפם ביהודים שהגיעו במשלוח החדש.

עדותו של הנריק פוסוולסקי (עדותו המלאה על טרבלינקה בנספחים עמ' 174)

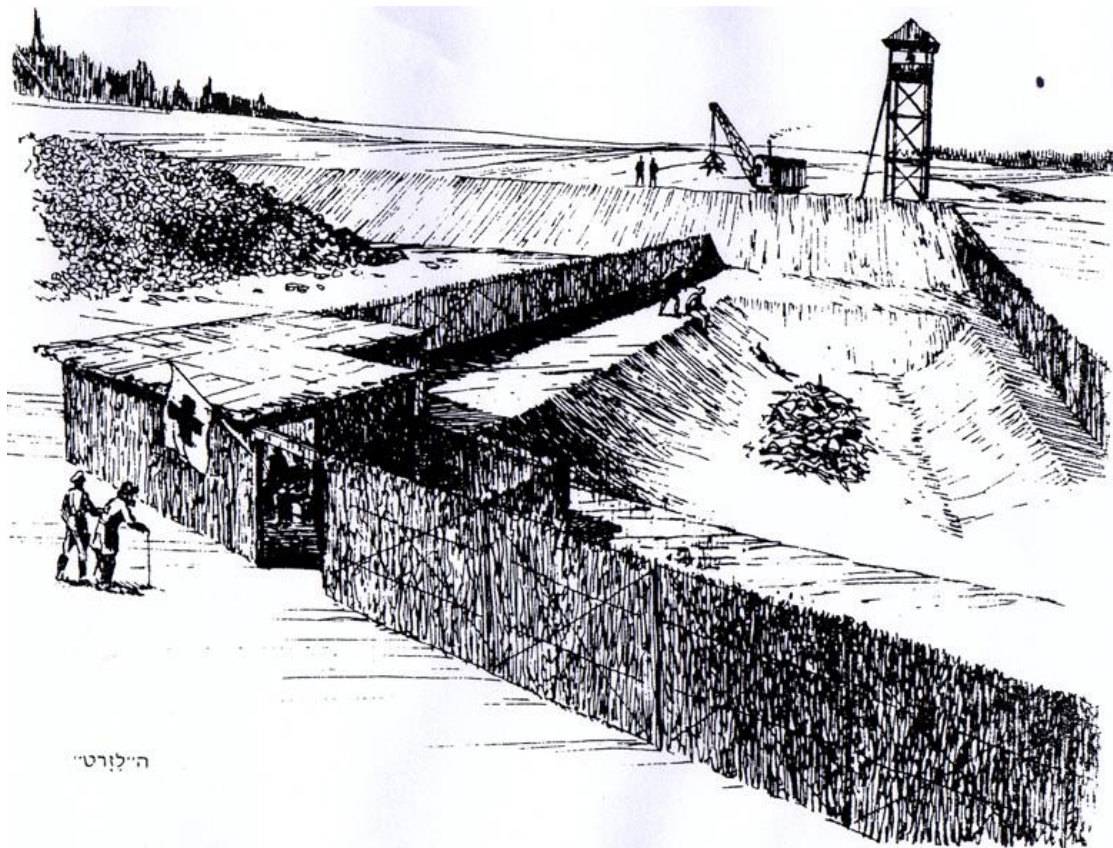
לגבי מה שנקרא לזארט בחלק הראשון של המחנה, אני יכול לספר את הפרטים הבאים על סמך התצפיות שלי:
הלאזרט שימש להשמיד את כל האנשים שלא היו מסוגלים ללכת אל תאי הגזים בכוחות עצמם, וכן פועלים יהודים שחלו או עברו עבירה כלשהי, או שנחלשו מדי לאחר שחטפו מכות. הלאזרט היה ממוקם ליד אזור אחסון קרש, שבו עבדתי לעתים קרובות. עבדו שם שניים או שלושה פועלים יהודים בהשגחת קאפו. כולם ענדו סרטי זרוע עם צלב אדום עליהם. כל שטח הלאזרט היה מוקף בגדר גבוהה, שהייתה שזורה בענפים. ליד הגדר היה צריף עם דגל עם צלב אדום. הקאפו נשאר בצריף הזה. מאחוריו היה חדר מבודד עם ספסלים מרופדים בקטיפה אדומה, שבו התפשטו הקורבנות מתוך אמונה שהם ייבדקו על ידי רופא. מאחורי החדר הזה היה אזור להשמדה, מגודר לחלוטין ומוקף בחלקו בסוללה. בפנים היה בור שנראה כמו מכתש, שבו הקורבן הונח על קרש. גרמני או אוקראיני, שהתחבא בכונה מעבר לפינה, ירה בקורבן בחלק האחורי של הראש.
לאחר שהאנשים נהרגו, נשרפו כל הגופות. במהלך השריפה השתמשו באבקה לבנה (אני מניח שזה הקל על השריפה).

האחראי על הלאזרט היה אוגוסט מיטה* ("מלאך המוות" בפי האסירים). מיטה ביצע בו את רוב הרציחות. בעדותו סיפר:

תמיד היו אנשים חולים ונכים בטרנספורטים... היו גם את אלו שנורו ונפצעו בדרך על יד האס.אס, שוטרים, או ליטאים שפיקחו על הטרנספורטים. נוסעים חולים, נכים ופצועים אלו הובאו ללאזרט על ידי קבוצה מיוחדת של פועלים. בתוך הלאזרט הם הניחו או השכיבו אנשים אלה בפאתי הבור. לאחר שכל החולים והפצועים הובאו, היה זה תפקידי לירות בהם. יריתי בעורף עם אקדח 9 מילימטר. אלה שנורו נפלו לתוך הבור. מספר האנשים שנורו באופן זה מכל טרנספורט השתנה. לפעמים שניים או שלושה, ולפעמים עשרים ואפילו יותר. המספרים כוללים נשים וגברים, צעירים ומבוגרים, וגם ילדים...

מתוך "משפט טרבלינקה", ארד, "מבצע ריינהרד" עמ' 158

ציור של שמואל וילנברג: אזור ה"לזארט" ("מרד בטרבלינקה" עמ' 145)

*ההרחבה על "מלאך המוות" מיטה, בעמ' 82

המעבר לכיוון המגרש והצריפים, שם התפשטו לפני ההמתה

לאחר הפרדת הגברים מהנשים והילדים במגרש ליד רציף הרכבת, הולכו הנשים ולאחר מכן הגברים דרך שער (שלא מופיע בדגם) לצריף ההתפשטות. השרטוט מימין הוא של שמואל וילנברג ומשמאל הדגם של וירניק (התיאור הוא לאחר בניית תאי הגזים החדשים, כלומר מנובמבר 42):

כשנכנסו לחצר דרך השער, הופנו הנשים למבנה השמאלי בו התפשטו, מסרו כל חפציהן ושיער ראשן נגזר ע"י קבוצת ספרים יהודים. רק שיערן של הנשים נגזר. הן יצאו מצידו השני של המבנה לעבר השביל שהוביל לתאי הגזים שכונה גם השלאוך (SCHLAUCH) "הצינור", וכפי שכינו אותו בציניות הנאצים - הימל שטראסה (HIMMEL-STASSE) או הימלווג, כלומר הדרך לשמים. כל אותה העת המתינו הגברים סמוך למבנה הימני (שהיה מחסן, תחילה לגופות ומאוחר יותר לציוד). הגברים התפשטו מחוץ למבנה הימני והובלו ממנו לתאי הגזים בדרך העוקפת את הצריף השמאלי. בחצר הייתה התזמורת או מקולים להחריש את רעש הצעקות מתאי הגזים.

עדותו של אברהם קשפיצקי:

דרך שער שנשמר בידי אוקראינים נכנסנו לכיכר מגודרת ובה שני צריפים. הגרמני ציווה: נשים וילדים - שמאלה, גברים - ימינה. אנו הגברים, נצטוונו לשבת בחוץ ליד הצריף הימני. הנשים הוכנסו לצריף השמאלי. כפי שנודע לנו מאוחר יותר, הן נצטוו להתפשט לגמרי ובדלת אחורית גורשו לשביל צר ומגודר בתיל דוקרני שחצה חורשה קטנה לתוך מבנה שבו היו תאי הגזים. כעבור דקות אחדות שמענו משם זעקות אימים. אך לא יכולנו לראות דבר... כשנרגעתי קצת נכנסתי לצריף שליידו ישבנו כדי לבדוק אפשרות לברוח. כאשר נעמדתי בפתח חשכו עיני: הצריף היה מלא גוויות של אנשים שנורו. דרך סדק בקיר ראיתי בצד האחר של הצריף שומר אוקראיני. חזרתי לחצר. כפי שנודע לי לאחר מכן, היהודים שנורו בצריף הגיעו באותו בוקר מקיילצה. הכיכר שבה ישבנו נשמרה מכל הכיוונים. ליד עמוד טלפון היו שני לוחות מודעות. קראתי את הכתוב בהן באותיות דפוס גדולות: * "אנשי ורשה, לתשומת לבכם" ... היו אלו הוראות לאנשים שמגיעים למחנה עבודה, שעליהם למסור את הבגדים לחיטוי תוך הבטחה שהכסף והחפצים יוחזרו להם... הגיע איש אס.אס ובחר מאתנו עשרה גברים צעירים: זקנים לא רצה לקחת. זמן מה לאחר מכן הגיע עוד איש אס.אס ודרש ששים איש, ביניהם הייתי גם אני. העמידו אותנו בזוגות והוליכו אותנו דרך כיכר, שבה עברנו כאשר ירדנו מהקרונות, משם פנינו ימינה ומצאנו את עצמנו בכיכר גדולה. לנגד עינינו נתגלה מראה מזעזע: מספר עצום של גוויות מוטלות זו בצד זו. לפי הערכתי, היו שם כעשרת אלפים גוויות... היו אלו ברובן גוויות של אנשים שנחנקו בקרונות מחוסר אויר פיותיהם נשאר פוערים, כאילו רצו לנשום עוד אויר... במרחק של מאות מטרים עבד דחפור, שהוציא כמויות גדולות של אדמה

מתוך הבורות מצאנו שם הרבה יהודים שהיו עסוקים בהעברת הגוויות לבורות ענקיים, היו שם גם יהודים שהעבירו את הגוויות בעגלות לתוך הבורות שבקצה הכיכר. היהודים ביצעו הכל בריצה... הגוויות הונחו בבורות שכבות שכבות. קבוצת פועלים שפכה כלור על הגוויות... עלי לציין, שבכיכר זו לא נקברו האנשים שהומתו בתאי הגזים, אלא הגוויות שהוצאו מהמשלוחים ושל אלה שנורו בטרבלינקה בלזארט או כעונש בכל רחבי המחנה. מפעם לפעם נשמעו יריות אקדח ושריקות כדורים. לא שמענו את צעקותיהם או אנחותיהם של אלה שנורו. הגרמנים ירו בעורף והקורבן לא הספיק אפילו להיאנח...

*על השלטת ראה עמ' 42 - 43

אתר התפשטות של הנשים

בתחילה הנשים והילדים התפשטו בצריף באזור הקבלה ממנו הוצעדו לחדר ה"מספרה". אחרי בניית התאים החדשים בנובמבר 1942, השתנה המסלול והן התפשטו בדרך כלל לפני הכניסה לחדר המספרה.

יעקב ויירניק, "שנה בטרבלינקה", עמ' 44

עם הגיע הרכבת היו תיכף ומיד מאספים את הנשים והילדים אל הצריפים. את הגברים היו משאירים בחצר. על הנשים והילדים היו מצווים להתפשט. הנשים התמימות היו מוציאות מגבות וסבון, הן היו משלות את עצמן שתתרחצנה. המענים דרשו סדר ומשמעת. הם היו מכים ומתאכזרים. הילדים היו בוכים, הגדולים יותר היו נאנקים וצווחים. אולם זה לא הועיל כלל. השוט הוא יותר חזק. את זה הוא מחליש ואת זה הוא מעורר. לאחר סידור הכל היו הנשים והילדות נכנסות אל המספרה ומוסרות את עצמן לגזיזה. הן היו בטוחות כבר כמעט שהן הולכות למרחץ. דרך היציאה השנייה הן מובלות למחנה מס' 2, במקום שהיו נשארות ערומות בקור החזק בחכותן לתורן, כי בתאים עוד טרם הושלם מותם של הקורבנות הקודמים. כל זה היה בחורף, הקור היה חזק מאוד. ילדים קטנים, ערומים ויחפים נאלצו לעמוד תחת כיפת הרקיע ועמדו כך שעות בחכותם לתור. התאים עוד טרם פונו. כפות הרגלים של הילדים היו נדבקות מחמת הקור לאדמת הקפואה.

על גזירת שיער הנשים, העיד אברהם בומבה בסרט שואה של קלוד לנצמן

(מספר בומבה) ...כשנכנסנו פנימה לא ידענו מה מוטל עלינו ואז נכנס קאפו ואמר - ספרים עליכם לבצע ג'וב. עליכם לגרום לכך שהנשים הנכנסות פנימה יאמינו כי הן מקבלות רק תספורת ומקלחת ומשם הן ממשיכות למקום אחר. אנחנו כבר ידענו שאין דרך החוצה...

אנחנו הספרים, התחלנו לחתוך להן את השיער. כמה מהן כבר ידעו מה הולך לקרות להן.

אנחנו ניסינו לפעול בדרך הטובה ביותר ולהיות אנושיים ככול שיכולנו.

(לנצמן שואל) ראית את הנשים נכנסות?

(בומבה עונה) כן, הן נכנסו פנימה!

(לנצמן): איך הן היו?

(בומבה): הן היו ללא כל בגד, ערומות, בלי כלום, ערומות לחלוטין. כול הנשים וכול הילדים הגיעו ללא לבוש מצריף ההתפשטות, שם הם התפשטו לבד.

(לנצמן): מה הרגשת כאשר ראית את הנשים לראשונה? האם סיפרתם אותן?

(עונה בומבה): "לא אנחנו רק גזרנו את שערן וגרמנו להן להאמין כי הן מקבלות תספורת נחמדה.

(לנצמן): הייתה שם מראה?

(בומבה): לא, היו רק ספסלים, גם כסאות לא היו במקום בו עבדו כ-16 או 17 ספרים. סיפרנו שם המון נשים וכל תספורת לקחה כשתי דקות ולא יותר מכך בגלל שהיה עלינו לספר המון נשים שנכנסו להיפטר משערן.

אתר התפשטות הגברים

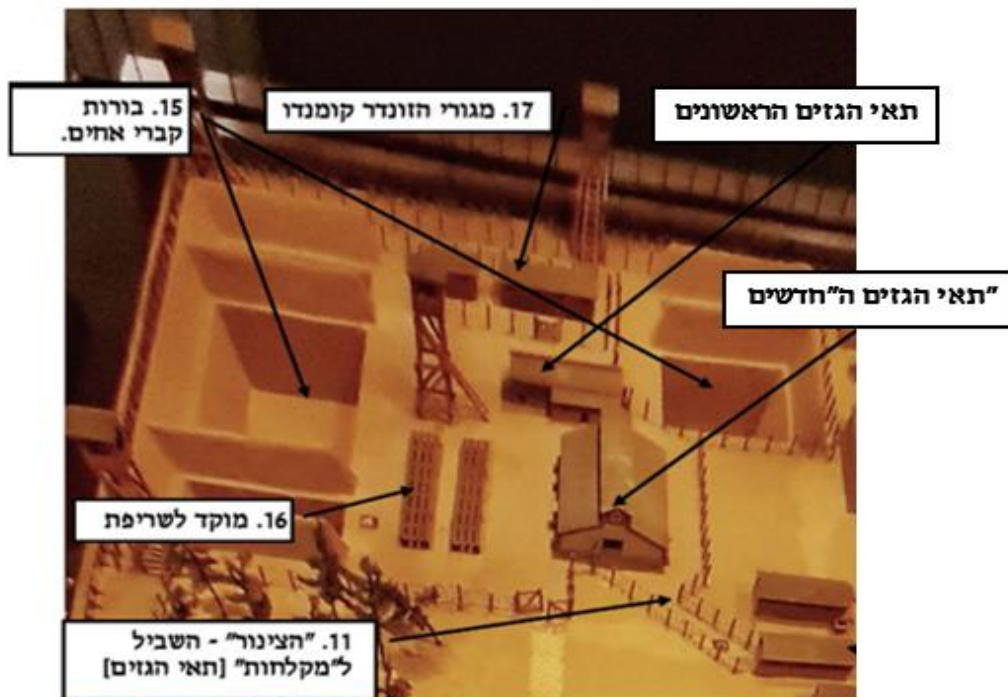
יעקב ויירניק, "שנה בטרבלינקה", עמ' 44

על הגברים היו עוברים ייסורים פי מאה קשים מאלה של הנשים. הם היו מתפשטים בחצר. הם הוכרחו לסדר את בגדיהם, לשאתם אל הכיכר ולערכם על גבי ערמות אחרות של מלבושים, ולאחר זה היו נכנסים לצריף שבו התפשטו הנשים, והיו מוציאים משם את בגדי הנשים ועורכים אותם לחוד.

לאחר שהיו מסתדרים, היו בוחרים מתוכם את הבריאים, החזקים ובעלי גוף יפה, ואז התחילו העינויים. היו מכים אותם עד זוב דם, בצורה המחושבת ביותר. לאות שניתן, היו כולם - הנשים, הגברים, הזקנים והילדים – מתחילים לצעוד. היה עליהם לעבור ממחנה מס' 1 אל מחנה מס' 2, לתאים.

בדרך עמדה סוכה. ישב שם מישהו והכריז, שיש למסוראת כל חפצי-הערך. אנשים השלו את עצמם שיחיו עוד והשתדלו להסתיר כל מה שיכלו. התלוינים היו מוצאים, אפוא, את הכול. אם לא אצל החיים, הרי אצל המתים. כל מי שעבר על יד הסוכה מוכרח היה להרים את ידיו למעלה. וכך הייתה עוברת כל תהלכות-המוות בדממה, בידיים מורמות אל התאים. לפני בית התאים היה ניצב יהודי, שנבחר ע"י הגרמנים, ושכינוהו בשם באומייסטר. הוא זרז את כולם למרחץ כי המים יתקררו. אירוניה.

תהליך הרצח - אזור ההשמדה (המחנה העליון)

אזור ההשמדה (המחנה העליון, כפי שכונה בפי הגרמנים) היה בחלק הדרומי - המזרחי של המחנה. שטחו של אזור ההשמדה היה 200X250 מטר בלבד, והוא היה מגודר ומופרד לחלוטין משאר חלקי המחנה. והיא כלל 2 מבנים עם תאי גזים, בורות להטמנת הנרצחים, מקום מגורי היהודים שעסקו בקבורה ומאוחר יותר מתקן שריפה. האנשים, שלא מתו בדרך למחנה טרבלינקה ואלה שלא נורו ברציף הרכבת, עברו דרך מגרש המשלוחים ומשם דרך ה"צינור" לתאי הגזים.

א. את הנשים והילדים הערומים הוציאו הגרמנים מצריף ההתפשטות דרך הפתח האחורי. הם הריצו אותן בשביל הצר שכונה על ידם "הצינור" - אל עבר ה"מקלחות". לאחר כניסתם ל"מקלחות" הופעל המנוע והזרים לתוך ה"מקלחות" את גז הפליטה. בתוך חמש-עשרה עשרים דקות כולם נחנקו. קבוצת אסירים יהודים הוציאה את הגוויות והעבירה אותן לתוך בורות ענקיים שהיו בקרבת תאי הגזים. בקטע שבין תאי הגזים לבורות הקבורה עבדה קבוצת אסירים מיוחדת, שכוננו "דנטיסטים" (מרפאי שנים, אך למעשה -עוקרי שיניים), ותפקידם היה לעקור את שני הזיהוב מפיות הנרצחים שזה עתה נחנקו.

ב. לאחר שהנשים והילדים נלקחו לתאי הגזים נצטוו הגברים להתפשט ולמסור את דברי הערך שהיו בידיהם וגם הם נלקחו לתאי הגזים.

ג. בגמר העבודה ועם סיום מלאכת הרצח של היהודים שהגיעו באותו יום נלקחו הגברים שהוצאו מתוך המשלוח לשם ביצוע העבודות השונות, ונרצחו גם הם בתאי הגזים או ליד בורות הירי. במשך השבועיים הראשונים למעשי ההשמדה הצליחו הגרמנים לרצוח יהודים רבים – רובם בירות ולא בתאי הגזים אך לא מצאו פתרון לקבורה.

הרחבה על הריצה ב"צינור" בדרך לתאי הגזים

מספר אברהם גולדפארב שהגיע לטרבלינקה ממזריץ' ב-25 באוגוסט:

בדרך לתאי הגזים, משני צדי הגדר עמדו גרמנים עם כלבים. הכלבים הוסתו נגד האנשים ונשכו את הגברים באברי המין ואת הנשים בחזה וקרעו חלקים מהגוף. הגרמנים הכו במגלבים ובמוטות ברזל באנשים, והעוברים ב"צינור" נדחפו קדימה כדי להיכנס במהירות לתוך ה"מקלחות". צעקות הנשים נשמעו הרחק בתוך חלקי המחנה. הגרמנים האיצו ברצים בצעקות "מהר יותר, מהר יותר. המים מתקררים וגם אנשים נוספים צריכים להגיע למקלחת".

(מתוך עדות שנגבתה מפיו ביד ושם ב-13.3.61)

מתוך צילום אלבומו של קורט פרנץ

בְּרִי, כלבם של פרנץ שטנגל ובהמשך של קורט פרנץ.
הכלב אולף לתקוף את מבושיהם ואת אחוריהם של יהודים עירומים, על מנת להאיץ בהם בדרכם לתאי הגזים בכניסה למבנה המפקדה

(הצילום מארכיון בלה"ג מספר מחשב 55808)

ליד הצינור היה מעבר צר שבו נמצאו בזמן קליטת הטרנספורטים אנשי משמר. אנשי משמר אלה גם האיצו באנשים שבצינור להתקדם. כשהאנשים כבר נכנסו תוך כדי הרדיפות לתוך הצינור, הלך תמיד איש משמר אחד אחריהם כמאסף לדאוג לכך שהשיירה תתקדם אומנם. אנשי המשמר היו חמושים בקרבינים. אם גם היו להם שוטים, אינני יכול לומר. במעבר שליד הצינור בחזית בית הגזים, כלומר, לפני תאי הגזים נמצאו שני אנשי משמר ואולי גם יותר בתפקיד בקביעות. אני נזכר עדיין בשמות: איוון וניקולאי שבדרך כלל הועסקו ליד תאי הגזים... הבוס של המחנה העליון היה אחראי לכך שתאי הגזים יתמלאו בני אדם... רדיפת בני האדם לתוך תאי הגזים נעשתה בעיקר על ידי איוון וניקולאי... כשתאי הגזים היו כמעט מלאים, נהגו לדחוף את אחרוני היהודים לתוכם בחוזקה. אני חושב שלשני האוקראינים היו שוטים מעור.

עדונו של פרנץ שטנגל

רחל אוירבך, בספרה "אויף די פעלדער פון טרעבלינקע" ("בשדות טרבלינקע") משנת 1946, מביאה מספר ציטוטים מעדויות שורדי המחנה על הריצה מאולם ההתפשטות לתאי הגזים:

עמוד 37:

קיימת סברה שהגעת היהודים לתאי הגז מתנשמים ומתנשפים היא סגולה למהירות פעולת הגז, "הומניטארי".

עמוד 38:

והיהודים רצים כבר לבד. תא הגזים הוא המפלט האחרון, בו אפשר להתגונן בפני המכות על הגוף וחשוף, בפני הביזיון, בפני הקור בימי החורף. והם רצים, מדלגים איש על חברו, רק לזכות כמה שיותר מהר לרגע המוות המיוחל.

כדי להתחמק מהמכות רצו האנשים בכל כוחם ומהר ככל האפשר לתוך תאי הגזים, כשהחזקים דוחפים את החלשים. הריצה המהירה והלחץ גרמו ליהודים להתנשף, ויש אומרים שדבר זה האיץ את מותם כשהופעלו מנועי הגז.

בסוף המסלול נמצא בניין בטון. בכניסה למבנה, שבתוכו היו תאי הגזים, עמדו שני אוקראינים, איוואן וניקולאי, האחד היה מצויד בצינור ברזל והאחר - בחרב וגם הם האיצו באנשים במכות להידחף פנימה.

על האוקראינים, סיפר ויירניק בספרו "שנה בטרבלינקה" (עמ' 33):

איוון הגבוה, בעל עיניים חביבות ושלוות היה סאדיסט. העינויים שנגרמו לקורבנות גרמו לו תענוג. הוא היה מתנפל לפעמים עלינו העובדים והיה רוצע את האוזן אל הקיר. או היה פוקד לשכב על האדמה ומצליף במגלב ובעשותו זאת היו עיניו מביעות קורת רוח סאדיסטית. היה צוחק ומתבדח ומחסל תוך כך את קובנותיו. השני נקרא מיקוליניז'שי, חיוור אך בעל אותו מבנה רוחני כמו איוון.

כדי להשתיק את צעקות האנשים בדרכם לתאי הגזים ולידם ולמנוע את שמיעת הקולות בשאר חלקי המחנה הפעילו אנשי אס.אס צלילי מוסיקה. אברהם קשפיצקי מספר:

בעמדי בקרבת ה"מקלחת" בטרבלינקה גיליתי דבר חדש. כבר זמן מה היה נדמה לי שאני שומע צלילי מוסיקה. חשבתי שזה רמקול של רדיו שהותקן כאן בידי הגרמנים אך נוכחתי שבמרחק של ארבעים מטרים מתאי הגזים, בקרבת הדרך שהולכו בה היהודים למקלחות, עמד מתחת לעץ צוות מוסיקלי קטן. שלשה יהודים עם טלאים צהובים, שלשה נגנים מהעיירה סטוצק (Stoczek) עמדו ונגנו שם בכלי נגינה... הם נגנו התלהבות... קשה היה להתמצא ברפרטואר שלהם... היו אלה כנראה שלגרים חדשים שהיו אהודים על הגרמנים והאוקראינים.

מתוך ארד, "טרבלינקה", עמ' 57

במהלך ההיסטוריה נשאלה פעמים רבות השאלה מדוע לא היו אנשים שהתנגדו לכניסה לתאי-הגזים. את תשובה ניתן למצוא בכך שהגילוי הפתאומי של המציאות האיומה בשילוב עם ההשפעה הפסיכולוגית של מערומיהם, היכו אותם בהלם ושללו מהם את היכולת לחשוב, להגיב ולנסות להתנגד. ובכל זאת, היו מספר מקרים של התנגדות אלימה, כשהבינו היהודים שהם נכנסים לנתיב של מוות (למשל התנגדות יהודים שהגיעו במשלוח ממחנה קלבאסין בעמ' 85)

תאי הגזים הראשונים והקשיים בתפעולם

בסוף מאי תחילת יוני 1942 הושלמה בניית מחנה טרבלינקה. במקביל להקמת המבנים השונים ובניית שלוחה של מסילת-ברזל לתוך המחנה נבנו 3 תאי גזים ונחפרו בורות לנרצחים.

שלושת תאי הגזים הותקנו במבנה לבנים. כל תא היה בגודל של 4x4 מטרים, השטח הכולל שלהם היה 36 מ"ר. מצינור מפלט מנוע דיזל, שהוצב בסככה בסמוך למבנה, הוחדר גז חד-תחמוצת הפחמן לתוך התאים שהוזרם באמצעות מערכת צינורות שחוברו לתקרת התאים. לשם הטעיה, חוברו בקצות הצינורות, בתוך תאי הגזים ראשי מקלחת רגילים, שיצרו רושם של מקלחת. הכניסה לתאי הגזים הייתה מתוך פרוזדור שבחזית הבניין. בתוך הבניין, מול דלת הכניסה הייתה דלת נוספת, אשר דרכה הוצאו גוויות הקורבנות. במרחק של 150-200 מטרים, ממזרח לתאי הגזים נחפרו בורות ענקיים לקבורת הנרצחים. לחפירת הבורות העצומים הובאו טרקטורי חפירה מיוחדים מטרבלינקה 1.

תאי הגזים הראשונים בדגם - מבט מבפנים (המבנה בדגם מכוסה בגג)

בחמשת השבועות הראשונים לפעולות ההשמדה בטרבלינקה הובאו כ-245 אלף יהודים. המחנה לא היה מוכן מבחינה טכנית וארגונית לקלוט מספר כה רב של אנשים. צוואר הבקבוק בכל תהליך ההשמדה התרכז בשלושת תאי הגזים, שהקיבולת שלהם לא הספיקה להיקף כה עצום של מגורשים. כדי להתגבר על הבעיה הזו, נקטו האחראים אמצעי נוסף, וכל מי שלא הספיקו לרצוח בתאי הגזים מכל משלוח נורה באזור הקבלה. כדי לקבור אנשים אלה, שמספרם הגיע לאלפים רבים, וגם את אלפי היהודים שמתו בתוך הקרונות בדרך למחנה, היה צורך בעובדים רבים וכן במקום לקבורם.

בעיית כוח אדם לעבודות הקבורה נפתרה על ידי הוצאת מאות גברים מכל משלוח והעסקתם בקבורת המתים והנרצחים. אנשים אלה הומתו בתוך יום או ימים אחדים של עבודה ובמקומם לקחו הגרמנים לעבודה זו אנשים אחרים שהגיעו במשלוחים החדשים. שיטה זו, של היעדר עובדים קבועים, שהכירו את המקום ואת ה"עבודה" הנדרשת מהם, וההוצאות הבלתי פוסקות להרג של היהודים יצרו מהומה רבה ואנדרלמוסיה בכל אזור הקבלה.

מספר הגופות שנשארו בשטח הלך וגדל ולא הספיקו לקבור אותם. כמו כן, במגרש באזור הרציף נערמו חפצים של הנרצחים שלא טופלו. הצריף שנועד לשמש כמחסן לחפצים של הנרצחים התמלא במהירות בחפצים. כך גם הצריף, שנועד לשמש כמקום ההתפשטות של הגברים, הפך למחסן. כל משלוח הוסיף ערמות של בגדים. לא התבצע פינוי מסודר של החפצים מהמחנה במשך תקופה ארוכה.

במחנה שרר אי סדר ובלגאן רב. גם סידורי האבטחה והשמירה היו לא יעילים ומספר רב של אסירים ברחו מהמחנה.

בפעולת תאי הגזים אירעו שיבושים וקלקולים. בתקופה הראשונה לא ידעו עדיין כמה זמן יש להשהות את האנשים בתוך התאים עד שייחנקו. קרה לא אחת שתאי הגזים נפתחו מוקדם מדי, כאשר האנשים שבפנים היו עדיין בחיים והיה

צורך לסגור אותם שנית. היו גם קלקולים בפעולת המנועים, שייצרו והזרימו את הגז פנימה, וכתוצאה מכך חלו הפסקות בפעולת ההשמדה בתאי הגזים. קלקולים כאלה קרו גם בשעה שאנשים היו בתוך תאי הגזים והם הוחזקו שם שעות רבות עד שהמנועים תוקנו. הוצאת הגזים והובלתן בקרונות לבורות הייתה איטית למדי וגרמה עיכובים בהכנסתם של אנשים חדשים לתאי הגזים. הקרונית שהובילה את הגזים הייתה יורדת לעתים קרובות מהפסים ומתהפכת. הוחלט, אפוא, לוותר עליה, ובמקום הקרונית נצטוו האסירים לגרור און הגזים ברגליהן אל תוך הבורות.

שמועות על הרצח בטרבלינקה הגיעו במהרה לגטו ורשה וגם למקומות אחרים. כלומר, בגטו ורשה ידעו על הרצח של המגורשים בתוך כמה שבועות וכך גם לגטאות אחרים.

המידע הגיע גם למטה מבצע ריינהרד לאוזני גלובוצניק מפקד המבצע. שראה בכך חוסר תפקוד של מפקדו הראשון של מחנה טרבלינקה - **א.א. אברשטורמפירר ד"ר איימפריד אַבְּרָל***. לפני הפיקוד על מחנה טרבלינקה, שירת אַבְּרָל רופא במבצע אותנסיה. ממבצע זה נלקחה שיטת הרצח - שימוש בגז של מנוע.

בנוסף לכך, נודע לגלובוצניק על כמויות רבות של כסף וחפצי ערך של הקורבנות שצריכים היו לשלוח למטה ונעלמו בכיסיהם של אנשי סגל המחנה. כן נודע לגלובוצניק שחלק מהכסף, שנאסף ממחנה טרבלינקה, נשלח על ידי מפקד המחנה ישירות לברלין אל הממונים הקודמים שלו - מפקדי מבצע "אותוניזיה". בשבוע האחרון של אוגוסט 42 הגיעו לטרבלינקה גלובוצניק ווירט והדיחו את מפקד המחנה מתפקידו.

הכעס היה גם על כך שלמחנה הגיעו במשלוחים יותר יהודים מהכמות שהיה מסוגל לחסל. במקומו מונה פרנץ שטנגל מפקד מחנה סוביבור שהיה בהשבתה בשל תיקונים במסילת הברזל.

פיטוריו של דוקטור אַבְּרָל וארבעה מעוזריו בסוף אוגוסט 42 מציינים את סיום התקופה הראשונה לפעילותו של מחנה טרבלינקה.

המפקד החדש של המחנה, **פֶּרְנֶץ פֶּאוֹל שְׁטַנְגֶּל**, החליט לעשות ארגון וסדר במחנה **ובין השאר לבנות תאי גזים חדשים**

***הרחבה על מפקדי מחנה טרבלינקה בעמ' 80**

בניית תאי הגאים החדשים - ספטמבר אוקטובר 1942

כפי שהיה בבלז'ץ ובסוביבור, גם בטרבלינקה תוך זמן לא רב התברר שקיבולת 3 תאי הגזים ששטחם הכולל היה 48 מטרים רבועים, היה "צוואר-הבקבוק" בתהליך ההשמדה. לפיכך הוחלט להוסיף תאי גז חדשים. בין תחילת ספטמבר לתחילת אוקטובר 1942 נבנו במחנה עוד עשרה תאי גז. שטחם הכולל היה 320 מטרים רבועים. התאים הוקמו בתוך מבנה לבנים שבמרכזו פרוזדור. גובה התאים היה שני מטרים בלבד, כלומר, הם היו נמוכים בששים סנטימטר מהתאים הישנים. בתאים הישנים אירע לא אחת, שילדים קטנים לא נחנקו, משום שהגז שעלה לא הגיע אליהם. לכן ייעלו את תכנון ובניית התאים החדשים. הנמכת תאי הגזים הקטינה גם את שטח קיבולם במטרים מעוקבים וממילא - גם את כמות הגז שנדרשה להמתת האנשים, וכך קוצר הזמן הדרוש להחנקתם.

הגוויות הוצאו דרך דלתות שהיו נפתחות מבחוץ. **התאים החדשים אפשרו להכניס לתוכם בו-זמנית את כל הקורבנות, גברים, נשים וטף, שהובאו ב-20 קרונות ואף יותר מכן.** במסגרת "ייעול" תהליך ההשמדה הוקם גם ה"לזארט"*. בכל משלוח הוצאו כל אותם יהודים שלא היה בכוחם ללכת במסלול הרגיל לתאי הגזים. נאמר להם שהם נלקחים ל"לאזארט", בית-חולים, ואכן הם נלקחו למקום סגור שדגל ה"צלב האדום" התנוסס עליו. בתוך השטח הסגור היה בור והאנשים שהובאו פנימה נורו במקום בידי איש אס.אס או בידי אוקראינים.

*הרחבה על הלזארט בעמ' 48

בצילום מהדגם: ה"צינור", "הימל שטראסה" (מסומנים בספרה 18): תאי הגזים החדשים והדרך אליהם.

הבנייה של תאי הגז החדשים הייתה קשה ומורכבת. על האסירים היה לשאת על גבם את הלבנים הנחוצות לבניין תאי הגזים מרציף הרכבת ועד למקום הבניין, לאורך של כ-250 מטרים. בבניין התאים החדשים הועסקו אסירים יהודים מהמחנה. כל אסיר חויב לשאת על גבו 15-20 לבנים. אסיר שלא עשה את הדרך במהירות או אם נפלה לו לבנה בדרך הוכה בידי האוקראינים או אנשי האס.אס ששמרו עליהם, ועשרות אסירים נורו בשל כך במהלך עבודה זו ובמקומם הובאו אחרים. כדי להחיש את קצב הבנייה הובאה במשאית קבוצת בנאים יהודים מורשה, שהוצאו מתוך משלוח שעמד להישלח לטרבלינקה בתחילת ספטמבר 1942. ארבעים בנאים יהודים אלה הועסקו בהקמת תאי הגזים החדשים.

על הרגשתם של האסירים היהודים שהועסקו בהקמת תאי גזים חדשים כתב יעקב וירניק:

העבודה להקמת התאים החדשים נמשכה חמשה שבועות. עבורנו הזמן נראה ארוך לאין סוף. העבודה נעשתה מזריחה עד שקיעה, תחת לחץ שוטים וקתות רובים. אחד השומרים, וורונקוב, הכה אותנו והתעלל בנו ללא רחמים. כל יום נרצחו אחדים מהפועלים. הגם שהייסורינו הפיסיים היו מעל למושגי אנוש נורמליים, הרי יותר מכך סבלנו מורלית. כל יום הגיעו משלוחים עם אנשים והם נצטוו להתפשט ואחר כך הוליכו אותם לשלושת התאים הישנים. הדרך לתאים נמשכה ליד מקום עבודתנו לפעמים גילה אחד מאתנו בין הקורבנות את ילדיו, אשתו או בני משפחתו. אם למישהו הכאב גרם לכך שהוא פרץ לעבר בני משפחתו הרגו אותו במקום. בתנאים אלה בנינו את תאי המוות לעצמנו ולאחינו. ארד, "טרבלינקה", עמ' 54

הבניין החדש, שבהקמתו עבדתי בין מחנה מס' 1 ומחנה מס' 2 הוקם בקצב מהיר. נתברר שיהיו בו 10 תאי-גז חדשים. תאים אלה היו גדולים מקודמיהם. 7x7 מטר, סה"כ 50 מטר מרובעים. לאחר שסיימו את בנינם היו דוחקים לתא אחד 1,000-1,200 איש. שיטת התאים הייתה מסדרונית. 5 תאים בכל עבר של המסדרון, לכל תא היו שתי דלתות. אחת מצד המסדרון, שדרכה היו מכניסים את הקורבנות, ושנייה מקבילה לה, מצד המחנה, ודרכה היו מוציאים את הגוויות. בניין שתי הדלתות היה כמו התאים הקודמים. המראה מעל מחנה מס' 1 היה כדלקמן: 5 מדרגות-בטון רחבות ועליהן סלי-פרחים ערוכים יפה משני הצדדים. מסדרון ארוך. על קצה הגג מצד המחנה התנוסס מגן דוד. הבניין נראה כמקדש עתיק.

כשנשלמה מלאכת הבניין, אמר ה"האופט-שטורמפיהרר"* אל אנשיו: "סוף סוף הוקמה עיר היהודים". הדבר נמשך 5 שבועות.

וירניק, "שנה בטרבלינקה", עמ' 43

*"האופט-שטורמפיהרר" - דרגתו של פֶרְנִיץ שְׁטֵנְגֶל המפקד השני של טרבלינקה. דרגת פיקוד בכירה באס.אס בתרגום מילולי: "מנהיג סער ראשי", מקביל לדרגת אלוף משנה.

חיבור המסלול שהוביל מחדר ההתפשטות של הנשים ("הימל שטראסה") לכניסה לתאי הגזים החדשים

הכניסה – המדרגות, הפרוכת, פרחים בצידי המדרגות

ה"צינור", מכאן הגיעו הנרצחים

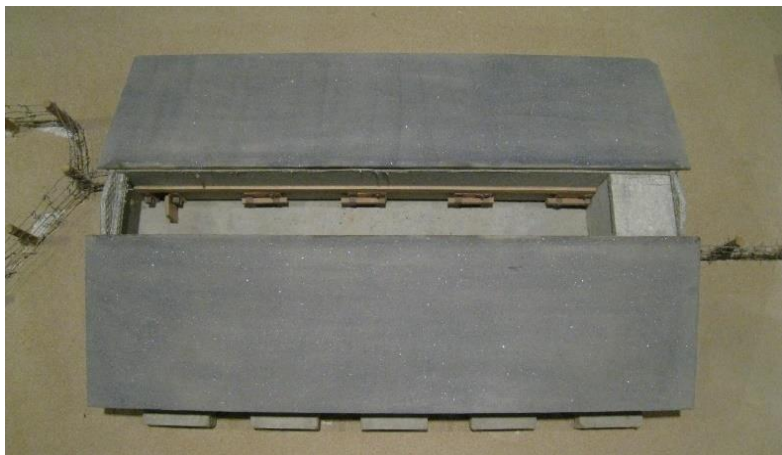
בסוף המסלול שהוביל מחדר ההתפשטות של הנשים ("הימל שטראסה") נמצא בניין בטון גדול. הכניסה למסדרון תאי הגזים הייתה מכוסה בפרוכת כהה, שנלקחה מבית כנסת בלתי ידוע ועליה כתובת בעברית: "זה השער לה', צדיקים יבואו בו". בתבליט שבחזית הבניין, מעל לדלת הכניסה היה מגן דוד גדול. לדלת הכניסה הוליכו חמש מדרגות רחבות וביצדן עציצים עם פרחים. המבנה החדש היה קרוב יותר למגרש המשלוחים. הכניסה דרך המדרגות, הפרוכת ועציצי הפרחים נגעו בקצה "הצינור". האנשים שהולכו דרך "הצינור" המשיכו בריצה ישירה אל מדרגות הכניסה ולתוך הפרוזדור, אשר משני עבריו היו תאי הגזים.

למבנה תאי הגזים החדש הייתה צורה מלבנית עם פרוזדור במרכזו שחצה אותו לאורכו, ו-5 תאי הגזים היו בכל אחד משני צידי הפרוזדור, סה"כ 10 תאים. דלתות הכניסה לתאי הגזים והדלתות להוצאת הגוויות היו דומות לאלה שבתאי הגזים הישנים. בדלתות של תאי הגזים היה מתקן סגירה חיצוני והיה צוהר

זכוכית, שדרכו הציצו אנשי הא.ס.אס והאוקראינים כדי לבדוק אחר המתרחש בתוך התאים ואם האנשים שם כבר נחנקו.

מבנה תאי הגזים החדשים בדגם - מבט מבפנים

(בדגם, המבנה מכוסה בגג)*

*בשנת 2010 עבר הדגם שימור ותחזוקה, ולצורך זאת נפתח הגג של המבנים בדגם. כשפתחו את הגג הסתבר שיעקב וירניק שיחזר גם את המבנה הפנימי בתוך הבניין בעת בניית הדגם.

בריבוע האדום מיקום חדר המנועים אינו מופיע בדגם. החדר מופיע במפה (מס. 24) חדר המנועים שייצרו את הגזים הוקם בקצה המבנה, בכיוון תאי הגזים הישנים שבתחום אזור ההשמדה. את המנועים בתאי הגזים החדשים הפעילו שני האוקראינים, איוואן וניקולאי, והם הסתייעו באסיר יהודי, מכונאי במקצועו. גם בתאי הגזים

החדשים היו תקלות במנועים, שאירעו לעתים קרובות תוך כדי פעולתם, ובמקרים אלה הוחזקו האנשים במשך שעות בתאים תוך עינויים איומים. כאשר נפתחו התאים כעבור שעות נמצאו שם עדיין אנשים חיים ואת אלה חיסלו בירייה או בקתות הרובים. לאחר הפעלת תאי הגזים החדשים הופסקה פעולתם של התאים הישנים. המבנה נוצל לבית מלאכה לחייטים, שבו עבדו אסירים אחדים מאזור ההשמדה. האחראי על תאי הגזים היה איש האס.אס גוסטב מינצברגר.

הכניסה לתאי הגזים

בסוף המסלול שהוביל מחדר ההתפשטות של הנשים ("הימל שטראסה") נמצא בניין בטון.

כ-150-200 איש הוכנסו לכל תא. גודל התא: 25 מטרים מרובעים, 5X5 מטרים. גובה התא היה 1.9 מטר והוא נראה כתא מקלחת. במכות נדחפו כ-500 450 האנשים דרך דלתות צרות לתוך התאים, כאשר ידיהם מעל לראשיהם, כדי לאפשר יתר דחיסה. מעל ה"מסה האנושית" הלחוצה שנוצרה הושלכו הילדים מעל ראשי וידי היהודים בתוך תאי הגזים, וזאת כדי לנצל את השטח במלואו. לאחר שהתאים התמלאו בצפיפות רבה, סגרו האוקראינים את דלתות ברזל, שהיו עם סגירה הרמטית, והפעילו מנוע של טנק שניצב בתוך חדר סגור בקצה מכלול תאי הגזים. הגז, אשר הופק על ידי פליטת המנוע עבר בצינורות שחוברו מפתחי הפליטה של המנוע לפתחים מיוחדים בתקרת התא. תהליך זה נמשך כרבע שעה, אך האנשים היו סגורים בתאים 25-45 דקות. בסיום הזמן שהוקצב, איש אס.אס או אחד האוקראינים הציץ פנימה דרך אשנב שהיה קבוע בדלת, וכאשר נראה היה לו שכולם נחנקו הורה לאסירים היהודים לפתוח את הדלתות האחוריות ולהוציא את הגויות. משנפתחו הדלתות האחוריות כלפי מעלה, והחדר התאוורר מעט, החלה הוצאת הגופות. היהודים ראו כי כמעט תמיד היו כל הגויות במצב של עמידה, וזאת עקב הצפיפות הגדולה ומכך שאנשים נאחזו האחד בשני.

כותב ויירניק, שנה בטרבלינקה, עמ' 47

... וכך היו מכניסים אותם לתאים תוך מכות וצעקות. כפי שהזכרתי בתאים צרים אנשים נחנקים מהדחק בלבד. אף המוטור לא היטיב לפעול בתאים החדשים. האומללים היו מתייגעים שעות ארוכות עד שיכלו למות. השטן עצמו לא היה ממציא עינויים נוראים יותר. עם פתיחת התאים היו לעתים קרובות רבים נמצאים במצב של חיים למחצה, את אלה היו מחסלים בכדור, במכת-קת, או בבעיטה חזקה. לעתים קרובות היו מכניסים את הקורבנות לתאים למשך לילה שלם בלי להפעיל את המוטור. הדחק והמחנק עשו את שלהם, בהמיתם את האחוז הגדול.

5 הפתחים האחוריים של תאי הגזים החדשים. מכאן הוציאו את הגופות לאחר תהליך הרצח. בדגם פתח אחד בלבד פתוח מכל צד פתוח לדוגמה (הקרוב לכניסה) השאר סגורים.

קצב הוצאת גוויות הנרצחים מתאי הגזים והעברתן בידי האסירים לבורות הקבורה הכתיב לא במעט את מהירות פעולתה של כל מכונת ההשמדה במחנה. רק לאחר פינוי תאי הגזים מהנרצחים ניתן היה להוליך קבוצה נוספת של אנשים דרך "הצינור" אל תאי הגזים. תהליך הפינוי של הגוויות בעזרת קרוניות על פסים, שהיה נהוג בתאי הגזים הישנים, הוכח כאיטי מדי. גרירת הגוויות בידי אנשים, שנוסתה לאחר ביטול שיטת הקרוניות, נראתה איטית גם היא.

בספטמבר 1942 בוטלה שיטת הגרירה ובמקומה הוכנסו לעבודה אלונקות להעברת הגוויות. בשיטה החדשה העמיסו שני נושאי אלונקה גוויה אחת או שתיים של מבוגרים או עד שלוש גוויות של ילדים והעבירו אותן במהירות לבורות הקבורה.

על העבודה ליד תאי הגזים והעברת הגוויות לבורות מספר רוזנברג:

על יד תאי הגזים עמדו שני אוקראינים ודחפו תוך מכות את הנשים, הילדים והזקנים שייכנסו מהר יותר פנימה... כשהתמלא התא סגרו אותו האוקראינים. האוקראיני אינן הפעיל את מנוע הדיזל. עמדנו מהצד האחר של הרמפה ושמעתי את הצעקות, את הבכי המר ואת הילדים שצעקו "אמא! אמא!" שמעתי אנשים צועקים "שמע, ישראל", אחרי כעשרים דקות נהיה שקט ותוך חצי שעה מאז שהאנשים הוכנסו פנימה כולם היו ללא רוח חיים. הגרמנים ציוו לפתוח את הדלתות האחוריות. אנחנו עמדנו בצד האחר של התאים ובהישמע הפקודה פתחנו את הדלת. ראינו את הנעשה בפנים. אנשים היו צמודים זה לזה כגוש אחד... התחלנו להוציא את הגוויות מהתאים אל הרמפה... לקחנו אלונקה והתחלנו להעביר את הגוויות לבור ענקי. קשה לתאר את המראה המפחיד שראו עיני. חשבתי שאני בגיהנום, אבל המכות עשו את שלהן. תפסתי גוויה ושמתי אותה על האלונקה. רצנו יחד עם האחרים אל הבור. ליד הבור עמד גרמני שהקפיד שהגוויה תיפול הישר למטה. רצנו בחזרה. שמנו גוויה קלה על

האלונקה וקיבלנו מכות - היה עלינו לשים שתי גוויות על האלונקה או שני ילדים. ככה רצתי עד הערב, עד שהוצאו כל הגוויות מתאי הגזים.
יצחק ארד, "טרבלינקה", עמ' 85

ה"טיפול" בגופות

השאלה, כיצד להיפטר מגופות הנרצחים העסיקה את מפקדי טרבלינקה לכל אורך תקופת פעילות המחנה. את גופות המומתים העבירו "פלוגות מיוחדות" לקבורת אחים בבורות ענק, ומאוחר יותר לשריפה. הגופות הובלו על גבי עגלות שהוסעו על מסילה.

עדות של שיה ורשבסקי אסיר יהודי בטרבלינקה*:

לגבי שריפת הגופות, זה לא היה שיטתי כשהגעתי למחנה; היו ניסיונות לשרוף ערמות של גופות בבורות, אבל זה לא הצליח, אז גופות הוכנסו בדרך כלל לבורות ענקיים, בעומק 10 מטרים וברוחב של כמה עשרות מטרים. בינואר 1943 החלו לבצע הבערות בקנה מידה גדול, ובפברואר 1943 נעשה לראשונה שימוש בסורג שהוצב בבור. מכיוון שבור מסוג זה לא היה די יעיל, נבנו חמישה או שישה סורגים מעל פני הקרקע. סורגים שנבנו ממסילות נתמכו על עמודי בטון, בגובה חצי מטר מעל פני הקרקע. סורג כזה היה באורך של כ-10 מטרים וברוחב של 4 מטרים. מתחת, הדליקה אש והושלכו גופות על גבי מכשיר מחפר; ברגע שהגופות עלו באש, הן המשיכו לבעור.

שריפת המונים החלה בשנת 1943. לאחר השריפה הושלך אפר לבורות שמהם הוצאו הגופות. לאחר מכן נשתלו על פני השטח עצים שהובאו מהיער, כדי להסתיר כתמים כאלה.

מתוך ועדת החקירה של בית המשפט בשדליצה, 1945

*עדותו המלאה של ורשבסקי בעמ' 176

הבורות שנחפרו לקבורת הגופות ע"י מחפרי ענק שהובאו ממחנה טרבלינקה, לא יכלו להכיל את המוני הנרצחים. בחודשיים הראשונים של מחנה טרבלינקה שרר כאוס מוחלט בשל חוסר יכולתם של מפקדי המחנה לארגן באופן "יעיל" את הרצח ולאחר מכן להכיל את כמות הנרצחים הרבה. השאלה כיצד "נפטרים" מהגופות העסיקה אותם והפתרונות לכך השתנו מספר פעמים במחנה. לוצ'אן פוצ'אלה, עובד חברת הרכבת הפולנית באזור העיר הסמוכה לטרבלינקה מלקיניה, שמונה

ע"י הגרמנים להיות אחראי על בניית שלוחת מסילת רכבת מתחנת טרבלינקה לתוך המחנה העיד מיד בסוף המלחמה את הקורה מנקודת המבט שלו:*

בזמן הכיבוש עבדתי על מסילות הברזל בתחנת מלקיניה ובכריית בור החצץ שהחלה ב-1 ביוני. [...] ביום הראשון של יולי 1942, לאחר שסיימנו לעבוד על הקו המסועף, נשלחתי לעבוד בניהול בור החצץ, (שהיה באזור הרציף בתוך המחנה) שם עבדתי עד ה-14 במאי 1943. מכיוון שבור החצץ היה סמוך למחנה ההשמדה, יכולתי להתבונן בעובדות רבות הקשורות להפעלת המחנה. אני יודע שמיד לאחר ה-1 ביולי 1942 הובאו שלושה מחפרי באגר, שנהגו לחפור בורות שאורכם כמה עשרות מטרים, עומקם כחמישה עשר מטרים ורוחבו כעשרה מטרים. ביום שבו הסתיימו העבודות בסניף מסילת הרכבת, הבניין המיועד לאכלס תאי הגזים היה כמעט מוכן.

ממש מאמצע יולי החלו להגיע שילוחי רכבת של יהודים. בהתחלה היה הובלה אחת ביום, לפעמים שתיים. הובלות עלו למסילה בקבוצות של 20 קרונות כל אחת, [...] בכל קרון היו בין 200 ל-280 איש (כמויות היהודים היו כתובות בגיר על הקרונות). [...]

שיטה זו (של רצח וקבורה בבורות) הייתה בשימוש עד אמצע אוגוסט 1942 בערך, אז נפערו בורות המלאים בגופות ומכוסים רק באדמה כתוצאה מפירוק הגופות, והייתה צחנה נוראית. לאחר מכן, הופסקו הטרנספורטים למשך כשבועיים ובמהלך הזמן הזה הוצמד המשטח העליון של הבורות.

החל מ-1 בספטמבר 1942 לערך התגברה פעולת המחנה. זה היה הזמן שבו החדרים כבר פעלו והחלו להשמיד אנשים בכמויות גדולות. היו שניים או אפילו שלושה טרנספורטים שהגיעו מדי יום ללא הפסקה, כל אחד מהם מורכב מ-60 קרונות [...] באשר לשריפת הגופות, היא החלה כבר בסתיו 1942. מהחורף ואילך, כך נראה, לאחר בדיקת הימלר, החלה שריפת הגופות בסיטונאות.

*עדותו של לוסיאן פוצ'אלה על חקירת בית המשפט בשדליצה ב-26 באוקטובר 1945, בקוסוב. עדותו המלאה בעמ' 171

יעקב ויירניק מספר שהחלו לשרוף גופות בתוך בורות אך זו הייתה עבודה קשה מאוד לאסירים, השריפה התקדמה לאט ולא השביעה את רצון המפקדים הנאצים הבכירים שהגיעו מעת לעת למחנה.

מדוע החלו בשריפת הגופות?

בסוף פברואר 1943 הגיע הימלר למחנות ההשמדה טרבלינקה וסוביבור. הימלר בא כדי לקבל דיווח על מהלך המבצע ולבחון אישית את הפעילות במחנות ההשמדה. היה זה ביקורו הראשון במחנות הכפופים למטה "מבצע ריינהרד". בביקור זה נוכח הימלר לדעת, כי מספר היהודים המגיעים למחנות אלה מפולין קטן מדי והחליט להפנות לסוביבור את משלוחים מהולנד, ולטרבלינקה את המשלוחים מיוון ומיוגוסלביה. בפועל, לא נזקק עוד הימלר להמשך קיומו של "מבצע ריינהרד" על מטהו והמחנות הכפופים לו, משום שמחנה ההשמדה אושוויץ בירקנאו היה בתהליך התרחבות וכבר היה מסוגל לקלוט את הקורבנות מכל קצות אירופה, ולכן החליט הימלר לסיים את "מבצע ריינהרד" ולחסל את מחנותיו. העיתוי הסופי לכך היה מותנה בטשטוש עקבות הרציחות ההמוניות שבוצעו שם. בביקורו בטרבלינקה מצא הימלר, כי מאות אלפי הנרצחים קבורים עדיין בבורות הענק. הוא החליט להשמיד את הראיות כדי שלא יישארו סימנים למעשי הפשע שבוצעו במקום.

החלטה זו קשורה כמובן לפקודת הימלר מ-1942 על הקמת יחידת "קומנדו 1005" במסגרת האס.אס שתפקידה היה לארגו את פעולת הטשטוש של עקבות הרצח בבורות הרצח ההמוניים שבשטחי ברית המועצות הכבושים ובמחנות ההשמדה. דרך הפעולה הייתה: הוצאת הגוויות מתוך הבורות ושריפתן. הימלר הורה להתחיל מיד במבצע זה גם בטרבלינקה, וזו הייתה המשימה המרכזית שהוטלה על מפקד טרבלינקה בחדשים האחרונים לקיום המחנה. לצורך כך קידם את מפקד טרבלינקה פרנץ שטנגל לתפקיד בכיר יותר וסגנו קריסטיאן וירט מונה למפקד מחנה טרבלינקה.

משלב זה, במרץ 1943, הוחל בטרבלינקה במבצע גדול של שריפת גוויות הנרצחים. בטרבלינקה לא הוקמו משרפות משוכללות (קרמטוריום) כפי שנעשה באושוויץ. הסיבה: לשם הקמת משרפות כאלו היו נחוצים מבנים ובהם תנורים גדולים. דבר זה הצריך זמן רב, ציוד מיוחד ואנשי מקצוע, שלא היו בהישג יד במחנות "מבצע ריינהרד".

בנוסף לכך, הייתה שיטה זו איטית יחסית: בקרמטוריום מס. 2 בבירקנאו, בעל שמונת הכבשנים, ניתן היה לשרוף ביום אחד כ-1,750 גופות. בטרבלינקה נחוץ היה להיעזר בשיטה, שתאפשר בתוך חודשים אחדים לשרוף למעלה מ-800,000 גופות הנרצחים שנקברו שם. לפיכך הופעלה שם שיטה שתתאים לרצון הנאצים. בטרבלינקה היו כבר ניסיונות דומים בשריפת גופות. תחילה ניסו לשרוף את הגופות בתוך הבור, אך שיטה זו הייתה איטית וקשה. החל בתחילת 1943 הוצאו הגופות מהבורות, הונחו בערמות גדולות בחוץ, הוצתו ונשרפו. לצורך זה נבנה בטרבלינקה מתקן פשוט ביותר שאיפשר לשרוף ביום אחד אלפי גוויות. מתקן זה היה בנוי בצורת מוקד מרושת שהורכב מחמשה - ששה פסי רכבת, אשר הונחו על שלוש שורות של

עמודי בטון בגובה שבעים סנטימטר. אורך המתקן היה שלושים מטר ורחבו - קרוב לשלושה מטרים. הגוויות הוצאו מהבורות עלידי מחפרים.

מספר מפקד המחנה שטנגל:

היה זה, כנראה, בתחילת שנת 1943. באותו זמן הובאו גם מחפרים. במחפרים אלה הוצאו הגוויות מהבורות הענקיים שעד אז השתמשו בהם [לקבורה]. הגוויות הישנות נשרפו על גרילרים, וכך גם הגוויות החדשות [של המובאים למחנה]. בזמן המעבר לשיטה החדשה בא לטרבליניקה וירט. עד כמה שזכור לי, דיבר וירט על שטנדרטנפירר אחד שהיה לו ניסיון בשריפת גוויות. וירט סיפר לי, שלפי ניסיונו של אותו שטנדרטנפירר, ניתן לשרוף גוויות על גרילר ושזה פועל נהדר. ידוע לי, שבתחילה השתמשו [בטרבליניקה] בפסים של רכבת הקרוניות להקמת הגרילר לשריפה. התברר שפסים אלה היו חלשים מדי והם התקמטו מחום. במקומם השתמשו בפסי רכבת אמיתיים*.

ארד, "טרבליניקה", עמ' 117

השטנדרטנפירר, שוירט הזכירו בשיחה עם שטנגל, היה פאול בלובל, מפקד "קומנדו 1005", שהוקם, כאמור, עוד ביוני 1942. לקראת מבצע שריפת הגוויות הובא לטרבליניקה איש אס.אס שהתמחה בכך. הוא כונה בפי האסירים "טאדלאוס", כי כל אימת שערמת גוויות התלקחה באש היה קורן וצועק "טאדלאוס!", (נהדר!). האחראים על מבצע השריפה היו אנשי האס.אס אוטו הורן והרברט פלוס. לקראת שריפת הגוויות וטשטוש עקבות הרצח הובאו לאזור ההשמדה אסירים נוספים.

על המעבר לשימוש ב"גריל" לשריפת הגופות כותב יעקב ויירניק "שנה בטרבליניקה", עמ' 59:

על המרצחים לא עשה הדבר כל רושם. הם עמדו ליד זה כמו ליד איזו מכונה העובדת לא כדרוש ומפיקה מעט. עד שהגיע פעם למחנה "אוברשארפיהרר" עם סימן אס.אס וערך גיהנום אמיתי. הוא היה כבן 45, קומתו בינונית, תמיד היה מחייך. הביטוי האהוב עליו היה "טאדללוס" (נהדר). כינוהו על כך בשם "טאדללוס". מראה פניו היה טוב ולא הביע את אשר הסתתר בנפשו המתועבת. הוא היה שמח שמחה רבה, כשהיה רואה את ערמות החללים הנשרפים. מוקד זה שימש בשבילו מחזה יקר ביותר. הוא לטפהו במבטו. שכב על ידו, חייך אליו ודיבר אליו. והוא הצית תופת זו כדלקמן: הוא השתמש במכונה מיוחדת הנקראת "באגר", החופרת ומוציאה מהאדמה בבת-אחת

3,000* חללים. על משענות בטון שאורכן 100-150 מטר סידרו יסוד פסי רכבת. הפועלים היו שמים את הגוויות ערמות ערמות על המדורה ומציתים. אינני איש צעיר. רבות ראיתי בחיי, אולם תופת גדולה מזו לא יוכל גם ה"לוציפר" בעצמו ליצור. האם יוכל מישהו לתאר לעצמו כבשן ארוך זה ועליו 3,000 גוויות אנשים שלפני זמן קצר היו עוד בחיים הביטו וראו את עיניהם. נדמה שבעוד רגע והגופים יקומו ויקיצו משנתם העמוקה.

*על פי יצחק ארד, המחפר הוציא 6-7 גופות בבת אחת ו-3,000 היה המספר הכולל של גופות שהונחו על ה"גריל" בזמנית.

לאחר שהוקם מתקן השריפה החלו בהוצאות הגוויות מהבורות. עבודה זו נעשתה תחילה על ידי מחפר אחד וכעבור זמן מה הופעלו שני מחפרים נוספים. כף המחפר הוציאה כל פעם שש עד שמונה גוויות וזרקה אותן על שפת הבור וקבוצת אסירים מיוחדת שעבדה בזוגות העבירה את הגוויות על אלונקות אל המשרפה. ליד המשרפה עבדה קבוצת אסירים מיוחדת שנקראה "קבוצת השריפה" ("פייער קולונה").

אנשי הקבוצה הורידו את הגופות מהאלונקה וסידרו אותן על המוקד שכבות שכבות, עד לגובה שני מטרים. מספר הגופות שהוערמו על המוקד היה 2,000-2,500 ולפעמים עד 3,000. כאשר המוקד היה מוכן, הוצתו עצים וענפים יבשים, שהונחו קודם לכן מתחת לפסי הברזל, אלה היו מתלהטים מהחום ומן האש, ואז הייתה המשרפה כולה על אלפי הגוויות אחוזה אש עצומה, שלהבותיה התנשאו לגובה עשרה מטרים.

בתחילה שפכו חומר דליק על הגוויות, כדי שיבערו טוב יותר, אך כעבור זמן הפסיקו זאת, משום שנוכחו לדעת כי אין בכך צורך. הגוויות בערו היטב גם בלי דלק. הנסיון הוכיח, שגופות נשים שמנות בוערות טוב יותר, ולפיכך נצטוו אנשי "קבוצת השריפה" להניח גופות כאלה בשכבה הראשונה של המוקד.

י' רייכמן, שעבד בשריפת הגוויות, כתב, שאיש האס.אס שהיה ה"מומחה" לשריפת גוויות ציווה עליהם:

להניח בשכבה הראשונה גופות של נשים ובמיוחד נשים שמנות, כשבטנן על הפסים. בשכבה שנייה אפשר היה להניח בלי שום הפרדות גברים, נשים וילדים, שכבה על גבי שכבה... אז הוצתה

המערכה ובתוך דקות אחדות הייתה האש מתלקחת, עד שכבר במרחק של חמישים מטר קשה היה להתקרב למשרפה... העבודה הייתה קשה ביותר. הסרחון - איום. על העובדים ניתז נוזל מגוויות המתים. לעתים קרובות היה מפעיל המחפר (איש אס.אס) משליך את הגוויות על האסירים העובדים לידו ופוצע אותם עד זוב דם...

ארד, עמ' 120

ויירניק מתאר את מראה השריפה:

נוצר גיהנום ממש. למסתכל מרחוק נדמה היה הדבר שפרץ הר געש, בקע את קליפת האדמה והוא יורק מסביבו אש ולבה. מקרוב – עשן אש ויקוד, עד בלתי נשוא. זה ארך זמן רב למדי.

ויירניק, "שנה בטרבלינקה" עמ' 61

העבודה בשריפת הגוויות התנהלה בקצב מהיר, וכדי להחיש אותה עוד יותר נקבעה קבוצת עבודה נוספת, שמתפקידה היה להעמיס את הגוויות על האלונקות. המטרה הייתה למנוע מנושאי האלונקות להחנות אותן ולהעמיס בעצמם את הגוויות, כדי שיוכלו באותן דקות לנוח קמעה. השיטה החדשה שהונהגה לא איפשרה להם להוריד מעל גבם את האלונקה במשך כל שעות היום. מספר המשרפות הוגדל לשש, וניתן היה לשרוף בו-זמנית 10,000-12,000 גוויות. המשרפות גם הועמדו קרוב יותר לקברים ההמוניים, ואף זאת כדי להרוויח זמן ה"מתבבז" בהעברת הגוויות. המשרפות תפסו חלק גדול מן השטח הפנוי מקברים וממבני, מזרחית לתאי הגזים.

גופותיהם של אנשי המשלוחים, שהובאו לטרבלינקה לאחר תחילת התהליך של שריפת הגוויות, נלקחו הישר מתאי הגזים אל המשרפות ולא נקברו בבורות. אולם גוויות אלו בערו באופן איטי יותר מאלו שהוצאו מהבורות, ולכן התיזו עליהן דלק להחיש בעירתן.

שריפת הגוויות נמשכה כל שעות היממה בלי הפוגה. בשעות היום הובאו הגוויות וסודרו על מתקני השריפה ("גרילרים", בלשונם של הגרמנים) ולקראת הערב הוצתו וכך בערו במשך כל הלילה.

לאחר הבעירה נותרו על המוקד שלדים או עצמות מופרדות ומתחתם - ערמות אפר ענקיות. קבוצת אסירים מיוחדת, שכונתה "קבוצת האפר" (אש קולונה), הופקדה על איסוף האפר, וכן הוכרחו להוריד את שאריות העצמות השרופות ולפורר גם אותן לאפר. פעולה זו נעשתה בעזרת גלילי עץ, שבהם הכו בעצמות כדי לרסקן לגושים זעירים ולטחנן דק דק. רסק עצמות זה סונן אחר כך סינון נוסף דרך רשת צפופה של

חוטי ברזל, מעין נפה, ואותם חלקיקי עצמות שעדיין נותרו על-פני הרשת הועברו לריסוק ולטחינה נוספים.

בפני שלטונות המחנה ניצבה הבעיה, מה לעשות בערמות האפר הגדולות שנותרו לאחר השריפה וברסיסי העצמות שנשארו לאחר הריסוק הקפדני. נעשו ניסיונות לערבב את האפר באדמה ובערמות עפר, אך גם זה לא פתר את הבעיה. לבסוף הוחלט לשפוך את האפר עם חלקיקי העצמות לתוך הבורות שהתרוקנו מהגוויות ולכסותם בשכבה עבה של חול ואדמה. בשיטה זו פוזר האפר בתוך הבורות בשכבות אחדות, כשביניהן שכבה של חול, ואת העליונה כיסו באדמה בלבד.

קבוצות העבודה במחנה טרבלינקה

בשל האנדרלמוסיה הרבה, שהייתה בשבועות הראשונים של הרצח במחנה טרבלינקה, החליטו הגרמנים להתארגן מחדש. הארגון מחדש התבסס על הניסיון שהצטבר אצל אנשי האס.אס מיום הפעלת המחנה בכל הקשור לתהליך ההשמדה, שהיה מטרה ראשית בטרבלינקה, וכן בכל הלוגיסטיקה סביב הרצח. מפקדי המחנה הבינו שהגורם העיקרי לשיבושים ולחוסר הסדר במחנה נבע מהעדר עובדים קבועים ומנוסים בפעולות השונות.

הוחלט להפסיק את הרציחות היומיומיות של היהודים, שהועסקו באזור הקבלה, ולהקים כוח עבודה קבוע של אסירים יהודים לביצוע משימות המחנה השונות ולארגנם בקבוצות.

החלטה זו הביאה בעקבותיה ארגון מחדש של קבוצות העבודה הזמניות שהיו בשבועות הראשונים.

בתחילה היו שתי קבוצות עבודה עיקריות: יהודים שעבדו בפינוי הגופות מאזור הקבלה ולמעשה נרצחו ברובם תוך יום או יומיים. קבוצה שנייה כונתה "יהודי החצר". בקבוצה זו היו יהודים שגרו באזור טרבלינקה, רובם היו בעלי מקצועות טכניים. "יהודי החצר" לא היו מוגבלים כמו שאר האסירים. הם יכלו לנוע בחופשיות בכל שטח המחנה. היה להם מטבח משלהם ואוכל לשובע. בעיני קבוצת היהודים שעסקו בפינוי הגופות, נחשבו "יהודי החצר" מיוחסים ונמנעו בקשר איתם.

הוחלט שכל העבודות הפיסיות במחנה יבוצעו בידי אסירים יהודים. משמעות ההחלטה הייתה להגדיל את מספר האסירים היהודים שהוחזקו, לאחד ולהשוות את משטר החיים של שתי קבוצות העבודה.

את איחוד הקבוצות הוביל כריסטיאן וירט, שבדיוק סיים את תפקידו כמפקד מחנה ההשמדה בלז'ץ. מאוחר יותר - קודם להיות המפקח הכללי על מחנות ההשמדה של מבצע ריינהרד.

על הדרך בה עשו את האיחוד מספר בעדותו תנחום גרינברג:

מלובלין הגיע אוברשטורמפירר של אס.אס [...] העמידו אותנו לפני הכניסה לצריף והוא נשא לפנינו נאום: "אתם, יהודים, תעבדו במרץ. מי שיעבוד כך לא יחסר לו דבר, הוא יקבל אוכל טוב ומשקה. העובדים יקבלו טיפול רפואי, יוקם בית חולים ובו רופאים. חולים יילקחו לבית החולים ויקבלו שם מזון מיוחד, עד שיבראו ויחזרו לעבודה. את כל אלה שהובאו לכאן חיים לקחנו למקומות ומשם הם נשלחו לעבודה. אתם, היהודים, זכרו שגרמניה חזקה. יוקמו חמש ערים של יהודים, שם הם יעבדו ויחיו טוב ואיש לא יילקח משם. טרבלינקה תהיה אחת הערים שיהיו בה יהודים. מעכשיו לא יהיו עוד סלקציות.

ההעברה למגורי "יהודי החצר" בוצעה בסוף ספטמבר או בתחילת אוקטובר 1942, ועליה מספר קלמן טייגמן:

מפקד המחנה החדש הצהיר, שאין משמעות מיוחדת ל"יהודי החצר", שכל היהודים שווים ולא תיעשה כל הבחנה ביניהם. מהרגע הזה, החלו גם "יהודי החצר" להתקרב אלינו...

שתי העדויות מתוך - ארד, "טרבלינקה", עמ' 68

כמו כל מחנה באזור השליטה הגרמנית, לכל אחד מצריפי המגורים מונה מקרב האסירים "זקן הצריף" (Blockaltster), שהיה ממונה על הסדר והנהלים בתוך הצריף ועל האסירים שהתגוררו בו בשעות נוכחותם בצריף. במגרש המסדרים היו האסירים מסתדרים לפי צריפי מגוריהם. "זקן הצריף" היה סופר אותם ומוסר על נוכחות האנשים ועל מספרם ל"זקן המחנה" (Lageraltster).

קבוצות האסירים כונו וסומנו בהתאם לעבודה שבה הועסקו. אסירי המחנה לבשו בגדים אזרחיים רגילים, והסרט הצבעוני בא לאפשר את זיהויים ובידולם מאנשי המשלוחים, כדי למנוע מהמולכים להשמדה את האפשרות להינצל על ידי הצטרפותם לעובדי המחנה, כפי שאמנם קרה במקרים לא מעטים. לקבוצות העובדים ברציף ובמגרש המשלוחים הועדפו דוברי גרמנית, כי עליהם הוטל להעביר את הוראות אנשי האס.אס ליהודים שהובאו להשמדה.

גודלה של כל קבוצת עבודה נקבע בהתאם לצרכים השוטפים והעדיפויות שקבעו הגרמנים. מפעם לפעם הוקמו קבוצות עובדים לביצוע עבודה מסוימת ולאחר סיומה הן פורקו.

במשך כל התקופה היו אסירים שעברו לעבוד מהמחנה התחתון לעבודה באזור ההשמדה, אך לא כן בכיוון הפוך. הרצח באזור ההשמדה חייב היה להישמר בסודיות ולא להגיע לידיעתם של יתר אסירי המחנה.

חשוב לדעת:

1. תהליך ארגונם מחדש של האסירים היהודים במחנה והפיכתם לסגל קבוע נמשך שבועות רבים, החל במחצית השנייה של ספטמבר ולאורך חודש אוקטובר ואף לאחר תאריך זה. כלומר, בחלק גדול של הגירוש הגדול, "האקציה הגדולה" מגטו ורשה לטרבלינקה, עדיין שררה אנדרלמוסיה רבה. על רקע זה חלה התארגנות במחנה והודח מפקדה הראשון של מחנה טרבלינקה. הניהול עבר באופן מוחלט מ"בוגרי" תוכנית אותנזיה "המתת חסד" לאנשי אס.אס שניהלו את "מבצע ריינהרד".
2. כדי להגביר את השליטה על האסירים ואת זיהויים ניתן לכל אסיר במחנה התחתון מספר אישי שהוצמד לחזית הבגד מצד שמאל. המספר האישי נקבע על משולש של עור, וכל קבוצת עובדים נשאה משולש בצבע שונה. מספורם האישי של האסירים נעשה לקראת סוף 1942.
3. ההוצאות להורג של אסירים יהודים מסגל עובדי המחנה נמשכו אך לא בהיקף שהיה בתחילת הרצח ולא בתוקף מדיניות של החלפת קבוצות היהודים שעבדו בטיפול בגופות כל כמה ימים. עם הפעלת ההסדר החדש הוצאו להורג אותם האסירים, שלדעת אנשי האס.אס, לא היו מסוגלים עוד לעבודה, או כאלה שהוצאו להורג בגין עבירות אמתיות או מדומות, שגררו מעשי ענישה אישיים או קולקטיביים.
4. מרגע החלת הסדר החדש, מקומם של הנעדרים התמלא באנשים ממשלוחים חדשים. תהליך זה ושיטה זו נמשכו לאורך כל תקופת הפעלתו של המחנה.

קבוצות העבודה במחנה טרבלינקה

האסירים במחנה התחתון

הממונה על המחנה התחתון, ועל הפעולות שנעשו באזור הרציף, מגרש המשלוחים, מגרש המיון והלאזארט היה איש האס.אס האופטשרפירר קורט קיטנר (יש הקוראים לו אוגוסט קיטנר) שכינויו במחנה היה "קיוה" (Kiewe).

1. קבוצת "הכחולים" - עובדי הרציף (Banhofkommando)

קבוצה זו מנתה כארבעים-חמישים עובדים. עבודתם העיקרית הייתה ברציף הרכבת. לקראת בואן של הרכבות הובאו אנשי הקבוצה לרציף. תפקידם היה לפתוח את הקרונות ולהורות לאנשים לצאת מתוכם. הם פינו מהקרונות את גופות האנשים שמתו בדרך והעבירו אותן לבורות. לאחר מכן ניקו את הקרונות

והוציאו את החפצים שנותרו בפנים, כדי שלא יישארו כל עקבות למטען שהובל בתוכם. ניקוי הקרונות התבצע בו זמנית עם יתר הפעולות במגרש, כאשר כל שני אסירים מנקים כל קרון ובתוך עשר - חמש עשרה דקות הרכבת כולה הייתה נקיה. קבוצת עובדי הרציף נשאה סרט סימון בצבע כחול ולפיכך זכתה לכינוי "הכחולים". הקאפו של קבוצה זו היה מאיר גרינברג מוורשה, שבעדויותיהם של הניצולים אינו מוזכר לרעה.

2. קבוצת "האדומים" - עובדי מגרש המשלוחים (Transportkommando)
כארבעים אסירים בקבוצה. תפקידה היה לסייע בפעולות שהתבצעו במגרש המשלוחים:

1. הכוננת האנשים
 2. העברת פקודות הגרמנים: להתפשט, סיוע בהפשטת ילדים, הפשטת הבגדים בכח מהיהודים שסירבו להתפשט
 3. חלוקת חבלים לשם קשירת הנעלים (כדי לנצל אחר כך את נעלי הנרצחים חשוב היה שהנעלים יהיו קשורות בזוגות תואמים)
 4. העברת החולים והנכים ללאזרט
- הם נשאו סרט אדום על זרועם וכונו "האדומים", ובלשונם של אסירי טרבלינקה כונו "חברה קדישא". הקאפו של קבוצה זו היה יהודי בשם "יורק" מוורשה. על פי העדויות הוא התייחס באכזריות לאנשי המשלוחים והיה ידוע במחנה כמלשין.

3. קבוצת "יהודי הזהב" (Goldjuden)
כעשרים אסירים בקבוצה. אנשים שבמקצועם היו צורפים, שענים או עובדי בנקים. אנשי הקבוצה עסקו בקבלה ובמיון של כסף, זהב, חפצי ערך, מטבע זר וניירות-ערך, שנלקחו מהיהודים שהובאו לטרבלינקה.

1. חלק מאנשי הקבוצה הועסקו במגרש המשלוחים, שם היה עליהם לקבל מידי היהודים שהובאו להשמדה את הכסף ודברי הערך.
2. חלק היה במגרש המיון של החפצים.
3. תפקיד כמה מאנשי הקבוצה היה לערוך חיפושים בגופן של הנשים לאחר שהתפשטו ובטרם יולכו לתאי הגזים. בוראקס גוסטב, שעבד כספר בצמוד לחדר שבו נערכו החיפושים, מספר, שבחדר זה היה על כל אישה לשכב על שולחן מיוחד ואז נערך חיפוש בגופה, לרבות אברי המין.
4. היו בקבוצה אסירים שמיינו את הכסף ודברי הערך והכינו אותם למשלוח. הם עבדו במבנה קרוב לאזור המגורים של אנשי האס.אס והאוקראינים.

קבוצה זו של "יהודי הזהב" נחשבה "מיוחסת" בקרב האסירים, משום שאנשיה יכלו ליטול לעצמם בחשאי כסף ודברי ערך מן האוצרות שעברו תחת ידיהם. היה ערך לשלל זה: אנשי האס.אס נזקקו לאנשי קבוצה זו כדי ליהנות מהעושר הרב שעבר שם. על הקבוצה פיקח איש האס.אס פרנץ סוכומל, Franz Suchomel.

4. קבוצת גוזזי השערות (Friseure)

ב-6 באוגוסט 1942 פירסם אס.אס אוברגרופנפירר פוהל*, ראש מחלקת המשרד הראשי למשק ומנהל של האס.אס פקודה על ניצול שערות אדם גזוזות. בפקודה נאמר, ששער הנשים לאחר חיטוי ינוצל לצרכי תעשייה ויוכנו ממנו גרבים לאנשי צוללות וגרבי לבד לעובדי רכבות. באותה פקודה צוין, ששער הגברים ינוצל רק אם אורכו מעל לעשרים סנטימטר. פקודה זו הופעלה גם במחנות ההשמדה. **בטרבלינקה החלו בגזיזת שער נשים בתחילת נובמבר 1942.** הוקמה קבוצה מיוחדת של כ-10 אסירים, רובם ספרים במקצועם. שערות הגברים לא נגזזו. המספרה הוקמה בקצה הצרף שבו התפשטו הנשים, ליד שער הכניסה ל"צינור".

על תחילת גזיזת שערות הנשים בטרבלינקה סיפר שטנגל:

יום אחד קיבלנו מכשיר לחיטוי, בלי שידענו לאיזו מטרה הוא נועד. שאלתי בנידון זה בלובלין. נענית שמעתה יש לגזוז את שערות הנשים. את השערות יש לחטא ולארז בשקים [...] זכור לי שמלובלין הובהר לי כי השערות נועדו לאטימת צוללות.

יצחק ארד, "טרבלינקה" עמ' 72

גזיזת שערות הנשים נמשכה עד לחיסול מחנה טרבלינקה. השערות נלקחו לחיטוי, נארזו בשקים ונשלחו לגרמניה. האחראי על קבוצת הספרים היה איש האס.אס פראנץ סוכומל, שהיה גם אחראי על "יהודי הזהב".

*אוקולד לודוויג פוהל מונה ב-1935 לראש מועצת המנהלים וגזבר הרייך של האס.אס כאשר פוהל מונה לראש מועצת המנהלים (Verwaltungschef) וגזבר הרייך של האס.אס היה חבר ב"פיקוח על מחנות הריכוז" הארגון שפיקח וניהל את מחנות ההשמדה. מאוחר יותר קודם פוהל לראש מנהלת הפיקוד העליון של האס.אס הורשע במשפטי נירנברג.

5. קבוצת מיון הבגדים והחפצים (Lumpenkommando)

הייתה הקבוצה הגדולה ביותר ומנתה 80-120 אסירים. אנשיה עבדו במגרש המיון, שם נערמו חפצי הנרצחים וכן במחסנים. תפקידיה: ריכוז בגדיהם וחפציהם של הנרצחים, בדיקתם, מיונם לפי הסוגים. קשירתם בחבילות של עשר או עשרים וחמש יחידות מכל סוג, הכנתם למשלוח והעמסתם בקרונות. כל אחד מעובדי הקבוצה קיבל מספר אישי שחובר לדש בגדו, והיה עליהם לרשום מספר זה על כל חבילה שארזו. בכך יכלו הגרמנים לקיים מעקב אחרי יעילות ודיוק עבודת כל אסיר בקבוצה. על התרשלות בעבודה זו או על השארת סימני זיהוי יהודיים בבגדים או בחפצים זוהו העובדים בנקל לפי המספר האישי שעל החבילה ושילמו על כך בחייהם. מטרת קבוצת המיון הייתה להוציא מתוך החפצים: תעודות, תמונות, כסף ודברי ערך שהוסתרו בהם, ולהסיר את הטלאי הצהוב או כל סימן זיהוי אחר שיכול לרמוז כי היו שייכים ליהודים.

הקאפו של קבוצה זו היה בתחילה רקובסקי, שזכה להערכה חיובית מהאסירים, ובחדשים האחרונים התמנה לתפקיד זה יהודי מגרמניה בשם ע' מנס' האחראי על קבוצת המיון היה איש האס.אס יוסף הירטרייטר.

6. קבוצת ההסוואה Tarnungskommando

25 אסירים אוקראינים היו בקבוצת ההסוואה. תפקידם היה לגזום ענפים בחורשות שבקרבת המחנה ולשזור אותם בגדרות. הם הסוו בענפים את הגדר החיצונית של המחנה וכן את הגדרות הפנימיות, בעיקר את גדר אזור ההשמדה ו"הצינור". עבודת ההסוואה נמשכה זמן רב, כי היה צורך בהחלפת ענפים יבשים בענפים חדשים וירוקים. קבוצה זו הייתה יוצאת מגבולות המחנה תחת משמר של גרמנים. פעולות הסוואה אלו נועדו למנוע תצפית מחוץ למחנה על הנעשה בפנים, וכן לחסום כל הצצה מתוך המחנה על הנעשה בדרך לתאי הגזים ובאזור ההשמדה. האחראי על הקבוצה היה איש האס.אס קירמר (Kürmer).

7. קבוצת היער (היערנים) Waldkommando

כ-50 אסירים בקבוצה. תפקידם היה - כריתת עצים ביערות הסמוכים למחנה לצרכי הסקה ובישול. כמו קבוצת ההסוואה, יצאה הקבוצה תמיד תחת שמירה הדוקה.

8. קבוצת סוללי הכבישים והבנאים (Strassenbauers)

כעשרים וחמשה אסירים בקבוצה. הם עסקו בסלילת דרכים במחנה, באחזקה ובעבודות בינוי שונות, שנמשכו עד לחדשים האחרונים לקיום המחנה. אחראי על קבוצה זו היה איש האס.אס אוגוסט זיידל.

9. קבוצת עובדי תפוחי אדמה Kartoffelgrubenkommando

15 אסירים אוקראינים ויהודים בקבוצה זו. תפוחי האדמה היו מאכל עיקרי במחנה. תפקידם היה לטפל באופן שוטף במרתפי הענק בהם אוכסנו תפוחי האדמה, כדי שלא יקפאו בחורף. אנשי הקבוצה סיפקו את תפוחי האדמה הדרושים למטבחים של האסירים ואנשי האס.אס

10. קבוצת המנקים (Putzer)

קבוצה קטנה של נערים, שהועסקו בצחצוח וניקוי בגדיהם ונעליהם של אנשי האס.אס נערים אלה עבדו בצריף המגורים של אנשי האס.אס ובקרבתו.

11. עובדי המשק והגן Guthofjüden Gartenbaukommando

15-20 אסירים. הם הועסקו בעבודות בגן הירק, בגן החיות, בדיר החזירים, בלול וברפת וכן - בחדר המקלחת של אנשי האס.אס אסירים אחדים הועסקו בחיטוי הצריפים והשירותים. מספרם הכולל של האנשים בקבוצה זו היה 15-20.

12. עובדים אישיים של צוות המחנה

זו אינה קבוצה אלא אוסף של אסירים שהועסקו בשירותים ישירים לאנשי א.ס.א. ואוקראינים בכמה תחומים: רופאים ורופאי שיניים, ספָרים, ובהתאם לצורך.

בדגם:

5 – מבני משק, מחסנים ומנהלה

6 – מגורי אסירים

משך פעילות המחנה: היו תקופות שמחסנים שמשו כמגורים ולהיפך, על לפי הצורך

קבוצות האסירים באזור ההשמדה

ההחלטה על הקמת סגל אסירים בקבוצות קבועות במחנה התייחסה גם למחנה העליון, שטח ההשמדה. עקב סוג עבודתם של היהודים באזור ההשמדה, היה מצבם קשה מזה שבשאר אזורי המחנה. הם פינו את תאי הגזים מגופות הנרצחים, העבירו אותם לבורות קבורה, מרחק של עשרות ועד מאה מטרים מתאי הגזים. העבודה באזור ההשמדה התבצעה בריצה, כיוון שקצב ההשמדה ופעולת כל המחנה היו תלויים בכך. האסירים שלא היה בכוחם לעמוד בקצב העבודה הוכו ונורו. נוסף לכך, האופי המחריד של העבודה שביצעו השפיע קשות על האנשים, ועוד בטרם נפלו פיסית נשברו נפשית. תחילה, תחלופת האנשים באזור ההשמדה הייתה גדולה ביותר. רוב האסירים החזיקו מעמד למשך ימים אחדים בלבד. עשרות מהם נורו מדי יום, לעיתים גם ללא כל סיבה, ובמקומם הובאו אסירים חדשים מהמחנה התחתון או כאלה שהוצאו ישירות מן המשלוחים. כתוצאה מההחלטה להפוך את האסירים במחנה לסגל קבוע, הואט קצב ההוצאה להורג של העובדים באזור ההשמדה, והחל להיווצר שם גרעין של אסירים, שהחזיקו מעמד לאורך תקופות ארוכות יותר. גם באזור ההשמדה חולקו האסירים לקבוצות עבודה אחדות.

1. קבוצת מפני הגוויות מתאי הגזים - "ראמפיאזשעס"

90 – 150 אסירים. תפקידם היה להוציא את הגופות מתאי הגזים דרך הדלתות האחוריות ולהניחן על משטח הבטון שהיה בנוי מחוץ למבנה לאורך התאים. ומשם נלקחו הגופות על ידי "מוביל הגופות". הכינוי "ראמפיאזשעס" בא להם מכך שעבדו על רמפה (משטח). עבודתם הייתה קשה ביותר, הן פיסית והן נפשית. מאות האנשים הדחוסים בעמידה בתוך תאי הגזים הפכו לגוש מהודק של גופות.

הפרדתן והוצאתן הייתה קשה ביותר. היו מקרים שאנשי הקבוצה, שנכנסו לתוך התאים מיד לאחר פתיחתם, הורעלו מהגזים שעמדו עדיין בתוך התא.

2. קבוצת ניקוי תאי הגזים ו"הצינור" Reinigen der Gaskammernkommando
קבוצה זו עסקה בניקוי הרצפה והקירות של תאי הגזים מדם ומצואה. תאי הגזים היו צריכים להיות נקיים לקראת הכנסתה של קבוצה חדשה לתוכם. אנשי הקבוצה ניקו גם את מסלול "הצינור" - הדרך שהוליכה לתאי הגזים - ופיזרו חול נקי לאורכו.

3. קבוצת מובילי הגוויות Leichenkommando
כ-100 אסירים. הקבוצה הגדולה בקרב אסירי אזור ההשמדה. תפקידה היה להעביר את הגוויות מתאי הגזים לתוך בורות הקבורה ההמוניים. לאחר שניסו שיטות וכלים שונים לשם העברת הגוויות, מצאו הגרמנים, שהעברת הקרבנות באלונקה היא השיטה המהירה ביותר. שני אנשים נשאו את האלונקה, שהייתה בצורת סולם, ורצועות עור נקשרו בצדדיה לצורך נשיאתה. הגוויות הונחו על גבי האלונקות כשפני הקרבנות מופנות כלפי מעלה, כדי להקל את עבודת ה"דנטיסטים".

4. קבוצת ה"דנטיסטים" (Dentisten)
20 אסירים, שתפקידם היה לעקור מפי הקורבנות את שיני הזהב, הפלטינה והשיניים התותבות הם פעלו בקטע שבין תאי הגזים לבין בורות הקבורה. ה"דנטיסטים" חיפשו דברי ערך מוסתרים בחלקים האינטימיים של הגוף, במיוחד אצל הנשים. חלק מהם עבדו בניקוין ובמיון של השיניים שהוצאו ובהכנתן למשלוח. עבודה זו התבצעה במבנה תאי הגזים הישנים רק לאחר שהופעלו התאים החדשים. הקאפו של ה"דנטיסטים" היה ד"ר צימרמן, המתואר בעדויותיהם של האסירים באור חיובי.

5. קבוצת הקברנים
קבוצה זו, ובה עשרות אנשים, עבדה בתוך הבורות. לאחר שגוויות הנרצחים נזרקו לבור בידי קבוצת "מובילי הגוויות", קבוצת הקברנים סידרה אותם בתוך הבור שכבות על שכבות. סידור זה התבצע כדי לנצל את הבור במלוא קיבולו. הגופות לא הונחו בתנוחה אחידה, אלא ראש ליד רגליים ושוב ראש וחוזר חלילה לאורך כל הבור. בין שכבות הגופות שפכו אנשי הקבוצה חול או כלור. מחצית מאנשי הקבוצה עבדו בתוך הבור בסידור הגוויות והמחצית האחרת - בשפיכת החול ובכיסוייה של כל שכבה ושכבה. כאשר בור התמלא הוא כוסה באדמה, והנרצחים הבאים בתור הורדו לבור חדש.

6. קבוצת עובדי המטבח והשירותים

בסוף ספטמבר 1942 הוקם מטבח באזור ההשמדה ובסוף החורף נוספה גם מכבסה. המטבח והמכבסה שירתו את האסירים. לאחר התקנתם נותק הקשר היחיד שהיה קיים בין האסירים של שני חלקי המחנה. קשר שהיה עד אז בעת העברת מזון מהמחנה התחתון לאזור ההשמדה. באזור ההשמדה אורגנה גם קבוצת בעלי מלאכה לצרכי בינוי ותחזוקה של מתקנים, ובכך נמנע הצורך בסיוע מהמחנה התחתון. בעקבות שינויים אלה הוגדל מספר האסירים היהודים באזור ההשמדה לכדי 200 והיו תקופות שמספרם הגיע ל-300. האחראי על כל אזור ההשמדה היה איש האס.אס ארתור מאטס Arthur Matthes. השתייכותם של האנשים לקבוצות העבודה השונות לא הייתה קבועה, פרט לבעלי המקצוע המיוחדים. גם גודלן של קבוצות העבודה השתנה מפעם לפעם. אנשים הועברו מקבוצה לקבוצה בהתאם לצורך שנקבע ע"י הגרמנים.

עמוד 75 ו-76: האסיר לשעבר אלכסנדר קודליק מוסר:

"ממיון בגדים הועברתי למיון עטי זהב. עבדתי במיון בערך שישה חודשים, עשר שעות ביום, במיון עטים בלבד". ועדות אחרת: "במשך הזמן נוצרה מומחיות במיון. למשל, אני עבדתי במשך שלושה חודשים במיון משקפיים. במשך הזמן עברו תחת ידי מספר עצום של משקפיים וסיכות שיער זולות: אחרי הוצאת אבני החן מהסיכות הן נשלחו לגרמניה - אלפי קילוגרמים של מתכת". ועל פי רישום סטטיסטי של ועד האסירים הסודי: הוציאו מהמחנה חפצים שונים כדלקמן: בערך 25 קרונות של בגדים ארוזים, 248 קרונות של חליפות גברים, בערך 100 קרונות נעליים, 22 קרונות של סחורות טקסטיל מוכנות... הוציאו מכאן מעל 40 קרונות תרופות ומכשירים רפואיים, 260 קרונות כלי מיטה, נוצות, שמיכות, 400 קרונות של ציוד מטבח, עגלות ילדים, ארנקי נשים, מכשירי גילוח...

מפקדי המחנה

1. ד"ר אירמפריד אַבְּרֶל - המפקד הראשון של טרבלינקה

אַבְּרֶל, רופא פסיכיאטר, היה קצין נאצי מאוסטריה, שעזר להקים את מחנה ההשמדה טרבלינקה ועמד בראשו מ-11 ביולי 1942 ועד ל-26 באוגוסט.

אַבְּרֶל השתתף במבצע "המתת חסד" (T4 - אותנסיה) בו היה הרופא האחראי על מרכז הרצח בברנדנבורג.

ב-11 ביולי 1942 הועבר אברל למחנה טרבלינקה על מנת לשמש כמפקד המחנה, העברתו למחנה הייתה חלק מ"מבצע ריינהרד".

בשל רצונו של אברל שבטרבלינקה יהיה שיא הנרצחים ב"מבצע ריינהרד", גורשו למחנה טרבלינקה כ-245,000 יהודים מגטו ורשה וממחוז ורשה ב-5 השבועות הראשונים לפעולות הרצח במחנה (בין ה-23 ביולי ל-25 באוגוסט 1942).

לדברי אס.אס אונטרשארפיהרר האנס הינגסט:

הרצון של ד"ר אברל היה להגיע למספרים הגבוהים ביותר האפשריים ולעקוף את כל המחנות האחרים. כל כך הרבה טרנספורטים הגיעו, עד כדי כך שפריקתם והמתת האנשים בגז לא הייתה יכולה להתבצע.

ארד, "מבצע ריינהרד", עמ' 118

זוהי כמות כה גדולה בזמן כה קצר. ד"ר אברל לא הצליח להשתלט על המצב. בסוף אוגוסט 1942 הודח אברל מתפקידו. החליף אותו פראנץ שטנגל. אברל היה הרופא היחיד שפיקד על מחנה השמדה. בינואר 1948 הוא נעצר, אך לפני שהחל משפטו הוא התאבד בתלייה.

2. פֶּרְנֶץ פֶּאוֹל שְׁטַנְגֶּל - המפקד השני של טרבלינקה

ליד 1908. היה פושע מלחמה נאצי וקצין באס.אס בדרגת האופטשטורמפיהרר (מילולית: "מנהיג סער ראשי"), מקביל לדרגת אלוף משנה.

היה המפקח הכללי של המשטרה של מכון האותנסייה במצודת הרטהיים, במסגרת תוכנית - "המתת חסד" T4.

החל ממרץ 1942 היה מפקד מחנה הרצח סוביבור בפולין, ומספטמבר 1942 עד אוגוסט 1943 היה מפקד מחנה ההשמדה טרבלינקה. תוך זמן קצר ארגן את המחנה וייעל את שרשרת הרצח תוך בניית תאי גזים חדשים וקבוצות עבודה קבועות. את תפקידו כמפקד מחנה ההשמדה ראה באופן מקצועי ודאג לייעל את המחנה. בפחות משנה בטרבלינקה פיקד

שטנגל על רציחתם של כ-650 אלף יהודים. בספטמבר 1943. לאחר מרד האסירים בטרבלינקה, הועבר שטנגל עם רוב אנשי הסגל שלו לטרייסטה והועסק שם, בארגון הפעולות נגד הפרטיזנים.

לקראת סוף המלחמה שב עם יחידתו לגרמניה.

לאחר המלחמה נעצר ונשפט, ברח לסוריה ולאחר מכן לברזיל שם התגלה על ידי צייד הנאצים שמעון ויזנטל. שטנגל נאסר והוסגר לגרמניה.

בדצמבר 1970 נידון למאסר עולם באשמת פשעי מלחמה ושותפות באחריות לרצח 900,000 יהודים, בעת שהיה בטרבלינקה. כעבור חצי שנה, ב-28 ביוני 1971, מת בכלא מהתקף לב. חודשים ספורים לפני מותו הוא רואיין בבית הכלא על ידי ההיסטוריונית והעיתונאית הבריטית גיטה סירני.

(על הראיונות, בעמ' 7 בחוברת זו)

3. קורט פרנץ סגן מפקד מחנה טרבלינקה

קצין א.ס.אס סגן מפקד מחנה ההשמדה טרבלינקה. בשנת 1935 גוייס לצבא ובסיום השירות התנדב לא.ס. אס ושירת במחנה הריכוז בוכנוולד. בסוף שנת 1939 הועבר לשרת במבצע אותנסייה, ובאפריל 1942 הוצב ל"מבצע רינהרד" ונשלח לשרת במחנה ההשמדה בלז'ץ, בדרגת א.ס. אס אוברשרפירר (מקביל לסמל ראשון). בתחילת ספטמבר 1942 הועבר לטרבלינקה כסגנו של מפקד המחנה פרנץ שטנגל. בטרבלינקה היה פרנץ לדמות השלטת בחיי היום-יום של המחנה, על הנעשה בו ועל אסיריו. בעדויות עליו הוא

מתואר כדמות האכזרית והמפחידה ביותר בקרב אנשי הא.ס.אס קורט פרנץ נהג לסייר במחנה. היה מתעלל, מכה ויורה באסירים בכל הזדמנות ועל העבירה הקטנה ביותר. פניו של פרנץ היו חלקים ונאים כפני בובה, ובשל כך כונה על ידי האסירים "בובה" (Lalke ביידיש), אך הופעתו החיצונית של פרנץ הסתירה את טיבו האמיתי. הוא היה אכזרי מאוד ביחסו כלפי האסירים והדמות שממנה הם פחדו יותר מכל אחד אחר בשל אלימותו הקיצונית המיוחדת, וכלבו האכזר, בארי, אותו היה משלח באסירים. ביוני 1943 קיבל דרגת קצונה של אונטרשטורמפירר ("מנהיג סער זוטר") על "הצטיינותו" בעבודתו בטרבלינקה. אחרי המרד בטרבלינקה באוגוסט 1943, עם הפסקת פעולת ההשמדה שם, עזב מפקד המחנה שטנגל את המחנה ופרנץ היה האחראי לפירוק המחנה ולטשטוש עקבות הרצח שם. בסוף נובמבר 1943 נרצחו אחרוני היהודים שעבדו בפירוק המחנה. אחרי המלחמה הועמד פרנץ למשפט על פשעיו במחנות. המשפט התנהל בדיסלדורף ב-1964 ועד 1965 וכונה "משפט טרבלינקה הראשון". איתו הועמדו לדין עוד תשעה אנשי א.ס.אס ששירתו בטרבלינקה. קורט פרנץ נידון למאסר עולם. שוחרר בשנת 1993 מסיבות בריאותיות, ומת בגרמניה, בשנת 1998.

4. כריסטיאן וירט

היה קצין בא.ס.אס טוטנקופף ("יחידת גולגולת המת") ואחד המובילים של התוכנית להשמדת יהודי פולין. וירט שימש כמפקד מחנה ההשמדה בלז'ץ בין דצמבר 1941 לאוגוסט 1942 ולאחר מכן קודם כמפקח הכללי על מחנות ההשמדה של "מבצע ריינהרד". לפני המלחמה עבד וירט במבצע אותנסייה, שם קיבל את ההשראה לרצח היהודים באמצעות גז

רעיל. בעקבות הקיצוניות והאכזריות שלו כלפי קורבנותיו והאנשים שנמצאו תחת פיקודו זכה לכינוי "כריסטיאן האכזר".

ביולי 1942 התמנה כריסטיאן וירט למפקח הראשי על שלושת המחנות שנכללו ב"מבצע ריינהרד" - טרבלינקה, סוביבור ובלז'ץ.

וירט ניסה למצוא את השיטה היעילה והמהירה ביותר לטיפול במשלוחי היהודים, מהגעתם למחנה ועד רציחתם וקבורתם. לשם כך הוא ביצע המתות ניסיוניות. הוא פיתח עקרונות שעל פיהם בוצע תהליך ההשמדה: ארגון מבנה המחנה וקביעת הפעולות השונות אשר נכפו על הקורבנות, מזמן ירידתם מהקורונות ועד השמדתם.

כל הפעולות התבצעו במהירות רבה, כדי שהמגורשים לא יספיקו להתבונן ולתפוס את המתרחש, וכדי לשתק את תגובותיהם, ובכך להכשיל ניסיונות בריחה או התנגדות. המהירות נועדה גם להעלות את יכולת ההרג של המחנה, ובכך איפשרה לקלוט ולהשמיד יותר משלוחים ביום אחד. כך עשה גם בטרבלינקה לאחר הכאוס הגדול במחנה בשבועות הראשונים לפעילותו, במאי 1944 הוא נהרג בידי פרטיזנים בעת נסיעה לפיומה.

5. אוגוסט וילהלם מיטה (לא מפקד בכיר אך דמות בולטת בטרבלינקה)

איש אס. אס. בדרגת שארפיהרר (סמל ראשון). לקח חלק בתוכנית T4 - "המתת חסד" (אותנסייה) במרכזי הרצח בגרפנק ובהדמר. במתקן הרצח הדמר, בו נרצחו בעיקר בעלי צרכים מיוחדים, היה תפקידו לפנות את גופות הנרצחים מתאי הגזים, להוציא את שיני הזהב שלהם, לשרוף את הגופות ולבצע פעולות נוספות בתאי הגזים והמשרפות. בסוף יוני 1942 הועבר מיטה לפולין על מנת לקחת חלק ב"מבצע ריינהרד" ושובץ במחנה טרבלינקה.

בטרבלינקה, מיטה נודע לשמצה בשל אכזריותו הרבה. הוא כונה על ידי אסירי המחנה "מלאך המוות". היה אחראי על הלזארט, שם ביצע את רוב מעשי הרצח האלה במו ידיו,

בעזרת פקודו וילי מנץ, שהאסירים כינו בשם "פרנקנשטיין". מיטה היה פעיל במקרי רצח רבים.

הוא אף ערך חיפושים על גופם של האסירים. אם מיטה היה מוצא כסף, מזון, או כל דבר אחר, הוא היה מכה את האסיר באכזריות לפני שהצעיד אותו ללזארט. גם במקרים בהם מיטה לא היה מוצא דבר מפליל, הוא היה מוצא לעצמו סיבות להכות את האסיר ולהביאו ללזארט. נוסף לאלו, מיטה פקד את צריפי האסירים ואת בית החולים, מהם היה מוציא את האסירים החולים ויורה בהם.

לאחר סגירת מחנה טרבלינקה, בנובמבר 1943 מיטה נשלח לשרת בטריאסטה באיטליה אחרי המלחמה, מיטה נפל בשבי האמריקאי, אך שוחרר במהרה. הוא נעצר פעם נוספת ב-1960. נשפט בדיסלדורף במשפט טרבלינקה הראשון. ב-ספטמבר 1965 נמצא אשם ברצח המוני של לפחות 300,000 איש, ונידון למאסר עולם, אך ככל הנראה שוחרר באמצע שנות השמונים.

המרד בטרבלינקה

הערה: על המרד במחנה טרבלינקה התפרסם חומר רב. בפרק זה יינתן חומר רקע כללי כדי להקל על המדריך להעביר מידע ולקיים שיח בנושא. כדאי כמובן להעמיק.

1. פעילויות מרי ספונטניות

במהלך שנת פעילות מחנה טרבלינקה היו כמה פעילויות של התנגדות. תחילה אישיות, קטנות ובהמשך הוקמה מחתרת, שהתארגנה במחנה והתכוננה למרד עד לביצועו.

לאורך תקופת פעילות המחנה היו מספר פעילויות מרי ספונטניות של יהודים שהגיעו למחנה. למשל:

1. פיצוץ רימון על ידי יהודי שהגיע במשלוח בתקופת מרד גטו ורשה באפריל 1943

וילנברג מספר:

תוך כדי תהליך ההתפשטות נשמעה פתאום התפוצצות. אחד הבאים הסתיר כנראה רימון בכיסו, פתח את הנצרה וזרק את המעיל עם הרימון. זה התפוצץ ופצע שלושה אסירים שעבדו במגרש וכמה מהקורבנות החדשים.

במגרש התחוללה מהומה רבה. המפוכחים ביותר היו הגרמנים בכבודם ובעצמם - כל אנשי האס.אס נעלמו מיד מהמגרש. כמה פחדני וכמה מגוחך נראה הפעם הגרמני המפלצתי איש האס.אס, שלכאורה היה תמיד אימתני ואמיץ, אשר ברח מהמגרש שפוף ומבוהל ככלב נרדף. גם השומרים האוקראינים מיהרו להסתלק. אבל, למעשה, לא קרה דבר. עברו דקות אחדות עד שהגרמנים התאוששו. איש האס.אס קיווה התפרץ למגרש וציווה להעביר את האסירים הפצועים ללזארט. את הפקודה מילאנו רק בחלקה, אמנם הוצאנו אותם מהמגרש, אלא שבמקום להעבירם ללזארט נשאנו אותם, בניגוד להוראה, לצריף שליד הרציף והנחנו אותם בראש ערמת הבגדים הממוינים. פעלנו, כמובן,

מתוך איזה דחף פנימי, ההתפוצצות במגרש העניקה לנו אומץ וכוח שלא
למלא את פקודות אנשי האס.אס

וילנברג, "מרד בטרבלינקה" עמ' 120-121

2. ב-11.9.1942 התנקש אסיר טרבלינקה מאיר ברלינר בחייו של קצין
האס.אס מקס ביאלה בעת סלקציה במחנה טרבלינקה.

מאיר ברלינר היה אזרח ארגנטינה, שלרוע מזלו שהה בפולין בביקור משפחתו
בוורשה בדיוק כשפרצה המלחמה. הוא ומשפחתו גורשו לטרבלינקה מגטו וורשה
ב-11 בספטמבר 1942, ערב ראש השנה. היה זה אחד המשלוחים האחרונים
במסגרת "הגירוש הגדול" ("האקציה הגדולה") מגטו ורשה. עם הגעתם
לטרבלינקה נרצחו אשתו ובתו והוא נבחר לעבודות כפייה באזור הקליטה.
במסדר הערב שערך איש האס.אס אוברשרפירר מקס ביאלה (Max Bialas)
בגמר יום העבודה, נעשתה סלקציה. מתוך השורות הוציאו הנאצים אסירים
שהחליטו לרצוח ליד הבורות, דבר שקרה לעיתים קרובות במחנה. באותו ערב
בתום יום עבודה מפרך, נבחר ברלינר עם עוד מספר אסירים להיות מוצא להורג.
מאיר ברלינר התנפל על מקס ביאלה שערך את הסלקציה ודקר אותו למוות.
בקרב האסירים, הגרמנים והשומרים אוקראינים, שרר הלם ובלבול. ברלינר לא
ניסה להימלט, אלא נשאר במקום.

את אשר אירע באותו המסדר מתאר ויילנברג:

כשנעמדנו במסדר הערב, פקד הגרמני שערך את המסדר, שכל מי
שהגיעו למחנה באותו היום יסתדרו בנפרד. אנשים היססו היכן לעמוד
- את מי יחסלו הגרמנים? את החדשים או את הוותיקים? תחילה לא
זז איש, אך כעבור זמן מה נמצאו בכל זאת אחדים שיצאו. הגרמנים
החלו להכות באכזריות את האנשים. באותו הרגע קפץ מן השורות
אדם, ובסכין שלופה רץ לעבר הגרמני מקס ביאלה ותקע סכין בגבו.
האיש ביצע את המעשה ועמד בצד כמהסס. אחד המפקדים
האוקראינים, קורפורל מאנצ'וק, ראה את המתרחש, רץ לעברו של
האיש ופיצח את ראשו באת שהייתה בידו... בעוד ביאלה שוכב שרוע
על האדמה ומפצעו זב דם, החלו האוקראינים להכות ולירות לתוך
ההמון. עשרות אנשים נהרגו ונפצעו. למקום הגיע סגן מפקד המחנה,
קורט פרנץ. [...] פרנץ דאג לפינויו של ביאלה הפצוע, הפסיק את
הירות הפראיות ופקד על היהודים להסתדר שוב בשורות. הוא
העמיד את "זקן המחנה", גאלבסקי, לפני המסדר, היכה אותו בשוט
שבידיו והודיע, שאם יקרה דבר כזה שוב הוא, גאלבסקי, יוצא להורג.
למקום הוזעק גם קריסטיאן וירט, ששהה עדיין בטרבלינקה. הוא פקד

להוציא עשרה אנשים מן השורות ולירות בהם. קורט פרנץ בחר את עשרת האנשים, והם נורו לעיני האנשים שבמסדר. שאר האנשים הוכנסו לתוך הצריפים והוחזקו שם במשך הלילה. למחרת לא נערך המסדר בשעה 6 בבוקר כרגיל. היהודים הסגורים בצריף חששו ממה שיקרה. בשעה 7.30 הוצאו למגרש. המסדר נערך בליווי משמר כבד של אנשי אס.אס ואוקראינים, מתוך השורות הוצאו 150 איש, נלקחו אל הבורות ונורו שם בתורת עונש על הריגת מקס ביאלה.

יצחק ארד, "מבצע ריינהרד", עמ' 126

להרחבה: מזכרונותיו של אסיר מחנה חיים-הנרי שטייר, בארכיון בית לוחמי הגטאות: מס' מחשב 2828 חיים-הנרי שטייר השתתף במרד בטרבלינקה, רץ ליער וניצל. לזיכרונותיו קרא "הזוועה של טרבלינקה".

3. התנגדות יהודים שהגיעו במשלוח ממחנה קלבאסין באזור גרודנו

בתחילת דצמבר 1942 הוגדל מספר המשלוחים לטרבלינקה. המחנה החל לקלוט יהודים מהגטאות וממחנות איסוף באזור שבין ביאליסטוק וגרודנו. הסיבה לכך הייתה שהנהלת חברת הרכבות הגרמנית הודיעה למטה "מבצע ריינהרד", שהחל ב-15 בדצמבר תהיה הפסקה בהקצאת רכבות לשילוח יהודים בשל צרכי הצבא בחזית המזרח. מטה "מבצע ריינהרד" החליט לקבל לטרבלינקה משלוחים נוספים לפני עצירת הרכבות. בשל כך הסכימו מפקדי טרבלינקה שמשלוחים יגיעו גם בשעות הערב והחשיכה, עד אז התקבלו משלוחים אך ורק בשעות היום.

בשבוע השני של דצמבר 1942, בשעות הערב הובא למחנה משלוח של כאלפיים יהודים ממחנה קלבאסין שליד גרודנו. כשהמשלוח לטרבלינקה נכנס, היו רוב האסירים כבר סגורים בצריפים. אנשי קבוצת "הכחולים" וקבוצת "האדומים" יחד עם אנשי האס.אס והאוקראינים חיכו ברציף ובמגרש המשלוחים, מוכנים לקבלת רכבת המגורשים. היהודים שהורדו ברציף לא ידעו לאן הובאו. הם שאלו את האסירים היהודים לאן הגיעו ואם המקום הוא טרבלינקה. שאלתם לא זכתה למענה. הם הוכנסו למגרש המשלוחים, נצטוו להתפשט וללכת ל"מקלחות". חלק ציית להוראה והלך ב"צינור" לתאי הגזים. בין האחרונים שהיו במגרש המשלוחים ולא התפשטו עדיין, היו עשרות אחדות של צעירים. המראות שראו, הלהבות שעלו מכיוון הלזארט. ההמולה ומראה הערומים שנדחפו לתוך ה"צינור" הביאו אותם לתובנה על העומד לקרות.

סיפר קלמן טייגמן, אחד משורדי מחנה טרבלינקה:

היו שם עדיין הרבה צעירים. אחדים מהם החלו לקרוא שלא להישמע לגרמנים ולא להתפשט. החלה מהומה גדולה. הגרמנים פתחו באש על ההמון. אנשי האס.אס, ובראשם קורט פרנץ, הכו באכזריות בגברים. בנשים ובזקנים, ללא כל אבחנה. עמדנו מהצד והיינו עדים למתרחש. על הגגות היו גרמנים ואוקראינים וגם הם ירו לתוך ההמון. שמענו התפוצצות. יהודי אחד זרק, כפי הנראה, רימון לעבר היורים וראינו כיצד פינו מהמגרש אוקראיני פצוע קשה.

ארד, "טרבלינקה" עמ' 124

עשרות צעירים שהיו עדיין במגרש המשלוחים התנפלו באגרופיהם ובסכינים שהיו ברשותם על הגרמנים והאוקראינים. הם ניסו לפרוץ דרך הגדרות ולברוח. הצטרפו אליהם גם אנשים אחרים מהמשלוח. חלקם התפזרו בחלקי המחנה השונים. היו שהצליחו לפרוץ לתוך צריף המגורים של האסירים היהודים ולחפש שם מחסה ומסתור. הגרמנים והאוקראינים, בעזרת הקפואים והאסירים עצמם, שפחדו לתת מחסה למתקוממים, הוציאו אותם מהצריף והוליכום לאזור ההשמדה. גם שאר הבורחים נתפסו בשטח המחנה, עשרות מהם נורו במקום תוך התנגדות והאחרים נלקחו לתאי הגזים. בפרוזדור שבכניסה לתאי הגזים המשיכו האנשים בהתנגדותם וסירבו להיכנס לתוך התאים. הגרמנים והאוקראינים ירו לתוך הפרוזדור פנימה, רבים נהרגו שם והאחרים נדחפו בכוח לתוך התאים. האסירים שבאזור ההשמדה שמעו את היריות, אך לא ידעו מהמתרחש בחוץ.

ויירניק כותב:

פעם אחת, מאוחר בערב, הגיע משלוח לטרבלינקה. היינו אז כבר סגורים בצריפינו. הגרמנים והאוקראינים טיפלו בקורבנות בעצמם, בלי עזרתנו. לפתע נשמע רעש, צעקות ויריות. יריות למכביר. לא זזנו ממקומותינו. בקוצר רוח חיכינו לבוא הבוקר. כל אחד מאיתנו רצה לדעת מה קרה. למחרת הייתה הכיכר זרועה חללים. בזמן העבודה סיפרו לנו האוקראינים, שהמשלוח לא נתן להוביל אותי לתאי הגזים. הם פתחו בקרב נואש. הם ניפצו הכל מסביב וריסקו את תיבות הזהב שעמדו במסדרון התאים. הם אחזו במקלות ובכל הבא לידם והתגוננו. מאבק זה בין כוחות בלתי שווים לא ערך זמן רב. הכדורים נפלו בשפע וקצרו. עם בוקר הייתה כל הכיכר זרועה חללים. על יד כל אחד מהם היה מונח הכלי שבו התגונן. הם נפלו. השאר הוכנסו לתאים. ההרוגים והחנוקים היו מרוסקים באופן איום. לאי אלה מהם קרעו חלקים מהגוף. עם עלות

השחר היה כבר לאחר ככלות הכל. המורדים הועלו באש. ואנו נוכחנו
ברורות לדעת שאין בשבילנו כל מוצא והצלה.

ויירניק, "שנה בטרבלינקה" עמ' 63

האסירים הוציאו את הגויות מתאי הגזים ומהפרוזדור והעבירו אותן לבורות
הקבורה. הרצפות נוקו מהדם הרב והקירות סוידו, כדי שלא יישארו עליהם כתמי
דם. תאי הגזים חייבים היו להיות ערוכים לקליטת קורבנות חדשים. ההרוגים,
שהיו פזורים באזורים השונים של המחנה פונו גם הם. "הצינור" נוקה וגדרות
התיל שניזוקו בזמן הבריחה תוקנו. הגרמנים למדו לקח ממקרה התנגדות המוני
זה ומשלוחים נוספים לטרבלינקה לא התקבלו מאז בשעות החשיכה
העובדה שהמשלוח שהתמרד היה מאזורי ביאליסטוק - גרודנא איננה מקרית.
בגטאות ובמחנות שבאזור זה הייתה התארגנות מחתרתית של בני נוער, צברו
שם נשק, וצעירים לא מעטים יצאו ליערות ולפרטיזנים. קבוצת הצעירים שפתחה
בהתנגדות הייתה, כנראה, מאורגנת, היו ברשותם סכינים, ולפי גרסה אחת גם
רימון יד. כשהתברר להם המצב והמקום שאליהם הובאו החלו בהתנגדות. בתנאים
ששררו במקום, בהיותם מוקפים גדרות תיל, אנשי אס.אס אוקראינים מזוינים, לא
היה להם כל סיכוי להצליח לברוח. אך בעצם התנגדותם הנואשת שימשו דוגמה
לאסירי המחנה.

4. באחד המשלוחים לטרבלינקה הייתה קבוצת נשים שהתקוממו בכניסה
לתאי הגזים. מספר עד ראייה:

לעולם לא אשכח את זמן בנית המחסנים. בעומדי על הגג נגלתה
לעיני תמונה מחרידה: קבוצת נשים עירומות עמדה על-יד תאי
הגזים וסירבה להיכנס. אנשי האס.אס והאוקראינים היכו אותן
באכזריות במקלות ובקתות רובים. אחדות נהרגו במקום.

ארד, "מבצע ריינהרד" עמ' 320

II. המחתרת בטרבלינקה והמרד

הקמת המחתרת והוועד המארגן.

(להרחבה: ארד, "טרבלינקה" החל מעמ' 187)

בחדשים הראשונים של 1943 חל שינוי מרחיק לכת בפעילות מחנה ההשמדה
טרבלינקה. מספר המשלוחים הלך ופחת. בינואר הגיעו משלוחים אחדים
מביאליסטוק ומוורשה, אך לקראת סוף החודש ובחדשי פברואר ומרץ כמעט פסקו
המשלוחים לחלוטין.

מבצע השמדת היהודים ב"גנרלגוברנמן" בכלל ובאזור טרבלינקה בפרט כמעט הסתיים. נותרו מספר לא גדול של יהודים שנותרו בגטאות ובמחנות עבודה אחדים. המחנה שינה פניו ופעילותו: ערמות הענק בכיכר המיון, שהיוו חלק בלתי נפרד מנוף המחנה, נעלמו, וגם המחסנים התרוקנו. הכול נארז ונשלח ברכבות לגרמניה ולמקומות אחרים. בהדרגה פחתה העבודה של האסירים. הם חשו בשינוי שנוצר, והתעוררו אצלם חששות כבדים שבאין משלוחים יחוסל המחנה. במקביל, בעקבות ביקורו של הימלר במחנה, התקדמה פעולת שריפת שרידי הגופות, שהיו בבורות, לשם השמדת הראיות והעלמתן. ברור היה לאסירים עובדי המחנה, שלאחר חיסול הראיות לרצח במחנה יירצחו גם הם. למעשה, העובדים היהודים במחנה היו הראיות המשמעותיות ביותר על כל שנעשה במחנה טרבלינקה. במקביל, החלו שמועות על מפלות הגרמנים בחזיתות השונות. (האסירים קראו על כך בעיתונים שהובאו לגרמנים ולאוקראינים). לצד השמחה על מפלות הגרמנים גברו החששות, שעם התקרבות קצו של הרייך השלישי יחוסלו גם הם, העדים לפשעים שביצעה גרמניה הנאצית.

על רקע מציאות זו התנהלו בקרב האסירים שיחות על דרכי התנגדות, על אפשרות למרוד, להינצל ועל האפשרות והצורך להביא לידיעת העולם את כל מה שראו וחוו בטרבלינקה.

היו שתכננו לברוח. היה להם ברור שהם חייבים שינוי חשיבה נוכח כישלונות הבריחה. הניסיונות לברוח נכשלו בשל הידוק השמירה בלילות. הם ספגו עונשים קשים בעקבות ניסיונות בריחה של חבריהם. היה ברור לאסירים, שבריחות שקטות של יחידים או של קבוצות קטנות של אסירים אינן באות עוד בחשבון.

הרעיון היה כי הדרך להצלה היא באמצעות התארגנות רחבה, חיסול השומרים ובריחה המונית מהמחנה. האסירים חשו שיש ביכולתם, תוך תכנון וארגון מתאימים, לבצע התקוממות, להתגבר על השומרים ולברוח. האסירים היו בעדיפות מספרית על הגרמנים והאוקראינים שבמחנה - כאלף לעומת כ-150. בנוסף לכך, שעות רבות במשך היום והערב היו בשטח בו היו האסירים מעט אנשי אס.אס ושומרים יחידים.

בסוף פברואר-תחילת מרץ התגבשה הקבוצה קטנה, שנטלה על עצמה את היוזמה לארגן מחתרת במטרה להשיג נשק, למרוד ולברוח מהמחנה. הקבוצה כונתה **הוועד המארגן**. בקבוצה היו האנשים הבאים:

ד"ר יוליאן חורונזיצקי, בן חמישים ושבע שהיה הרופא שטיפל באנשי האס.אס, זאב קורלנד, כבן חמישים, היה הקאפו של הלאזארט, ז'אלו בלוך, בן שלושים ואחת, שהיה ראש קבוצת עובדים בכיכר המיון ובעבר קצין בדרגת סגן בצבא הצ'כי ועוד כמה אסירים בעלי יוזמה וניסיון.

רוב חברי הוועד המארגן באו מקבוצת העבודה "יהודי החצר" ואנשים בעלי תפקידים מרכזיים בקרב האסירים. הם היו מאנשי העילית החברתית במחנה. רובם היו מאנשי האינטליגנציה וגילם היה גבוה יחסית.

ד"ר יוליאן חורונזיצקי (צילום מווקיפדיה)

הדמות המרכזית בוועד המארגן הייתה ד"ר חורונזיצקי. האיש שצריך היה לטפל בצדדים הצבאיים של הארגון היה זיאלובלוק, אדם בעל מרץ, כושר מנהיגות וניסיון צבאי.

כבר בתחילת דרכה סבלה המחתרת אבדה קשה מאוד: במחצית השנייה של מרץ 1943, זיאלובלוק, המומחה הצבאי שבוועד המארגן, הועבר לאזור ההשמדה. חברי הוועד המארגן נותרו ללא אחד מהמנהיגים המרכזיים. מצד שני, מעברו של בלוק למחנה העליון תרם להקמת המחתרת באזור ההשמדה. בתחילת

הדרך התמקדו חברי הוועד המרכזי של המחתרת יותר בהשגת נשק ופחות בתוכנית הבריחה. מסיבה זו הם החליטו לא להגדיל את מספר יודעי התוכנית למרוד.

נשק ניתן היה לנסות לקנות מחוץ לגבולות המחנה או לגנוב מכלי הנשק שנמצאו במחסני הנשק. מחסנים אלו היו בשטח מגורי האוקראינים והאס.אס את השגת הכסף לקניית רובים ריכז ד"ר חורונזיצקי. בזכות עבודתו כרופא של אנשי האס.אס, היו לו קשרים יומיומיים עם האוקראינים. כסף לא היה חסר בטרבלינקה. הכסף הגיע מעובדי כיכר המיון ומ"יהודי הזהב" שכל הכסף, הזהב וחפצי הערך עברו תחת ידיהם. היו מספר ניסיונות לקנות נשק מהאוקראינים, אך נראה שהאוקראינים לקחו את הכסף ולא הביאו נשק. כדי לשחד את האוקראינים, ד"ר חורונזיצקי נשא עימו סכום כסף שהועבר לידיו. באחד הימים, במחצית הראשונה של אפריל 1943, נכנס למרפאה סגן מפקד המחנה, קורט פרנץ, וגילה את הכסף (יתכן שבעקבות הלשנת האוקראינים). משהבין חורונזיצקי כי מצבו אבוד, הסתער על פרנץ עם סכין כירורגית בידו ולאחר מאבק בלע רעל שהיה שמור עימו לכל מקרה. ד"ר חורונזיצקי התאבד כנראה כי חשש שהגרמנים יוציאו ממנו ממי השיג את הכסף ומה מטרת הכסף.

קורט פרנץ חקר את "יהודי הזהב" באלימות ובאיומים, אך לא עלה על מקור הכסף ומטרתו. לאחר מותו של ד"ר חורונזיצקי חלה האטה בפעילות הוועד המרכזי של המחתרת.

על ד"ר חורונזיצקי כותב וילנברג מנקודת מבטו המעניינת בספרו "מרד בטרבלינקה", עמ' 74-77

בסוף אפריל תחילת מאי החלה התארגנות המחותרת באזור ההשמדה בהנהגתם של זיאלו בלוך ואדולף פרידמן, שהועברו לעבוד במחנה העליון זמן קצר קודם לכן. באזור ההשמדה היו אז כ-300 אסירים. העבודה במחנה העליון הייתה קשה יותר, פיסית ונפשית, מזו שבמחנה התחתון. לעומת זאת, משטר החיים והמשמעת היו פחות קפדניים. באותה תקופה נתנו לאסירים מזון טוב יותר וגם סיגריות. אנשי האס.אס לא האיכו באסירים לעבוד מהר, היות שהיה להם ענין להאריך את קיומו של המחנה מתוך חשש, שלאחר סיום העבודה במקום הם יישלחו לחזית.

לאחר שבלוך ופרידמן הכירו את האנשים ואת התנאים במקום החדש, הם החלו בארגון המחותרת והקימו **ועד מארגן** כדוגמת זה שבמחנה התחתון. בין האסירים שהיו קשורים לפעילות המחותרתית נמצא גם יעקב וירניק שהיה בנאי מומחה. וירניק נהנה ממעמד מיוחד באזור ההשמדה הודות להערכתם של מפקדי האס.אס שבמחנה את עבודות הבנייה שהוא ביצע. באותה תקופה הועברו לאזור ההשמדה אנשים נוספים מהמחנה התחתון, שהיו קשורים שם בפעילות המחותרתית, והם הצטרפו למחותרת גם במקומם החדש.

בתום יום העבודה היו האסירים סגורים בצריף ובשטח המגודר שלידו. בתנאים אלה קשה היה פי כמה להסתיר את הפעילות המחותרתית מעיני אנשים שנחשדו כמלשינים. היה עליהם להיזהר מזינגר, "זקן המחנה", ומכמה אנשים נוספים, שנחשדו במסירת המתרחש לגרמנים.

רצונם של חברי הוועד המנהל היה לבסס את פעילות המחותרת באזור ההשמדה תוך יצירת קשר ותיאום עם המחותרת במחנה התחתון. באמצעות האנשים שהמשיכו להגיע מהמחנה התחתון זרם אליהם באופן שוטף מידע על ההתרחשויות שם ועל הפעולות להשגת נשק. היה ברור להם, שעיקר כוחה המספרי של המחותרת הוא במחנה התחתון. שם היה סיכוי כלשהו להשיג נשק, בקנייה או בגניבתו ממחסן הנשק. דרכים אלה היו בלתי אפשריות באזור ההשמדה. ברור היה שתנאי ראשון להצלחת המרד הוא שיפרוץ בו זמנית בשני המחנות. התקשורת בין המחנות הייתה קשה מאד עקב הניתוק המוחלט בין אסירי שני המחנות. המתכננים חיפשו בכל דרך אפשרית דרכים ליצירת קשר עם המחותרת במחנה התחתון.

התקשורת בוצעה באמצעות יעקב וירניק שהועבר לעבוד בבנייה במחנה התחתון. וירניק חזר בכל לילה לישון במחנה ההשמדה. הוא פנה לראשי המחותרת בשני המחנות לקבל מידע על מועד ההתקוממות, אך לא קיבל.

יעקב וירניק:

נקבעו תאריכים שונים. ישיבות הוועדה המארגנת היו נערכות בצריפים לאחר שהיו ננעלים. כשכולם היו ישנים עיפיים מהעמל והייסורים. היינו נאספים בפינת צריפנו על המזרון העליון ומקיימים

את התייעצויותינו. את הצעירים החזקנו כמו צבת היות והם היו מתפרצים מדי פעם בפעם ורצו לפתוח בפעולה בלתי-מתוכננת. החלטנו לא לפעול בלי המחנה הראשון, כי זה היה עלול להיפך למעשה התאבדות לכולנו. במחנה שלנו היה קומץ אנשים, כי לא כולם היו מסוגלים לקרב. כפי שהזכרתי כבר היו המשטר והתזונה אצלנו הרבה יותר טובים מאשר במחנה מס' 1. במחנה הראשון היו כ-700 פועלים ואצלנו כ-300. פועלי המחנה הראשון היו מורעבים עד מאוד, ונוסף על כך באו להם עוד עינויים ועונשים.

יעקב וירניק, "שנה בטרבלינקה", עמ' 73

חברי המחתרת התארגנו בחמישיות. לכל חמישייה היה מפקד. החמישיות אורגנו בהתאם למקומות העבודה. אין נתונים על מספר חברי המחתרת שבאזור ההשמדה, כנראה שהיו עשרות אחדות. התוכנית התבססה על הריגת אנשי האס.אס והאוקראינים במקומות הימצאותם ברגע פרוץ המרד. כל חמישייה אמורה הייתה להרוג את הגרמנים והאוקראינים שיהיו בקרבתם. הנשק שלהם היה הכלים שהיו בידי האסירים בעבודתם - גרזינים קלשונים ואתים, ולאחר מכן - כלי הנשק שיילקחו מהגרמנים ומהאוקראינים. מספר הגרמנים שנמצאו בדרך כלל בשעות העבודה באזור ההשמדה נע בין ארבעה לשישה: אחד היה ממונה על השריפה שניים שלושה הפעילו את המחפרים ועוד אחד-שניים היו מסגל אנשי האס.אס שבמחנה. כשמונה אוקראינים היו בעמדות השמירה, ועוד שניים היו אחראים על תאי הגזים. מוקד הפעילות של אנשי האס.אס והאוקראינים נמצא בחדר המשמר, שהיה צמוד למבנה תאי הגזים הישנים. אליהו רזנברג סיפר שבאמצע יולי ערך זיאלו בלוך תרגיל לאנשי החמישיות, שבא לוודא שהמורדים בחמישיות יודעים את משימתם ומוכנים למרד.

במחצית השנייה של יולי הבינו עובדי מחנה ההשמדה (העליון) שסופם קרוב בטווח של שבועות אחדים. הסיבות לכך:

1. משלוחים חדשים כמעט לא הגיעו, רוב הנרצחים היו אסירים צוענים ויהודים ממחנה העבודה טרבלינקה 1 שנשלחו ישירות לתאי הגזים.
2. כ-75% מהקברים ההמוניים נפתחו והגוויות הוצאו ונשרפו.
3. חלק מהאסירים החלו בעבודות מילוי הבורות, שרוקנו, באדמה ובנטיעת עצים עליהם, כדי לטשטש את עקבות הרצח.

הודעה על הדחיפות והסכנות הועברה למחתרת שבמחנה התחתון באמצעות וירניק, שנלקח אז לעבוד שם אך חזר בכל ערב לישון במחנה ההשמדה. הודעה זו כללה גם דרישה לפתוח בהקדם במרד ולקבוע את התאריך לכך. וירניק העביר פניות ודרישות נוספות לפתיחת המרד בהקדם, אך מהמחנה התחתון לא נתקבלה כל תשובה חד משמעית.

המתח בקרב אנשי המחתרת באזור ההשמדה הלך וגבר. מספר האנשים שידעו על ההכנות למרד עלה וגם זה הוסיף למתח ששרד במחנה. התחושה במחנה העליון הייתה, שבתוך ימים אחדים תסתיים עבודת טשטוש הראיות והאסירים יחוסלו. לראייתם, במחנה התחתון לא הבינו את חומרת המצב. בישיבת הוועד המארגן הוחלט להעביר למחנה התחתון אולטימטום, שאם הם לא יקבעו תאריך להתקוממות מיידית, ואם הדבר לא יתבצע בימים הראשונים של אוגוסט, המחתרת שבאזור ההשמדה תפתח בפעולה עצמאית. וירניק העביר את האולטימטום למחנה.

2.8.1943 - יום המרד

כתב וירניק:

התאריך הסופי והמוחלט למרידה נקבע ליום ה-2 באוגוסט. הרגשנו שתאריך זה בטוח. שמנו עין בכל, אם הוכן הכל, ואם האנשים זוכרים את תפקידיהם.

יעקב וירניק, "שנה בטרבלינקה", עמ' 85

מדוע לפתוח במרד דווקא ב-2.8.1943? ההחלטה על המועד נתקבלה ביום ו' 29.7.1943. הוחלט שהמרד יתבצע ביום שני, מאחר שבימי שבת וראשון לא עבדו האסירים בשעות אחרי הצהריים, והרכבת עם האסירים ממחנה העבודה טרבלינקה לא נסעה בשבת וביום א'. לכן היום המוקדם ביותר להתקוממות היה יום ב' בשבוע. המרד נקבע ליום ב', ה-2 באוגוסט.

תוכנית המרד

לפי התוכנית המגובשת הסופית של המרד, צריך היה להשתלט על המחנה, להציתו ולהורסו, ורק לאחר מכן להסתלק מן המקום. ראשי המרד האמינו שעדיפותם המספרית, הנשק שיימצא בידם וגורם ההפתעה - נותנים בידם סיכוי גדול להצלחה. הם גם קיוו, כי לאחר חיסולם של מרבית אנשי האס.אס לא ימשיכו האוקראינים לפעול נגד המרד מתוך המחשבה, שכישלונות הגרמנים בחזיתות גרמו לכך שלא פעם התבטאו האוקראינים בשיחות עם אסירים יהודים בגנות הגרמנים, והיו גם מקרי בריחה יחידים של אוקראינים מטרבלינקה ליערות. הוחלט לתקוף את אנשי האס.אס ולחסל אותם בשקט בעת שהם נמצאים יחידים במקומות העבודה, מיד עם תחילת הפעולה. כן תוכנן שייעשה גם ניסיון להזמין עוד בטרם תתחיל הלחימה, לבתי המלאכה השונים באמתלות כלשהן, כמו מדידת חליפה שתופרים עבורם במתפרה, או זוג נעלים שמכינים בסנדלריה, ושם יחסלו אותם קבוצות חברי מחתרת שיהיו במקום. בדרך זו קיוו גם להצטייד בנשק, שיילקח מאנשי האס.אס שיחוסלו, נוסף לנשק שיוצא מהמחסן. באוקראינים הוחלט לטפל בדרך שונה: את הנמצאים בעמדות שמירה היה צורך

לחסל וליטול את נשקם, ואת יתרם, הנמצאים בדרך כלל בחדר המשמר, הוחלט לנסות ולשבות, ליטול את נשקם ולהחזיקם תחת שמירה עד לעזיבת המחנה. מרבית האסירים לא היו חברים במחתרת וצריך היה לשמור מפניהם בסוד את דבר ההתקוממות עד לפריצתה מחשש הלשנה. הוחלט שלאחר ההשתלטות על המחנה ירוכזו כל האסירים, יחולק להם נשק שייתפס, וכולם יצאו יחד באופן מאורגן מהמחנה ליערות. הכיוון הכללי של היציאה היה צריך להיות צפונה ומזרחה, לחצות את נהר בוג ולנוע לכיוון פושצה בִּיאָלוּבְּיָסְקָה Puszczą Białowieską).

תוכנית ההתקוממות ליום המרד במחנה התחנות כללה את הפעולות והשליבים הבאים:

1. **שלב א' - הצטיידות בנשק בפעולה שקטה בשעות 14:30-16:30**
 - א. בתום הפסקת הצהריים יתפזרו חברי המחתרת למקומות העבודה תוך תגבור הקבוצות שעבדו בקרבת היעדים העיקריים לפעולה: מפקדת המחנה, מקום מגורי האוקראינים, מגדלים ועמדות שמירה.
 - ב. קבוצת הנערים ה"פוצרים" יוצאו את הנשק מהמחסן בתוך שקים ויחלקו אותו בין קבוצות הלוחמים במקומות עבודתם.
 - ג. חיסול שקט של גרמנים שיבואו או יוזמנו לבתי המלאכה
 - ד. הוצאה מכלל פעולה של המשוררין שעמד בקרבת מקום מגורי האס.אס
2. **שלב ב' - השתלטות בכוח על המחנה והריסתו בשעות 16:30-17:30 (משוער)**
 - א. זריקת רימון כסימן לתחילת ההתקוממות בהתאם לקביעה של גלבסקי.
 - ב. תקיפה בו זמנית באש מנשק ומרימונים את מפקדת המחנה אנשי האס.אס והאוקראינים המפוזרים במקומות השונים. ניתוק קו הטלפון למחנה.
 - ג. הצתת המחסנים והמבנים של המחנה.
 - ד. פריצה למקום מגורי האוקראינים, פריקת נשקם וסגירתם באחד המבנים.

3. שלב ג' - עזיבת המחנה ויציאה מאורגנת ליערות

א. התחברות עם אנשי אזור ההשמדה.

ב. התארגנות ויציאה ליערות.

תוכנית זו התגבשה סופית בדיוני הוועד המארגן. אין לדעת בוודאות מי היה האיש שעיבד את התוכנית לפרטיה, אך ברור שהיה לו ניסיון צבאי. סביר להניח, שהתוכנית הייתה תוצאה של מחשבה קבוצתית של חברי הוועד המארגן. ב-1 באוגוסט בערב נערכה ישיבה אחרונה של הוועד המארגן. בישיבה זו אושר סופית, שלמחרת תתבצע ההתקוממות.

בישיבה זו היה נוכח שמואל רייזמן והוא כתב:

בישיבת הוועד המארגן בשעות הערב המאוחרות, שנערכה לאורן של המדורות, ששרפו את גוויותיהם של אותם מאות האלפים היקרים לנו ביותר, אישרנו פה אחד את ההחלטה, שמחר, ב-2 באוגוסט, תתבצע ההתקוממות. לעולמים יישאר בזכרוני זאב קורלנד כסוף השיער, המבוגר מבין כולנו, שבדמעות חנוקות קיבל מכולנו את השבועה להילחם עד טיפת הדם האחרונה למען כבוד העם היהודי. כל אחד מהנוכחים הרגיש את האחריות הגדולה שבהחלטתנו: לחסל את היצירה של הסדיזם השגעוני הגרמני, להביא קץ לטרבלינקה.

ארד, "טרבלינקה" עמ' 208, הערה 5

הודעה זו הועברה לכל 60 חברי המחותרת שבמחנה התחתון. יעקב וירניק העביר את ההודעה עוד באותו לילה לאזור ההשמדה לראשי המחותרת, ההודעה עוררה שם התרגשות רבה. כאמור, באזור ההשמדה צידדו רוב האסירים בהתקוממות והיו מוכנים ליטול עליהם את כל הסיכונים הכרוכים בכך. למרות שרובם לא היו חברי המחותרת, הם ידעו על קיומה וציפו להתקוממות.

למרות שבתקופה חמה זו לא עבדו אסירים בשריפת גופות בשל החום, הוחלט שביום המרד, בשעות הפסקת העבודה בצהריים, ישאירו מספר גופות גדול, שלא הספיקו לשרפן ליד המוקד, כדי שיהיה הכרחי שקבוצת אסירים תחזור לעבודה אחרי הצהריים. בדרך זו תיכננו ליצור ריכוז גדול של אסירים מחוץ למכלאה. כן הוחלט ליזום עבודות נוספות, כדי לחייב אסירים נוספים להימצא מחוץ למכלאה. בשל החשש שהשומרים האוקראינים יירו במורדים, הוחלט שלפני תחילת ההתקוממות ייגש אחד מאנשי המחותרת למגדל השמירה ויציע לשומר דולרים וזהב תמורת מזון ויבקש ממנו לרדת אליו. ההערכה הייתה, שלאור להיטותם של האוקראינים לדולרים ולזהב יתפתה השומר וירד מהמגדל, ועם פרוץ המרד הוא יחוסל.

במקביל הוכנה תוכנית מקבילה גם באזור ההשמדה:

1. שלב א' - הכנות מגמר הפסקת הצהריים ועד להישמע האות להתקוממות מהמחנה התחתון

- א. קבוצת חברי מחתרת יוצאת לעבודת שריפת גוויות שהושארו בשטח.
- ב. קבוצה של חברי מחתרת תאריך את שאיבת המים מהבאר שליד מגדל השמירה שבמרכז המחנה עד לתחילת ההתקוממות.
- ג. ייעשה ניסיון להוריד את השומר האוקראיני ממגדל השמירה.
- ד. שאר חברי המחתרת יהיו בכוננות בחמישיות שלהם, מצוידים בנשק קר באזור המכלאה.

2. שלב ב' - ההתקוממות עם מתן האות במחנה התחתון

- א. תקיפת אנשי האס.אס והשומרים האוקראינים, חיסולם ולקיחת נשקם.
- ב. השתלטות על חדר המשמר של האוקראינים ונטילת הנשק.
- ג. הצתת המתקנים והשמדתם, כולל תאי הגזים.

3. שלב ג' - התחברות עם אנשי המחנה התחתון ויציאה ליערות

יום ב', 2 באוגוסט 1943 - יום המרד במחנה טרבלינקה

כותב שמואל וילנברג:

הגיע ה-2 באוגוסט 1943, שיישאר חרות בזיכרוני עד קץ חיי. העצים בחלקו המשקי של המחנה עמדו ללא נוע. מעל המחנה ריחף ענן העשן והסירחון המבחיל שנדף מהגופות השרופות והנרקבות של הקורבנות שהומתו בגז. היה זה יום יחיד ומיוחד, אליו קיווינו ולו ציפינו. פיעמה בלבנו תקווה שאולי יתגשם החלום שאותו חלמנו זמן כה רב. על עצמנו, על חיינו, לא חשבנו כלל. כל רצוננו היה לחסל ולהשמיד את בית החרושת למוות בו היינו.

שמואל וילנברג, "מרד בטרבלינקה", עמ' 137

יעקב וירניק:

יום ה-2 באוגוסט 1943 היה יום לוחט. השמש זרחה וקרניה התגנבו אל תוך צריפינו דרך חלונות הכלא הקטנים והעלובים. לא עצמנו עין כל הלילה. השחר מצא אותנו על רגלינו. כל אחד חש בחשיבות הרגע. חשבו על החופש. הכול נמאס כבר. רק נקמה בתלוינים - וחופש. אני עצמי חלמתי כמה היה טוב להירדם אי שם בחורשה ולהינפש. כעת הוברר לנו מה קשה הוא התפקיד אשר עלינו לבצעו.

וירניק, שנה בטרבלינקה עמ' 86

המרד במחנה התחתון

יום ב', ה-2 באוגוסט, התחיל כיום שגרת: השכמה, מסדר, ארוחת בוקר דלה ויציאה לעבודה.

חברי המחתרת היו נתונים במתח גדול שבקושי הצליחו להסתירו. בבתי המלאכה השחילו סכינים וגרזינים, ועובדי המחסנים הכינו פחיות דלק להצתת המחסנים. אסירים רבים, שלא היו שותפים לסוד, הרגישו בתכונה הבלתי רגילה בקרב חבריהם לעבודה מאנשי המחתרת, והבינו כי משהו חריג עומד להתרחש. אסירים רבים, שלא היו בסוד המרד, ידעו על קיומה של המחתרת ועל רעיון המרד והבריחה. היו שמועות שיום ההתקוממות קרב ובא וביום הזה שררה ציפייה מתוחה בקרב כל האסירים. רבים מהם ארזו לעצמם בהסתר חבילות בגדים לדרך והוציאו מהמחבואים כסף ודברי ערך שהכינו למקרה של בריחה, כדי למצוא באמצעותם מקלט מחוץ למחנה. עין בוחנת יכלה להבחין בתכונה ובהתנהגות בלתי רגילה של האסירים. אלפרד גלבסקי, "זקן המחנה", הקאפואים וחברי הוועד המארגן עשו את המוטל עליהם תוך ראיית הדברים ולשם כך סובבו במחנה, הרגיעו את הרוחות והקפידו על שגרת העבודה.

יעקב ויירניק ועוד שלושה אסירים מאזור ההשמדה הגיעו למחנה התחתון בשעות לפני הצהריים. ויירניק שכנע את איש האס.אס הממונה על הבנייה, כי הוא זקוק לקרשים המצויים במחסן לחומרי הבניין שבמחנה התחתון. תוך כדי שהותם במחסן הצליחו חברי הוועד המארגן למסור לויירניק, שתחילת ההתקוממות היא בשעה 16:30. ויירניק וחבריו חזרו לאזור ההשמדה.

לגלבסקי "זקן המחנה", לקאפואים ולמנהלי העבודה היו הסמכויות להעביר אנשים מעבודה לעבודה. הם עשו שינויים בהרכב קבוצות העבודה בלי צורך לבקש את אישורם של הגרמנים. בשעה 13:00 ערך גלבסקי את מסדר הצהריים הרגיל, ולאחר מכן התפזרו האנשים למקומות העבודה. בהרכב קבוצות העבודה חל שינוי, ואחדות מהן קיבלו תגבורת אנשים מקבוצות אחרות. תוגברו במיוחד קבוצת עובדי תפוחי האדמה וקבוצת עובדי המשק, שטיפלו בגן הירקות ובבעלי החיים. לקבוצות אלה נוספו חברי המחתרת, שתפקידם היה לתקוף את מפקדת המחנה ולהעסיק את האוקראינים במקומות מגוריהם.

בשעות אחר הצהריים המוקדמות, בחום הקיץ, עזבה את המחנה קבוצה של ארבעה אנשי אס.אס וששה עשר אוקראינים בראשותו של קורט פרנץ לרחוץ בנהר בוג. דבר זה החליש בהרבה את כוח האבטחה שבמחנה ופעל לטובת המורדים.

שלב א' של ההתקוממות, שכלל את הפעולות ה"שקטות" כהכנה ללחימה, החל בתחילת העבודה, לאחר הפסקת הצהריים. רודק לוברניצקי, האחראי על המוסך ומחסן הדלק, גרם לתקלה טכנית במשוריון שניצב בקרבת המוסך ומקום מגורי האס.אס, כך שבתחילת ההתקוממות הוא לא היה כשיר לפעולה.

ממחסן כלי העבודה הוצאו גרזינים ומספרי חיתוך גדרות וחולקו לחברי המחותרת. הוצאת הנשק הייתה צריכה להתחיל בשעה 14:00. סמוך לשעה זו התברר, שאיש האס.אס מילר, שהיה אחראי על המשק ובאותו לילה היה קצין תורן של המחנה, ממשיך לשהות משעות הבוקר בצריף, מעכב את הוצאת הנשק ומסכן את כל ביצוע ההתקוממות. אחד הקאפואים קרא לאיש האס.אס מילר להגיע לקבוצת העבודה והוא עזב את צריף הנשק.

באיחור החלו הנערים בהוצאת הנשק מהמחסן. היו שם עשרות רימונים, אקדחים אחדים ורובים שמספרם הכולל לא עלה על עשרים. הנשק נארז בשקים והוצא דרך החלון האחורי שהסורג הורד ממנו. הנשק הועבר על ידי הנערים לסככת המוסך ונמסר לידיהם של רודק לוברניצקי וסטנדאו ליכטבלאו, שהיו אחראים על המשך חלוקת הנשק. הם העמיסו את הנשק על עגלת יד להעברת חומרי הבניין והעבירו אותו לחברי המחותרת במקומות עבודתם. מריאן פלטקביץ, שעבד בקבוצת עובדי תפוחי האדמה, כתב:

ככל יום אחר עבדנו אני וחברי באותו רגע ליד ערמת תפוחי האדמה. הבחנו שמתקרבת אלינו עגלה הנדחפת בידי שניים מקבוצת הבנאים. כהרף עין מסרו לנו הבנאים כמות של רימונים ונפצים. שמנו את הרימונים בדליים שהיינו משתמשים בהם להוצאת תפוחי האדמה.

ארד, "טרבלינקה", עמ' 213

במקביל לפעולת הוצאת הנשק נעשו הכנות להצתת המחנה. אחד מחברי המחותרת עבד בחיטוי המבנים השונים במחנה. אסיר זה נהג להסתובב בכל שטחי המחנה עם מכשיר חיטוי כדי להתיז חומר על המבנים השונים. בצאתו באותו יום לעבודה אחרי הצהריים מילא את מיכל מכשיר החיטוי בדלק במקום בחומר חיטוי. כהכנה להצתת המחנה התיז האיש את הדלק על מבני המגורים ועל המחסנים ובתי המלאכה, שהיו כולם בנויים מעץ.

על רודק לוברניצקי ואירוע זה כותב שלום רק, על פי עדותו של מריאן פלטקביץ:

רודק לוברניצקי מילא תפקיד חשוב ביותר בזמן המרד. רודק עבד במחנה במוסך למכוניות. הוא היה מפקד החולייה ואחראי לפעולות המחותרת היהודית בשטח המפעל. עם פרוץ המרד, עמד רודק בראש הקבוצה, אשר חיבלה בכלי הרכב, הטנקים והמשוריינים, והוציאם מכלל שימוש וכושר תנועה. הפעולה הזאת זרעה הרם ואבדון בקרב החיילים והקצינים הנאציים.

מתוך: "דמותו של לוחם בטרבלינקה רודק לוברניצקי", פרסומי מוזיאון הלוחמים הפרטיזנים, המועצה להנצחת גבורת בית"ר והתנועה הלאומית בשואה. עריכה: חיה לזר, עמ' 33

https://www.infocenters.co.il/jabo/jabo_multimedia/k7g/161381.pdf

תוך כדי פעולות אלה התרחש דבר בלתי צפוי אשר שיבש את התוכניות. בשעה 15:30 בערך הופיע באזור מגורי האסירים היהודים ב"גטו" אוברשרפירר קיטנר, מפקד המחנה התחתון. היה חשש, שמישהו הדליף לו על דבר המרד, והוחלט לחסל אותו ללא דיחוי ומיד לפתוח בהתקוממות, למרות שהוצאת הנשק וחלוקתו טרם הושלמה. נשלח שליח אל גלבסקי וקורלנד, מפקדי המרד, דווח להם על הנעשה והם התבקשו לשלוח אדם עם נשק כדי לחסל את קיטנר. חבר מחתרת בשם ואלאבנצ'יק, צעיר מוורשה, נשלח לירות בקיטנר. הוא ראה את קיטנר באזור השער, שלף אקדח וירה בו.

הירייה בקיטנר, שנורתה סמוך לשעה 16:00, שימשה כאות לתחילת ההתקוממות. מיד לאחר ירייה זו נשמעו עוד יריות ודקות מספר לאחר מכן התפוצצויות של רימונים מחלקי המחנה השונים. אש ולהבות עלו ממבנים שונים וממחסן הדלק. ההתקוממות החלה בטרם הספיקו להוציא מהמחסן את כל הנשק כמתוכנן ותוך כדי חלוקת חלק מהנשק שהוצא. מהעדויות הקיימות אין אפשרות לקבוע כמה נשק הוצא ולמי הוא נמסר, פרט לעובדה, שהוצאו עשרות אחדות של רימונים, אקדחים ורובים אחדים עם כמות תחמושת קטנה. נשק זה, ובעיקר הרימונים, הובא לקבוצת עובדי תפוחי האדמה, שעליהם היה לתקוף את מפקדת המחנה, ולקבוצת חברי המחתרת שנמצאה בכיכר המיון יחד עם שניים ממפקדי המרד, גלבסקי וקורלנד, אך הנשק לא הגיע לרבים מחברי המחתרת שהיו בבתי המלאכה וכנראה גם לא לקבוצה שהייתה צריכה לתקוף את מקומות מגורי האוקראינים.

הירייה בקיטנר והיריות הנוספות אחריה, שנורו בידי שומרי המחנה ובידי המתקוממים, הפתיעו חברי מחתרת רבים, שהיו פזורים בחלקי המחנה השונים ולא ידעו על ההיתקלות עם קיטנר ועל מה שהתרחש באזור "הגטו". מתחילת היריות לא היה למפקד ההתקוממות, גלבסקי, כל קשר עם קבוצות המחתרת המרוחקות מכיכר המיון ולא ניתנו על ידו כל הוראות, ובעקבות זאת אבדה השליטה המרכזית על מהלך ההתרחשויות. ללא הוראות מהוועד המארגן ולמרות השינוי בלוח הזמנים החלו קבוצות אחדות של חברי המחתרת בפעולה כלפי היעדים שנקבעו להם בתוכנית.

"זקן האסירים", המהנדס אלפרד גלבסקי ממפקדי המחתרת במחנה טרבלינקה. נספה במהלך המרד.

ארכיון בית לוחמי הגטאות, מספר מחשב 11388

אחדים מקבוצת עובדי תפוחי האדמה התקרבו לכיוון מפקדת המחנה וזרקו לעברה רימונים אחדים שלא גרמו לאבדות בקרב אנשי האס.אס שהיו שם. אחרים הציתו את מחסן הדלק, שגרם לשריפה גדולה, שהתפשטה מסביב, ולהתפוצצויות, אולם תוך כדי ביצוע פעולה זו נהרגו שניהם מאש השומרים האוקראינים.

[...] על רודק לוברניצקי הוטל התפקיד לפוצץ את תחנת הבנזין, שהייתה על יד המוסך, בו הוא עבד, על ידי זריקת רימונים למיכל הדלק הגדול. פעולה זו, אותה הוא ביצע בדיוקנות, זרעה מבוכה איומה בקרב האויב. התחנה הפכה ללפיד אש ענק. רודק וחבריו עוד הצליחו להוציא את הברגים מהטנקים והמשוריינים שעמדו בקרבת מקום, וכך כלי הרכב הוצאו מכלל שימוש. רודק עצמו מצא את מותו שניות אחדות לאחר שביצע את משימתו החשובה. חייל, ממגדל השמירה הבחין בנעשה וירה צרור כדורים ממכונת הירייה שלו ברודק ובחברו, שהיה על ידו. שניהם נהרגו במקום.

מתוך: "דמותו של לוחם בטרבלינקה רודק לוברניצקי", פרסומי מוזיאון הלוחמים הפרטיזנים, המועצה להנצחת גבורת בית"ר והתנועה הלאומית בשואה. עריכה: חיה לזר, עמ' 33-34

https://www.infocenters.co.il/jabo/jabo_multimedia/k7g/161381.pdf

שמונת חברי המחתרת שבכיכר המיון פתחו באש לעבר האוקראינים שהיו בקרבתם ולכיוון מגדלי השמירה שבצד הדרומי של הגדר, משם הומטרה עליהם אש חזקה של נשק אוטומטי וגרמה לאבדות רבות בקרבם. האסירים שבאזור בתי המלאכה שב"גטו" הרגו את הקאפו היהודי המלשין, קובה, והציתו את בתי המלאכה.

התחמושת והרימונים שהיו בידיהם של המתקוממים אזלו בתוך זמן קצר. קווי הטלפון מהמחנה החוצה לא נותקו עקב המהומה שנוצרה. הגרמנים והאוקראינים, שבדקות הראשונות הופתעו מההתקוממות, התאוששו ופתחו באש ממגדלי השמירה ומעמדות אחרות לעבר המורדים. אסירים רבים שלא השתייכו למחתרת ולא ידעו פרטים על המתרחש שמעו את היריות וההתפוצצויות מכל הכיוונים, ראו את הלהבות העולות ומתפשטות במבנים השונים, והחלו בריצה מבוהלת בשטחי המחנה אחוזי פאניקה. רבים מהם רצו לכיוון צריפי המגורים. באזור הנגרייה התרכזו כ-300 יהודים. קבוצה גדולה מהם פרצה את הסורגים של הנגרייה והחלה בריצה מזרחה, כאשר הם חותכים בצבתות את גדר התיל שהקיפה את אזור "הגטו". חלקם רצו מזרחה לכיוון הגדר וחלק אחר - דרומה, לכיוון אזור ההשמדה. חברי המחתרת, שהיו בידיהם כלי נשק ונתרה להם תחמושת, המשיכו לירות מדי פעם לעבר האוקראינים שבמגדלי השמירה ובעמדות אחרות. תוך כדי הריצה נתקלו האסירים באוקראינים יחידים ונטלו מהם את רוביהם.

וילנברג כותב:

בהישמע הירייה זינקתי ממקומי כדי לרוץ אל הצריף וליטול את המקטורן שבו הטמנתי את הזהב המיועד לבריחה... יריות ניתכו על שומרי המגדלים. את האויר הרעיד קול פיצוץ אחד, שני, שלישי... מעברים שונים באו בריצה עצירים... נתחוללה מהומה שאין לתארה במלים. אחד מצריפי העץ המיובש בשמש ובשרב התלקח באש. בין המון האדם הצפוף הבחנתי בגרמנים אחדים שרצו אחוזי בעתה במגרש, הסתתרו מאחורי עצים... תימרות עשן שחור כיסו את פני השמים. מששת מגדלי השמירה הרעימו רובים, מקלעים. ענו להם יריות יחידות מצדנו... ממרומי המגדל הקרוב פולט המקלע בזה אחר זה מטחי אש. הכדורים פוגעים באנשינו, מדללים את שורותינו. המצב בגזרה זו נעשה מסוכן. בסמוך אלי אוחז אדם ברובה ואינו יורה. אני תופס את נשקו, מכוון באריכות ובשקט ולבסוף לוחץ על ההדק, פעם אחת ושנייה ושלישית. הצללית הכהה שעל מגדל השמירה קורסת על המעקה, המקלע מדמים...

ארד, "טרבליניקה" עמ' 216, מתוך ארכיון מורשת

אירועי ה-2 באוגוסט באזור ההשמדה

סוניה לבקוביץ שלא הייתה חברה במחתרת, מספרת:

האמת שלא ידעתי מתי יפרוץ המרד... במשך השבועות האחרונים כמעט כל יום היו אומרים שיהיה מרד. ביום שלפני פרוץ המרד, ובעיקר באותו יום שפרץ המרד, הרגשנו שזה מוכרח להיות, מוכרח לפרוץ מרד, היות שכל המחנה היה כאילו מחושמל [...] האנשים הכינו לעצמם חבילות בגדים לדרך.

ארד, טרבליניקה, עמ' 218

כמה פעולות הכנה למרד נעשו לפני הצהריים. העובדים בהוצאת הגוויות מהבורות עבדו באותו יום בחריצות מרובה, ומספר הגוויות שהובאו למוקד עלה על מה שניתן היה לשרוף עד להפסקת הצהריים. היהודים ביקשו להמשיך לעבוד בשריפת הגופות תמורת עוד אוכל והגרמנים הסכימו.

"זקן הצריף" קלמן, שהיה גם קצב במטבח, השחיז את סכיני הקצבים שברשותו והכין צבתות לחתוך את הגדרות. ויירניק חזר מהמחנה התחתון סמוך לצהריים ואישר סופית שהמרד יתחיל בשעה 16:30.

בגמר העבודה, בצהריים, הוחזרו כל האסירים למכלאה שבאזור המגורים. באזור ההשמדה כולו לא נראו אנשי אס.אס ואף לא אלה שעבדו במחפרים. אלה סיימו את עבודתם בצהריים והלכו לחדר האכילה שלהם שבמחנה התחתון. רק השומרים

האוקראינים נותרו במקום. אחרי הצהריים יצאו שלושים אנשים בראשותו של אדולף פרידמן לעבודה ליד המוקד. קבוצה זו הורכבה במיוחד מאנשים צעירים וחזקים, היות שעליהם היה לתקוף את האוקראינים ששמרו עליהם. כל אנשי הקבוצה התנדבו לתפקיד זה. בעבודתם ליד המוקד הם היו מצוידים בגרזינים, אתים וקלשונים.

דקות אחדות לפני השעה 4 נשמעה ירייה מהמחנה התחתון וזמן קצר לאחר מכן נשמעו עוד יריות והתפוצצויות רימונים. לאחר הירייה הראשונה (שכוונה לקיטנר) היסס זיאלו בלוך אם זו ההתחלה, בשל ההקדמה בחצי שעה. אך כאשר באו יריות נוספות והתפוצצויות של רימונים הוא החליט לפתוח בפעולה. הוא שלח מישהו מקבוצת אנשי המחותרת וצעק "מהפכה בברלין". היו אלה מילות קוד להתחלה. זיאלו בלוך וחבריו שליד הבאר תקפו את האוקראיני שליידם, הוציאו ממנו את הרובה והשליכו את השומר לבאר. זיאלו נטל את הרובה וירה לעבר השומר על מגדל השמירה שפתח באש לעברם. האסירים, שהיו ליד הצריף מצויידים באתים ובקלשונים, פרצו משער המכלאה, הרגו את האוקראיני שעמד שם ותפסו את נשקו. אחדים מחברי המחותרת פרצו לחדר המשמר והוציאו משם כלי נשק אחדים, כן הצליחו לפגוע באוקראיני שהיה על מגדל השמירה. 30 האסירים שעבדו בשריפת הגוויות חיסלו את האוקראיני ששמר עליהם (מקבוצה זו לא נותר אף אחד בחיים ואין עדויות ישירות על מה שהתרחש).

המורדים השתלטו, למעשה, על אזור ההשמדה והציתו אחדים ממבני העץ. תוך כדי היריות פרצו מרבית האסירים לעבר הגדר הדרומית, שהייתה בקרבת צריף המגורים, חתכו אותה בגרזינים ובצבתות, השליכו שמיכות על הגדרות והחלו בבריחה מהמחנה. כשהיו בדרך לעבר הגדר השנייה, שהייתה מורכבת מתיל דוקרני וקורות הגנה נגד טנקים, נפתחה אליהם אש ממגדלי השמירה שבצד הדרומי של המחנה ובפינותיו. בו-זמנית הגיעו בריצה קבוצות אחדות של אסירים מהמחנה התחתון שברחו מאזור "הגטו" ועברו דרך שער הכניסה של אזור ההשמדה. הם הצטרפו לבורחים מאזור ההשמדה. במעבר על-פני מכשולי התיל של הגדר השנייה נפגעו רבים מהבורחים, שהסתבכו בתיל הדוקרני וכדורי האוקראינים השיגו אותם.

רייגרודסקי מתאר את היציאה מהמחנה:

חבורה גדולה של אסירים התרכזה בכיכר שלפני המכלאה, שם נערכו, כרגיל, המסדרים, לאחדים היו רובים. [...]התחלנו לרוץ לעבר הגדר, ראיתי גם כאלה שהיססו אם לברוח, וכשהסתכלתי אחורה, ראיתי אחדים שנשאר עומדים ליד הצריף. מה היה גורלם אינני יודע. רצנו דרך הגדרות דרומה. מעלינו שרקו כדורים, השומר ממגדל השמירה ירה במקלע. הרצים התפזרו בשדה. מימיני, על-פני שדה שגדלו כקילומטר. ראיתי את הבורחים מהמחנה התחתון. ניתן להעריך את מספר הבורחים הפזורים בכל השדה בכ-600 איש, רובם מהמחנה התחתון. הם ברחו דרך כיכר

המיון דרומה, הרצים היו מזוינים במקלות, בסכינים, בקלשונים ולאחדים היו גם רובים. לא היה עם מי להילחם - אף אחד לא היה בעקבותינו. מאחורינו הייתה שריפה, רצנו כשעתיים. הכוחות עזבו אותי בהדרגה. הגענו ליער.

ארד, "טרבלינקה", עמ' 220

זיאלו בלוך, אדולף פרידמן וחלק מהלוחמים המשיכו לירות ברובים שבידיהם וחיפו באש על הבורחים. רוב הלוחמים האלה נפלו תוך לחימה או שנפגעו כאשר תחמשתם אזלה.

תוכנית ההתקוממות באזור זה לא יושמה במלואה, אך בכל זאת השיגה חלק גדול ממטרותיה. למרות ההפתעה בהקדמת פתיחתו של המרד פעלו המתקוממים במהירות. הם הצליחו לחסל את האוקראינים שהיו קרובים אליהם, להשתלט על נשקם, לפתוח באש לעבר מגדלי השמירה וכן להצית חלק מהמבנים. הם לא הצליחו להרוס את תאי הגזים ולחסל את השומרים שעל מגדלי השמירה, דבר שעלה בקרבנות רבים בזמן פריצת הגדרות והבריחה. למרות זאת, רוב האסירים שבאזור ההשמדה הצליחו לחצות את מערכת הגדרות ולברוח.

על המרד באזור ההשמדה כתב ויירניק:

לפתע נשמע האות - ירייה באוויר. אנו קופצים מהמקום. כל אחד אץ לתפקידו הקבוע מראש. הכל בוצע בחריצות. על הפעולות הקשות נמנתה הורדת האוקראינים ממגדלי התצפית. לו הם היו ממטירים עלינו כדורים מלמעלה, לא היינו יוצאים חיים. הייתה להם משיכה שיגעונית לזהב ובלי הרף סחרו עם היהודים. כשנשמעה הירייה ניגש אחד היהודים למגדל והראה לאוקראיני מטבע-זהב. הלה שכח לגמרי כי שומר הוא, השאיר את מכונת הירייה וקפץ מהר למטה כדי להוציא את האוצר מידי היהודי. מהצד ארבו לו שני יהודים אחרים. הם תפשוהו לפתע, הרגוהו ולקחו את נשקו. את שומרי המגדלים חיסלו חיש מהר. כל מי שנפגש בדרך, נהרג. ההתנפלות הייתה פתאומית. הם לא הספיקו להתמצא, וכבר הייתה הדרך פתוחה בשבילנו. מתחנת השמירה הוצא הנשק וכל אחד לקח כל מה שיכול. תיכף ומיד אחרי הישמע הסיסמה הרגו את הוואכמאן (הזקיף) ע"י הבאר ולקחו את נשקו.

יצאנו כולנו מהצריפים. כל אחד תפס את עמדתו. במשך כמה דקות עמד הכול בלהבות. את תפקידנו הקדוש מלאנו בקפדנות. אני אחזתי בנשק והרבצתי אש מסביב למכביר. כשראיתי שהכל בוער תפסתי

קרדום ומשור, והתחלתי לברוח. ברגע הראשון שלטנו במצב. אולם חיש מהר התחילו לרדוף אחרינו מכל הכיוונים: ממאלקיניה, מקוסוב ומטרבלינקה-קארנה. כשראו שם אש ושמעו את היריות, יצאו לעזרה.

יעקב וירניק, "שנה בטרבלינקה", עמ' 90

בצילום: העשן העולה ממחנה טרבלינקה ביום המרד. התצלום נעשה ב-2.8.1943 מתחנת הרכבת של טרבלינקה על ידי התורן בתחנה.

ארכיון בית לוחמי הגטאות, מס. מחשב 11349

הבריחה מהמחנה

על הבריחה העיד שמואל וילנברג:

שוב מטרטר המקלע. אנו מזנקים מעץ לעץ בכיוון הגדר... הנני ליד הגדר. החוטים שנותקו מתנדנדים רפויים. עתה עלינו לעבור בריצה את השטח הגלוי בן חמישים המטר עד לסבכי התיל והמחסומים האנטי טנקים. המקלע מגביר מטחיו. מאחורי גבי מתחוללות טרגדיות. האמיצים מטפסים על סבך הברזל והתיל ושם משיג אותם כדור. הם קורסים בזעקות ייאוש. גופותיהם תלויות על החוטים ומתיזות על הארץ זרזיפי דם. איש אינו שם לב אליהם. על גבי הגופות הרוטטות עוברים עצירים נוספים, שהגיעו זה עתה, וגם הם נקצרים וקורסים, ועיניהם מוכות הטירוף מביטות במחנה הדומה עתה לאבוקה ענקית... הריני זוחל בשטח החשוף ומגיע למחסומים. מציץ מסביב. מאחורי יצרו המומתים על גבי סבכי התיל מעין גשר, שעליו עובר כל רגע עציר נמלט. מאחורי המחסומים מתחיל היער הגואל - החופש... בזינוק אחד עולה אני על גשר הגופות, אני שומע ירייה, חש מכה, אך עוד זינוק אחד ואני ברכתי היער. לפני, מצדדי ומאחורי רצים אנשים...

ארד, "טרבלינקה" עמ' 217 מתוך עדותו של וילנברג בילקוט מורשת

ממגדלי השמירה המטירו עלינו ללא הרף אש ממכונות ירייה. דילגתי על גבי גוויות חברי, שעמדו ושכבו בין המחסומים. לפתע הרגשתי כאב ברגלי ומכה חזקה, ומיד אחר כך חשתי שנעלי מלאה דם, נפגעתי מכדור ברגל. הגעתי צולע אל מסילת הברזל. ביער נתקלנו בנערה מכפר קרוב, היא הסתכלה עלינו כמו על מפלצות שלא מהעולם הזה. פתאום פרצתי בצעקות כמטורף: "הגיהנום נשרף! הגיהנום נשרף!".

חצינו בריצה את מסילת הברזל ואת הכביש, והגענו לביצות. הקרקע הייתה רטובה מאוד, צמרות העצים הסתירו אותנו, רצנו בקבוצה מגובשת של כמה עשרות אנשים. לעינינו התגלה כפר שחסם את דרכנו. התחלקנו לשתי קבוצות, שאחת מהן רצה ימינה והשנייה שמאלה. רק אני, בלי לתת לעצמי דין וחשבון על מעשי, חציתי את הכפר ונבלעתי במעמקי היער הסמיך. הייתי לבדי, הצמא נורא הציק לי. כל לבושי היה חולצה ומכנסיים, אחת מנעלי מלאה דם וכאבי תופת ברגלי. הסרתי את כובעי מראשי המגולח. קשה לומר כמה זמן רצתי אחרי הבריחה מטרבליניקה, מה המרחק שעברתי באותו יום, ומאין שאבתי את הכוח לצעדה הממושכת והמפרכת, לאחר פציעתי. איני יכול להסביר זאת. אני זוכר רק, שבאחד המקומות עברתי מסילת ברזל ובמקום אחר חציתי כביש. נדדתי ביערות ותעיתי בביצות ובמקומות ספוגי דם [...]. באותו יום הסתובבתי כחיה במלכודת. גררתי את רגלי בשדות והקפתי ביצות. נעצרתי בקצות כפרים או משקים, בכל מקום הרחתי סכנה ואפשרות של בגידה. הרגל הציקה לי, אך חרף הכאבים החזקתי מעמד בעוז. רציתי להתרחק עד כמה שאפשר מהמחנה השרוף, אחר כך כבר אסתדר. בתוך הנעל הסתרתי שטר של מאה דולר, שהיה אז סכום נכבד מאוד, אשר תמורתו אפשר היה להשיג לבוש מתאים ולקנות מזון לזמן מה.

וילנברג, "מרד בטרבליניקה", עמ' 140 - 142

לאחר המרד

רוב הבורחים נפלו באזור הגדרות ובקרבת המחנה. חלק מהבורחים, שהצליחו לפרוץ מהמחנה, נתפסו ונורו בידי התגבורות של כוחות ביטחון גרמניים, שהוזעקו לאזור ופתחו במרדף ובסריקות. כ-70 מהבורחים הצליחו להישרד עם השחרור. במרד נשרף רוב המחנה, שהיה ברובו בנוי עץ, פרט לתאי הגזים. האסירים שנותרו במקום: חלקם הוצאו להורג וחלקם הועסקו בפירוק המבנים והגדרות של המחנה ובטשטוש עקבות הפשעים שנעשו במקום. לאחר סיום עבודתם נורו כולם. שטח המחנה נחרש, נזרע ונטעו בו עצים. במקום הוקמה חווה חקלאית ויושבו בה אוקראינים.

שני משפטים של אנשי א.ס.א. ששירתו בטרבלינקה נערכו בגרמניה בעיר דיסלדורף: המשפט הראשון נפתח ב-12 באוקטובר 1964 והסתיים ב-24 באוגוסט 1965. הובאו לדין עשרה אנשי א.ס.א. ובראשם סגן מפקד המחנה קורט פרנץ. ארבעה נאשמים נידונו למאסר עולם, חמישה נידונו למאסר שבין 12-3 שנים ואחד זוכה. משפט טרבלינקה השני, שבו הועמד לדין מפקד המחנה פרנץ שטנגל, שנתפס בברזיל והוסגר לגרמניה, נערך ב-13 במאי והסתיים ב-22 בדצמבר 1970. שטנגל נידון למאסר עולם.

יעקב וייזניק בצד הפולני של ורשה
לאחר הבריחה מטרבלינקה

שמואל וילנברג מצולם בפתח של בור
בו הסתתר בלילות. צולם בזמן המלחמה

מספר הנרצחים בטרבלינקה ע"פ נתוני יד ושם:

ממחוז ורשה נרצחו בטרבלינקה כ-366,000 יהודים:

- פעולות השמדת ההמונים החלו בטרבלינקה ב-23 ביולי 1942.
- המשלוחים הראשונים שהגיעו לטרבלינקה היו מגטו ורשה בתקופת הגירוש הגדול (האקציה הגדולה) בין 23 ביולי ל-21 בספטמבר 1942. בתקופה זו נרצחו בטרבלינקה כ-254,000 יהודים מגטו ורשה.

משטחי הגנרלגוברנמן בפולין נרצחו בטרבלינקה כ-738,000 יהודים:

- כ-337,000 יהודים ממחוז רדום, וכ-35,000 יהודים ממחוז לובלין - רובם המכריע עד חורף 1942-1943.
- בקיץ ובסתיו 1942 נרצחו בטרבלינקה כ-7,000 יהודים מסלובקיה שגורשו לגטאות בשטח הגנרלגוברנמן.
- נרצחו בטרבלינקה כ-29,000 יהודים שהובאו מחוץ לשטחי גנרלגוברנמן ומחוץ לשטח פולין:
- ממחוז ביאליסטוק נרצחו בטרבלינקה יותר מ-107,000 יהודים, רובם המכריע בחודשים נובמבר 1942 - ינואר 1943.
- בין 5-25 באוקטובר 1942 נרצחו בטרבלינקה כ-8,000 יהודים בחמישה משלוחים מגטו טרזינשטט.

- במחצית השנייה של חודש מרץ 1943 נשלחו לטרבלינקה ונרצחו יותר מ-4,000 מיהודי יוון, שהתגוררו בשטחי תראקיה שסופחה לבולגריה.
- בסוף מרץ ותחילת אפריל 1943 נרצחו בטרבלינקה כ-7,000 יהודים משטחי מקדוניה היוגוסלבית, שאף היא סופחה לבולגריה.
- בסוף מרץ 1943 הגיע לטרבלינקה משלוח אחד של כ-2,800 יהודים מסלוניקי שביוון.
- בנוסף, נרצחו בטרבלינקה כ-2,000 צוענים.

סך כל הנרצחים בטרבלינקה: כ-870,000 בני אדם

הנתונים מאתר יד ושם

https://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%201301.pdf

האנדרטה בטרבלינקה

בשנת 1955 יצא בפולין מכרז להנצחת מחנה טרבלינקה כאתר הנצחה. שלושה אמנים: אדם האופט, פרנצ'ישק דושנסקו ופרנצ'ישק סטרינקביץ' - פיתחו את הנחות היסוד להנצחה: הם לקחו בחשבון את כל שטח מחנה טרבלינקה. גבולות מחנה ההשמדה לשעבר סומנו באבנים ענקיות בגובה שני מטרים. שער הכניסה הונצח על ידי שני גושי בטון. דרך סלולה עוברת במרכז השער לרמפה. גושי הבטון המובילים לרמפה מסמלים את מסילת הרכבת. בצמוד לרמפה יש 11 אבנים עם שמות המדינות מהן הובאו יהודים למחנה. יש דרך סלולה מהרמפה לאנדרטה שמסמלת את ה"צינור" - הדרך שהובילה בעבר לתאי הגזים. משני צידי הדרך - אבנים המסמנות את אזורי ההתפשטות. על הגבעה יש אנדרטה גבוהה שעוצבה על ידי פרנצ'ישק דושנסקו. היא בנויה מגושי גרניט גדולים. מול האנדרטה ניצב גוש גרניט ועליו כתובת: "לעולם לא עוד" בפולנית, בעברית, ביידיש, ברוסית, באנגלית, בצרפתית ובגרמנית. מאחורי האנדרטה, בתוך גומה מלבנית, אנדרטה של המקום בו שרפו את גופות הנרצחים.

שטח האנדרטה הסביבתית הוא 22,000 מ"ר מכוסה בבטון, עליו הונחו 17,000 אבני גרניט בגדלים שונים ובצורות שונות המסמלות קהילות יהודיות. 216 מהאבנים נושאות את שמות הערים והעיירות מהן גורשו היהודים לטרבלינקה. בין האבנים, ישנה אנדרטה לזכר יאנוש קורצ'אק (הנריק גולדשמיט) וילדיו. זוהי האנדרטה היחידה באתר עליה כתוב שם.

מתוך אתר מוזיאון טרבלינקה:

<https://muzeumtreblinka.eu/en/informacje/commemoration>

שולחן יעקב וירניק

השולחן כולל שני צילומים של יעקב וירניק (משמאל) וכן עותק מהחוברת שהוצאה על ידי המחתרת הפולנית "שנה בטרבלינקה".

כתוב בתערוכה

יעקב וירניק (ביאלה פודלסקה, פולין, 1889 - ראשון לציון, ישראל, 1972) היה יהודי פולני, ורשאי, נגר אומן. משחר נעוריו היה פעיל ב"בונד", התנועה הסוציאליסטית החילונית של מעמד הפועלים היהודי, ששללה את הרעיון הציוני. ב־23 באוגוסט 1942 נלכד בגטו ורשה ונשלח לטרבלינקה. למרות גילו המבוגר צורף עם הגעתו, כנגר, לצוות הבנייה בעץ

והתחזוקה במחנה. במו ידיו בנה, בין השאר, את שער הכניסה הראשי למחנה [1] ואת ביתן השמירה שבצדו - והועבד גם בהקמת המבנה של תאי הגזים החדשים. הגישה שהייתה לו בשל כישוריו המקצועיים, במשך כמעט שנה, לשני המתחמים הנפרדים - זה של ההשמדה וזה של המגורים - הפכה אותו לעד יחיד מסוגו. הוא היה ממחוללי המרד במחנה ב-2 באוגוסט 1943, שהביא לשריפתו (למעט המבנים הבנויים מלבנים, ביניהם תאי הגזים, שבהם נעשה שימוש עוד זמן קצר לאחר מכן), בסוף אותה שנה להריסתו, ומהמעטים ששרדו את הבריחה ממנו.

יעקב ווירניק בעת מתן עדותו במשפט אייכמן, על רקע תצלומי הדגם, ירושלים 1961

יעקב ווירניק בעת בניית הדגם באתר המוזיאון, 1959

הרחבה והסבר

מתוך כתבה במעריב של מאיה בואנוס, 11.4.2021, על עדותו של ווירניק במשפט אייכמן: במלאת 60 שנה לפתיחת המשפט.

עדות מטלטלת במשפט אייכמן הייתה של יעקב ווירניק, שהגיע בגיל 52 למחנה ההשמדה טרבלינקה והיה שם שנה שלמה.

"בכל מקום דם", תיאר ווירניק בעדותו את אשר ראה כשהרכבת הגיעה למחנה ההשמדה. "דמנו הנקי. דם ילדינו, אחינו ואחיותינו. דם אבותינו ואמותינו. ואנו, חסרי ישע, חשים שלא נימלט מפני גורלנו..."

"מצווים לצאת מהקרונות", סיפר עוד בעדותו. "את החפצים להשאיר. מביאים אותנו לחצר. משני צדדיה עמדו צריפים. היו שני לוחות גדולים וכתוב עליהם למסור את הזהב, הכסף, אבנים יקרות וכל דברי ערך. במקרה אחר צפוי מוות. הנשים והילדים צוו לפנות שמאלה ועל הגברים פקדו לשבת בחצר, מימין. במרחק מאיתנו עמדו אנשים ועבדו: הם סידרו את החפצים המוצאים מהרכבת. התגנבתי אל בין העובדים וספגתי את המהלומה הראשונה במגלב מידי גרמני אחד, שקראנו לו בשם פרנקשטיין. על הנשים והילדים ציוו להתפשט".

כ-870 אלף איש נרצחו בטרבלינקה. "בסחבנו את הגוויות נאלצנו לרוץ, כי בעד הפיגור הקטן ביותר הכו אותנו", סיפר עוד בעדותו.

ב-2 באוגוסט 1943, במהלך מרד האסירים במחנה שבו היה ויירניק דמות מרכזית, הוא הצליח לברוח מטרבלינקה. כבר בראשית 1944 הוא כתב בפולנית את עדותו מאותה שנה, תחת השם "שנה בטרבלינקה", שהודפסה תחילה בפולנית בכמה אלפי עותקים ולאחר מכן תורגמה לעברית.

ב"שנה בטרבלינקה" כתב: "רק דבר אחד בוער בי ומאיץ בי: לספר! לספר במדויק ומיד. לספר עכשיו, היום, שמא מחר תשיג אותי היד הרשעה ולא אחיה עוד ולא אספיק. לספר עכשיו, כל עוד הזיכרון טרי, חי וקיים נאמנה, ואיש לא יוכל לטעון שהזמן שיבש את האמת. לספר מיד, כדי שהעולם ידע, כדי שהעולם יקום ויעשה מעשה ללא דיחוי. כדי שהארץ תרעד".

"משפט אייכמן צרוב לי כילדה כי דיברו על זה המון בבית", מספרת חבצלת קורן, נכדתו של ויירניק. "בחלק הראשון שלו במחנה סבא באמת עסק בנשיאת המתים, אבל בשלב השני, אחרי אותה תקופה נוראית, הוא שירת את מנהלי המחנה, וכך היה לו אישור מעבר בין שני חלקי המחנה. זה מה שהקנה לו אחר כך את היכולת להיות חלק משמעותי במרד. סבא חי כל השנים בין שני עולמות מקבילים, בין פה לבין שם. הוא היה סבא מדהים, אהוב, טוב ורגוע, אבל גם סבל מסייטים שמהם התעורר בבכי, סבל מלילות ללא שינה".

ויירניק, נגר במקצועו, היה מי שבנה את הדגם הענק של טרבלינקה, שמוצב כיום בבית לוחמי הגטאות. הוא בנה אותו מדם לבו, מתאר מנכ"ל בית לוחמי הגטאות יגאל כהן: ויירניק ידע שהוא צריך לטוות בראשו את כתב האישום שיום אחד יהיה. הוא נצר את המראות, זכר את המחנה, ועל פי זה בנה את הדגם. הרי מטרבלינקה לא נותר דבר, כוחות הברית שהגיעו מצאו שם רק עפר, אפר ועצמות אדם. התמונות של הדגם שימשו כראיה מפלילה במשפט אייכמן.

היכולת שלו להבין כבר אז שצריך לתעד את זה הייתה מדהימה, אומרת קורן. "הרי איך אפשר לצאת מהתופת ולעבוד על דגם כזה? הוא נתפס בעיני רבים כגיבור, אבל הוא עצמו היה צנוע. גם לא הייתה לו תחושת נקמה, אלא רק כאב נורא וצער. הוא באמת היה אוהב אדם ועשה רבות למען הזולת, בצניעות ובנועם. אף אחד לא ראה מה שעבר עליו מבפנים.

אתר עיתון "מעריב" בקישור:

<https://www.maariv.co.il/%D7%9E%D7%90%D7%99%D7%94-%D7%91%D7%95%D7%90%D7%A0%D7%95%D7%A1/Author-31961>

עדותו של ויירניק במשפט אייכמן:

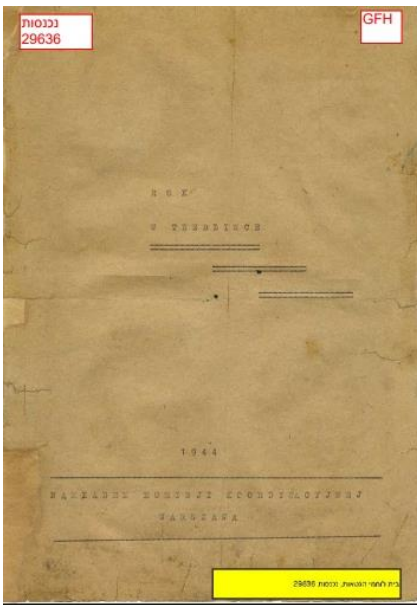
<https://www.youtube.com/watch?v=7HMrOL03Shw>

פרטים נוספים על יעקב ויירניק בעמ' 15–16

יעקב ויירניק, "שנה בטרבלינקה", עותק נדיר ממהדורת סטנסיל בהוצאת המחותרת הפולנית (מתנת יעל לוי ויירניק גורדון, 2010)

הרחבה והסבר

החוברת המקורית נמצאת בארכיון בית לוחמי הגטאות, מס. מחשב 29636. מהדורה ראשונה בפולנית של החיבור "שנה בטרבלינקה" (Rok w Treblince) מאת יעקב ויירניק. החוברת הודפסה ב-1944 בוורשה על ידי המחותרת הפולנית.

חיבורו "שנה בטרבלינקה" הוצא לאור כבר ב-1944 על ידי "הוועד היהודי הלאומי" (Zydowski Komitet Narodowy) לאחר שהודפס בחשאי על ידי אנשי מחותרת פולנים שעבדו בבית הדפוס (שהיה הכפוף לגרמנים) של העיתון הפולני "נובי קורייר ורשבסקי" (Nowy Kurier Warszawski). ב-24.5.1944 נשלחה עדות זו יחד עם צרור מסמכים מחותרתיים אחרים מוורשה ללונדון, ומשם הועברה גם לארצות הברית ולארץ ישראל. בארץ הוצאה העדות לאור בעברית בדצמבר 1944 (כסלו תש"ה), בסדרה "פנקס קטן", על ידי ההסתדרות הכללית. במקביל תורגמה לשפות נוספות (יידיש, אנגלית ועוד).

בוורשה הצטרף ויירניק בזהות פולנית בדויה לארגון המחותרת הפולני השמאלני "ארמיה לודובה" ("צבא העם (Armia Ludowa) ובסתיו 1944 לחם בשורות הארגון במרד הפולני. ב-1945, אחרי השחרור, שרטט מחדש את תוכנית מחנה טרבלינקה, לאחר שהשרטוט המקורי שלו מסוף 1943 תחילת 1944 אבד. (נוסח זה, משנת 1945, שמור בארכיון בית לוחמי הגטאות). אחרי המלחמה עלה ארצה.

נקודות צפייה בקטעים מהסרט שואה של קלוד לנצמן, שתי עמדות מתוך הסרט

שואה

1. על הסרט שואה

הרחבה והסבר

הסרט "שואה" (Shoah) הוא סרט תיעודי על השואה משנת 1985. אורכו של הסרט כתשע שעות, והוא בויים על ידי קלוד לנצמן, שעבד על הפקתו במשך 11 שנים. על אף שהסרט מסווג בהתאם למוסכמות כסרט תיעודי, לנצמן עצמו לא שייך אותו לז'אנר זה, משום שבניגוד לסרטים תיעודיים אחרים, הסרט הזה אינו מתעד מצבים היסטוריים שקרו בעבר. במקום זאת הוא כולל בתוכו ראיונות עם אנשים, אשר היו מעורבים באופן מסוים בשואה, ומבקר באתרים הקשורים לשואה.

עיקר הסרט מתייחס לארבעה נושאים: מחנות ההשמדה טרבלינקה, חלמנו, אושוויץ וגטו ורשה. הסרט כולל עדויות רבות של ניצולי שואה, עדי ראייה ונאצים.

הקטעים על טרבלינקה כוללים עדויות של ריכרד גלזר, אסיר במחנה, אברהם בומבה הספר בטרבלינקה וראיון נדיר עם קצין פלוגת האס.אס פרנץ סוכומל, בו חשף פרטים מורכבים על תאי הגזים. סוכומל הסכים לספר לנצמן פרטי רקע על תאי הגזים בעילום שם, אך לנצמן צילם את הריאיון בחשאי, על ידי הסתרת המצלמה.

את העדויות על מחנה ההשמדה אושוויץ מסרו רודולף ורבה, שנמלט ממחנה ההשמדה לפני סיום המלחמה ופיליפ מולר, שעבד בשריפת גופות של יהודים, לאחר שנחנקו בתאי הגזים. בנוסף, ישנן עדויות של תושבים פולניים אחדים, אשר ראו את הרכבות מובילות יהודים למחנות וחוזרות ריקות, ומיד שיערו את גורל היהודים שהובלו למחנות.

בסרט מרואיינים שניים משלושת היהודים היחידים ששרדו את מחנה ההשמדה חלמנו: שמעון סרבניק ומיכאל פודכלבניק. בנוסף, מתועד בסרט ראיון חשאי עם אחד השומרים במחנה, פרנץ סקולניק.

על גטו ורשה מדובר בסוף הסרט, והתנאים המחרידים שם מתוארים על ידי יאן קרסקי, שפעל עבור הממשלה הפולנית הגולה, ופרנץ גרסלר, מנהלן נאצי, שקשר קשרים עם מנהיגים יהודים. בנוסף, כולל הסרט תיעוד ממשותפי מרד גטו ורשה. אמנם מרבית הסרט מורכב מעדויות של אנשים הקשורים באופן ישיר לשואה, אך לנצמן מראיין בנוסף את ההיסטוריון ראול הילברג, שמסביר על חשיבותה של התעמולה הנאצית נגד יהודי אירופה.

על פי לנצמן חובה להעיד, אבל לא במובן המקובל של המושג. ב"שואה" אין אף סיפור אישי אחד. הניצולים היהודים ב"שואה" אינם ניצולים בלבד, אלא אנשים אשר היו בסוף שרשרת ההשמדה, וצפו באופן ישיר כיצד בני עמם נרצחו. ועל כן העדים הניצולים ב"שואה" אינם מספרים על ילדותם, על חיהם לפני או אחרי המלחמה, או אפילו את סיפורי הבריחה או ההישרדות שלהם. מצד שני, ובאופן המיוחד סרט זה, בפעם הראשונה מגולל על מסך הקולנוע סיפור השמדה על ידי עדי הראייה הקרובים ביותר להתרחשויות, שהרי עדי הראייה האמיתיים. פרימו לוי אמר: "או שלא חזרו לספר... או שחזרו אילמים". על פי פרימו לוי "אנחנו, השורדים, איננו העדים האמיתיים... אנו מדברים במקומם, כבאי כוחם...". (פרימו לוי, *השוקעים והניצולים*, עם עובד, תל-אביב 1997, עמ' 64). סיפור תולדות ההשמדה על ידי הניצולים, החשים עצמם כנציגיהם של הקורבנות, מאפיין את ניסיונו של לנצמן לייצר סיפור קולקטיבי, שבו שברי העדויות מרכיבים את מסכת ההשמדה. המקום שהסרט נותן לניצולים ולעדויות מעצים את נוכחותם.

בנוסף על כך, הצהיר לנצמן בראיון ב-1985, השנה בא יצא סרטו לאקרנים, ש"הסרט איננו מורכב מזיכרונות... הסרט הוא ביטול המרחק בין העבר להווה"... יתר על כן, לדעתו של לנצמן, רק על ידי הפיכת העדים ל"דמויות", ל"שחקנים", לנצמן גורם להם "לחיות מחדש" את העבר בהווה. לנצמן, הבהיר:

הם ("הדמויות") מספרים את הסיפור של עצמם. אבל רק לספר את זה מחדש אינו מספיק. הם היו צריכים לשחק את זה שוב, כלומר, הם היו צריכים להתמסר אליו (לסיפור שלהם).

(מתוך מאמר באתר האינטרנט של יד ושם)

https://www.yadvashem.org/he/education/educational-materials/film-reviews/shoah.html#footnote12_jzw2yci

מאמר מעניין נוסף: "אסתטיקה ואתיקה של הבלתי ניתן לייצוג: הקולנוע של קלוד לנצמן" מאת אריאל שוייצר, מתוך כתב העת "תקריב":

<https://takriv.net/wp-content/uploads/2018/12/%D7%90%D7%A1%D7%AA%D7%98%D7%99%D7%A7%D7%94-%D7%95%D7%90%D7%AA%D7%99%D7%A7%D7%94-%D7%A9%D7%9C-%D7%94%D7%91%D7%9C%D7%AA%D7%99-%D7%A0%D7%99%D7%AA%D7%9F-%D7%9C%D7%99%D7%99%D7%A6%D7%95%D7%92.pdf>

בתערוכת המחנות משובצים 4 קטעים מהסרט:
אברהם בומבה - תקליטור 3 00:16:32 - 00:34:50 סה"כ כ-18 דקות
ריכרד גלזר - תקליטור 3 2:00:00 - 2:08:28 סה"כ כ-8 דקות
פראנץ סוכומל - תקליטור 1 1:59:00 - 2:13:40 סה"כ כ-14 דקות
פיליפ מולר - תקליטור 3 1:00:00 - 1:12:15 סה"כ כ-12 דקות.

2. עדותו של אברהם בומבה

כתוב בתערוכה

אברהם בומבה
עדות מתוך הסרט שואה (1985)
בבימויו של קלוד לנצמן,
שאישר בנדיבותו את הצגתה כאן
18 דקות מתוך 9:16 שעות

הרחבה והסבר

אברהם בומבה נולד ב-9 ביוני 1913 בביטום (מערב פולין). בשנים שלאחר מכן עברה משפחתו לצ'נסטוחובה, שם החל לעבוד כספר. ב-25 בספטמבר 1942 גורשו הוא ומשפחתו למחנה ההשמדה טרבלינקה II. במחנה נבחר אברהם לצוות העבודה של האסירים. שאר משפחתו נרצחה בתאי הגזים. בתחילה הוא הוקצה למיון בגדים ורכוש גנוב. לאחר מספר שבועות, הוא נשלח לקומנדו "תספורות השיער", שם גזז את שיער הנשים, לפני שנכנסו לתאי הגזים ונרצחו. בומבה נזכר ביום אחד שבו חברו, שעבד גם הוא כספר בטרבלינקה, נאלץ לגלח את שיער אשתו ואחותו.

בינואר 1943, אברהם בומבה, יחד עם שני אסירים נוספים, נמלט ממחנה ההשמדה טרבלינקה II. הוא הצליח לחזור לגטו צ'נסטוחובה (שם עדיין פעל מה שנקרא "הגטו הקטן"). ביוני 1943 חיסלו הגרמנים סופית את הרובע היהודי בצ'נסטוחובה. אלה שהצליחו לשרוד נכלאו במפעלי התחמושת והנשק של

התאגיד הגרמני "האסאג". שם, זכה בומבה לראות את השחרור. לאחר המלחמה, אברהם, יחד עם א (HASAG) שתו השנייה רג'ינה, היגר לבסוף לארצות הברית ולאחר מכן - לישראל. מנישואיו נולדה הבת, בוני. אברהם בומבה העיד פעמיים במשפטים נגד חברי צוות מחנה ההשמדה טרבלינקה ה-II. ראשית, הוא העיד כעד בתביעה נגד יוזף הירטרייטר (פרנקפורט אם מיין, 1951), ובשנות ה-60 תרמה, בין היתר, עדותו להרשעתו, של קורט פרנץ, מפקד המחנה האחרון של טרבלינקה II (המשפט בדיסלדורף בשנים 1964-65) לאחר המלחמה חי בארה"ב ובחיפה. הצילום נעשה במספרה בתל אביב שנשכרה לצורך הצילום. בעת הצילום בומבה היה פנסיונר. הוא מספר חבר ילדות שלו מצ'נסטוכובה.

קטע מעדותו של אברהם בומבה מהסרט שואה:
(לא כל העדות במסך תערוכה)

לנצמן: אברהם, אמור לי, איך זה קרה? איך בחרו אתכם?

אברהם בומבה: הייתה פקודה של הגרמנים לבחור את הספרים לעבודה מסוימת. לאיזו עבודה, אז עדיין לא ידענו. אבל אספו את כל הספרים.

לנצמן: וכמה זמן היית כבר בטרבלינקה?

בומבה: בערך ארבעה שבועות.

לנצמן: מתי זה היה? בבוקר?

בומבה: כן, בוקר אחד בשעה עשר בערך, עם בוא המשלוח, כשהנשים הובלו לתאי הגזים. הם אספו מספר "יהודי עבודה" וביקשו מהספרים להזדהות. הייתי ספר כבר די הרבה שנים. אלה שבאו מהעיר שלי, מצ'נסטוכובה ומהסביבה, ידעו את זה. וכך נבחרתי ובתורי הצבעתי על ספרים אחרים שהכרתי.

לנצמן: מקצועיים?

בומבה: כן... וחיכינו...קיבלנו פקודה ללכת איתם, עם הגרמנים. הם הכניסו אותנו לתא הגזים, שנמצא בחלקו השני של המחנה. לא מאוד רחוק. אבל הכול היה מוסווה: עמודים, גדרות תיל מכוסים ענפים, כדי שאיש לא יוכל לראות, להעלות בדעתו, שהדרך הזאת מובילה לתאי הגזים.

לנצמן: האם זה מה שהגרמנים כינו "הצינור"?

בומבה: לא, הם אמרו, רגע... "הדרך לשמים" ("הימלשטראסה").

קלוד לנצמן: הימלווג?

בומבה: כן, הימלווג (הדרך לשמים): אנחנו כבר ידענו את זה אפילו עוד לפני שהלכנו לעבוד בתא הגזים. כשהגענו, הם שמו ספסלים כדי שהנשים תוכלנה לשבת עליהם, וכדי שהן לא תחשודנה שזה היה השלב האחרון, הרגע האחרון שלהן, הנשימה האחרונה. כדי שהן לא תרגשנה מראש בכלום.

לנצמן: כמה זמן עבדת בתוך תאי הגזים?

בומבה: עבדנו שם במשך שבוע או עשרה ימים. אחר כך הם החליטו, שנגזור את השיער בצריף ההתפשטות. הוא לא היה גדול, זה היה חדר בגודל של ארבעה מטר על ארבעה, בערך. ובכל זאת, בחדר הזה... הם דחסו כלכך הרבה נשים. כמעט זו על גבי זו... אבל כמו שכבר אמרתי, לא ידענו איזו עבודה תוטל עלינו.

לפתע נכנס קאפו אחד: "תפקידכם לגרום לכך, שכל הנשים שנכנסות לכאן יאמינו, שהן רק מסתפרות והולכות להתקלח, ואחר כך הן תצאנה מכאן".

אבל אנחנו כבר ידענו שלא יוצאים מהמקום הזה, שזה הסוף, ושהן לא תצאנה מכאן בחיים.

לנצמן: אתה יכול לתאר בדיוק?

בומבה: לתאר בדיוק... חיכינו, לפתע המשלוח של הנשים עם הילדים, שנדחפו פנימה. אנחנו הספרים, התחלנו לגזור את השיער ואחדות, אני חייב לומר שכמעט כולן, כבר ידעו מה יקרה להן. ניסינו לפחות להיות אנושיים עד כמה שניתן היה.

לנצמן: סליחה, כשהן נכנסו לתא הגזים, אתם כבר הייתם שם או שנכנסתם אחריהן?

בומבה: אמרתי לך; אנחנו כבר היינו שם, חיכינו להן, בתוך תא הגזים. הן נכנסו. הן היו ללא בגדים, ערומות לגמרי, בלי אף בגד, בלי כלום. כל הנשים וכל הילדים.

לנצמן: גם הילדים?

בומבה: גם הילדים, כי הם יצאו מצריפי ההתפשטות, הם היו צריכים להתפשט שם, לפני שנכנסו לתאי הגזים.

קלוד לנצמן: מה הרגשת בפעם הראשונה, כאשר ראית את כל הנשים נכנסות ערומות?

בומבה: צייתתי לפקודות: לגזור את השיער, כמו שהיה עושה ספר שעושה תספורת רגילה, אבל היה עלינו לגזור כמה שיותר שיערכי הם היו זקוקים לשיער של נשים כדי לשלחו לגרמניה.

לנצמן: ואתם לא גילחתם אותן לגמרי?

בומבה: לא, רק גזרנו: הן היו צריכות לחשוב שזוהי תספורת רגילה.

לנצמן: היו לכם מספריים?

בומבה: כן, מספריים ומסרק, בלי מכונת גזיזה. עשו את זה כמו תספורת גברית. לא לגזוז לגמרי, אלא רק לאפשר להן לדמיין שהן מקבלות תספורת רגילה.

לנצמן: היו מראות?

בומבה: לא, לא היו מראות - רק ספסלים, לא כיסאות, רק ספסלים ושישה עשר או שבעה עשר ספרים... אבל הן היו כל־כך רבות! כל תספורת לקחה בערך שתי דקות, לא יותר, והיו כל־כך הרבה שחיכו לתורן. עשינו מה שיותר מהר כי כולנו היינו מקצוענים. איך עשינו? גזרנו ככה, כאן... שם... ושם... בצד הזה... בצד ההוא... וזה היה גמור.

לנצמן: בתנועות גדולות?

בומבה: בתנועות גדולות, בוודאי, כי אסור היה להפסיד אפילו שנייה, הקבוצה הבאה כבר המתינה בחוץ כדי לעבור את אותו התהליך.

לנצמן: כמה נשים סיפרתם בכל פעם?

בומבה: בקבוצה אחת... בערך... שישים, שבעים נשים.

לנצמן: ואחר כך, סגרו את הדלתות?

בומבה: לא. אחרי שגמרו עם הקבוצה הראשונה, נכנסה הקבוצה הבאה, וכך היו מאה ארבעים או מאה חמישים נשים. כולן כבר עברו את ה"טיפול". הם פקדו עלינו לעזוב את תא הגזים לכמה דקות, בערך חמש דקות: ואז פתחו את הגז וחנקו אותן למוות.

לנצמן: ואיפה אתם חיכיתם?

בומבה: מחוץ לתא. ובצד השני... טוב, הן נכנסו מהצד הזה... ובצד השני הייתה קבוצת עובדים... שכבר אספה את הגוויות: לא כולן היו כבר מתות. ותוך שתי דקות, אפילו לא שתי דקות, בדקה אחת... הכול היה מסודר, הכול היה נקי: הקבוצה הבאה יכלה להיכנס לעבור את אותו תהליך.

לנצמן: לנשים האלה היה שיער ארוך?

בומבה: ארוך או קצר, לא חשוב. אנחנו היינו חייבים לעשות את העבודה. הגרמנים רצו את השיער, היו להם סיבות שלהם.

קלוד לנצמן: אבל שאלתי אותך: מה הרגשת בפעם הראשונה שראית את הנשים הערומות האלה עם הילדים שלהן, מה הרגשת? לא ענית.

בומבה: אתה יודע, "להרגיש" שם... היה קשה מאוד להרגיש שם משהו. תאר לעצמך לעבוד יום ולילה בין מתים, גופות, הרגשות שלך נעלמים, אתה היית מת מבחינה רגשית, לא היו לך שום רגשות. אני אספר לך משהו: במשך התקופה שהייתי ספר בתא הגז, הגיעו נשים שבאו במשלוח שהגיע מהעיר שלי, צ'נסטוחובה. הכרתי רבות מהן.

לנצמן: הכרת אותן?

בומבה: כן, הכרתי אותן, גרתי באותה העיר. גרתי באותו הרחוב. כמה מהן היו חברות קרובות. וכשהן ראו אותי, כולן חיבקו אותי: "אייב, מה אתה עושה כאן? מה הולכים לעשות לנו?" מה יכולתי להגיד להן? מה אתה היית יכול להגיד? אחד החברים שלי, הוא היה איתי שם, גם הוא היה ספר טוב בעיר שלנו. כשאשתו ואחותו נכנסו לתא הגזים...

לנצמן: המשך אייב, אתה חייב

בומבה: זה נורא מדי... זה נורא מדי. אני לא מסוגל.

לנצמן: המשך, אייב. אתה חייב. מוכרחים. חייבים, אני יודע שזה מאוד קשה. אני יודע את זה. אנא, סלח לי, אל תמשוך את זה... אני מבקש ממך... אנחנו חייבים לעשות זאת. אתה יודע את זה.

בומבה: אמרתי לך שהיום יהיה קשה. הם הכניסו את זה לשקים וזה נשלח לגרמניה. טוב, נמשיך.

לנצמן: כן. מה הוא השיב כשאשתו ואחותו נכנסו?

אברהם בומבה: הוא ניסה לדבר איתן, אבל גם לזו וגם לאחרת, הם, הספרים, לא יכלו להגיד להן שזהו הרגע האחרון לחייהן, כי מאחוריהם ניצבו הנאצים, והם ידעו שברגע שיאמרו מילה אחת, גורלם יהא כגורל שתי הנשים שכבר נחשבו כמתות. אך בכל זאת הם עשו כל מה שיכלו למען, נשארו איתן עוד דקה, שנייה נוספת, לפתו אותן, חיבקו אותן. כי ידעו שלעולם לא יראו אותן עוד.

התמלול הוא חלק קטן מעדותו בסרט בעקבות הספר "שואה", לנצמן עמ' 146 - 153

מתוך מאמר ביקורת על הסרט "שואה":

דרך ההיזכרות, לנצמן שואף להחזיר את העד לחווייה עצמה, לטראומה. אחת הדוגמאות הבולטות ביותר בסרט היא עדותו של אברהם בומבה, אשר עבד כ"ספר" בטרבלינקה, כלומר, סיפר את שערותיהן של הנשים לפני שהומתו בתאי הגזים. באחד הקטעים השנויים במחלוקת ב"שואה", לנצמן פונה אל בומבה, אשר מספר לקוח במספרה בארץ. לנצמן חוזר על שאלה שבומבה מנסה לא לענות עליה: "מה היה הרושם שלך כאשר הגעת (לספר את הנשים בטרבלינקה) וראית את הנשים העירומות עם הילדים? מה הרגשת?".

עם זאת, בומבה מנסה להשיב, וניכרת בקולו נימה כמעט מונוטונית של דיווח: "אני אגיד לך משהו, להרגיש שם משהו... היה קשה להרגיש שם משהו. העבודה שם יום ולילה, בין גוויות, בין גופות של גברים ונשים, כל הרגשות שלך נעלמו. היית מת מבחינה רגשית; לא היו לך רגשות בכלל".

הדיאלוג המתנהל בין השניים מזכיר לא במעט את היחסים בין פסיכולוג למטופל. לנצמן ממשיך בשאלותיו, ובומבה מתחיל לגלות סימני מצוקה, המתבטאים בשתיקות ארוכות, שאנו, הצופים, נחשפים אליהן. המתח וחוסר השקט של בומבה גוברים; לא פעם בומבה מנגב את הזיעה מפניו, ומנסה להתגבר על יובש בפה בתנועות שפתיו ולשונו, ופניו עוטות ארשת עצובה מאוד. עיניו לחות, אך לנצמן, בעדינות אבל בתקיפות, מדרבן אותו להמשיך. בומבה ממשיך לספר בלקוניות כיצד סיפר את הנשים בטרבלינקה, עד שהוא מגיע לפרשה טראומתית במיוחד:

מה קרה לאברהם בומבה באותם רגעי שתיקה, שבהם היה נתון ללחץ אדיר (עצבים, זיעה, דמעות, חזרה לשפת היידיש). לפי חוקרת הקולנוע ליבי סקסטון: "...בזמן התמוטטותו של אברהם בומבה "בשואה"... שאלותיו הבלתי נלאות של הבמאי מציתות התפוצצות פנימה של הנרטיב של העדות, שבה, בדבריו (של לנצמן), העבר הוחזר לחיים באלימות כזאת, שכל המרחק התמוטט, ביצירת הווה מזוכך, ההפך הגמור מהיזכרות. יש לציין שהחזרה לשפת האם משמעותית ביותר בהקשר זה: ככל הנראה, היידיש מהווה טריטוריה ראשונית מבחינה רגשית עבור בומבה.

https://www.yadvashem.org/he/education/educational-materials/film-reviews/shoah.html#footnote12_jzw2yci

עדות נוספת של אברהם בומבה מתוך Shoah Foundation

<https://www.youtube.com/watch?v=e9ftU0KkXpY>

3. עדותו של ריכרד גלזר

כתוב בתערוכה

ריכרד גלזר

עדות מתוך הסרט "שואה" (1985)

בבימויו של קלוד לנצמן, שאישר בנדיבותו את הצגתה כאן

8 דקות מתוך 9:16 שעות

הרחבה והסבר

ריכרד גלזר (נולד בפראג, 1920, התאבד בפראג, 1997). גלזר היה בן למשפחה מתבוללת של יהודים צ'כים. עם כיבוש צ'כיה, נשלח לטרזינשטט (טרזין). בתחילת אוקטובר 1942 גורש גלזר למחנה ההשמדה טרבלינקה. היה מממייני בגדי הקורבנות וחבר ב"יחידת ההסוואה" בטרבלינקה, שתפקידה היה לדאוג, מדי בוקר, לתחלופה יומית של ענפי עצים בגדרות התיל הפנימיות והחיצוניות במחנה, בייחוד אלו שמשני עברי ה"צינור" שהוביל לתאי הגזים. הוא נמלט מהמחנה במרד ב-2 באוגוסט 1943. עם סיום המלחמה, שוחרר גלזר על ידי צבא ארצות הברית. מיד עם תום המלחמה

כתב בצ'כית את עדותו. ב-1992 הופיעה העדות כספר בגרמנית, בשם "מלכודת עם גדר ירוקה: הישרדות בטרבלינקה". מאוחר יותר כתב את הספר "תחנת טרבלינקה". גלזר סיפר על טרבלינקה פעמים רבות. היה עד במשפטי טרבלינקה

ב-4-1963. ריכרד גלזר היה ידוע בחוש הומור מפותח, היה בעל נהדר, אך החוויות מטרבליניקה הותירו בו את חותמן, איתן נאבק עד סוף חייו. בספרו "תחנת טרבליניקה", לוקח ריכרד גלזר את הקורא למציאות המחנה. הספר מאפשר, לפחות באופן חלקי, להבין מה התרחש במחנה ההשמדה טרבליניקה. בעקבות פלישת צבאות ברית ורשה לצ'כוסלובקיה, בשנת 1968, עבר עם משפחתו לשווייץ. מיכאל פטרס, מייסד רשת של חוקרי שואה עצמאיים, החל לבנות דגם של טרבליניקה. את הדגם לא הספיק לסיים. הוא הלך לעולמו ב-1977.

גלזר תיאר את הגעתו לטרבליניקה:

נלקחנו לצריפים. המקום כולו היה מצחין. בערמה גבוהה ומבולגנת היו כל החפצים שאנשים יכלו להביא... בזמן שעבדתי שאלתי אותו: מה קורה פה? איפה האנשים שהתפשטו? הוא צעק ביידיש: מתים! כולם מתים!

עדות גלזר על הנסיעה ברכבת מצ'כוסלובקיה לטרבליניקה

לנצמן, "שואה", עמ' 47

ריכרד גלזר: נסענו במשך יומיים. בבוקר היום השני ראינו שעזבנו את צ'כוסלובקיה, ושנחנו נוסעים מזרחה. השומרים שלנו לא היו אנשי א.ס.א.ס היו אלה ה"שוף פוליציאיי" במדים ירוקים. הקרונות שלנו היו קרונות נוסעים רגילים. כל המקומות היו תפוסים. אי אפשר היה לבחור, הכול היה ממוספר, הכול היה מחולק. בקרון שלי היו זוג קשישים. אני זוכר, האיש החביב רצה כל הזמן לאכול ואשתו נזפה בו שלא יישאר כלום, כך אמרה, לזמנים שיבואו זה היה כבר היום השני, וראיתי את השלט "מלקיניה". המשכנו לנסוע עוד קצת. לפתע, לאט מאוד, סטתה הרכבת מהמסילה הראשית ונסעה לעבר יער. בעוד אנחנו מסתכלים - יכולנו לפתוח קצת את החלון - הזקן בתא שלנו ראה מישהו... היו שם פרות שרעו... והוא שאל, אבל בתנועות: "איפה אנחנו?" והוא עשה תנועה מוזרה. כך! על הגרון.

קלוד לנצמן: פולני?

ריכרד גלזר: פולני.

קלוד לנצמן: אבל איפה זה היה? בתחנת הרכבת?

ריכרד גלזר: זה היה במקום שבו נעצרה הרכבת. מצד אחד היה יער, ומהצד השני כרי מרעה. וראינו פרות ששומר עליהן בחור צעיר, נער... פועל משק... פועל.

קלוד לנצמן: ואחד מכם שאל?

ריכרד גלזר: הוא לא שאל במלים, אלא בסימנים: "מה קורה כאן" והוא עשה את התנועה הזאת. ככה, אבל לא התייחסנו אליו, לא הבנו*.

ריכרד גלזר: בשעה זו יכולתי לחשוב רק על קארל אונגר, החבר שלי**. הוא נמצא בחלקה האחורי של הרכבת, בתוך החלק שניתקו, שהשאירו בחוץ. הייתי זקוק למישהו. לידי, איתי, ואז ראיתי אותו. הוא היה בקבוצה השנייה שנותרה בחיים, גם הוא. ובדרך, אני לא יודע איך, נודע לו, הוא כבר ידע. הוא התבונן בי, ורק אמר: ריכרד, אבי, אמי, אחי! נודע לו בדרך.

קלוד לנצמן: כמה זמן לאחר שהגעתם, התרחשה הפגישה הזאת בין קארל ובינך?

ריכרד גלזר: זה היה... בערך עשרים דקות אחרי שהגענו לטרבלינקה. ואז יצאתי מהצריף, וראיתי לראשונה את השטח הענק... קראו לו - אבל זה נודע לי מאוחר יותר - "מגרש המיון". והוא היה קבור תחת הררי חפצים מסוגים שונים: הרי נעליים, בגדים, בגובה עשרה מטר. ואז חשבתי ואמרתי לקארל: זאת סערה. ים מפלצתי. אנייתנו נטרפה. ואנחנו עוד חיים. ואין לנו מה לעשות. רק להמתין לכל גל חדש, לצוף עליו, להכין את עצמנו לגל הבא... ובכל מחיר להישאר על הגל. ותו לא.

לנצמן, "שואה", עמ' 65

- על האירוע הזה מספרים איכרים מהכפר טרבלינקה, קלוד לנצמן, "שואה", עמ' 49:

איכרי טרבלינקה: פעם אחת, היו יהודים מחוץ לארץ, הם היו ככה שמנים. הם היו בתוך קרונות נוסעים, והיה גם קרון מסעדה, הם יכלו לשתות, הם יכלו גם להסתובב, והם סיפרו שהם נוסעים לעבוד בבית חרושת. וכשהם נכנסו ליער, הם ראו מה היה בית החרושת הזה! היינו עושים להם את הסימן הזה. ככה.

קלוד לנצמן: איזה סימן?

איכרי טרבלינקה: שעומדים לחנוק אותם, והיהודים לא האמינו לנו.

קלוד לנצמן: אבל מה פירוש הסימן הזה?

איכרי טרבלינקה: שהמוות ממתין להם.

**קרל אונגר היה חברו הטוב של גלזר. הם הכירו בטרזיינשטט והפכו להיות חברים קרובים. שניהם גורשו לטרבלינקה עם משפחותיהם באותו יום - 8 באוקטובר 1942. על ההגעה לטרבלינקה וחברו שהיה בחלק הרכבת שנותק בתחנת הרכבת טרבלינקה ועל הפגישה עם חברו - בעמ' 65

4. פרנץ סוכומל, קצין אס.אס במחנה טרבלינקה

כתוב בתערוכה

פרנץ זוכומל, קצין אס.אס במחנה טרבלינקה
עדות מתוך הסרט "שואה" (1985)
בבימויו של קלוד לנצמן
שאישר בנדיבותו את הצגתה כאן
14 דקות מתוך 9:16 שעות

הרחבה והסבר

פרנץ סוכומל נולד ב-1907 בקרומאו, בוהמיה ב-1907. הוא הצטרף למפלגה הגרמנית הסודטית (SdP) בשנת 1938. לאחר סיפוח חבל הסודטים לרייך השלישי כתוצאה מהסכם מינכן, הוא הצטרף לחיל המוטורי הנאצי-סוציאליסטי (NSKK), שהיה ארגון צבאי למחצה של המפלגה הנאצית. בתחילת מלחמת העולם השנייה סוכומל היה חייל בצבא הגרמני ולחם בקרב על צרפת בשנת 1940. במרץ 1941 הוא הפך לצלם במרכז ה"מתת החסד" האדמאר במטה מבצע T4 בברלין, שם צילם קורבנות לפני הריגתם. באוגוסט 1942 הועבר סוכומל למחנה ההשמדה טרבלינקה, שם היה אחראי על טיפול במשלוחים נכנסים של קורבנות יהודים וכן - על החרמה ואיסוף חפצי ערך. באוקטובר 1943 עבר לשרת במחנה ההשמדה סוביבור לתקופה קצרה. לאחר סיום מבצע ריינהרד בנובמבר 1943, הועבר סוכומל יחד עם שאר צוותו של גלובוצניק לאזור המבצעי של החוף האדריאטי בטריאסטה. שם היה חבר ביחידת הפעולה המיוחדת והיה מעורב ברצח יהודים, החרמת רכוש יהודי ובלחימה בפעילות פרטיזנית. לקראת סוף המלחמה, בסוף אפריל 1945, נסוגה "היחידה המיוחדת" מצפון איטליה. סוכומל נפל לשבי האמריקאי כשבוי מלחמה ושוחרר באוגוסט 1945.

עשרים שנה לאחר תום המלחמה, במסגרת החקירות הרשמיות הראשונות על פשעים נגד האנושות במחנה ההשמדה טרבלינקה, אספו הרשויות הגרמניות ראיות להשתתפותו של סוכומל בשואה. הוא נעצר ב-11 ביולי 1963 ונאשם במשפטי טרבלינקה שהתנהלו מ-12 באוקטובר 1964 עד 3 בספטמבר 1965 נגד עשרה נאשמים בבית המשפט המחוזי השלישי של דיסלדורף. האישומים כללו רצח של לפחות 700,000 אנשים, בעיקר יהודים, בתאי הגזים, וכן תקיפה קטלנית, ירי ותלייה של אסירים בודדים. סוכומל הורשע בסיוע לרצח ונידון לשש שנות מאסר. הוא שוחרר מהכלא ב-20 בדצמבר 1967.

בשנת 1975 פרנץ סוכומל הוקלט בסתר במהלך ראיון לסרט התיעודי "שואה" בבימויו של קלוד לנצמן שיצא לאקרנים. במהלך הראיון במלון פוסט בבראונאו הוא סיפק פרטים על פעולות הפשע בטרבלינקה. הוא ביצע את שיר טרבלינקה שאסירים היו צריכים ללמוד עם הגעתם למחנה. המילים בתרגום לאנגלית היו: "אנו יודעים רק את דבריו של המפקד שלנו. אנו יודעים רק ציות וחובה. אנו רוצים לשרת, להמשיך לשרת עד שקצת מזל יחכה לנו פעם אחת. הידד" הוא מת ב-18 בדצמבר 1979.

עדותו של סוכומל מתוך הראיון בסרט שואה של קלוד לנצמן

פרנץ סוכומל, אונטרשרפיהרר של ה-אס.אס (שר):

מבט קדימה, משקיף על העולם

אמין ועליז

צועדות הפלוגות לעבודה,

עבורנו קיימת רק טרבלינקה,

זהו גורלנו.

את טרבלינקה הטמענו בתוכנו בהרף עין.

אין אנו מכירים דבר, לבד מפקודת המפקד,

יודעים רק מהם ציות וחובה,

אנו רוצים לשרת, להמשיך ולשרת,

עד שיום אחד, יקרוץ לעברנו גורל אחר. הורה!

לנצמן: עוד פעם, אבל חזק יותר!

פרנץ סוכומל: כן. אנחנו צוחקים ויחד עם זאת זה כל כך עצוב!

לנצמן: איש לא צחק!

סוכומל: אל תכעס עלי. רצית היסטוריה, אני אומר לך את ההיסטוריה.

פרנץ כתב את המלים, המנגינה באה מבוכנוואלד, מחנה הריכוז שבו

פרנץ היה שומר. בבוקר, כשהגיעו יהודים חדשים.

קלוד לנצמן: פלוגות עבודה יהודיות...

סוכומל: כן. הם היו חייבים ללמוד את זה מיד, ועוד באותו הערב לשיר את השיר.

לנצמן: תתחיל את זה שוב, זה חשוב מאוד. אבל חזק!

סוכומל: הצעד חזק ובטוח, מבט על העולם,

זקופים ורחוקים

צועדות פלוגות העבודה למלאכתן.

עבורנו קיימת רק טרבליניקה זהו גורלנו.

את טרבליניקה הטמענו בתוכנו כהרף עין.

אין אנו מכירים דבר, לבד מפקודת המפקד.

יודעים רק מהם ציות וחובה,

אנו רוצים לשרת, להמשיך ולשרת,

עד שיום אחד, יקרוץ לעברנו

גורל אחר. הורה!

אתה מרוצה?

זה "אורגנילי". אף יהודי כבר לא יודע את זה!

לנצמן: איך אפשר היה בימי השיא בטרבליניקה "לטפל" בשמונה עשר

אלף איש?...

סוכומל: שמונה עשר, זה מוגזם...

לנצמן: אה! אבל קראתי את זה בפרוטוקול של המשפט... "לטפל"

בשמונה עשר אלף איש... לחמל שמונה עשר אלף איש...

סוכומל: כן, כן. מר לנצמן, זה מוגזם, אתה יכול להאמין לי.

כמה? שנים-עשר עד חמישה עשר אלף, אבל אז עבדנו חצי לילה, בינאר

המשלוחים היו מגיעים כבר בשש בבוקר.

לנצמן: תמיד בשש בבוקר?

סוכומל: לא תמיד, לעתים קרובות. הם לא היו מגיעים בשעה קבועה.

לפעמים היה מגיע אחד בשעה שש בבוקר, ואחר כך עוד אחד בצהריים,

או עוד אחד מאוחר בערב. אתה מבין?

לנצמן: טוב. מגיע משלוח: הייתי רוצה שתתאר כדיוק רב את כל התהליך

בעונת השיא.

סוכומל: המשלוחים היו יוצאים מתחנת הרכבת של מלקיניה לתחנת

הרכבת של טרבליניקה. מה המרחק בקילומטרים בין מלקיניה

וטרבליניקה? עשרה קילומטר בערך. טרבליניקה הייתה עיירה קטנה בגלל משלוחי היהודים עלתה חשיבותה של תחנת הרכבת שלה. בכל משלוח היו שלושים עד חמישים קרונות.

חילקו אותם תמיד לקבוצות של עשרה, שנים עשר, ואפילו חמישה עשר קרונות, שנסעו למחנה והובלו אל הרמפה. הקרונות האחרים נשארו להמתין, עמוסים בני אדם, בתחנת הרכבת בטרבליניקה. האשנבים היו מכוסים בתיל, כדי שאיש לא יוכל לצאת. ועל הגגות היו "כלבי ציד צמאי דם", אוקראינים או לטבים. הלטבים היו הגרועים ביותר. על הרחבה, אל מול כל קרון, עמדו מוכנים שני יהודים מקומנדו ה"כחולים" כדי שהכול יילך מהר, הם אמרו: "צאו, צאו, מהר, מהר, מהר!" היו גם אוקראינים וגרמנים.

לנצמן: כמה גרמנים?

סוכומל: בין שלושה לחמישה. לא יותר. אני מבטיח לך.

קלוד לנצמן: וכמה אוקראינים?

סוכומל: עשרה. עשרה אוקראינים, חמישה גרמנים...

לנצמן: זאת אומרת עשרים איש מקומנדו ה"כחולים"?

סוכומל: כן, קומנדו ה"כחולים" היו כאן... וכאן, הם שלחו את האנשים פנימה. שם היה קומנדו ה"אדומים".

לנצמן: מה היה תפקידו של קומנדו ה"אדומים"?

סוכומל: הבגדים! הם היו צריכים לאסוף את בגדי הגברים, את בגדי הנשים, ולהעלות אותם מיד לכאן.

לנצמן: כמה זמן עבר מפריקת הקרונות ברמפה עד ההתפשטות, כמה דקות?

סוכומל: לגבי הנשים, נניח שעה בסך הכול. שעה, שעה וחצי. רכבת שלמה בשעתיים. תוך שעתיים הכול נגמר... מבואם ועד המוות. שעתיים, שעתיים וחצי, שלוש שעות.

לנצמן: רכבת שלמה? ובשביל חלק ממנה, בשביל עשרה קרונות? כמה זמן?

סוכומל: אי אפשר להעריך: חלקי הרכבת הגיעו בזה אחר זה. האנשים זרמו ללא הרף, אתה מבין? הגברים שהמתינו ישבו שם, שם, ומיד שלחו אותם למעלה דרך ה"צינור".

הנשים הלכו האחרונות... בסוף. גם הן היו צריכות לעלות לשם, ולעתים קרובות הן המתינו כאן. תמיד בחמישיות, נכון, בחמישיות. חמישים איש, שישים נשים עם הילדים שהיו צריכים להמתין עד שיהיה כאן מקום.

לנצמן: ערומים?

סוכומל: ערומים! בקיץ ובחורף.

לנצמן: בחורף יכול להיות מאוד קר בטרבלינקה.

סוכומל: הנה, חורף אחד, בדצמבר, בכל אופן אחרי חג המולד... אבל כבר לפני חג המולד היה... היה קור כלבים! בין עשר לעשרים מעלות מתחת לאפס. אני יודע את זה, כי בהתחלה גם אנחנו מתנו מקור. לא היו לנו מדים מתאימים. גם לנו. היה קר.

לנצמן: אבל עוד יותר...

סוכומל: לאומללים... בתוך ה"צינור" היה מאוד, מאוד קר. מאוד קר.

לנצמן: והאם תוכלתאר בפרוטרוט רב את ה"צינור" הזה. איך הוא נראה? מה היה רוחב ה"צינור" הזה? איך היו האנשים ב"צינור"?

סוכומל: ה"צינור" היה ברוב ארבעה מטר בערך. כמו החדר הזה. היו בו גדרות כלונסאות בגובה כזה, נניח כמו זה.

לנצמן: קירות?

סוכומל: לא, לא. גדרות תיל, כשבתוכם שזורים בצפיפות ענפי עצים, ענפי אורן, אתה מבין? זה מה שנקרא "הסוואה". היה קומנדו הסוואה של עשרים יהודים שהלכו בכל יום להביא ענפים טריים מהיער. והכול היה מכוסה. הכול, הכול. הם לא יכלו לראות החוצה, לא ימינה ולא שמאלה. ממש שום דבר. אי אפשר היה לראות דרך זה. אי אפשר. אותו דבר כאן, כאן, כאן וכאן... בלתי אפשרי היה לראות דרך זה.

לנצמן: טרבלינקה, מקום שבו חוסלו אנשים כה רבים, לא הייתה מחנה גדול, נכון?

סוכומל: זה לא היה גדול. חמש מאות מטר במקום הרחב ביותר. זה לא היה בצורת מלבן, אלא יותר בצורת מעוין. תאר לך את זה כך: כאן זה

היה שטוח. ומכאן התחילו לעלות. ובקצה הגבעה היה תא הגזים. היה צורך לטפס אליו.

לנצמן: ה"צינור" נקרא גם "הדרך לשמים", לא?

סוכומל: היהודים קראו לה "העלייה לשמים" וגם "הדרך האחרונה". אני שמעתי רק את שני השמות האלה.

קלוד לנצמן: אני צריך לדמיין את זה. הם נכנסו לתוך ה"צינור"... ואז מה קרה? ערומים לגמרי?

סוכומל: ערומים לגמרי. ניצבו שם שני שומרים אוקראינים. בעיקר בשביל הגברים, אתה מבין? כשהגברים השתמטו, היכו אותם במכות שוט. בשוט. וגם פה. ואפילו פה. את הגברים "זירזו" במכות. את הנשים לא.

לנצמן: את הנשים לא?

סוכומל: לא, אותן לא היכו.

לנצמן: ולמה האנושיות הרכה הזאת?

סוכומל: אני לא ראיתי את זה. אני לא ראיתי. אולי היכו גם אותן.

לנצמן: למה לא?

סוכומל: למה לא? בכניסה לתאי הגזים, כן, זה בטוח...

קלוד לנצמן, "שואה", עמ' 139 - 146

סוכומל: הנשים היו צריכות להמתין ב"צינור". הן שמעו את המנועים של תאי הגז. ואולי גם את זעקות התחנונים. ואז הגיעה חרדת המוות. וכשבן האדם נתון בחרדת מוות, הוא מאבד את השליטה על הצרכים הוא מתרוקן, מלפנים ומאחור... ומסיבה זו, במקום שבו חיכו הנשים, מצאו לעתים קרובות חמש או שש שורות של צואה.

קלוד לנצמן: בעמידה...

סוכומל: לא, לא, הן יכלו להתכופף, או אפילו בעמידה... למעשה, אני לא הסתכלתי, ידעתי זאת רק לפי הצואה.

קלוד לנצמן: רק הנשים או גם הגברים?

סוכומל: הגברים לא. רק הנשים. בגברים האיצו לאורך ה"צינור". הקצב היה מהיר. הנשים נשארו שם וחיכו עד שהתפנה תא גזים.

לנצמן: והגברים?

סוכומל: לא. הם "הוכרחו" להיכנס פנימה ראשונים, עם שוט. אתה מבין? הגברים עברו תמיד ראשונים. לא נתנו להם זמן להמתין. לא, לא! לא.

לנצמן: וחרדת המוות?

סוכומל: חרדת המוות גורמת לאיבוד שליטה. זה ידוע היטב... כשבן אדם יודע שהוא עומד למות, זה יכול בהחלט לקרות לו גם במיטה. אמי כרעה על ברכיה לפני המיתה שלה...

לנצמן: אמך?

סוכומל: אמי... הייתה שם ערמה גדולה... ככה זה. זה הוכח מבחינה רפואית. לא?

ואם אתה רוצה לדעת הכול: מרגע שפרקו אותם, כלומר, בין אם העמיסו אותם בוורשה ובין אם במקומות אחרים, הם כבר הוכו. הוכו קשות. יותר קשה מאשר בטרבלינקה, אני מבטיח לך. אחר כך הייתה הדרך, בעמידה בקרון, בלי בתי שימוש, כלום, בקושי מים. אחר כך נפתחו הדלתות וזה התחיל מחדש!

"פרנזה, פרנזה, פרנזה". "שיפשה, שיפשה, שיפשה". אני לא מצליח לבטא בגלל ה... שיניים התותבות שלי. זה בפולנית, פרנזה או שיפשה...

לנצמן: מה פירוש פרנזה?

סוכומל: זוהי מלה באוקראינית: "מהר, מהר!" ושוב גירוש. גשם של מכות שוט. לקוטנר מה-אס.אס היה שוט בגודל כזה! נשים שמאלה. גברים ימינה. ותמיד תמיד, המכות!

קלוד לנצמן: ללא הרף?

סוכומל: ללא הרף. לכאן, לשם, שיפשה, שיפשה, אתה מבין? תמיד בריצה. תמיד. אבל ככה זה כש"חיסלו" אותם... זו הייתה הטכניקה... כי אסור לשכוח: זה היה צריך להתרחש מהר!

לקומנדו ה"כחולים" הייתה גם משימה: להוביל את הזקנים והחולים ל"מרפאה", כי הם היו מעכבים את זרם האנשים לתאי הגזים. עם הזקנים זה היה לוקח זמן רב מדי. הגרמנים היו אלה שהחליטו לשלוח זה או אחר ל"מרפאה". היהודים מקומנדו ה"כחולים" היו רק "מכשיר הביצוע": הם הובילו את האנשים לעבר ה"מרפאה". העבירו אותם לשם על אלונקות. נשים זקנות, ילדים חולים, ילדים שאינם הייתה חולה, או

ילדים שנלוו לסבתא זקנה מדי, ונשלחו יחד עם הסבתא, כיוון שלא ידעו מהי ה"מרפאה"! דגל לבן עם צלב אדום הונף עליה. הוביל לשם מעבר. כל זמן שהם הלכו, הם לא ראו כלום. ואחר כך... הם גילו את המתים בתוך הבור.

ואז הם הוכרחו להתפשט, להתיישב על תל החול והרגו אותם בכדור בצוואר. הם נפלו לתוך הבור.

תמיד בערה אש בבור, אש שהוצתה מזבל, מנייר ומבנזין, כי בני אדם הם חומר בעירה מצוין.

קלוד לנצמן, שואה, עמ' 154 - 157

הרחבה על עדותו של סוכומל לקלוד לנצמן באתר מוזיאון השואה בוואשינגטון

<https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn1004727>

עמדת "אלבום פרנץ" - בחוץ: טקסט מבואי. בתוך המצגת עצמה: פירוט תצלומים

כתוב בתערוכה

התצלומים מתוך "אלבום קורט פרנץ"
ספטמבר 1942 – 1944
[ארכיון מחוז נורד ריין-וסטפליה, דיסלדורף]

הרחבה והסבר

קורט פרנץ* (1914-1998), טבח במקצועו, היה סגן-מפקד מחנה טרבלינקה. עליו הוטל לפקח על הרס המחנה במסגרת "מבצע 1005" – שם הקוד להעלמת הראיות לרצח ההמוני במחנות ההשמדה - וכנראה הוא זה שצילם את מרבית התצלומים. באלו מהם שנתרו באלבום, אפשר לראות - אולי משום האיסור החמור על צילום במחנות ההשמדה - רק את המתחם ה"תחתון" במחנה, ששימש באותו זמן למגורי סגל האס.אס, השומרים האוקראינים ואסירי העבודה היהודים. "המחנה העליון", שבו התבצעה ההשמדה, אינו נראה בהם - אך נראית הוצאת שרידי הגופות מהמחפורות וערבולם באדמה באמצעות מחפרים. כותרת הדף הפותח את האלבום, שמילתה הראשונה נמחקה, הייתה "Schöne Zeiten" ("הזמנים היפים").

האלבום נמצא בביתו של פרנץ עם מעצרו ב-1959. ב-1965 נשפט פרנץ למאסר עולם על כך שרצח במו-ידיו לפחות 139 אסירים ועל שותפותו ברציחתם של לפחות 300 אלף יהודים בתקופת שירותו במחנה. ב-1993 שוחרר מהכלא "מטעמי בריאות".

פרנץ כונה על ידי האסירים בובה (Lalke) בידיש, מכיוון שפניו היו חלקים ונאים כפני בובה, הופעתו החיצונית של פרנץ הסתירה את טיבו האמיתי. הוא היה דומיננטי ביחסו כלפי האסירים והדמות שממנה הם פחדו יותר מכל, עקב אכזריותו המיוחדת והפעמים התכופות בהן הגיע לפקח על המתרחש. פרנץ נהג להסתובב ברחבי המחנה, כשהוא רכוב על סוס, מלווה בכלב הסן-ברנד שלו, "פּרי", המופיע בכמה מצילומיו. "פּרי" אומן במיוחד לציית להוראותיו של פרנץ, אשר בדרך כלל פקד עליו להסתער על אסירים ולנשוך אותם באברי מינם. פרנץ נהג לשסות את כלבו באסירים, שמשכו את תשומת לבו מסיבה כלשהי. הפקודה הקבועה הייתה "איש, נשוך את הכלב (בגרמנית Mensch, faß den Hund)

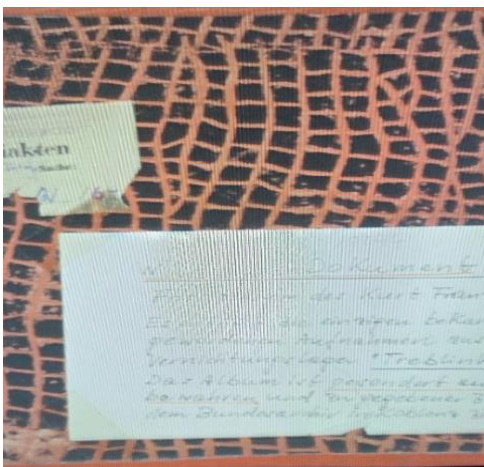
*הרחבה על קורט פרנץ ראה בעמ' 81

תמונה 1 - פתיחה

קורט פרנץ (1914-1998), טבח במקצועו, היה סגן-מפקד מחנה טרבלינקה לאורך כל תקופת פעילותו, ועם חיסולו של המחנה הוא שהופקד על משימת העלמת הראיות לרצח ההמוני. בתצלומים באלבום - אם משום האיסור החמור על צילום במחנות ההשמדה, ואם משום שחלקם הוסרו ממנו והושמדו - נראה בעיקר "המחנה התחתון", ובו מגורי סגל האס.אס, שומרים אוקראינים ואסירי עבודה יהודים; "מתחם ההגעה" למחנה אינו מופיע בהם כלל, וכל שנראה מן "המחנה העליון" הוא אזור הטמנת הנטפות. באחד מהם אפשר כנראה לראות מרחוק את המבנים של תאי הגזים, זה ה"ישן", וקצהו של ה"חדש". האלבום נמצא בביתו של פרנץ עם מעצרו ב-1959. ב-1965 נשפט פרנץ למאסר עולם על כך שרצח במרדיו לפחות 139 אסירים ועל שותפותו ברציחתם של לפחות 300 אלף יהודים בתקופת שירותו במחנה. ב-1993 שוחרר מהכלא "מטעמי בריאות".

קורט פרנץ (1914-1998), טבח במקצועו, היה סגן מפקד מחנה טרבלינקה לאורך כל תקופת פעילותו, ועם חיסולו של המחנה, הוא שהופקד על משימת העלמת הראיות לרצח ההמוני. בתצלומים באלבום אם משום האיסור החמור על צילום במחנות ההשמדה, ואם משום שחלקם הוסרו ממנו והושמדו - נראה בעיקר "המחנה התחתון", ובו מגורי סגל האס.אס, שומרים

אוקראינים ואסירי עבודה יהודים; "מתחם ההגעה" למחנה אינו מופיע בהם כלל, וכל שנראה מן "המחנה העליון" הוא אזור הטמנת הגופות. באחד מהם אפשר, כנראה, לראות מרחוק את המבנים של תאי הגזים, זה ה"ישן" וקצהו של ה"חדש". האלבום נמצא בביתו של פרנץ עם מעצרו ב-1959. ב-1965 נשפט פרנץ למאסר עולם, על כך שרצח במו ידיו לפחות 139 אסירים ועל שותפותו ברציחתם של לפחות 300 אלף יהודים בתקופת שירותו במחנה. ב-1993 שוחרר מהכלא "מטעמי בריאות".

תמונה 2

כריכת האלבום ועליה מדבקה שהצמיד בית המשפט הגרמני.

תמונה 3

עמוד באלבום קורט פרנץ. הכיתוב המקורי: "הזמנים היפים" (המילה זמנים מחוקה בחלקה).

תמונה 4

קורט פרנץ באיטליה, שם הוצב אחרי שירותו בטרבלינקה (1943 - 1944).

תמונה 5

קורט פרנץ (משמאל) עם פרנץ שטנגל, מפקד המחנה, בכניסה לצריף המפקד. קורט פרנץ אוחז במגלב סייסים.

תמונה 6

מבנה לא מזוהה באזור המחנה.

תמונה 7

כלבו של קורט פרנץ, "בֵּרִי", בכניסה לצריף המפקד. הכלב הענק אומן לתקוף אסירים בדרכם להמתה בתאי הגזים; פרנץ נהג לתת לו את הפקודה: "אדם, תפוס את הכלב!"

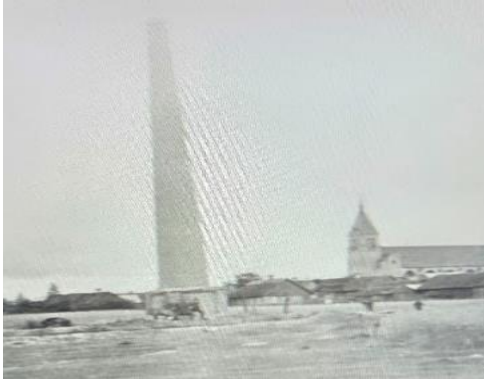
תמונה 8

הריסת ארובה בעיירה מלקיניה הסמוכה לטרבלינקה, שצולמה בראשית סתיו 1942. לבניה מוחזרו כנראה להקמת מבנה תאי הגזים ה"חדש", שהושלם באוקטובר 1942 בידי בנאים יהודים שהובאו מחורשת. לכך מתייחס כנראה הכיתוב המלווה אחד מהתצלומים: "זהו זה. עכשיו אפשר לבנות מבנה חדש". הכיתוב המקורי בראש מקבץ תצלומים זה: "הורסים ארובה".

הריסת ארובה בעיירה מלקיניה הסמוכה לטרבלינקה, שצולמה בראשית סתיו 1942. לבניה מוחזרו כנראה להקמת מבנה תאי הגזים ה"חדש", שהושלם באוקטובר 1942 בידי בנאים יהודים שהובאו מחורשת. לכך מתייחס כנראה הכיתוב המלווה אחד מהתצלומים: "זהו זה. עכשיו אפשר לבנות מבנה חדש". הכיתוב המקורי בראש מקבץ תצלומים זה: "הורסים ארובה".

תמונה 9

תמונה 10

הכיתוב המקורי: "עדיין עומדת".

תמונה 11

הכיתוב המקורי:
"הכוונה ברורה. אפשר לראות אותה בבהירות".

תמונה 12

"חייל עמית (בגרמנית "קאמ-ראד")
ארווין למברט מדליק את האש"
(הערה: למברט הואשם בבית משפט בפרשה).

תמונה 13

הכיתוב המקורי: "הבעירה עולה יפה".

תמונה 14

תמונה 15

הכיתוב המקורי:
"שפיכת שמן מסייעת לבעירה".

תמונה 16

הכיתוב המקורי:
"צעקה! תנו לי שמן!"

תמונה 17

הכיתוב המקורי:
"לקראת הסוף. אפשר לראות זאת בסדק שמימין".

תמונה 18

הכיתוב המקורי:
"מציתים את האש מחדש"

תמונה 19

הכיתוב המקורי: "הכבידה אדירה".

תמונה 20

הכיתוב המקורי:
"זהו זה, עכשיו אפשר לבנות מבנה חדש".

תמונה 21

תמונה 22

הכיתוב המקורי:
"עבודה מצוינת".

תמונה 23

צולם לאחר מרד האסירים, שפרץ ב-2 באוגוסט 1943: מחסן תחמושת מבטון ועליו מאגר מים למקלחות האס.אס שכונה "רחוב קורט זיידל". לכאן פרצו האסירים בראשית המרד. מצדדיו עמדו שני צריפי מגורים של אנשי האס.אס שהוצתו על-ידי המורדים ונשרפו כליל. מסילת הברזל שהסתיימה ב"מתחם ההגעה" הסמוך, הניתנת לזיהוי מאחור. כולם בתצלום הם אסירים יהודים שהועסקו בפירוק המחנה.

תמונה 24

תמונה 25

מתחם "התרגעות" מוקף ערוגות פרחים, שמוקם בין צריפי האסיס לצריפי השומרים האוקראינים וצולם כנראה בסתיו 1942. המתחם הוקם במקודת מפקד המחנה, שטנגל, במסגרת "ייפוי" מקיף של "המחנה התחתון". במרכז כלוב לחיות בר שניצודו בסביבת המחנה, שועלים בעיקר, ומעליו שובך יונים ("גן החיות"). הכיתוב המקורי בראש מקבץ תצלומים זה: "גן החיות שלנו".

תמונה 26

שועלי גן החיות. חיפוי העץ הדקורטיבי ל"מאורת השועלים" נעשתה כנראה ע"י נגר אומן יהודי.

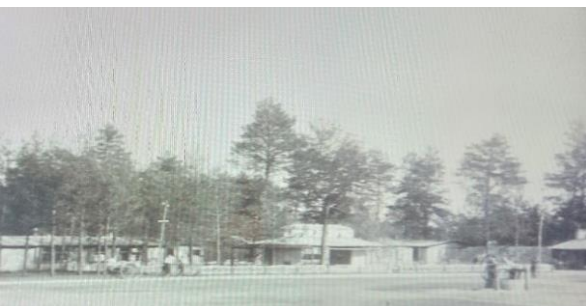
תמונה 27

שועלי גן החיות. חיפוי העץ הדקורטיבי ל"מאורת השועלים", נעשתה כנראה ע"י נגר אומן יהודי.

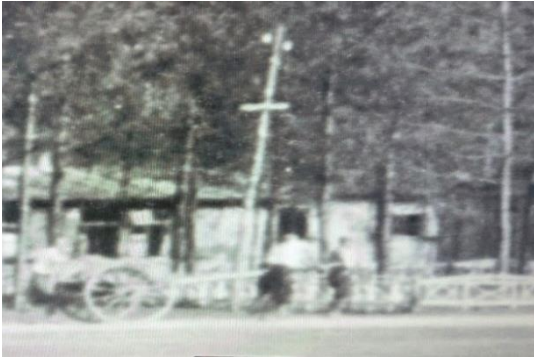
תמונה 28

משמאל: מבנה "גן החיות" ועליו שובך יונים מימין: צריפי השומרים האוקראינים.

תמונה 29

הכיתוב המקורי: "רחוב גן החיות"

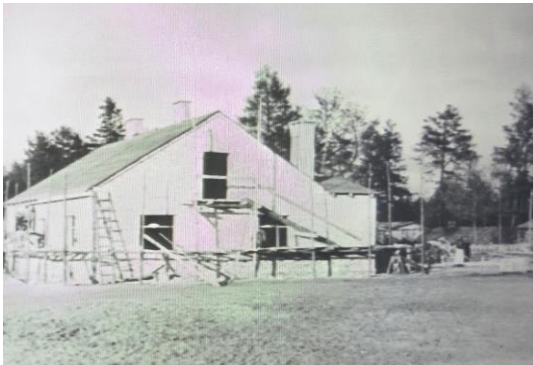

תמונה 30

תמונה 31

הכיתוב המקורי:
"גן החיות"

תמונה 32

צולם קודם למרד: מבנה המאפייה שבנייתו החלה בראשית 1943. מאחריו "גן החיות" ומימנם הבאר, אורווה ובתי המלאכה – מבני עץ שנשרפו כליל.

תמונה 33

פעולתם של מחפרי מכרות שנחכרו מחברות גרמניות ושימשו לחפירת בורות קבורה המוניים בשלושת מחנות מבצע ריינהרד. צולמו אחרי מרץ 1943 וקודם למרד האסירים (2 באוגוסט 1943). במבצע העלמת הראיות לרצח ההמוני ולעצם קיומו של המחנה, שימשו המחפרים להוצאת שרידי הגופות מן האדמה. אלה הועברו על אלונקות עלידי אסירי ה"זונדרקומנדו" לשריפה על שבכות מאחורי טאי הטיים. עצמות גדולות רוסקו באופן ידני ונטחנו. תלוליות החומר הבהיר ברקע הן כנראה של אפר אדם.

תמונה 34

פעולתם של מחפרי מכרות, שנחכרו מחברות גרמניות ושימשו לחפירת בורות קבורה המוניים בשלושת מחנות מבצע ריינהרד. צולמו אחרי מרץ 1943 וקודם למרד האסירים (2 באוגוסט 1943). במבצע העלמת הראיות לרצח ההמוני ולעצם קיומו של המחנה, שימשו המחפרים להוצאת שרידי הגופות מן האדמה. אלה הועברו על אלונקות עלידי אסירי ה"זונדרקומנדו" לשריפה על שבכות מאחורי טאי הגזים. עצמות גדולות רוסקו באופן ידני ונטחנו. תלוליות החומר הבהיר ברקע הן כנראה של אפר אדם.

תמונה 35

משמאל נראה, כנראה, חלק ממבנה תאי הגזים ה"ישן" וגגו של מבנה תאי הגזים ה"חדש"; לפני המבנה: שני אסירים נושאים אלונקה, ששימשה להעברת גופות מתאי הגזים אל מחפורות הקבורה ומהן לשבכות הבעירה.

תמונה 36

תמונה 37

תמונה 38

תמונה 39

תמונה 40

תמונה 41

תמונה 42

תמונה 43

תמונה 44

תמונה 45

תמונה 46

ביבליוגרפיה:

ארד יצחק, "טרבלינקה אבדן ומרד", עם עובד, 1983
ארד יצחק, "מבצע ריינהרד - בלזן, סוביבור, טרבלינקה", עם עובד, 1986
וילנברג שמואל, "מרד בטרבלינקה", הוצאה לאור של משרד הביטחון, 1986
וירניק יעקב, "שנה בטרבלינקה, דרור לנפש", הדפסה שנייה 2018
כרמון א', "השואה, חלק א'". תל, 1980
לנצמן קלוד, "שואה", כינרת, 1986
ארכיון בית לוחמי הגטאות

כמו כן:

"האנציקלופדיה של השואה", יד ושם וספרית פועלים, כרך שלישי, 1990
בן מיכאל גדעון רפאל, (עורך), מחנה ההשמדה טרבלינקה, ביטאון פורום שמירת
זיכרון השואה המכון ללימודי השואה ע"ש ח.אייבשיץ – חיפה גיליון 20 תשס"ח,
פברואר 2008

ניתן לקרוא בקישור:

<https://ymmuseum.org/wp-content/uploads/2023/05/%D7%9E%D7%90%D7%9E%D7%A8-%D7%A2%D7%93%D7%95%D7%99%D7%95%D7%AA-%D7%95%D7%97%D7%95%D7%9E%D7%A8%D7%99%D7%9D-%D7%98%D7%A8%D7%91%D7%9C%D7%99%D7%A0%D7%A7%D7%94-%D7%90%D7%99%D7%99%D7%91%D7%A9%D7%99%D7%A5.pdf>

אתרי אינטרנט:

יד ושם - אתר האינטרנט

[/https://www.ushmm.org](https://www.ushmm.org) - אתר מוזיאון השואה בוואשינגטון

[/https://muzeumtreblinka.eu](https://muzeumtreblinka.eu) - אתר האינטרנט של מוזיאון מחנה טרבלינקה

מפות, צילומים ותיעוד ממה שנשאר במחנה טרבלינקה לאחר המלחמה:

<https://www.zagladazydow.pl/index.php/zz/article/download/809/781>

עדויות ועדת החקירה של בית המשפט בשדליצה, 1945

https://www.zapisyterroru.pl/dlibra/results?action=AdvancedSearchAction&type=-3&search_attid1=62&search_value1=Treblinka%20%E2%80%93%20extermination%20camp&p=1

נספחים

1. הערה לצילום מעמ' 11

כותרת צילום: תצלום קבוצתי של הפולנים שחיפשו אוצרות בטרבלינקה מהספר של יאן גרוס "קציר הזהב", עמ' 4-5.

הערת המחבר בעמ' 10:

תמונה זו פורסמה לראשונה לקהל רחב יותר יחד עם המאמר "בהלה לזהב בטרבלינקה", שנכתבו על ידי העיתונאים פיוטר גלובסקי ומרצינה קובלסקי בעיתון "גזטה ויבורצה" ("Gazecie) Wyborczej" (במוסף "פורמט דוז'י" 8 בינואר 2008)*. הם מספרים, שקיבלו את התמונה באחת מהבקתות בוולקה,

עיירה ליד טרבלינקה, וכי היא צולמה לאחר מבצע, שבו עצר הצבא איכרים, שחפרו את שטח המחנה בחיפוש אחר זהב וחפצי ערך. האיכרים העצורים נקראים "חופרים". התמונה נמצאת במוזיאון למאבק ולמות קדושים בטרבלינקה.

פרשנות סבירה נוספת לתמונה שנתפסה, מתארת אנשים מכפרים סמוכים שנשלחו לנקות את הקברים (הבורות) שנחפרו בעבר. עם זאת, קשה להתעלם מהמידע, שמסר לעיתונאים של "גזטה ויבורצה" בעל התמונה, שכינה בבירור את המצולמים "חופרים שנתפסו על ידי המיליציה". עוד ידוע שהרשויות לא ניקו את אזור טרבלינקה לפני 1958 (התמונה מגיעה ללא ספק מהמחצית השנייה של שנות הארבעים), וגם אז המשטרה ומי שניקו את האזור - הצטרפו ברצון לחיפוש הזהב.

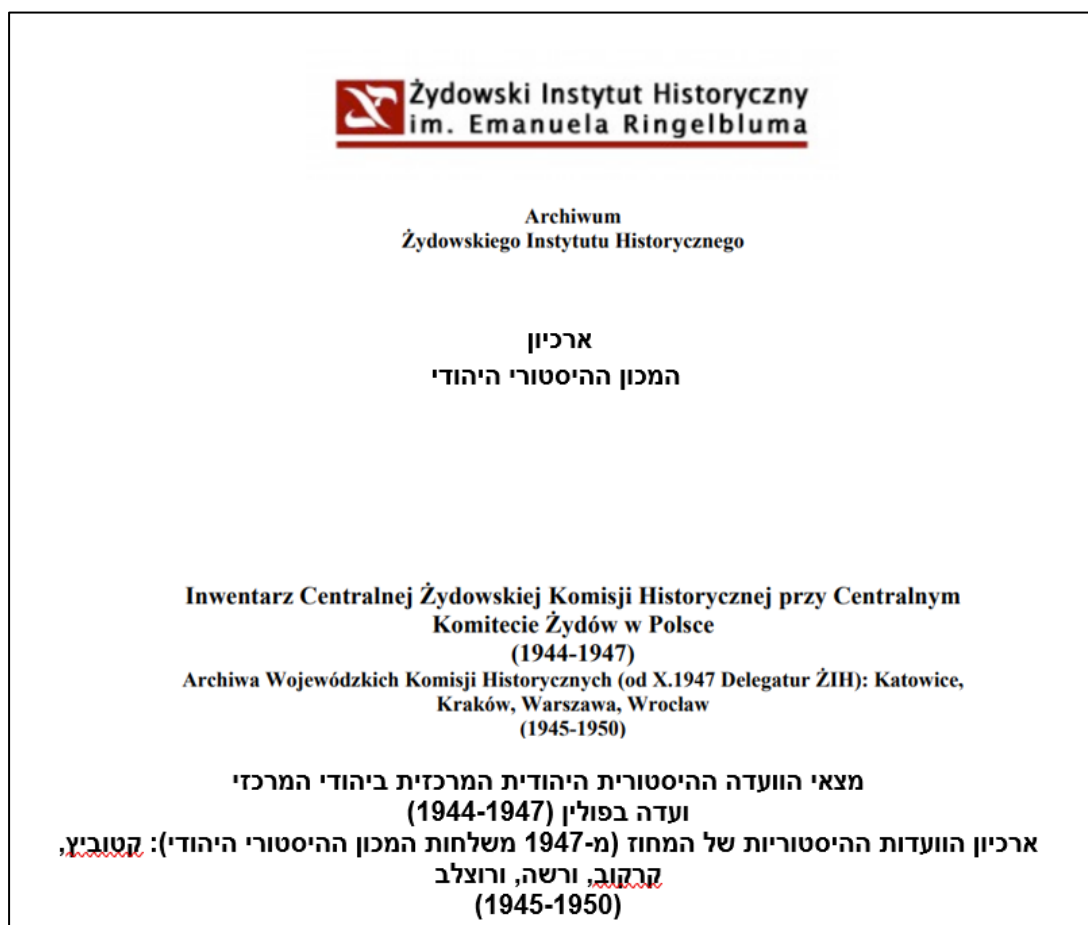
מתוך הספר: "קציר הזהב" (אינו מופיע בתרגום עברי)

JAN TOMASZ GROSS' WSPÓŁPRACA IRENA GRUDZIŃSKA-GROSS, złote
żniwarzecz o tym, co się działo na obrzeżach zagłady
żydów WYDAWNICTWO ZNAK, KRAKÓW 2011

* Piotra Głuchowskiego i Marcina Kowalskiego „Duży Format”, dodatek do „Gazety
Wyborczej”, 8 stycznia 2008

2. ועדות חקירה סמוך לסיום המלחמה

1. הוועדה ההסטורית היהודית

באוגוסט 1944 החליט הוועד המרכזי של יהודי פולין בלובלין המשוחררת על הקמתה של הוועדה ההיסטורית היהודית בפולין. בכינוס היסוד נוסחו מטרות הוועדה והורכב שאלון, שלפיו יחלו בגביית עדויות מן הניצולים. בנובמבר 1944 מונה פיליפ פרידמן לראש הוועדה. הוקמה מועצה מדעית, שחבריה היו פרידמן, רחל אוירבך ונוספים. הוועדה קבעה לעצמה כמה מטרות:

- א. חקר תולדות יהודי פולין בתקופת הכיבוש הגרמני.
- ב. פרסום החומר שייאסף וכתירת מסקנות ראשוניות בעבור המחקר המדעי שייערך על בסיס חומר זה.
- ג. הפצת המידע על פשעי הגרמנים: תיאור העובדות הקשורות להשמדתה של יהדות פולין. חשיבות ההפצה בקרב היהודים וגם בקרב הציבור הפולני.
- ד. לקבץ חומר של מקורות ולערוך אותם בצורה שיטתית, להקים ולתחזק אוספים ארכיוניים וספריות.

בנוסף לכך תכננה הוועדה לערוך סמינריונים, הרצאות, ועידות ודיונים - הן בחוג אנשי המקצוע והן לציבור, הסדרת תערוכות, ייזום כינוסים מדעיים וקשירת קשרים עם מוסדות ועמותות העוסקות בנושאים דומים.

פעילות הוועדה כללה איסוף דיווחים וחומרים נוספים בנושא רצח היהודים במהלך הכיבוש. לשם כך הוכן שאלון לביצוע וכתבת ראיונות. בהמשך, ההנחיות לאיסוף דיווחים נוספו ופורסמו בדפוס:

- הוראות לאיסוף חומרים היסטוריים מתקופת הכיבוש הגרמני לודז' 1945.
- הוראות לאיסוף חומרים אתנוגרפיים מתקופת הכיבוש הגרמני (לודז' 1945).
- הוראות לחקר חוויותיהם של ילדים יהודים במהלך הכיבוש הגרמני (לודז' 1945).

הדיווחים הראשונים שנכתבו בתחילת אוגוסט וספטמבר 1944

בתחילה, הוועדה התמקדה באיסוף חומרים אך ורק על אזורים משוחררים, כולל מחנות ההשמדה בטרבלינקה, בסוביבור ובמיידנק. בהדרגה, היקף העניין התרחב וכלל תחומים ונושאים שונים: גטאות, מחנות, מות ילדים, מדיניות הכובש כלפי יהודים, תנועת ההתנגדות, לוחמת פרטיזנים, יהודים המסתתרים בצד ה"ארי", תרבות ואמנות במהלך הכיבוש, ועוד.

בסתיו 1944 הוזמן איגוד הסופרים, העיתונאים והאמנים היהודים בפולין לשתף פעולה עם הוועדה. יחד עם הוועד המרכזי הזמני של היהודים בפולין - TCKŻP (Tymczasowy Centralny Komitet Żydów w Polsce - CKŻP) הם הקימו את הוועדה ההיסטורית היהודית המרכזית בנובמבר של אותה שנה (CŻKH). בראשה עמד ד"ר פיליפ פרידמן.

פגישת היסוד של הוועדה ההיסטורית היהודית התקיימה ב-28 בדצמבר 1944 בלובלין, במושב הוועדה היהודית המחוזית ברחוב לוברטובסקה 19. במרץ 1945 הועבר מטה הוועדה מלובלין ללודז', והוקמו סניפים אזוריים בערים נוספות. בלודז' היו: הארכיון הראשי של הוועדה, ספרייה, והחלו להיבנות אוספים איקונוגרפיים, אתנוגרפיים ואמנותיים. אוספי הארכיון כללו רשומות של משרדים, מוסדות, ארגונים ואנשים פרטיים שונים, בעיקר מתקופת הכיבוש, אך גם חומרים ישנים יותר. למשל: רשומות של קהילות יהודיות ואוסף רשומות שנוצרו על ידי רשויות הכיבוש הגרמניות והמועצות היהודיות ("יודנראטים") בערים שונות של הגנרלגוברנמן. נאסף ונערך גם אוסף מסמכים וחומרים הנוגעים למחנות: אושוויץ, מיידנק, טרבלינקה, חלמנו ובלז'ץ.

פעילותה של הוועדה ההיסטורית הובילה להקמתו של המכון ההיסטורי היהודי בוורשה* באוקטובר 1947. יש להדגיש במיוחד (מנקודת מבט של מחקר היסטורי עתידי) את האוסף החשוב של עדויות, שנגבו הודות למאמץ שעשתה הוועדה

ההיסטורית היהודית, כמעט מרגע הקמתה. בשנת 1946 נערכו 1,800 ראיונות עם ניצולים. במקביל, החלו להופיע הפרסומים הראשונים שיזמה הוועדה ההיסטורית.

הרחבה על כך:

https://web.archive.org/web/20201102042313/http://www.jhi.pl/uploads/inventory/file/125/CZ_KH_303_XX.pdf

https://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%20206669.pdf

*המכון ההיסטורי היהודי על שם עמנואל רינגלבלום

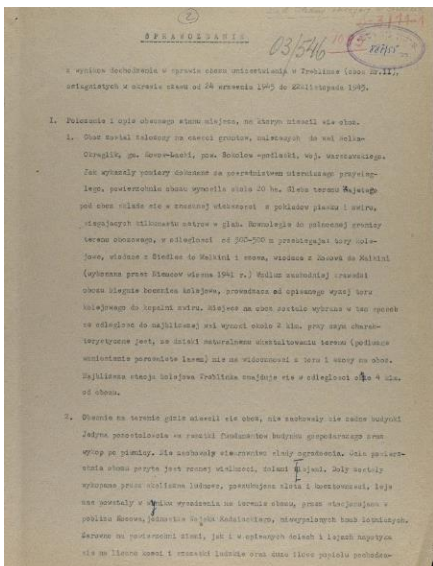
(Żydowski Instytut Historyczny: ŻIH.) מכון מחקר בוורשה, פולין, העוסק בעיקר בחקר ההיסטוריה של היהודים בפולין. המכון יושב בבניין שלפני המלחמה שימש את הספרייה המרכזית למדעי היהדות והמכון ללימודי יהדות בוורשה, שעמדה בסמוך לבית הכנסת הגדול של ורשה ברחוב טלומצקיה. בזמן המלחמה שימש הבניין ארגונים יהודיים שפעלו בגטו ורשה, ביניהם הגוינט, מרכז קליטה לפליטים שהגיעו לוורשה ועוד. בין חלקי האוסף היקרים מצוי ארכיון גטו ורשה המכונה "ארכיון רינגלבלום", שנאסף על ידי "ארכיון עונג שבת" ומכיל כ-6000 מסמכים ואוספים חשובים אחרים הנוגעים למלחמת העולם השנייה.

2. תוצאות חקירה של בית משפט בשדליצה (Siedlce) בנושא מחנה ההשמדה , Treblinka II מהתקופה שבין 24 בספטמבר 1945 ל-22 בנובמבר 1945

1. מנח המחנה, מקום הימצאו ומצבו ביום הבדיקה

1. המחנה הוקם באדמות השייכות לכפר וולקה - אוקרגליק, קוסוב (KOSOWACKI), נפת סוקולוב - פודלסקי, ומחוז ורשה. כפי שמראות המדידות המבוצעות באמצעות מודד מקצועי. שטח המחנה היה בערך 20 הקטר. הרכב האדמה היה לרוב משכבת חול וחצץ לעומק כמה עשרות מ"ר. בצורה מקבילה לגבול הצפוני של שטח המחנה, במרחק 300-500 מטר עוברת מסילת רכבת וכביש המוביל מקוסוב למלכיניה (MALKKINI). הקמת המחנה בוצעה על ידי הגרמנים באביב 1941. לאורך הגבול המערבי של המחנה עוברת מסילה צדדית המובילה למחצבת חצץ.

מקום המחנה נבחר באופן כזה שהמרחק מהכפר הקרוב הוא 2 ק"מ. אופייני הדבר שבשל עיצוב תשתית השטח אין אפשרות לראות מהמסילה

ומהכביש את המחנה. תחנת הרכבת הכי קרובה למחנה נמצאת במרחק של 4 ק"מ מטרבלינקה.

2. כעת בשטח המחנה לא נשאר כלל בניינים. השארית היחידה היא שרידי יסודות, בניין המשך וגם חפירה למרתף. לא נשאר עקבות הגדרות. כל השטח חרוש על ידי בורות. הבורות נחפרו על ידי האוכלוסייה המקומית בחיפוש זהב ותכשיטים. הבורות נוצרו גם כתוצאה מהפצצות של יחידת צבא סובייטית. בבורות אפשר לראות עצמות אדם רבות וכמויות גדולות של אפר שנשאר משריפת גוויות רבות. האפר מעורב בחול ובחצץ.

II. הקמת המחנה וארגונו

1. עבודת בניית המחנה החלה ביוני 1942 תחת הניהול ובהמלצת "הנהלת אגף הבנייה" של האס.אס ומשטרת ורשה. לעבודה השתמשו באסירים פולנים ממחנה העבודה טרבלינקה I וגם ביהודים אשר הובלו מווגרובה (WEGROWA). הבנייה נמשכה בערך 6-8 שבועות. באותה התקופה נבנה מסעף של מסילת ברזל, המובילה מהמסעף עד המחצבה. שטח המחנה מוקף בגדר חוטי תייל וכולל שורות צריפים, בניין המכיל תאים ובורות עמוקים.

2. המחנה חולק לשני חלקים: בראשון נמצאו צריפים לדיור הצוות הגרמני, האוקראיני, והיהודים וכן מחסנים, סדנאות, מוסכים, מחיצת רכבת וגן. בחלק השני נצבו 2 בניינים, אשר הכילו תאים להשמדת אנשים, צריף לפועלים יהודים ומשרפה. שני החלקים היו מופרדים על ידי גדרות תייל.

המפקד היה גרמני, איש אס.אס תחת פיקודו היו כמה עשרות אנשי אס.אס וכמה עשרות אוקראינים. לעבודות גופניות החזיקו במחנה תמיד כמה מאות פועלים יהודים. הם היו מחולקים לשורת קבוצות בהתאם לסוג העבודה. היו קבוצות כדלקמן:

- א. קבוצה של כחולים המועסקת בניקיון קרונות אחרי משלוחים.
- ב. קבוצה של אדומים המועסקת בהורדת בגדי הקורבנות.
- ג. קבוצה (הכי גדולה) המועסקת במיון בגדים ורכוש.
- ד. קבוצה שנקראה "יהודי זהב" המועסקת באיסוף ואריזה של זהב, מטבע זר ותכשיטים.
- ה. קבוצה המועסקת בחטיבה והספקה של עצים למחנה.
- ו. קבוצה המועסקת בתיקון והסוואת גדרות בענפים.
- ז. קבוצה של בעלי מקצוע ובעלי מלאכה המועסקת בסדנאות.

III. תקופת תפקוד המחנה ואופן השמדת קורבנות

1. מיום 23.3.1942 התחילו להגיע משלוחים של יהודים לתחנת הרכבת בטרבלינקה. המשלוחים הגדולים ביותר הגיעו ממחצית חודש דצמבר 1942, כאשר לפי דברי עדים היו מגיעים 1-2 משלוחים מדי יום. היו גם ימים בהם הגיעו 4 משלוחים ביום. לאחר ראש השנה 1943, בערך עד ספטמבר 1943 המשלוחים הגיעו בצורה בלתי סדירה ולעיתים יותר רחוקות.

על יסוד החומר שנאסף, אפשר לשער בכמעט בביטחון שבסוף ספטמבר 1943 המחנה הפסיק לתפקד.

2. במשלוח ממוצע היו כ-60 קרונות משא, בכל קרון הוכנסו בממוצע 100 איש. מספר האנשים בתוך הקרון היה רשום בגיר על דופן הקרון. ברגע הגעת הרכבת לתחנת טרבלינקה חילקו את הקרונות ל-3 חלקים לפי 20 קרונות. הקטר היה דוחף את הקרונות למחיצה ובעצמו היה נסוג מחוץ לשער וחיכה לקרונות ריקים. לאחר הובלת הקרונות למחיצה נפתחו הקרונות, כולם בבת אחת והקורבנות היו נדחפים בצורה אכזרית החוצה, לכיכר. בכיכר בוצעה הפרדה בין נשים וילדים וגברים. שתי הקבוצות צוו להתפשט עד עירום. הקורבנות עצמם הובלו לתאי הגזים. תוך מכות בלתי פוסקות השתדלו הגרמנים לעורר רושם על האנשים שהם הולכים למרחץ. הבניין, המכיל את תאי הגזים, היה מחולק על ידי פרוזדור באמצע, ממנו הובילו כניסות של התאים המסוימים. צריך להסביר שבשטח המחנה עמדו 2 בניינים עם תאים, קטן יותר וגדול יותר. במצב הנוכחי אי אפשר לקבוע בביטחון את מספר התאים בכל בניין, סך הכול היו לפחות 10 תאים. בכל תא היו בערך 500 איש. ההמתה התבצעה על ידי שאיבת אוויר והכנסת גזים דליקים. המוות היה מופיע באופן ממוצע אחרי 15 דקות. את הגוויות היו מוציאים דרך הקירות המוזזים של התאים. מרגע הגעת הקרונות למחנה עד למות הקורבנות היו חולפים 30 עד 40 דקות. בהתחלה הגוויות היו נקברות בבורות בעומק 7-8 מטרים. כעבור זמן מה התחילו לנסות שריפת גוויות, ומאז חורף 1942-1943 התחילו לשרוף גוויות בכמויות גדולות.

למטרה זו נבנו "גרילים" רבים מפסי הרכבת ועל כל גריל שמו 200 גוויות. באופן כזה שרפו גוויות עד סוף פעילות המחנה.

IV. ההתייחסות ומשטר חיי האסירים

היות שייעוד מחנה טרבלינקה היה להשמדה בלבד, הקורבנות שהובלו למחנה היו במקום פחות משעה. בעיה זו יכולה להיות נדונה רק ביחס לפועלים היהודים המועסקים במחנה. ההתייחסות אליהם התאפיינה באכזריות ובגסות כמו במחנות אחרים.

.V. הלאומיות והשייכות של הקורבנות

1. מחנה טרבלינקה נקבע, ללא ספק, להשמדת יהודים. קביעה זו לא משנה את העובדה, שבמחנה השמידו גם מספר מסוים של צוענים ומספר קטן של פולנים.
2. היהודים היוו את המספר המכריע של הקורבנות, הם היו אזרחים פולנים, ביחוד ממרכז פולין: וורשה, ראדום, צ'נסטוכובה, וכן ביאליסטוק, גרודנו ועוד.

.VI. המספר המשוער של הנרצחים

על יסוד המספר הממוצע של המשלוחים, לפי דעתנו מספר הקורבנות נע בין 1,300,000 ל-1,500,000.

.VII. חיסול המחנה

המרד היה הגורם לחיסולו המהיר של המחנה. המרד אורגן על ידי הפועלים היהודים שהיו מאורגנים בארגון סודי. ביום 2.8.1943 בזמן המרד נשרף חלק גדול של בנייני המחנה. חיסולו המכוון של המחנה התחיל בסתיו 1943, כאשר פורקו שאר הצריפים, הגרמנים יישרו את שטח המחנה, חרשו, והוקם שם משק חקלאי, אותו תפעלו אוקראינים. האוקראינים האלה עבדו בחקלאות בשטח המחנה עד כניסת הצבא האדום.

.VIII. עדויות והוכחות מעשיות

1. במהלך החקירה נחקרו עד עכשיו 12 עדים שהיו פועלים במחנה ו-25 עדים שהיו מחוץ למחנה, ביניהם 14 עובדי רכבת. על העדויות האלה ביססנו את העובדות המוזכרות לעיל.
2. במטרה להשיג הוכחות מעשיות ארגנו נסיעה לשטח המחנה בין 5.11 עד ה-16.11.
3. בשטח בוצעו עבודות כדלקמן:
 - א. ביצוע מדידות שטח המחנה.
 - ב. חפירות בשטח במטרה לגלות קברים המוניים ורבדי אפר. בשעת החפירות לא נמצאו קברים, וזה מוכיח שהגוויות נשרפו על מנת למחוק את עקבות הפשע.
 - ג. הגרמנים חפרו את כל הקברים ושרפו את הגופות. החפירות שבוצעו מוכיחות שהבורות בהם קברו את הגוויות ואחר כך את האפר הם בעומק של 7 מטר מתחת לפני השטח. נמצאה כמות של מסמכים אישיים של יהודים וגם שאריות של ספרים בעברית. האפר הוא כנראה ממקור אנושי, על פי בדיקה רפואית, אולם בגלל ערבובו עם חול אי

אפשר לקבוע את מספר הקורבנות שנשרפו. הגולגולות שנבדקו אינן מלמדות על מכות וחבלות.

מתוך מסמך מיד ושם, מספר תיק - 546
קישור - <https://collections.yadvashem.org/he/documents/3557810>

1. הרחבה מהספר של רחל אוירבך

מובאים כאן מספר ציטוטים קצרים מהספר של רחל אוירבך משנת 1947 "אויף די פעלדער פון טרעבלינקע" ("בשדות טרבלינקה"). אוירבך שמעה עדויות על טרבלינקה כבר בשנת 1942 מפי יהודים, שברחו מטרבלינקה ומסרו עדויות. היא הייתה שותפה לוועדת החקירה, שביקרה במקום בשנת 1945, והחברת היא פרי מחקרה.

עמוד 24: הכותבת פוגשת את אחד הנמלטים מהמחנה ומתפתחת שיחה:
את לא היית שם, אז טוב לך, אז מדוע את צריכה לדעת? את רוצה לכתוב על כך? מי שלא היה שם לא יוכל להבין זאת.

עמוד 28:

שאלה: "כל כך הרבה בגדים – והיכן האנשים!"?
תשובה כל שהיא הם קיבלו דרך חוש הריח. בזמן שבטרם שריפת המתים עמד מעל מפעל המוות ריח גוויות כבד. אחרי זה הוא התערבב בריח בשר מטוגן...

עמוד 37:

קיימת סברה שהגעת היהודים לתאי הגז מתנשמים ומתנשפים היא סגולה למהירות פעולת הגז, "הומניטארי" (הערה: זו הסיבה שהריצו את הנידונים מהמלתחות לתאי הגזים ב"הימל שטראסה" - רון)

עמוד 38:

והיהודים רצים כבר לבד. תא הגזים הוא המפלט האחרון, בו אפשר להתגונן בפני המכות על הגוף החשוף, בפני הביזיון, בפני הקור בימי החורף. והם רצים, מדלגים איש על חברו, רק לזכות כמה שיותר מהר לרגע המוות המיוחל.

עמוד 45:

"גברים ללא נשים אינם מטיבים להישרף". זו איננה הלצה סרת טעם, זאת פשוט ציטטה מהשיחות שהתנהלו בטרבלינקה. הסיבה פשוטה: אצל הנשים שכבת השומן מפותחת יותר תחת עורן ולכן הן מתאימות לליבוי מדורת המתים.

עמוד 46:

שריפת המתים קבלה את הקצב הראוי אחרי בואו של מומחה לדבר מאושוויץ. הוא היה אומר: "תודה לאל, עכשו זה בוער, טאדעללאס, בצורה מושלמת".

עמוד 52:

אנחנו קוראים ושומעים על מעשיי "הגרמנים הנורמאליים" ותוהים: אולי בכל זאת צודקים הגזענים? אולי הגרמנים הם גזע מיוחד, אנשים שונים מבעלי בשר ודם אחרים?

עמוד 58:

"אין בטרבלינקה דבר יותר בנאלי מהמוות"

בפרק "באור המספרים" עושה רחל אירבך חשבון מצמרר על מספר הנרצחים בתקופת פעילות מחנה טרבלינקה, מיולי 1942 עד לסופו בספטמבר 1943, ומגיעה ליותר ממיליון נרצחים. עצם ההתייחסות למספרים ולהספקים, לזמן ההמתנה ההכרחי עד למות כולם בתאי הגזים של מפעל הרצח, קשה מאוד לקריאה.

עמוד 75 ו-76: האסיר לשעבר אלכסנדר קודליק מוסר:

ממיון בגדים הועברתי למיון עטי זהב. עבדתי במיון בערך ששה חודשים. ששה חודשים, עשר שעות ביום, במיון עטים בלבד. ועדות אחרת: במשך הזמן נוצרה מומחיות במיון. למשל, אני עבדתי במשך שלושה חודשים במיון משקפיים. במשך הזמן עברו תחת ידי מספר עצום של משקפיים וסיכות שיער זולות: אחרי הוצאת אבני החן מהסיכות הן נשלחו לגרמניה, מספר אלפי קילוגרמים של מתכת". על פי רשום סטטיסטי של ועד האסירים הסודי: הוציאו מהמחנה חפצים שונים כדלקמן: בערך 25 קרונות של בגדים ארוזים, 248 קרונות של חליפות גברים, בערך 100 קרונות נעליים, 22 קרונות של סחורות טקסטיל מוכנות... הוציאו מכאן מעל 40 קרונות תרופות ומכשירים רפואיים, 260 קרונות כלי מיטה, נוצות, שמיכות, 400 קרונות של ציוד מטבח, עגלות ילדים, ארנקי נשים, מכשירי גילוח...

עמוד 80:

מהפחד בפני המנוולים הגרמנים הופכים היהודים לבני בליעל בעצמם. מכים יהודים אחרים, מלשינים. אחרים הופכים לקהים. אך ישנם כאלה - והם לא מעטים - שנשארים בני אדם כמו שהיו. לא - הם רק גדלים בתנאי הטרור, הגדולים עוד יותר מהטרור במיידנק

ובאשוויץ. באותו מקום, בו הדיכוי הפסיכולוגי בלתי נסבל, שם נרקם ומבוצע המרד המוצלח.

עמוד 102:

...נשארו רק יסודות אורווה מבטון. זה כל שנשאר מכל מבני המחנה, מגדרות התיל, מהצריפים, ממגדלי השמירה, מתאי הגזים. חלק מהמבנים נשרף בהתקוממות והשאר שדדו הכפריים סביב... עוד בתקופת הגרמנים, חרשו וזרעו בכל השטח תורמוס. התורמוס אכן עלה וכיסה את כל השטח במסכה ירוקה. נראה היה שכיסה את עקבות הפשע. אחרי זה, לפני כשנה, התחילו לבוא התנים והצבועים האנושיים לשדה המוות, ואת התמונה הזאת ראינו כאשר באנו למקום...

עמוד 103

...ואם עוד למישהו היו ספקות בדבר-זהות אלה שהותירו כאן עקבות לחייהם הכלים, לאיזה עם הם השתייכו - אז בבקשה - ראו: פמוטי שבת מעוקמים - אפשר כאן לאסוף קולקציה שלמה. חתיכת טלית, כנראה רק לאחרונה הוצאה מהאדמה... ערמה גדולה של פאות נכריות. את השערות החיות עיבדו כחומר גלם לצרכי תעשייה, אך עם הפאות הנוכריות של נשים זקנות אדוקות חשבו, כנראה, לעשות עסקים טובים יותר... אך לא רק בחפצים מתמקדות ההוכחות. אנחנו נכנסים יותר עמוק לשטח, ואנחנו מוצאים שדה זרוע בעצמות אדם. הפצצות גילו עצמות רגליים, חלקי עמוד שדרה, שלדים קטנים וגדולים, קצרים וארוכים שלדים...

עמוד 108:

מי יכיר את השלדים, הצלעות, את עצמות הרגליים שנשארו כאן ובמקרה לא נשרפו.

ארכיון בית לוחמי הגטאות מס. מחשב 29388 בקישור:

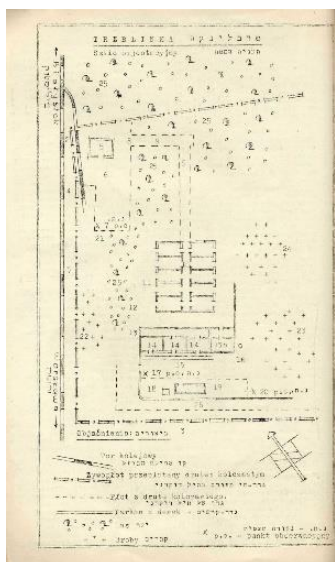
http://www.infocenters.co.il/gfh/notebook_ext.asp?item=165198&site=gfh&lang=HEB&menu=1

עדותו המלאה של אליעזר קודליק - באתר יד ושם:

<https://collections.yadvashem.org/en/documents/3740157>

5. הרחבה בנושא מפות נוספות של מחנה טרבלינקה

1. המפה המוקדמת ביותר של מחנה טרבלינקה המוכרת כיום נמצאת בדיווח המופיע בחוברת בשם "חורבן יהדות ורשא". הדיווח נכתב בשנת 1943 ע"י אנשי ארכיון "עונג שבת" וכולל בתוכו מפה של טרבלינקה. הדיווח נשלח מוורשה ללונדון ב-1943 ולמעשה זה הדיווח האחרון של ארכיון עונג שבת.

על החוברת:

חוברת הדיווח "חורבן יהדות ורשה" (Likwidacja Żydowskiej Warszawy) נכתבה על פי מסמכים רשמיים שנתקבלו בנציגות של יהדות פולין באוקטובר 1943.

הדו"ח המקורי, הכתוב בחוברת, נכתב והוקלד בפולנית על ידי אנשי ארכיון "עונג שבת" בגטו ורשה בסוף 1942 והוברח באותה שנה לחברי הוועד היהודי הלאומי (ZKN), שהיו באותה עת בצידה הפולני של העיר. הדו"ח המקורי מנה במקור כארבעים עמודים. לאחר שהוברח לצד הפולני של ורשה, הוא הועתק בכמה עותקים. עותק אחד שלו נקבר באדמה על ידי יורק וילנר ואבד. עותק אחר נשלח מוורשה על ידי הוועד היהודי הלאומי באמצעות המחותרת הפולנית עוד באותה שנה. דו"ח זה הועבר לישראל במהלך 1943, תורגם לעברית על ידי הנציגות של יהדות פולין ונקרא "חורבן יהדות ורשא". הדו"ח הועבר - בסיווג "סודי בהחלט" - לידי פקיד בריטי בכיר ביום 20 באוקטובר 1943. (חלק מהדו"ח המקורי, בפולנית, שמור בארכיון "בית לוחמי הגטאות" בתיק מס' 4322, מדור רישום מרכזי), לפרטים נוספים, ראו חיבורה של בתיה טמקין-ברמן, "על הארכיון שלנו

בצד הארי", תיק מס' 2785, מדור אוספים. חיבורה תורגם לעברית וראה אור בכתב העת "ידיעות בית לוחמי הגטאות" מס' (14-15) 2-3, אפריל 1956, עמ' 31-35.

הנוסח העברי של דו"ח מפורט וכולל מידע על גירוש יהודי ורשה באקציה הגדולה ועל תהליך ההשמדה במחנה טרבלינקה. לדוח המקורי מסוף 1942, שכלל גם כמה מסמכים ונתונים סטטיסטיים, נוספו בנוסח העברי טקסטים מאוחרים יותר, שנכתבו לאחר חיסול גטו ורשה.

החלק בדו"ח העוסק המחנה טרבלינקה הוא התיאור המקיף הראשון של מחנה ההשמדה טרבלינקה II. הדו"ח כולל את גודלו של המחנה, מתאר את בנייתו, מספר על הזונדר קומנדו, יחידות העבודה היהודיות של המחנה, ומזכיר את התנאים הקשים ביותר של האסירים שתוחלת חייהם לא עלתה על שבועיים (לפי יצחק ארד, "טרבלינקה אובדן ומרד", עמ' 5-354). הוא מתאר גם את שיטת הרצח, וכל זאת עוד בתקופה בה נרצחו יהודים במחנה.

מקורות הדיווח היו אסירים שנמלטו מטרבלינקה, שהגיעו לגטו ורשה ומסרו עדויות לארגון "עונג שבת".

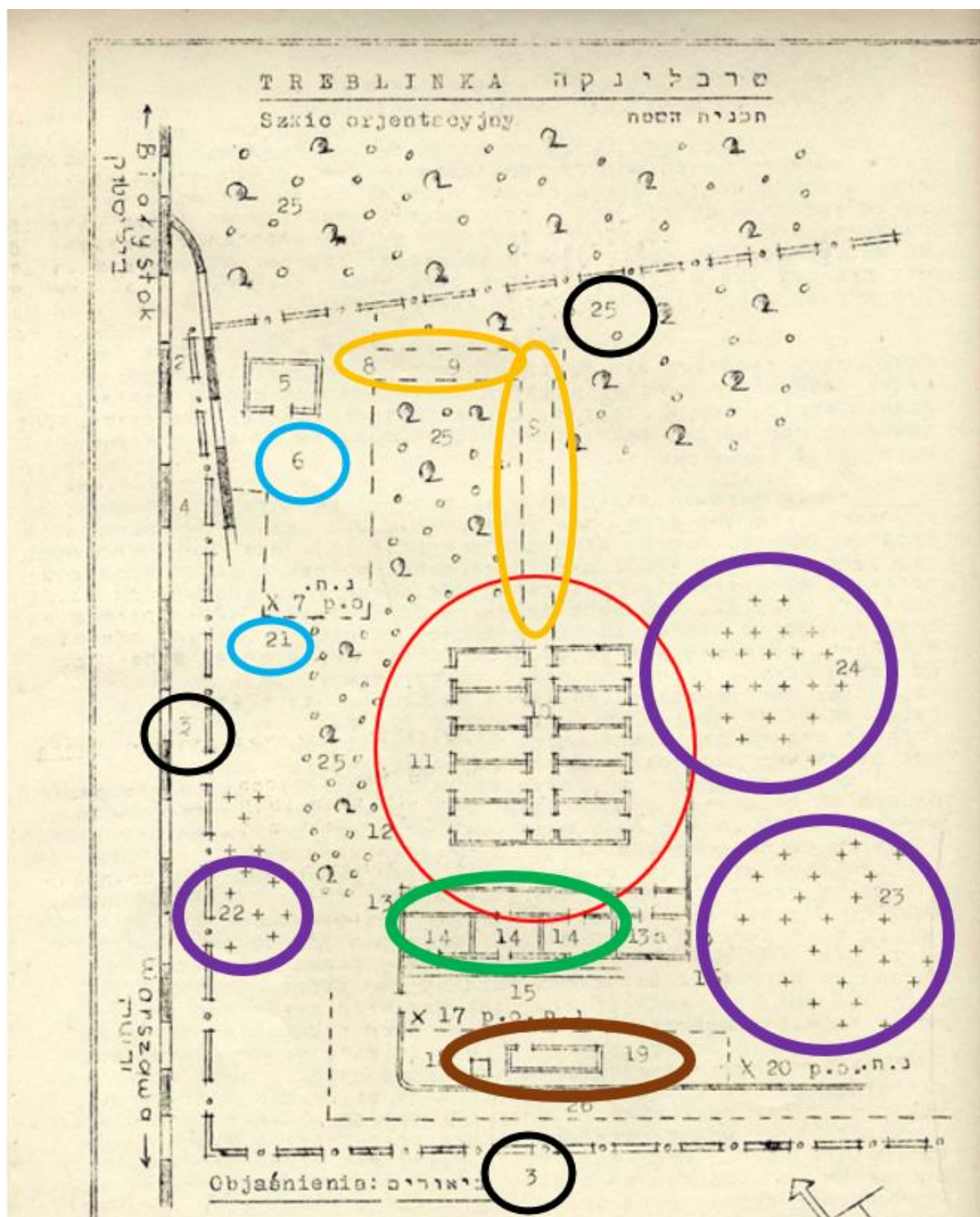
בעמ' 25 כתובה הערכה מספרית לכמות הנרצחים והתייחסות להקמת תאי הגזים החדשים:

בית המוות (הכוונה למכלול תאי הגזים החדשים) החדש מחושב על חיסול 8,000-10,000 קורבנות (בכל יום). אם ניקח בחשבון שעל שטח טרבלינקה נקברו כבר עד עתה עד שני מיליון יהודים נרצחים, ז"א החלק הגדול ביותר של יהדות פולין, אז נשאלת השאלה: בשביל מי מכינים אנשי ה-אס.אס את בית המוות החדש? מי צריך עוד להוציא את נשמתו בהשמדה הזאת?

המפה מתמקדת באזור הרצח, והיא מוצגת בחוברת בין עמ' 20-21. הרחבה והסברים על המפה בפרט ועל טרבלינקה בכלל בעמ' 22-26. מרתק לראות כיצד אנשים שברחו מטרבלינקה באוקטובר 1942 מצליחים לתאר במבט מפורט את המחנה.

במפה רואים את מסילת הרכבת הנכנסת למחנה, את בורות קברי האחים, את העצים שהיו בתוך המחנה, את תאי הגזים החדשים והישנים, את מגורי הזונדר קומנדו ועוד...

המפה מורכבת ומשלבת בתוכה 4 שרטוטים של אנשים שונים שהיו בטרבלינקה.

פרטים על המפה: אתר ארכיון בלה"ג, מספר מחשב, 5373 בספר הנכנסות:

http://www.infocenters.co.il/gfh/notebook_ext.asp?item=25936&site=gfh&lang=HEB&menu=1

המפה מסומנת כמספרים. ההסבר למספרים ניתן בהמשך המאמר בעמ' 24. מרתק לראות עד כמה מדויקת המפה. סימנתי בעיגולים והדגשתי כמה מהמקומות המוסברים בהמשך:

במרץ 1942 החלו הגרמנים בבניין מחנה חדש - טרבלינקה II בקרבת מקום טרבלינקה I. המחנה הזה היה מיועד למקום הטבח של יהודי פולין ויתר ארצות אירופה. בעבודות ההכנה והיישור הועסקו הפולנים מהמחנה הקרוב, כמו כן יהודים, שנחטפו בעיירות הקרובות [...]

[...] המחנה החדש-טרבלינקה II נבנה על גבעות החול בין העמקים. שטח המחנה הוא קטן ביחס. [...] כל המגרש מוקף גדר שיחים, ובתוכם סוללות תיל דוקרני (3). חלק הגדור עובר דרך יער צעיר מצד צפון (25). בארבעת קצות המגרש נמצאים מגדלי המשקיפים המיועדים ללאגערשוץ (השומרים) [...] את הגבול המערבי של טרבלינקה II מהווה סוללה של קו צדדי של מסילת הברזל, המקשרת את המחנה עם הקו הראשון (1). הקו הצדדי (2) נבנה בזמן האחרון לשם הספקה ישירה של הקרונות עם המשלוחים למקום הטבח. את הגבול הצפוני של המחנה מהווה יער צעיר. הגבול המזרחי והדרומי עוברים בין גבעות החול. שיחי היער על שטח המחנה נמשכים בקו מגביל ארוך עם מסילת הברזל החל מהגבול הצפוני (25) [...]

הערה 3 - במפה מסומן בעיגול שחור - גדר המקיפה את המחנה
הערה 25 - במפה מסומן בעיגול שחור - אזור החורשה לגרמנים ולאוקראינים בלבד

[...] על יד הקו הצדדי של מסילת הברזל שוכנת רחבה, שעל ידה עומדות הרכבות עם המשלוחים. מהרחבה הזאת ישנה יציאה למגרש, היכול להכיל מ-2,000 עד 3,000 איש (6). המגרש הזה מוקף גדר מיוחדת של תיל דוקרני. [...] בצד הדרומי של המגרש הזה, מעבר לגדר, נמצא מחסן למיין הבגדים (לומפען, פארטירונגס פלאץ) (21) והלאה בדרום מקום האגזקוציה (הוצאה להורג) בשביל מנהל המחנה, וכן גם קברי הקורבנות שנורו על ידו (22) ("הלזארט"). כיכר הכניסה (6), אשר עליו דיברנו קודם מתחבר עם יתר השטח על ידי שער, הנמצא בפינה הצפונית מזרחית של הגדר (8). משם מוביל שביל יער בכיוון למזרח, ואחר כך הוא נוטה לצד דרום ועובר לצד היער. אורכו בערך 200 מטר (9), ואחר כך הוא נוטה לצד דרום ועובר לצד היער, בקו משווה עם הגבול המערבי של ככר הכניסה [...]

הערה 6 - בעיגול תכלת - "כיכר הכניסה", מגרש המיין לאחר שיורדים מהרכבת

הערה 21 - בעיגול תכלת - המחסן למיין בגדים

הערה 22 - מקום הרצח באזור הכניסה ("לזארט", משרטטי המפה לא הכיר)

הערה 8-9 - באליפסה כתומה - שער המעבר מהמגרש והדרך לתאי הגזים ("הצינור")

[...] הדרך הזאת נפסקת על יד בניין גדול (10) אשר מראה משונה לו: זהו שלד של בניין בן קומה אחת, אורכו בערך 40 מטר ורוחבו 15 מטר [...] בבניין הבית הזה החלו הגרמנים בתוך זמן הפעולה, כנראה בהתחלת אוגוסט באמצעות בעלי מלאכה שנבחרו מתוך היהודים

שנשלחו למות בטרבלינקה. אופייני הדבר שאת הלבנים לבניין הזה הביאו מוורשא בקרונות שנוספו לכל טראנספורט. את הלבנים הטעינו הפועלים היהודיים על ה"אומשלאגפלאץ" בוורשא. פנים הבניין נראה - לפי סיפורו של עד ראייה כדלהלן: באמצע הבניין עובר מסדרון ברוחב 3 מטר, ומשני הצדדים נמצאים חמישה חדרים - תאים. גובה כל תא הוא בערך 2 מטר. השטח של כל תא הוא בערך 35 מ"ר. תאי ההשמדה הם מחוסרי חלונות, אבל יש להם דלתות היוצאות למסדרון גם מין שסתום בקירות הפנימיים. [...]

הערה 10 - באליפסה אדומה - תאי הגזים החדשים. משרטטי המפה ברוח מטרבלינקה זמן קצר לאחר שהחלו לפעול או אולי לפני שהחלו תאי הגז לפעול.

שביל היער נוטה הצדה ועובר דרך הקיר המערבי בין עצי היער ונפסק לבסוף על יד הבניין השני (12), על יד בית-המוות מס' 1 (14). הבניין הזה נמצא בקו ישר עם בית המוות מס' 2. זהו בניין קטן בהרבה מהראשון. הוא מכיל רק שלשה תאים וחדר הדודים.

הערה 14 - בעיגול ירוק "בית המוות מס. 1" שהם תאי הגזים הישנים

לא הרחק נמצא מחנה הקברנים מגודר תיל דוקרני. הם נמצאים בתוך הצריף (19) - על יד בנין המטבח. משני צדי המחנה נמצאות שתי תצפיות (17,20). השטח הנותר של טרבלינקה II מיועד לקברות לקורבנות המומתים. חלק השטח מהווה כבר בית קברות גדול (22,23,24). בתחילה הכינו את החברים, הפולנים, המועסקים במחנה הזה. אחר כך, כשגברה פעולת-ההשמדה והיה צורך בקברות נוספים, הביאו מכונות חפירה מיוחדות, העובדות ביום ובלילה, להכנת הבורות. מוטור דיזל מהווה את תחנת הכוח, והטרטור שלו הוא הצליל האפייני במחנה המוות טרבלינקה II.

הערה 19 - בעיגול חום - "מחנה הקברנים" (מגורי ה"זונדר קונמדו") הערות 22, 23, 24 - בעיגול סגול - בורות הקבורה. בור 22 הוא הלזארט

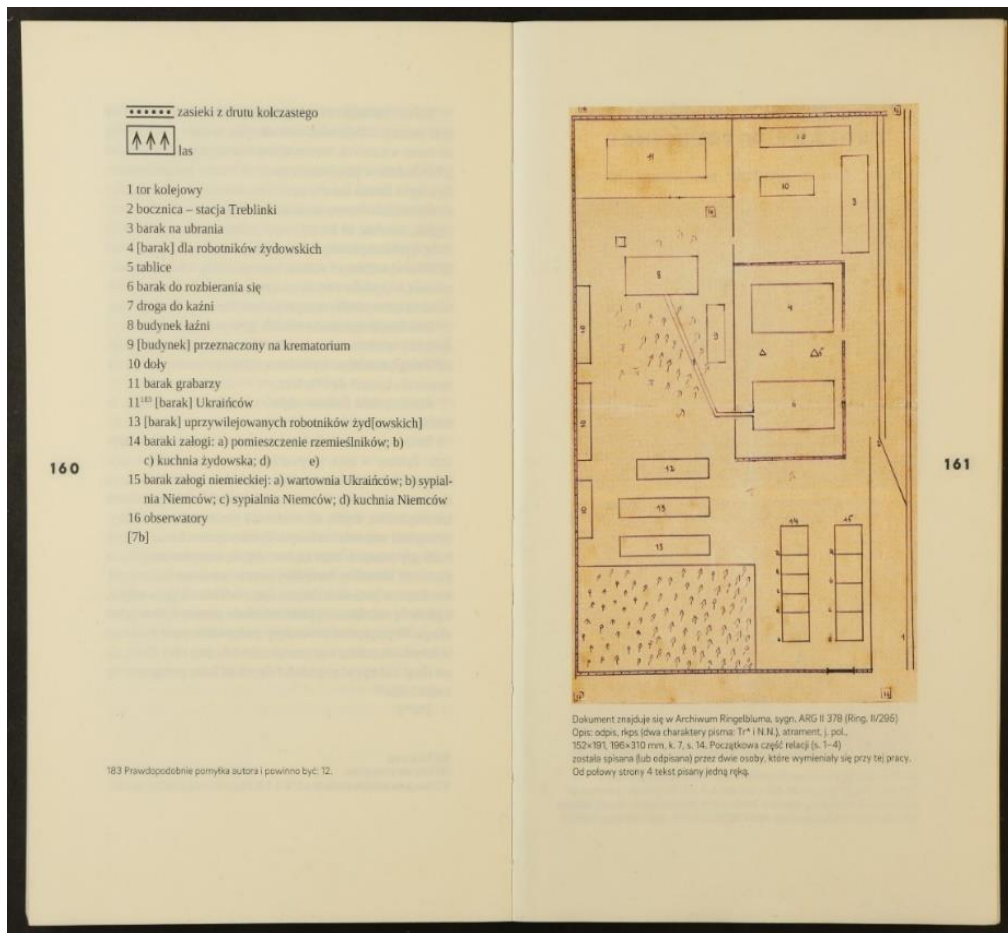
חבר העובדים המבצע את ההשמדה הוא מוגבל מאד, בראש ההשמדה עומד איש א.ס.אס בדרגת קפטן הז'נדרמריה (בשם זויאר). אנשי השרות הגרמני, אנשי א.ס.אס, מפחדים מאוד מפני מפקדם. אם רואים אותו מרחוק הם מתחילים לזרז כאכזריות את היהודים העובדים ואת הקורבנות בדרכם למוות. גרמנים יש בסך הכל עשרה, אוקראינים - שלושים.

המפה, המופיעה בחוברת הדיווח, היא המוקדמת ביותר הידועה לנו. היא מפורטת מאוד ומשלבת בתוכה 4 שרטוטים שונים שחוברי יחדיו על ידי אנשי "עונג שבת". המפה שורטטה תוך שילוב 4 המפות מ-1942.

השרטוט הראשון היה של אברהם יעקב קשפיצקי שהעיד בפני אנשי ארגון "עונג שבת" על מחנה טרבלינקה. קשפיצקי, יליד 1918. גורש מגטו ורשה לטרבלינקה באקציה הגדולה ב-28.8.1942. בטרבלינקה הועסק בפריקת רכבות המוות, שהביאו מגטו ורשה אלפי יהודים מדי יום, ובמיון חפציהם האישיים של הנרצחים רגע אחרי שהוכנסו אל תאי הגז. 18 ימים לאחר שהגיע למחנה, ב-13.9.1942, הצליח להימלט וחזר לגטו וורשה. רחל אוירבך, מארכיון "עונג שבת" בראשות עמנואל רינגלבלום, ראינה אותו ותעדה את עדותו בין 28 בדצמבר 1942 ל-7 במארס 1943. קשפיצקי הצטרף לארגון היהודי הלוחם (אי"ל) כחבר בקבוצת "הנוער הציוני" ולחם במרד גטו ורשה. נהרג באפריל 1943.

על כל השרטוטים מופיע NN (= אנונימי, אין חתימה, לא ידוע מי שרטט) הכותרת: "שרטוט לתוכנית מרכז השמדה בטרבלינקה, מחצית שנייה של 1942, גטו ורשה, NN".

השרטוט הזה הוא, כנראה, השרטוט שלו. בצמוד אליו המקרא.

osieki z drami lub zawiągu

מחסומי תיל יער

1. מסילה
2. התפצלות מסילה-תחנת טרבלינקה
3. צריף בגדים
4. צריף לפועלים יהודים
5. לוחות
6. צריף התפשטות
7. הדרך למות
8. מבנה מקלחות
9. מבנה במיועד לקרמטוריום
10. בורות
11. צריף לקברנים
12. צריף לאוקראינים
13. צריף לפולים יהודים במעמד מיוחד
14. צריפים לסגל [יהודי]
- 14-a - צריף לבעלי מלאכה
- 14-c - מטבח יהודי
15. צריף סגל גרמני
- a- חדר שמירה של אוקראינים
- b-c חדרי שינה גרמנים
- d - מטבח גרמני
- 16 - תצפיות בפינות המחנה

161

15 a

1

b

c

d

14 a

14 c

13

12

10

9

8

7

6

5

4

3

11

10

10

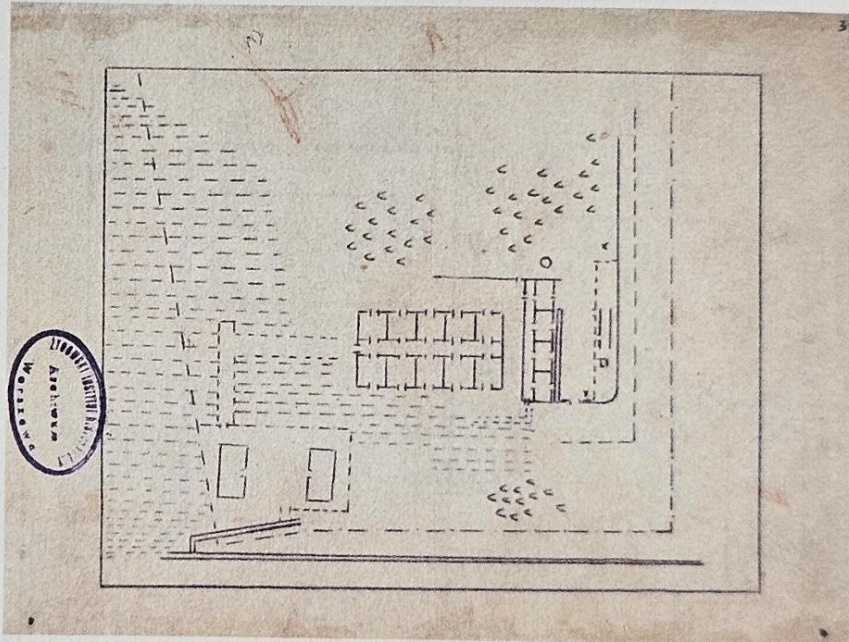
השרטוטים השני והשלישי מצויירים משני צידי אותו הדף - לא בטוח שצייר אותם אותו אדם (עמ' 162)

הכותרת:

"שרטוט לתוכנית מרכז ההשמדה בטרבלינקה"

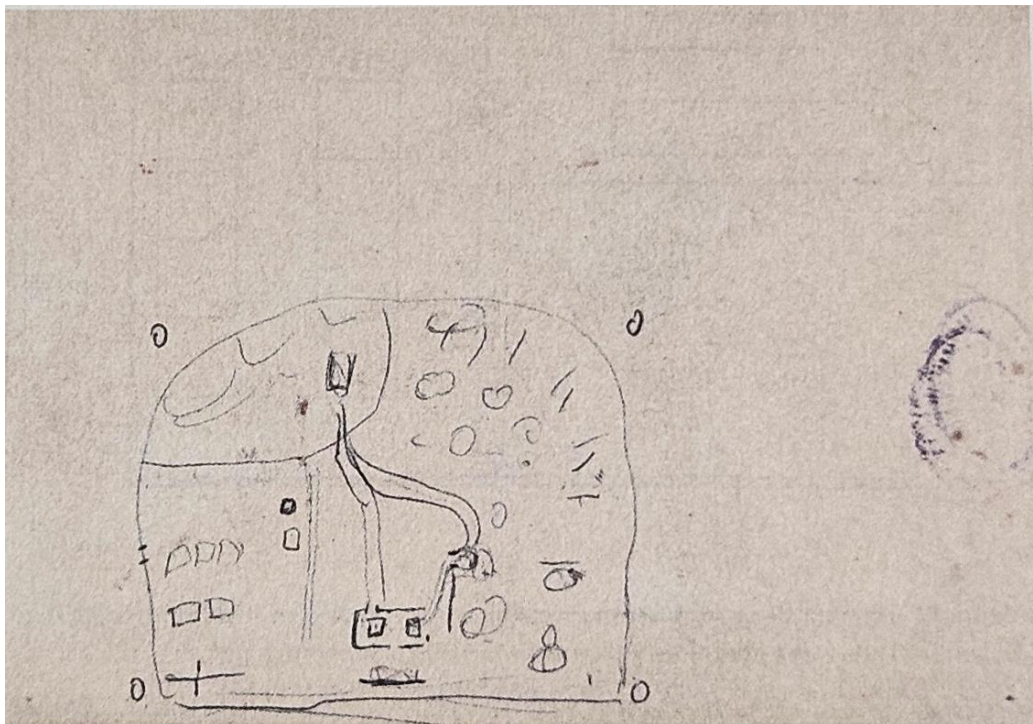
II - (השרטוט) מחצית 1942, גטו ורשה. אנונימי.

II poł. 1942, Warszawa-getto. N.N.

162

III

כותרת השרטוט הרביעי:
מפת מרכז ההשמדה בטרבלינקה, 7.1942, גטו ורשה, אנונימי

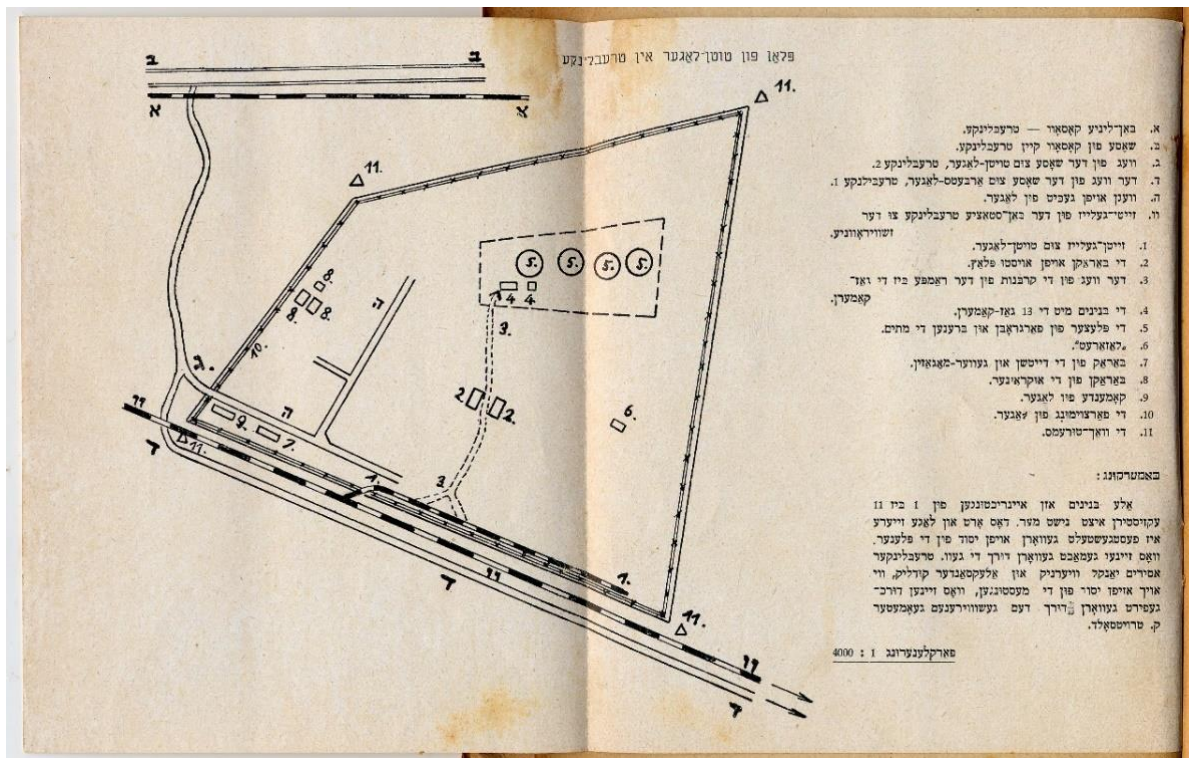

הפרטים על השרטוטים הנ"ל, מהספר:

Abram Jakub Krzepicki, Człowiek uciekł z Treblineki... Rozmowy z powracającym, ZIH, 2017

תרגומים והערות - יעל רוסק

מפת שפרסמה רחל אוירבך בספרה "אויף די פעלדער פון טרעבלינקע" ("בשדות טרבלינקה") ב-1947

תרשימים שצייר שמואל וילנברג

שמואל וילנברג נולד בצ'נסטוחובה שבפולין. אביו, פרץ וילנברג, היה מורה בבית ספר יהודי מקומי. אמו הייתה אחות נוצרייה אורתודוקסית שהתגיירה. בהמשך עברה המשפחה לזורשה. עם פלישת הנאצים לפולין במלחמת העולם השנייה התנדב וילנברג לצבא הפולני. לאחר השתלטות גרמניה הנאצית על פולין, הוא איבד את הקשר עם בני משפחתו. באוקטובר 1942 היה בגטו אופוטוב ועם חיסול הגטו נשלח לטרבלינקא. וילנברג צורף לחוליית אסירים שטיפלה בחפצי היהודים שנרצחו במרד

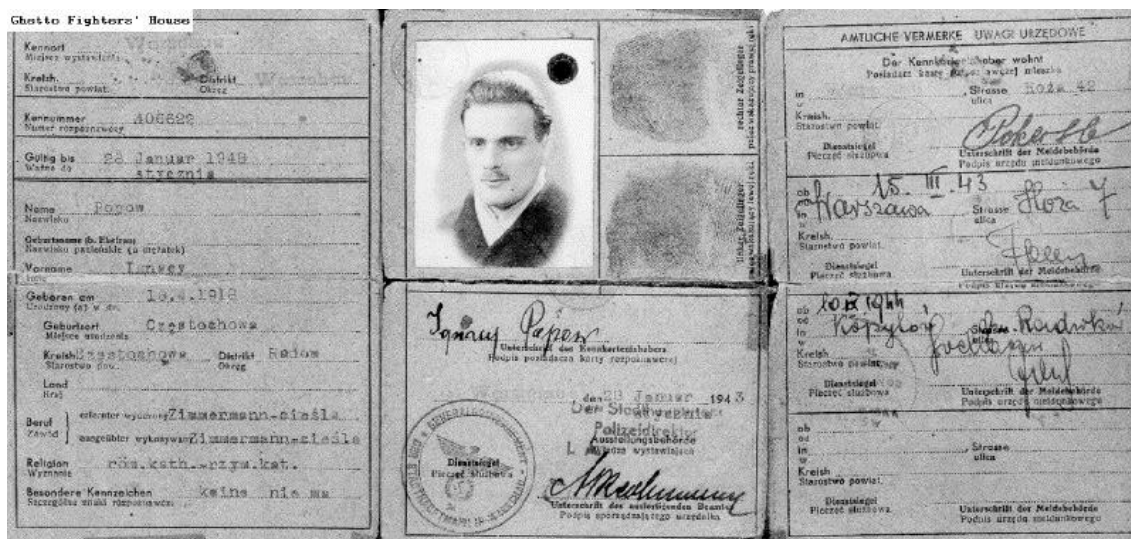
תצלומו הראשון של וילנברג אחרי בריחתו מטרבלינקא. צולמה לצורך הוצאת תעודה מזויפת.

מטרבלינקה הצליח וילנברג להימלט במהלך המרד וניצל. במהלך מנוסתו ספג פגיעה מכדור אקדח. הוא הגיע לוורשה והצטרף לתנועת ההתנגדות הפולנית במלחמת העולם השנייה. וילנברג השתתף במרד הפולני בוורשה. ב-1950 עלה לישראל.

ב-1986 יצא לאור ספרו "מרד בטרבלינקה", ובו עדותו ממחנה ההשמדה. בשנת 2014 יצא לאקרנים סרט תיעודי על חייו: "העד האחרון של טרבלינקה". היה נשוי לעדה, ניצולת שואה ילידת ורשה הם התגוררו בתל אביב. שמואל וילנברג נפטר ב-19 בפברואר 2016 במושב אודים והובא למנוחות בבית העלמין של המושב.

שמואל וילנברג משיא משואה בבית לוחמי הגטאות בעצרת יום הזיכרון לשואה 2011

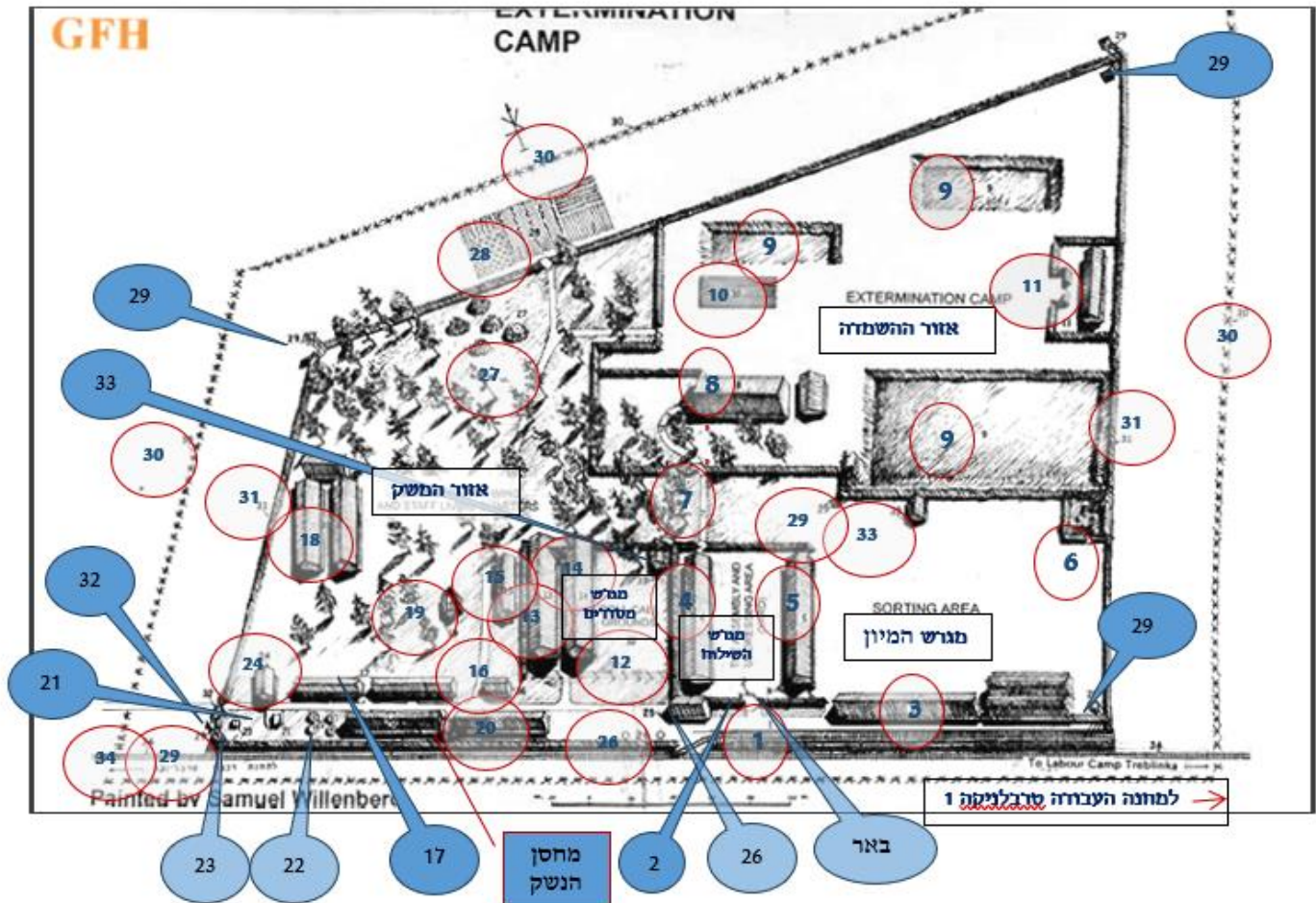

תעודת זהות גרמנית מזוייפת של שמואל וילנברג בוורשה לאחר המרד בטרבלינקה

עדותו של שמואל וילנברג: <https://www.youtube.com/watch?v=O862tjHqkKA>

שמואל וילנברג שרטט קטעי אתרים בתוך המחנה. לא הייתה לו תמונה שלמה של המחנה, מפני שלא היה באפשרותו להגיע למחנה העליון, מחנה ההשמדה (מס. 2). הוא שרטט באופן ויזואלי כמה מקומות במחנה.

מפת טרבליקה ששרטט שמואל וילנברג

מחנה - תוכנית כללית

1. טרבלינקה והרציף. מסילת הרכבת

2. שלט קטן ובו חץ, המצביע לעבר השער בתוספת המלים "אל וולקויביסק וביאליסטוק".

3. צריף ארוך עליו כתוב "אוברמיידן". על קירו החיצוני שעון דמה ועל דלת הצריף הכתובת המדומה "קופה דלת אל אולם ההמתנה של המחלקה הראשונה". דלת מדומה "אל אולם ההמתנה של המחלקה השנייה". דלת מדומה "אל אולם ההמתנה של המחלקה השלישית".

מגרש השילוח

4. משמאל, צריף לנשים, בו היה עליהן להתפשט. בקצהו של הצריף. מאחורי מחיצה, עבדו הספרים. מאחורי צריף הנשים, מקום למיון בקבוקים וכלי מטבח.
5. מימין, צריף המשמש כמחסן. בחלקו שימש גם כמגורי אסירים, עד לבריחת ארבעה מהם.
X - באר מים.
6. "לזארט"
7. שביל המוות.

מגרש המיון

שלושה צריפי אחסון ואפסנאות, אשר בצד הפונה אל הרציף נשאו כתובות מטעות (ראה ב"תוכנית כללית").

מחנה המוות ("טויט לאגער")

8. תאי הגז.
9. בורות ובהם גוויות הנרצחים.
10. אסכלת כבשן עשויה פסי רכבת, אשר שימשה לשריפת הגוויות.
11. צריף מגורים של האסירים.

מגרש המסדרים

12. בית שימוש.

צריף מגורים לאסירים

13. צריף מצד שמאל: מטבח: מגורי קאפו ו"הופיודן": חדר חולים ("רוויר שטובה") בית מלאכה של חייטים ופרוונים. ליד החלון ניצב כן ציירים אשר שימש את הצייר האמן: בית מלאכה של נגרים ומסגרים בית מלאכה של פחחים ונפחים.
14. צריף מצד ימין, מחולק לבתי שימוש לאסירים. וחדר רחצה ובצדדים מקום מגורים

האגף המשקי

15. אורווה ודיר חזירים.
16. מאפייה.
17. צריף ובו: חדר מגורים של נשים אוקראיניות: מרפאת שיניים של אנשי האס.אס: מרפאה כללית של אנשי האס.אס: חדר ה"גולדיודן" ("יהודי הזהב").
18. צריפי הזקיפים האוקראינים.

19. גן החיות ("טירגארטן").
20. צריפים של אנשי האס.אס: מחוברים אל מחסן הנשק באמצעות פרוזדור.
21. מכונית משוריינת.
22. סוככי שמש ומתחתם כיסאות - מקום מנוחתם של הגרמנים.
23. חדר המשמר של האוקראינים.
24. חדרי ההנהלה, כולל דירתו של מפקד המחנה, שטנגל.
25. מוסך.
26. מצבור בנזין ושמני סיכה.
27. עצים חטובים.
28. גן הירק.
29. מגדל שמירה.
30. מחסומים נגד טנקים.
31. גדר תייל בגובה 3 מ', שענפי אורן שזורים בה לשם הסוואה.
32. שער כניסה ראשי.
34. פסי רכבת.

ציור של אזור הרציף, ה"לזארט" (בגרמנית: מרפאה צבאית) וצריפי ההתפשטות במחנה טרבלינקה. מבט-על מכיוון מערב למזרח. חסר אזור הרצח, אליו ויירניק לא נחשף בתקופת שהותו בטרבלינקה, הדגש הוא על אזור הרציף, קליטת האסירים והובלתם למלתחות.

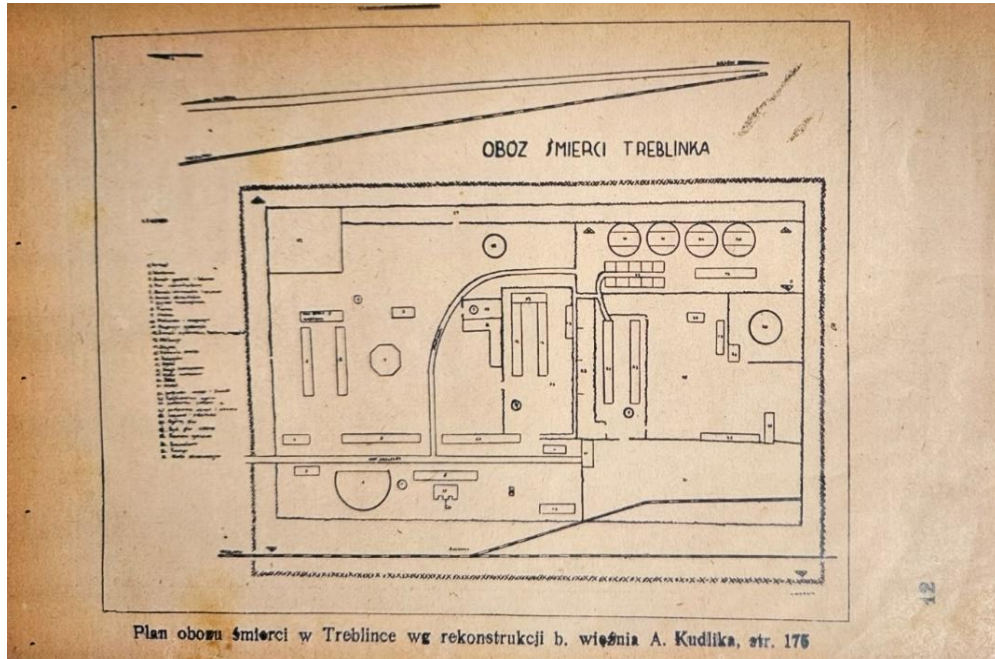
ציור של וילנברג: אזור ה"לזארט" (בגרמנית: מרפאה צבאית). החולים הזקנים והנכים הובלו למרפאה הצבאית שדגל הצלב האדום מתנוסס מעל הכניסה, נכנסו בדלת והגיעו לבור ירי, בו נרצחו. הרחבה על הלזארט בעמ' 48.

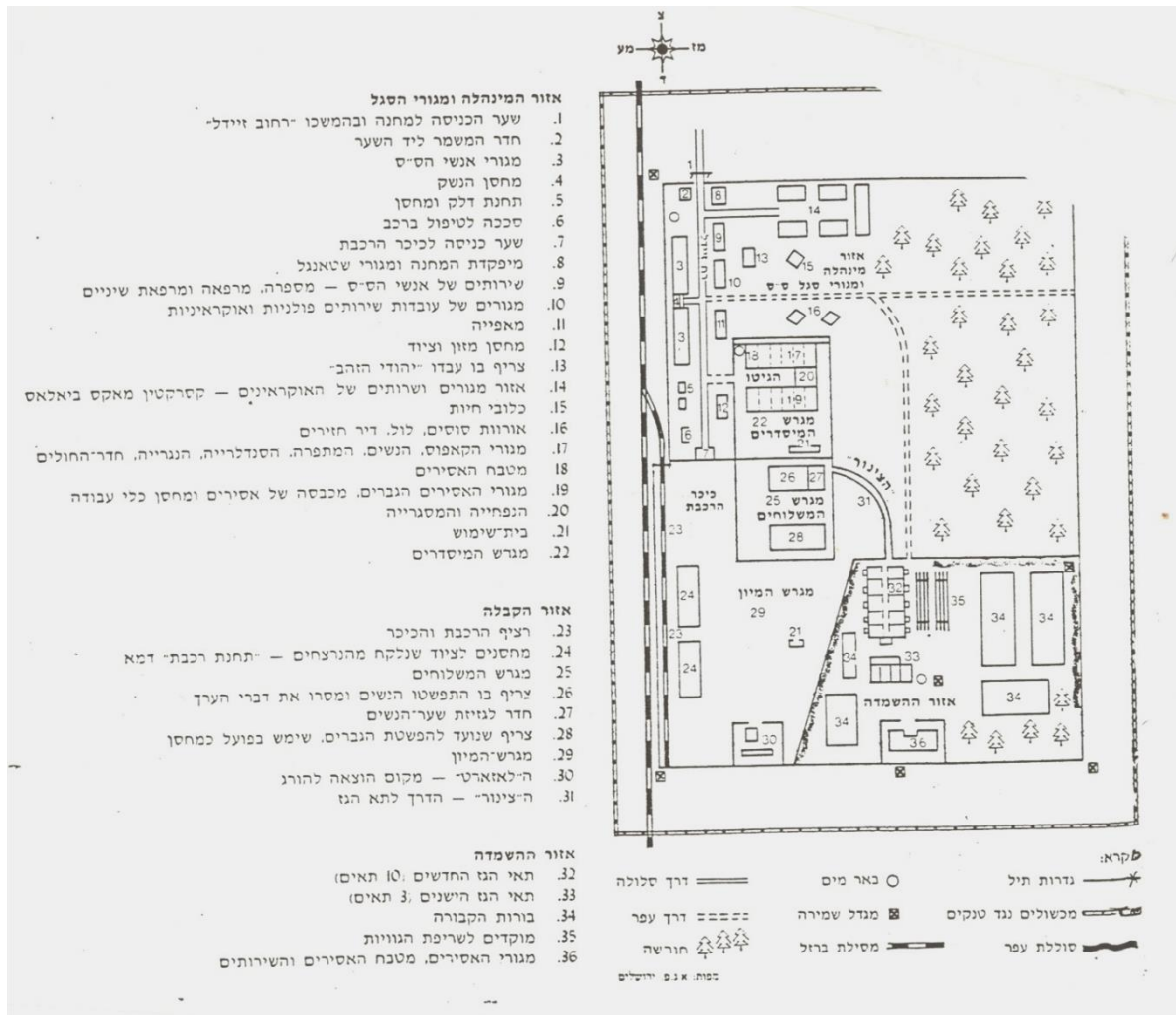
תוכנית מפת מחנה המוות טרבלינקה בשחזור האסיר לשעבר, אליעזר קודליק, מתוך **דיווח על פעילות שיפוטית שבוצעה בשטח, במסגרת חקירה שיפוטית במחנה המוות טרבלינקה ב-6 בנובמבר 1945.**

לאחר סיום הפעילויות המתוארות לעיל, הראו העדים למודד הקרקע המושבע את היקף המחנה ושטחי המשנה שלו, וכן את מיקום ציפוי הרכבת. התייעצות עם העדים אף אישרה כי תוכנית מתקני המחנה, שהגיש העד קודליק, מדויקת במידה רבה (עד כמה שניתן לברר זאת כעת).

המפה ששרטט אליעזר קודליק:

מפת טרבלינקה מהאנציקלופדיה לשואה כרך ג' עמ' 225

שרטוטים ומפות נוספות ניתן לראות באתר שנקרא: מיפוי טרבלינקה משנת 2006

<http://www.deathcamps.org/treblinka/maps.htm>

מפת מחנה טרבלינקה, כפי שמופיעה היום באתר המחנה

ניקוי דגם מחנה טרבלינקה בעת שיפוץ תערוכת המחנות. המשקמת: עירית לב ביט (2010)

מה נשאר בשטח המחנה אחרי פינוי טרבלינקה

תצלום אוויר מ-1944

מחנה ההשמדה טרבלינקה השני של מבצע ריינהרד בפולין הכבושה על ידי גרמניה. תצלום אוויר של היקף המחנה שצולם בספטמבר 1944, כלומר כ-11 חודשים לאחר פירוק המחנה. ניתן לראות סימנים משטח המחנה; מספר חודשים לאחר פירוק המחנה. כל המבנים הידועים נעלמו, למעט בית החווה שנבנה בתוכו וסככת צבי חיים (משמאל למטה מסומנים בעיגול אדום). את השדות אפשר לראות בחלק העליון של התצלום. על פי עדותו של עובד רכבת מתחנת מלקיניה הסמוכה, פולני קתולי בשם לוצ'אן פוצ'אלה*, לאחר המרד, שהתרחש באוגוסט 1943, נותרו עוד מספר פועלים המשמשים לביצוע חיסול המחנה. שטח המחנה נחרש ונזרע. אוקראיני, שנקרא שטרבל, התיישב שם כחקלאי.

* עדותו המלאה של פוצ'אלה בעמ' 175

מתצלום זה ניתן לשחזר את מפת טרבלינקה, אך באזורים מסוימים בעיית המיקום של מבנים במחנה והגידור עדיין לא פתורה.

מקור תצלום האוויר: הארכיון הלאומי, וושינגטון. המקור באינטרנט:

<http://www.deathcamps.org/treblinka/pic/bmap8.jpg>

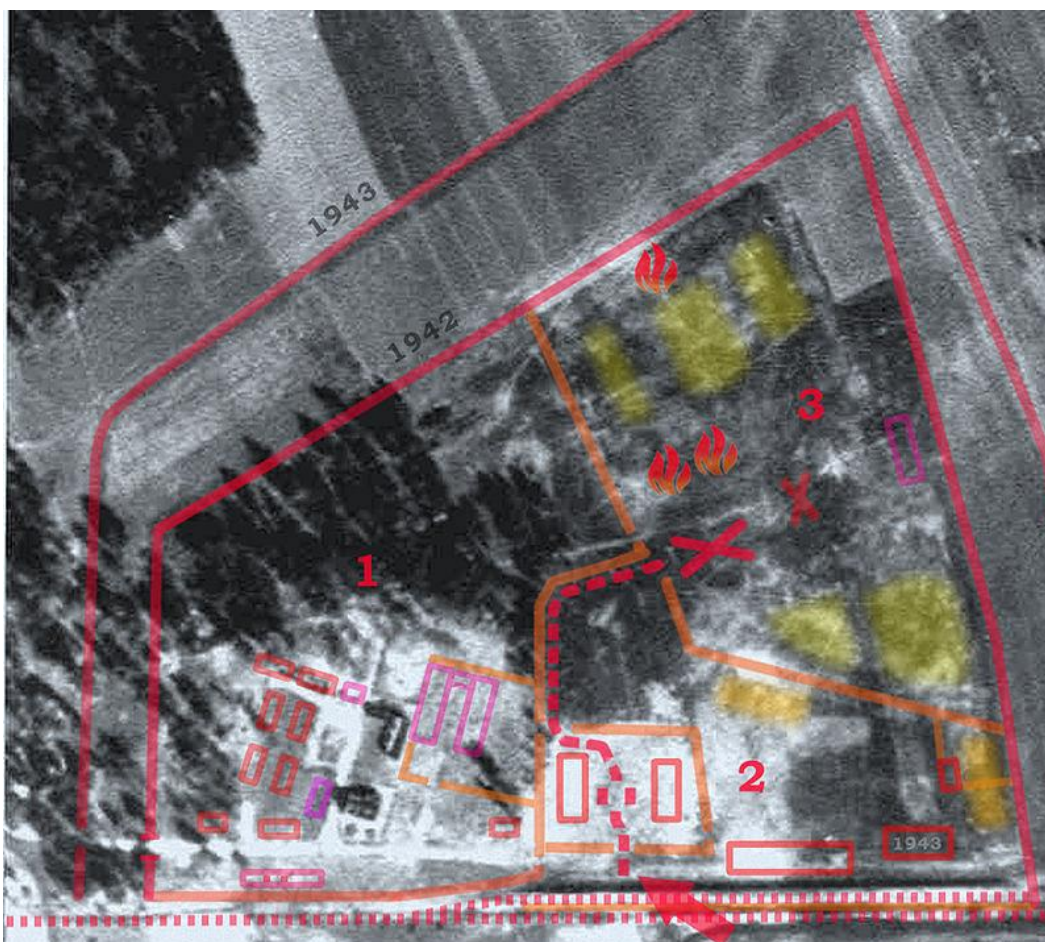
מתוך האתר - <http://www.deathcamps.org/treblinka/maps.html>

ניסיון למקם את המבנים הידועים כפי שמתוארים במפת טרבלינקה, שצוירה על ידי פיטר לאפונדר, בונה דגם טרבלינקה במרכז השואה של קייפטאון. הדגם זמין בקישור **של מיפוי טרבלינקה**. בצד שמאל, קווי המתאר הצבעים מראים מגורים מפורקים של שומרי א.ס.אס רוב הצריפים מוגדרים בבירור על ידי השבילים שמסביב. רציף פריקת הרכבת (במרכז התחתון) היה מורכב משתי רמפות מקבילות, הנראות בתחתית ומסומנות בחץ האדום. מיקום תאי גז מורחבים חדשים מסומנים בצלב. צריפים וחצר מיון (נפרדת לגברים ולנשים עם שטח גזירת שיער) מסומנים בשני מלבנים מוקפים בגדר מוצקה ללא נוף מבחוץ.

מקור:

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Treblinka_II_aerial_photo_\(1944\).jpg?uselang=en#Licensing](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Treblinka_II_aerial_photo_(1944).jpg?uselang=en#Licensing)

התצלום בעיבוד "פוטו-שופ"
דגמים נוספים של מחנה טרבלינקה

<http://www.deathcamps.org/treblinka/laponder1.html>

עדויות על מחנה טרבלינקה

א. מתוך פרסום של מוזיאון טרבלינקה בפולין – כולל מפות, תצלומי אוויר והסברים

<https://muzeumtreblinka.eu/wp-content/uploads/2020/07/monografia-treblinka-ii.pdf>

ב. עדותו של אליהו רוזנברג

<https://www.youtube.com/watch?v=Lawkxh98wEk&t=15s>

ג. עדויות מתורגמות מטרבלינקה והסביבה מתוך ועדת החקירה של בית המשפט בשדליצה, 1945 עדויות נוספות מטרבלינקה והסביבה באתר:

https://www.zapisyterroru.pl/dlibra/results?action=AdvancedSearchAction&type=-3&search_attid1=62&search_value1=Treblinka%20%E2%80%93%20extermination%20camp&p=1

כמה עדויות מהמאגר:

פרנסיצ'ק זבצקי, FRANCISZEK ZĄBECKI, פולני מנהל תחנת הרכבת בטרבלינקה:

ב-21 בדצמבר 1945 בטרבלינקה ראיין השופט ז' לוקאשקביץ' את פרנסיצ'ק זבצקי

פרטים: פרנסיצ'ק זבצקי, בן 38 גר בכפר טרבלינקה. מקצוע - מנהל תחנת רכבת השתייכות דתית –קתולי.

במאי 1941 התחלתי לעבוד בתחנת הרכבת טרבלינקה בתור סדרן רכבות. שילוחי יהודים הגיעו לתחנה, למיטב זכרוני, מאז סוף יולי 1942.

חלוף הזמן והעובדה שאני לא זוכר כמה פרטים בבירור לגבי מספר ההובלות הללו גורם לכך שכל החישובים הם קשים מאוד. בכל מקרה אני יכול לציין שהשילוחים הגיעו לשיאם בין סוף יולי 1942 לראש השנה 1943, ויהיה מדויק לומר שהם הגיעו כל יום. לאחר ראש השנה (1.1.43), המספר ירד משמעותית והיו מרווחים ארוכים למדי, לפעמים של שבועיים, בין ההובלות. לאחר שהמחנה נשרף במהלך המרד, היו כמה טרנספורטים קלים, מביאליסטוק.

הובלות של יהודים היו מחוץ ללוח הזמנים הקבוע, וכדי להסדיר את מעברם, היו מנהלות הרכבות הגרמניות שולחות לתחנות הרכבת את לוחות הזמנים שלהן. לוחות זמנים אלו כללו הובלות בודדות או

מרובות. מלבד לוחות הזמנים הודיעו הגרמנים על הובלות בודדות או שינוי מידע לגביהן. בלוחות הזמנים נקבע קוד לרכבות. הקוד היה "P.Kr" לטרנספורטים מהגנרלגוברנמן, "Pj" להובלות מצפון-מזרח (מחוץ לגנרלגוברנמן) ו-"Da" להובלות מהרייך. הרכבות הריקות נסעו לפי לוחות הזמנים.

הובלות חוץ מיוון, גרמניה ואוסטריה הגיעו בקרונות נוסעים עם כרטיסים, הספחים שלהם נספרו ונשלחו חזרה למנהלת. במהלך הלחימה של 1944, כשהגרמנים נסוגו מפני הצבא האדום המתקדם, הייתה החזית זמן מה קרוב לתחנה. באותה תקופה התחנה פוצצה ונשרפה על ידי הגרמנים. רישומי התחנה, שיכלו לשמש ראיה, הושמדו, אולם הצלחתי להסתיר חלק מהם, תוך סיכון חיי תוך כדי. אני מגיש אותם כעת כתיעוד לתיק הנוכחי. מסמכים אלה כוללים לוחות זמנים, כבלים, שטרי מטען שונים של עגלות שנשלחו מטרבלינקה. השטרות חתומים על ידי אנשי אס.אס מטרבלינקה (ורשימות של קרונות משילוחים בודדים).

הרשו לי לחזור ולהדגיש כי מסמכים אלה הם חלק ממכלול גדול יותר. לגבי הובלות של חפצי קורבנות שנשלחו מהמחנה לרייך, לא אטעה להערכתי שבתחנה עברו כ-1000 קרונות עם בגדים, נעליים וכו'. במהלך עבודתי בתחנת טרבלינקה ניסיתי לרשום את האירועים המשמעותיים ביותר הנוגעים למחנה. זה היה מסוכן מאוד כי אנשי אס.אס מהמחנה הגיעו כל הזמן לתחנה, ובנוסף הוצבו שם, דרך קבע, שני קרונות רכבת גרמנים. אני זוכר, שבאביב 1943 היה עובד רכבת אחד בשם קונצ'קובסקי, מהנדס מחברת רודצקי, שהיה מעורב בבניית הגשר על נהר הבוג, נעצר על ידי הגסטאפו, על כך שרשם רשימות כאלה, ולאחר מכן הוצא להורג.

לגבי ההערות שלי, רק חלק מהן השתמרו. בהתבסס עליהם, אני מציין את העובדות הבאות על המחנה: (בתרגום קיצרתי את העובדות מ-10 ל-4):

1. ב-2 באוגוסט 1943, מחנה ההשמדה בער בין השעות 15:00-18:00. במהלך אותה תקופה, שתי משמרות של אוקראינים מהמחנה התרחצו בבוג. כל היהודים נמלטו מהמחנה, נושאים נשק מהארסנל שאליו פרצו.

2. ב-18 באוגוסט עבר טרנספורט של יהודים (P201) בתחנת טרבלינקה, 32 קרונות ללובלין.

3. ב-30 בספטמבר עזב רודולף אמריך, איש רכבת גרמני, את עבודתו בתחנה כדי להצטרף לשירות הרכבות בוורשה.

4. ב-20 באוקטובר נשלחו שלושה קרונות עם יהודים מטרבלינקה לסוביבור.

הקישור לעדותו:

<https://www.zapisyterroru.pl/dlibra/publication/322/edition/310/content?navq=aHR0cDovL3d3dy56YXBpc3l0ZXJybnJ1LnBsL2RsaWJyYS9yZXN1bHRzP2FjdGlvb1BZHhbmNIZFNiYXJjaEFjdGlvbiZoeXBIPSozJnNlYXJjaF9hdHRpZDE9Njlmc2VhcmNoX3ZhbHVIMT1UcmVibGlua2EIMjAIRTIIODAIOTMIMjBleHRlcm1pbmF0aW9uJTlWY2FtcCZwPTE&navref=N3c7N2sgN3o7N24gODA7N28gODM7N3lgODQ7N3MgODU7N3QgODc7N3YgODg7N3cgOGI7N3ogOGM7ODAgOGQ7ODEgOHI7OGYgOHQ7OGggOHc7OGsgOHk7OGO>

עדות פולני אסיר מטרבלינקה I, לוסיאן פוצ'אלה - LUCJAN PUCHAŁA

ב-26 באוקטובר 1945, בקוסוב, ראיין השופט ז' לוקאשקביץ' את לוסיאן פוצ'לה. לוסיאן פוצ'אלה, קתולי, בן 48, גר ב-Wólka-Okraglik, מחוז סוקולוב, עבד בחברת הרכבת הממשלתית.

עבדתי על מסילות הברזל בתחנת מלקיניה בזמן הכיבוש. ביוני 1942 הוצבתי להיות אחראי על בניית שלוחת מסילת רכבת מתחנת טרבלינקה ועד לבור החצץ, כפי שהמקום נקרא. הבנייה החלה ב-1 ביוני. בהיותי האחראי על קבוצת הבנייה, קיבלתי אישור בגרמנית, אותו אני מגיש כעת. בתחילה, לא ידענו מה מטרת שלוחת מסילת הרכבת; רק בסוף הבנייה למדתי, משיחות של הגרמנים, ששלוחת הקו אמורה להיכנס למחנה ליהודים. הבנייה נמשכה במשך שבועיים והסתיימה ב-15 ביוני. במקביל להקמת השלוחה ממסילת הרכבת בוצעו עבודות עפר. האחראי עלינו היה גרמני, אס.אס בדרגת קפטן. בתחילה, לצורך ביצוע עבודות העפר, השתמשו בפועלים פולנים. הם היו ממחנה העבודה, שכבר פעל בטרבלינקה I. אחר כך התחילו להביא יהודים מווגרוב וסטוצק ווגרובסקי באמצעות כלי רכב. כל יום הגיעו שניים-שלושה רכבים מלאים ביהודים. מתוך הפועלים, שהובאו לעבודה, נרצחו מדי יום, בידי אנשי האס.אס והמפקחים האוקראינים, כמה עשרות אנשים. כשהסתכלתי ממקום העבודה שלי על האזור שבו עבדו היהודים, יכולתי לראות שהוא תמיד מכוסה בגופות הפועלים שהובאו שימשו לחפירת תעלות עמוקות ולבניית צריפים שונים. אני יודע, שהוקם בניין עשוי לבנים ובטון. בבניין זה, כפי שנודע לי מאוחר יותר, היו חדרים להשמדת אנשים. שמעתי שיש שמונה חדרים כאלה, וכל אחד מהם יכול להכיל כ-700 איש. במקביל, הוקמו גדרות ענק, המקיפות את שטח המחנה, ובתוכו הייתה גדר נוספת מסביב למבנה ובו החדרים.

ביום הראשון של יולי 1942, לאחר שסיימנו לעבוד על הקו המסועף, נשלחתי לעבוד כחבר הנהלת פרויקט בור החצץ, שם עבדתי עד ה-14 במאי 1943.

מכיוון שבור החצץ היה סמוך למחנה ההשמדה, יכולתי להתבונן בדברים רבים הקשורים לתפעול המחנה. אני יודע, שמיד לאחר ה-1 ביולי 1942 הובאו שלושה מחפרי באגר, שחפרו בורות, שאורכם כמה עשרות מטרים, עומקם כחמישה עשר מטרים ורוחבם כעשרה מטרים. ביום שבו הסתיימו העבודות בסניף מסילת הרכבת, הבניין המיועד לאכלס את תאי הגזים היה כמעט מוכן.

ממש מאמצע יולי החלו להגיע שילוחי רכבת של יהודים. בהתחלה הייתה הובלה אחת ביום, לפעמים שתיים. ההובלות עלו למסילה, שהובילה למחנה, בקבוצות של 20 קרונות כל אחת, מאחר שמסילת הרכבת לא יכלה להחזיק יותר. בכל קרון היו בין 200 ל-280 איש (על הקרונות היו כתובים המספרים בגיר).

בעבודה בבור החצץ הצלחתי להשקיף על שטח המחנה מראש התל. אני יודע, שלאחר שהגיע טרנספורט, אנשי אס.אס ואוקראינים זרקו יהודים מהקרונות והפרידו בין גברים לנשים ולילדים. לאחר שהופרדו, הם נצטוו להתפשט ואז נדחקו לחצר ונהרגו במקלעים. הגופות נקברו בבורות שהוכנו קודם לכן.

שיטה זו הייתה בשימוש עד אמצע אוגוסט 1942. באוגוסט, כתוצאה מפירוק הגופות, נפערו הבורות שהיו מכוסים רק באדמה, והייתה צחנה נוראית. לאחר מכן, הופסקו הטרנספורטים למשך כשבועיים ובמהלך הזמן הזה הודק המשטח העליון של הבורות.

החל מ-1 בספטמבר 1942 לערך, התגברה פעולת המחנה. זה היה הזמן שבו חדרי הגז כבר פעלו והחלו להשמיד אנשים בכמויות גדולות. היו שניים, או אפילו שלושה, טרנספורטים שהגיעו מדי יום ללא הפסקה. כל אחד מהם מורכב מ-60 קרונות.

אני בטוח שבזמן הזה, עד ינואר 1943 בערך, מעולם לא היו פחות משני משלוחים ביום. לאחר ראש השנה 1943 היה מספר השילוחים נמוך במידה ניכרת, אך איני יכול לפרט במדויק בעניין זה.

באשר לשריפת הגופות, היא החלה כבר בסתיו 1942. מהחורף ואילך, לאחר ביקור הימלר, החלה שריפת הגופות בסיטונאות, וכפי ששמעתי - הימלר הוציא צו שקבע כי יש לעקור את שיני הזהב מהגופות.

במחנה ההשמדה היו תמיד מספר פועלים יהודים. הם טופלו בצורה אכזרית ונרצחו בהמוניהם. בעצמי ראיתי, בסתיו 1942, איך הרגו 18 יהודים שקברו גופות. הגופות שהם קברו היו בשדה מחוץ למחנה, ואני חושב, שהן היו גופות של אנשים שניסו להימלט מהמחנה. לאחר מכן

הרגו האוקראינים, שפיקחו על קבורת הגופות, את 18 היהודים שחפרו קודם לכן את הבור ואספו את הגופות.

לאחר המרד, שהתרחש באוגוסט 1943, נותרו עוד מספר פועלים שעסקו בחיסול המחנה. שטח המחנה נחרש ונזרע. אוקראיני, שטרבל, התיישב שם כחקלאי. הפועלים שהזכרתי לעיל, שעסקו בחיסול המחנה, הועלו לקרונות, והוצאו להורג בקבוצות של עשרה. כמה מהם הועברו למיידנק. המחנה חוסל בסוף 1943 ותחילת 1944.

המחנה היה מאויש באנשי אס.אס ואוקראינים, שאינני זוכר את שמם. כאשר למחנה העבודה בטרבלינקה I, כפי שכבר ציינתי לעיל, הוא היה ממוקם במרחק קטן ממחנה ההשמדה. יום אחד ערכו הגרמנים חיפוש בביתי ומצאו חבילות ומכתבים לאנשים במחנה. נשפטתי לשישה חודשים על מסירת חבילות מזון למחנה. ב-14 במאי 1943 נשפטתי ידי מפקד המחנה. הוא דן אותי למאסר במחנה טרבלינקה I. כשהכניסו אותי למחנה, היו שם בין 500 ל-1,000 פולנים וכ-3,000 יהודים.

המחנה היה מחולק לשני חלקים: בחלק הראשון היו בעלי מלאכה יהודים, שהתגוררו בצריפים נפרדים ובבתי מלאכה שבהם עבדו. בחלק השני היו צריפים לעובדי כפיים פולנים ויהודים. עובדי הכפיים נשלחו ברכבת לעבודה במלקיניה, והקבוצה השנייה עבדה בבור החצץ.

מספר רב של יהודים נהרגו בעבודה. אני זוכר שהם הביאו מדי יום 20–30 גופות ממלקיניה. גם בבור החצץ נהרגו יהודים בהמוניהם כתוצאה מקריסת עפר. וכן קרה שאנשים נקברו בו חיים.

גם פולנים נהרגו ואני זוכר לפחות שישה אירועים שהייתי עד להם. אני גם יודע, שבבוקר אפשר היה להיתקל לעתים קרובות בגופות של נשים יהודיות, שהגרמנים לקחו לקזינו כדי להשתעשע איתן.

בסתיו 1943 פרצה במחנה מגפת טיפוס. יחד עם פאצ'יורק, רופא משיראדאוו, התנדבתי לטפל בחולים. יש לי רשימה של 147 אנשים שמתו מטיפוס בין ה-12 בנובמבר ל-20 בדצמבר 1943. אגיש עותק של הרשימה.

בחורשה שנמצאת ליד המחנה היו הוצאות להורג ללא הרף, ולמיטב ידיעתי יש שם 32 קברים.

באשר לאספקת מזון, הוא כלל 15 דקאגרם (150 גרם) של לחם, קפה שחור ללא סוכר ומרק דל.

הקישור לעדותו

<https://www.zapisyterroru.pl/dlibra/results?q=LUCJAN+PUCHA%C5%81A&action=SimpleSearchAction&mdirids=&type=-6&startstr=all&p=0>

הנריק פוּסוּוּלְסְקִי - HENRYK POSWOLSKI

ב-9 באוקטובר 1945, בלודז', ראיין השופט ז' לוקאשקביץ', בהשתתפות התובע י' מסייבסקי, את הנריק פוּסוּוּלְסְקִי.

הנריק פוּסוּוּלְסְקִי, יהודי בן 35, מהעיר לודז' מנהל כספים ומכירות במפעל העיד:

ב-19 בינואר 1943 הגעתי לטרבלינקה בטרנספורט מהגטו הקטן בוורשה. השילוח כלל כ-3,000 איש. בתחנת הרכבת במלקיניה חולקו קרונות השילוח, וכמה קרונות (כ-9) הועברו אל הרמפה של מחנה ההשמדה טרבלינקה.

אני רוצה להסביר, שבאותה תקופה לאנשים שהועברו למחנה לא היו ספקות שטרבלינקה היא מחנה השמדה.

מיד עם פתיחת דלתות הקרונות, מיהרו גרמנים ואוקראינים, המחזיקים שוטים ורובים, לזרוק אנשים אל הרמפה. מי שבלטו, בהיותם אכזריים ואכזריים ביותר, היו הגרמנים: פרנץ, קובה ומוט (למדתי את שמם מאוחר יותר) ואוקראינים, שהכו את הנשים בקתות הרובה שלהם, ולעתים קרובות ירו לתוך ההמון, כל כך הרבה אנשים. נהרגו כבר על הרמפה. לאחר מכן, כולם נדחקו לחצר בין צריפים, שם חולקו האנשים: הנשים והילדים הלכו שמאלה והגברים ימינה. כולנו היינו צריכים להתפשט בחצר. לאחר שהתפשטו, נשלחו הנשים לבקתה שבה גילחו את ראשיהן על ידי ספרים. כפי ששמעתי, אוקראינים ביצעו לעתים קרובות אונס בנשים בצריף הזה.

לאחר סיום הגילוח, הנשים והילדים הובלו ישירות אל השביל המוביל לתאי הגזים; נעשה שימוש בכלבים מאומנים במיוחד - כלבי סן ברנרד - כדי לגרום לאנשים ללכת מהר יותר. במקביל, הגברים העירומים ערמו בגדים מאחורי צריף הממוקם בצד ימין; הם נאלצו ללכת בקבוצה אחת והוכו על ידי הגרמנים והאוקראינים בדרכם. גם הם נשלחו לתאי הגזים. אני רוצה להסביר, כי מדיווחיהם של הפועלים, שהיו במחנה לפני כן, אני יודע שבתחילה ניסו הגרמנים לגרום לקורבנותיהם להאמין שהם הולכים רק להתרחץ. לשם כך הוכנו מספר תחבולות שמטרתן הייתה לשמור על המידע הנ"ל. שמעתי שאחרי שלקחו כסף וניירות, נאמר לכל קורבן לשמור זלוטי אחד, שישמש לתשלום עבור אמבטיה. "עמלות" אלו נגבו על ידי אוקראיני, שישב בבית עץ שחלוננו פנה לשביל המוביל לתאי הגזים. בזמני דברים כאלה כבר יצאו מכלל שימוש.

באשר להישרדותי, אני חייב זאת לאדם מקרב הפועלים היהודים, כבן 40, שניגש אליי בחצר ההתפשטת ולחש: "אתה בנאי ומתקין כיריים".

האיש ענד רצועת זרוע עם הכיתוב *Aelteste der Juden* (זקן היהודים). בעקבות הוראתו, הגעתי לגדר, תוך שהוא מביא את איש ה-אס.אס ששאל אותי אם אני באמת בנאי. אמרתי שכן ואז לקחו אותי לקבוצת פועלים. מאז עבדתי בנאי עד שהשתחררתי בזמן המרד. כאשר לבנייתם וסידורם של תאי הגזים, ידיעתי מבוססת על דיווחיהם של פועלים אלו, אשר בשלב הראשוני של בניית המחנה הצליחו להיכנס לחצר בה היו תאי הגזים והקברים.

החדרים היו עשויים מלט, רעפים; שמעתי שיש אפילו כיורים שהותקנו בקירות, שהיו אמורים לחקות בית מרחץ אמיתי. היו מקלחות מזויפות בתקרה, לא צנרת פנימה. אני בטוח שנאמר לי, שיש שני תאי גזים עם רצפות הזזה. היו עגלות קטנות שעלו מתחת לרצפה והן שימשו להוציא את הגופות.

שלבי ההרג כללו שאיבת אוויר החוצה ובהמשך שאיבת אדי פליטה פנימה, שנעשתה עם מנוע דיזל שהיה ממוקם ליד החדרים. לגבי מה שנקרא "לזארט" בחלק הראשון של המחנה, אני יכול לספר את הפרטים הבאים על סמך התצפיות שלי: ה"לאזרט" שימש להשמיד את כל האנשים שלא היו מסוגלים ללכת אל תאי הגזים בכוחות עצמם, וכן פועלים יהודים שחלו, עברו עבירה כלשהי, או שנחלשו מדי לאחר שספגו מכות. ה"לזארט" היה ממוקם ליד אזור אחסון קרשים, שבו עבדתי לעתים קרובות. עבדו שם שניים או שלושה פועלים יהודים בהשגחת קאפו. כולם ענדו סרטי זרוע עם צלב אדום עליהם. כל שטח ה"לזארט" היה מוקף בגדר גבוהה, שהייתה שזורה בענפים. ליד הגדר היה צריף ועליו דגל עם צלב אדום. הקאפו נשאר בצריף הזה. מאחוריו היה חדר מבודד עם ספסלים מרופדים בקטיפה אדומה, שבו התפשטו הקורבנות, מתוך אמונה שהם יבדקו על ידי רופא. מאחורי החדר הזה היה אזור להשמדה, מגודר לחלוטין ומוקף בחלקו בסוללה. בפנים היה בור שנראה כמו מכתש, שבו הקורבן הונח על קרש. גרמני או אוקראיני, שהתחבא בכוונה מעבר לפינה, ירה בקורבן בחלק האחורי של הראש.

לאחר שהאנשים נהרגו, נשרפו כל הגופות. במהלך השריפה השתמשו באבקה לבנה (אני מניח שזה הקל על השריפה).

כשהגעתי למחנה, תדירות השילוחים כבר הייתה נמוכה, שכן תקופת ההשמדה העיקרית הייתה בקיץ, סתיו וחורף 1942. בכל אופן, אני זוכר (נדמה לי שזה היה בפברואר) שני טרנספורטים מביאליסטוק, ושילוחים מעטים מגטו ורשה, מבולגריה ומיוון. השילוחים האחרונים והקטנים הגיעו במאי 1943.

נראה שהמחנה נבדק על ידי הימלר במרץ 1943. בשעה 16:00 נאספו בחצר אנשי המחנה והפועלים היהודים, ודיווח נמסר לאיש האס.אס קובה (Kuve). הוא, בתורו, דיווח למפקד המחנה, שדיווח לאחר מכן להימלר.

אני מניח, שביקורו של הימלר הוא שהחל את המבצע העיקרי שמטרתו הייתה לטשטש עקבות כלשהם לפשע. מאותו זמן ואילך חולצו הגופות מהבורות עם מחפרי באגר ונשרפו. האפר שהותירה שריפת גופות היה מפוזר מסביב.

באשר לפועלים היהודים, היו כ-1,000 מהם כל הזמן. אם אני לא טועה, במהלך המרד היו 1,100 כאלה: היו כ-300 אוקראינים, בעוד שמספר אנשי האס.אס היה 40-50.

בינואר 1943 החלו לשלוח הובלות של בגדים וחפצים אחרים לגרמניה בכמויות גדולות. אני זוכר במיוחד הובלה ענקית של מעילים, בגדים ומגפיים בכיוון וינה. העמסת הקרונות נעשתה בחיפזון, בזמן שהפועלים הוצלפו ללא הרף על ידי האוקראינים והגרמנים. אותם אנשים שבעקבות ההצלפות היו להם עיגולים כחולים סביב עיניהם, נבחרו על ידי איש האס.אס מיטה כחולים והובלו ללזארט, שם הרג אותם מיטה.

באופן כללי ניתן לאפיין את היחס לפועלים כאכזרי, כאשר פועלים בודדים ואפילו קבוצות גדולות של פועלים נהרגים ללא הרף.

לגבי זהב וכסף, אני זוכר שבמאוס 1943 נשלחו משם שני טרנספורטים, שכל אחד מהם מורכב משלושה או ארבעה כלי רכב עמוסים במטען.

המרד במחנה פרץ ב-2 באוגוסט 1943 והוכן בקפידה מראש. כ-300 פועלים יהודים לקחו בה חלק פעיל. הם היו חמושים ברובים, שהשיגו בזיוף מפתח המחסן. כחמישה עשר גרמנים וחמישים אוקראינים נהרגו במהלך המרד. המחנה נשרף.

עדותו בקישור:

<https://www.zapisyterroru.pl/dlibra/publication/301/edition/289/content?navq=aHR0cDovL3d3dy56YXBpc3l0ZXJyb3J1LnBsL2RsaWJyYS9yZXN1bHRzP2FjdGlvbj1BZHZhbmNIZFNIYXJjaEFjdGlubiZ0eXBIP S0zJnNIYXJjaF9hdHRpZDE9Njlmc2VhcmNoX3ZhbHVIMT1UcmVib Glua2EIMjAIRTIIODAIOTMIMjBleHRlcm1pbmF0aW9uJTlwY2FtcCZwPTE&navref=N3c7N2sgN3o7N24gODA7N28gODM7N3lgODQ7N3 MgODU7N3QgODc7N3YgODg7N3cgOGI7N3ogOGM7ODAgOGQ7 ODEgOHI7OGYgOHQ7OGgOHc7OGsgOHk7OG0>

עדותו של שיה ורשבסקי SZYJA WARSZAWSKI

שיה ורשבסקי, בן 34, נגר יהודי, העיד:

ב-23 ביולי 1942 הובאתי לטרבלינקה בטרנספורט מקיילצה. השילוח כלל 12 קרונות, 100 איש בכל קרון.

הטרנספורט הופנה לרציף משטח הורדת נוסעי הרכבת של מחנה טרבלינקה (הרמפה עדיין לא הייתה קיימת). על רציף הרכבת ליד הפסים היו גופות של יהודים שנרצחו. זיהיתי ביניהם אנשים מקיילצה. לאחר הוצאת הקרונות, זרזו הגרמנים והאוקראינים עם שוטי סוסים את כולם לחצר, שם הורו לנו לשכב, עם הפנים לאדמה, ואז המשיכו להרוג את כולם בירייה בראש.

בטרנספורט היו נשים, ילדים, קשישים וחולים.

במקרה ירו בי בזרוע ימין ונשארתי לשכב עד הערב, אז נזרקתי לבור מלא בגופות. שכבה נוספת של גופות הושלכה למעלה. שכבתי כך עד אור הבוקר, ואז, לשמע שיחה בידידיש, דיברתי, והפועלים היהודים שעבדו ליד הבור עזרו לי לצאת (השעה הייתה מוקדמת בבוקר ולא היו גרמנים). העובדים לקחו אותי לצריף (עדיין לא היה רישום מפורט) והתערבתי בקבוצה והתחלתי לעבוד כפועל במחנה.

לאחר מכן עבדתי בקבוצת נגרים, עד שברחתי מהמחנה ב-2 באוגוסט 1943, בזמן המרד.

בתחילה, עבדתי עם גופות במשך יומיים. לגבי התקופה ההיא, אני זוכר את הגעתו של טרנספורט מודליץ (שמה היהודי של העיירה דמבלין), כ-20 קרונות. בקרונות אלו היו רק גופות: של גברים, נשים וילדים, שמתו מהרעלת כלור, שנשפך על רצפת הקרונות, גם על הגופות המונחות מעליהם, נשפכה שכבת סיד וכלור.

בעיקרו של דבר, המחנה חולק לשתי יחידות: מחנה I, עם הרמפה, צריפי מגורים, מחסנים ובתי מלאכה, ומחנה II, עם תאי הגזים, צריף אחד לפועלים ובורות שבהם נקברו הגופות.

גרתי במחנה II כל הזמן. היינו שישה שהתמחינו בנגרות, ואנחנו (כולל מר ויירניק) הועסקנו בעבודות בנייה קבועות; במהלך העבודה, יכולנו לעבור ממחנה II למחנה I ובחזרה.

כשעבדתי קרוב לחדרים, יכולתי לבדוק את המבנה שלהם מקרוב. כשהגעתי למחנה, כבר הסתיימה בניית ארבעה תאי בטון הנתמכים ביסודות גבוהים. למסדרון שבתוך הבניין, שבו היו החדרים הללו, היו כניסות המובילות לכל חדר, גודל הכניסות מאפשר רק לאדם אחד להיכנס דרכו. כלפי חוץ, לכל חדר היה פתח שנפתח כלפי מעלה, דרכו נזרקו הגופות החוצה. כל תא יכול להכיל כ-300 איש, אך כדי לזרז את

העניינים, הועלו פנימה עד 600 איש, לעתים קרובות על ראשיהם של אלה שכבר היו בחדר. ההרעלה התרחשה באמצעות שאיבת גז פליטה ממנוע שהותקן בסמוך לתאים בסככת עץ מיוחדת.

בספטמבר או בתחילת אוקטובר 1942 נבנו עוד 10 חדרים במבנה אחד גדול לצד החדרים הקיימים; הם הוקמו באופן דומה לאלו הישנים, אך היו גדולים יותר, מכיוון שכל אחד מהם יכול להכיל כ-800 איש, ובדרך כלל הועמסו בפנים למעלה מאלף איש.

בתחילה, אנשים נהרגו בחדרים האלה עם כלוריד, ורק מאוחר יותר נבנה מנוע; מאז, ההרעלה בוצעה בגז פליטה.

בין הגעתי למחנה ועד תחילת ינואר 1943, כל החדרים התמלאו כל הזמן בקורבנות חדשים. החדרים פעלו ללא הרף, מדי יום.

אני לא יכול לציין את מספר הקורבנות המובאים מדי יום, אבל אני מאמין שבכל יום נהרגו לפחות 10,000 איש, בעוד שביום הכיפורים הורעלו 18,000 איש.

לאחר ראש השנה 1943 ירדה תדירות השילוחים, ואני חושד שמאותו יום ועד סוף פברואר 1943 הגיעו מדי יום בסביבות שני טרנספורטים.

במרץ 1943 הגיע טרנספורט של כ-40,000 יהודים מהדרום, מבולגריה, אני חושב. אם אני לא טועה, השילוח האחרון הגיע ב-11 במאי 1943 מגטו ורשה.

לגבי שריפת הגופות, זה לא היה שיטתי כשהגעתי למחנה; היו ניסיונות לשרוף ערמות של גופות בבורות, אבל זה לא הצליח, אז גופות הוכנסו בדרך כלל לבורות ענקיים, בעומק 10 מטרים וברוחב של כמה עשרות מטרים. בינואר 1943 החלו להבעיר בקנה מידה גדול, ובפברואר 1943 נעשה לראשונה שימוש בסורג שהוצב בבור. מכיוון שבור מסוג זה לא היה יעיל מדי, נבנו חמישה או שישה סורגים מעל פני הקרקע. סורגים שנבנו ממסילות ברזל נתמכו על עמודי בטון, בגובה חצי מטר מעל פני הקרקע. סורג כזה היה באורך של כ-10 מטרים וברוחב של 4 מטרים. מתחת הודלקה אש והושלכו גופות על גבי מכשיר מחפר; ברגע שהגופות עלו באש, הן המשיכו לבעור.

שריפת המונים החלה בשנת 1943. לאחר השריפה הושלך האפר לבורות שמהם הוצאו הגופות. לאחר מכן נשתלו על פני השטח עצים שהובאו מהיער, כדי להסתיר כתמים כאלה.

לא פעם עבדתי כנגר במגדלי השמירה, אז אני יודע שלא כל הגופות נשרפו. המחפרים הסירו רק את שכבת הגופות העליונה מכמה בורות, בעוד שהגופות הנותרות נקברו מתחת לשכבת אדמה עבה, כשהנקודה מוסתרת גם היא על פני השטח.

מלבד השילוח הנ"ל מבולגריה, הגיעו לטרבליניקה גם שילוחים של יהודים מצ'כוסלובקיה וגרמניה. לא שמעתי על הובלות ממדינות אחרות באירופה.

בשטח פולין תחילה הושמדו בטרבליניקה יהודים מהגנרלגוברנמן ולאחר מכן הגיעו טרנספורטים מצפון וממערב.

מלבד זאת, הובאו מספר קטן של צוענים, ושמעתי על טרנספורט אחד של פולנים.

עדותו של שיה ורשבסקי

<https://www.zapisyterroru.pl/dlibra/publication/315/edition/303/content?navq=aHR0cDovL3d3dy56YXBpc3l0ZXJyb3J1LnBsL2RsaWJyYS9yZXR1bHRzP2FjdGlvbj1BZHhbmNlZFNIYXJjaEFjdGlubiZoeXBIPS0zJnNIYXJjaF9hdHRpZDE9Njlmc2VhcmNoX3ZhbHVIMT1UcmVibGlua2EIMjAIRTIIODAIOTMIMjBleHRlc m1pbmF0aW9uJTlwY2FtcCZwPTE&navref=N3c7N2sgN3o7N24gODA7N28gODM7N3lgODQ7N3MgODU7N3QgODc7N3YgODg7N3cgOGI7N3ogOGM7ODAgOGQ7ODEgOHI7OGYgOHQ7OGggOHc7OGsgOHk7OG0>

עדויות:

אליהו רוזנברג

<https://www.youtube.com/watch?v=Lawkxh98wEk&t=15s>